

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ebru ESEN

Danışman
Prof. Dr. Haluk ÖZDEMİR

Ocak 2017
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ebru ESEN

Danışman
Prof. Dr. Haluk ÖZDEMİR

Ocak 2017
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Haluk ÖZDEMİR danışmanlığında Ebru ESEN tarafından hazırlanan “Çin Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı/Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

19/01/2017

Prof. Dr. Haluk Özdemir (Başkan, Danışman)

Prof. Dr. Nasuh Uslu

Yrd. Doç Dr. Murat Gül

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2017

(Unvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

24.01.2017

Ebru ESEN

İmza

ÖNSÖZ

Çin son yıllardaki yükselişiyile küresel siyasette başat bir aktör haline gelmiştir. Bu nedenle, Çin çalışmaları yapmak akademik camiada popüler hale gelmiştir. Çin dış politikasını tez konusu olarak seçmemin başlıca sebebi, Türkçe literatürdeki Çin çalışmalarının istenilen düzeyde olmamasıdır.

Bu çalışmanın tamamlanması çeşitli nedenlerle umduğumdan uzun sürdü. Nihayet tezin tamamlanmasında beni sonuna kadar destekleyen, sabırla tezimi defalarca okuyan ve yönlendiren danışmanım ve saygıdeğer hocam, Prof. Dr. Haluk Özdemir'e, tezimde emeği geçen Sayın Prof. Dr. Hüseyin Emiroğlu'na, savunma aşamasında eleştiri ve önerileriyle bana yol gösteren Sayın Prof. Dr. Nasuh Uslu ve Yrd. Doç. Dr. Murat Gül'e, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgilerinden istifade ettiğim Kırıkkale Üniversitesi'nin değerli hocalarına, tez çalışmalarım sırasında bana fikir veren ve her türlü kolaylığı gösteren Bayburt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ndeki kıymetli mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak, beni eğitimim süresince destekleyen kıymetli aileme teşekkür ediyorum ve yüksek lisans eğitimimi tamamlayamadan kaybettiğim sevgili babam RAİF ESEN'E Allah'tan rahmet diliyorum.

Çalışmada şüphesiz eksiklikler ve hatalar olacaktır. Bu kusurların tamamı şahsıma aittir.

ÖZET

Bu araştırmada Çin dış politikasına yön veren tarihsel, geleneksel ve psikolojik unsurlar, ilk Çin devletinin kurulduğu, MÖ 221'den günümüze kadar olan süreçte incelenmiştir. Çalışmada “Orta Krallık” anlayışı ve “Aşağılanma Yüzyılı” tecrübesi Çin dış politikasının hedeflerine yön veren etkenler olarak belirlenmektedir. Buna göre, 1949 yılında kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin temel hedefleri; 1840 öncesinde sahip olunan ülkesel bütünlüğe, ekonomik güce ve siyasi saygınlığa ulaşmaktır. Saptanan hedeflere ulaşma sürecinde Çin dış politika uygulamalarının özellikle, ekonomik araçlarla bağımlılık ilişkisinin yaratılması ve yumuşak gücün etkin kullanımı gibi konularda imparatorluk deneyimleriyle örtüştüğu savunulmaktadır. Üstün medeniyet algısı sürmekle birlikte bu algının Çin'in mevcut gücüyle örtüşmemesi, dış politika uygulamalarındaki farklılığın başlıca sebebi olarak değerlendirilmektedir. Çin, imparatorluk döneminin aksine, çok kutuplu bir sistem savunmakta ve eşitlikçi ve işbirlikçi bir tutum sergilemektedir.

Konfüçyanizm, dış politikadaki önemini korumakla birlikte, Çin'in ekonomik kalkınma hedefine yönelmesiyle yeniden ön plana çıkmaya başlamıştır. Çin ekonomik yükselişi için barışçıl bir bölgesel ve küresel sisteme ihtiyaç duymaktadır. Ahenkli bir dünya düzeni hedefleyen Konfüçyanizm'le Çin, yükselişinin bir tehdit oluşturmadığını uluslararası topluma hissettirmeye çalışmaktadır. Ancak Çin'in silahlanmaya giderek daha fazla yatırım yapması ve özellikle Güney Çin Denizi'nde izlediği siyaset, Çin'in çıkarları uğruna şiddete başvurmaktan çekinmeyeceği izlenimini yaratmakta ve barışçıl söylemlerine gölge düşürmektedir.

Çin ekonomik güç olma hedefine büyük oranda ulaşmış durumdadır. Çalışmada Çin'in ülkesel ve siyasi hedeflerine ulaşma yolunda, ekonominin önemli bir dış politika aracı olduğu öne sürülmektedir. Ayrıca, dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü olarak ortaya çıkışının Çin'e, ABD'yi bölgesel ve küresel sistemde dengeleme fırsatı sunduğu savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Orta Krallık, Konfüçyanizm, Aşağılanma Yüzyılı, Ekonomik Yükseliş.

ABSTRACT

This research examines historical, traditional, psychological components dominating China's foreign policy starting from 221 BC, when the first Chinese state founded, to the present. In this research, "Middle Kingdom" perception and "Abasement Century" experience are identified as factors that direct the foreign policy objectives. Accordingly, main objectives of PRC are reaching territorial integrity, economic potential and political prestige same as before 1840. Contemporary Chinese foreign policy practices are compatible with empire's experiences, particularly in issues like creating dependence relation by economic facilities, using soft power efficiently. However superior civilization perception continues, the fact that the perception does not conform to its current power is considered as the main reason for the foreign policy differentiation. Unlike emperorship era, China defends multipolar system with egalitarian and collaborator attitude.

Confucianism maintains its importance in foreign policy and becomes prominent again, when China tended to its economic development objective. Regionally and globally peaceful system is required for China's economic rise. China desires to clarify that its rise is not a treat with Confucianism aiming harmonious world order. China's armament investments and policy especially in South China Sea leave an impression that it won't abstain from violence and compromises its peaceful statements.

China has largely succeeded in its objective In this research, economy is significant foreign policy tool for reaching territorial, political objectives. Additionally, becoming the second biggest economic power gives China an opportunity to balance USA in regional, global system.

Keywords: China, Middle Kingdom, Confucianism, Abasement Century, Economic Rise.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADB	: Asya Kalkınma Bankası
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİIB	: Asya Altyapı Yatırım Bankası
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
Bkz.	: Bakınız
BKBY	: Bir Kemer Bir Yol
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
Çev.	: Çeviri
ÇKP	: (CNP) Çin Komünist Partisi
ÇMP	: Çin Milliyetçi Partisi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
G - 8	: Gelişmiş 8'ler (Sanayileşmiş zengin ülkelerin oluşturduğu grup)
G - 20	: En Gelişmiş 19 ülke ve AB'den oluşan organizasyon
IMF	: Uluslararası Para Fonu
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NDB	: Yeni Kalkınma Bankası (New Development Bank)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: (SCO) Şanghay İşbirliği Örgütü
TPP	: Trans Pasifik Ortaklığı

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Çin'in ABD Etkisindeki Sisteme Oluşturduğu Alternatif Kuruluşlar.	90
Tablo 2. 2007 ve 2013 Yılları Arasında Çin İmajında Meydana Gelen Değişim....	120

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1. Kuzey Seferi Sonrası Çin (Yaklaşık Olarak 1930 Yılı).....	36
Harita 2. Bölge Ülkelerinin Güney Çin Denizi'ndeki Egemenlik İddiaları.....	104

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iv
TABLOLAR DİZİNİ	v
HARİTALAR DİZİNİ	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİN'İN DOĞUŞU: SİYASAL VE KÜLTÜREL MİRAS

I. TARİHSEL ARKAPLAN (18. YÜZYILA KADAR).....	8
A. Ülkesel Bütünlüğün Kurulması Sürecinde Çin Dış Politikası	8
B. Çin Dış Politikasını Şekillendiren Düşünsel Arkaplan: Konfüçyanizm	13
II. ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ALGISAL DEĞİŞİM: AŞAĞILANMA YÜZYILI	23
A. Kadim Çin Dış Politika Algısında Değişimi Zorlayan Dışsal Faktör: Modern Batı'nın Yükselişi (19. yüzyıl-20. yüzyıl başı).....	23
B. Çin Siyasal Rejiminin Zorunlu Dönüşümü ve Cumhuriyet Dönemi Dış Politika Algısı (1912-1949).....	30

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN'İN DÜNYA SAHNESİNDE YENİDEN BİR GÜÇ OLARAK DOĞUŞU

1. KOMÜNİST DEVRİM VE MAO ZEDONG'UN YARATTIĞI DIŞ POLİTİKA ALGISI VE YÖNETİMİ (1949-1978)	39
A. Genel Durum ve Çin'in Kore Savaşı'yla Birlikte Yeniden Güçler Arenasında Yer Alma Çabası	39
B. Soğuk Savaş Yıllarında Çin'in Artan Küresel Önemi	43
C. Kadim Dış Politika Yönetiminde Değişim	51

II. DENG XIAOPİNG DÖNEMİ REFORMLAR VE DIŞ POLİTİKAYA YANSIMALARI	57
A. Deng Dönemi Çin Dış Politika Algısında ve Yönetiminde Yaşanan Köklü Değişim	57
B. Deng Reformlarının Çin'i Dönüştürmede Oynadığı Rol	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Xİ JİNPİNG DÖNEMİNDE İZLENEN AKTİF DIŞ POLİTİKA İLE BÖLGESEL VE ULUSLARARASI SİSTEMİ ŞEKİLLENDİRME ÇABALARI

I. Xİ JİNPİNG VE ÇİN RÜYASI İDEALİ.....	69
II. ÇİN'İN BÖLGESEL VE ULUSLARARASI SİSTEMİ ŞEKİLLENDİRME ÇABALARI.....	71
A. Çin Dış Politikasında Bölgesel Sistemi Şekillendirme Çabaları	73
1. Tarihi İpek Yolu Projesi'nin Bölge Politikasındaki Önemi.....	73
2. Çin'in Bölgesel Politikalarında Asya Altyapı Yatırım Bankasının Etkisi ..	79
B. Çin Dış Politikasındaki Küresel Sistemi Şekillendirme Çabaları	84
1. Çok Kutuplu Sisteme Geçiş	84
2. Çin'in Batı Merkezli Uluslararası Örgütlere Alternatif Kuruluşlar Oluşturma Çabası	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA SÜREKLİLİK ARZ EDEN BELİRLEYİCİ AMAÇLAR

I. TARİHSEL HAK İDDİALARININ BÖLGE POLİTİKALARINA ETKİSİ	95
A. Tayvan Sorununun Çin Dış Politikasındaki Yeri	96
B. Çin'in Egemenlik İddialarının Bölgesel Dengelere Etkisi.....	102
II. ÇİN'İN BÖLGESEL VE ULUSLARARASI GÜÇ OLMA YOLUNDA İMAJ YENİLEME ÇABALARI	110
A. Dış yardımların Çin Dış Politikasındaki Yeri.....	111
B. Çin Dış Politikasında Kültür Diplomasisi.....	114
C. Çin'in Diplomatik Açılım Politikası	117
D. Milliyetçiliğin Çin Dış Politikasının Oluşumuna Etkisi	121

III. ÇİN'İN EKONOMİK YÜKSELİŞ STRATEJİSİ.....	125
A. Ekonomik Büyüme ve Bunun Çin Dış Politikasındaki Yansımaları.....	126
B. Çok Kulvarlı Ekonomi Politikası.....	133
SONUÇ.....	138
KAYNAKLAR.....	144

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler tarihi incelendiğinde bir siyasal aktör olarak Çin'in dünya politikasında her zaman önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Çin özellikle 1990 sonrası hızlı ekonomik yükselişiyile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Günümüzde ABD'den sonra en büyük ekonomik güç olan Çin dünya ekonomisinde belirleyici bir konumdadır. Ekonomik gücünün yanında Çin siyasi ve sosyal olarak da ciddiye alınması gereken bir güçtür. Çin yaklaşık 1.4 milyar nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesini oluşturmaktadır. Yüzölçümü ile Rusya ve Kanada'dan sonra üçüncü sırayı almaktadır ve neredeyse bir kıta büyüklüğündedir. Çin'in dünyanın ikinci büyük petrol tüketicisi olması, ülke yöneticilerini çeşitli bölgelerde ve alanlarda daha aktif bir politika izlemeye yöneltmektedir. Söz konusu bölgelerde gerçekleştirilen yatırımlar ve yardımlar, Çin'i bu bölgelerde etkili ve sözü dinlenir bir aktör konumuna getirmektedir. Ancak Çin'in esas gücünü dünya politikasını etkileyebilme kabiliyetinden aldığı bilinen bir gerçektir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) daimi üyesi olan Çin, bu konumuyla BM'nin faaliyetlerini doğrudan etkileyebilecek güçtedir. Diğer yandan Çin askeri olarak henüz yetersiz olsa da bu alandaki zafiyetini gidermeye kararlıdır. Çin dünyanın sayılı 'resmi' nükleer güçleri arasında yer almaktadır ve roket teknolojisi ve menzili bakımından ABD'yi vurabilecek durumdadır. Çin büyüyen gücüyle dünya politikasında giderek daha önemli bir rol oynamaktadır.¹

Çin'in son 35 yılda gerçekleştirdiği muazzam büyüme akıllara kudretli Çin İmparatorluklarını getirmektedir. Bu başarı Çin'in yeniden "Orta Krallık"ı kurmak istediği yönünde bir algı yaratmaktadır. Çin gelenek ve kültürüne bakıldığında "Orta Krallık" inancı yüzyıllar boyu Çin halkı tarafından benimsenmiş ve bu oranda devlet yönetimi üzerinde belirleyici olmuştur. Bu anlamda Çinlilerce "Orta Krallık" felsefesi medeniyetin zirvesini temsil eden Çin'i, dünyanın merkezi olarak

¹ Edgar Bauer, **Die Unberechenbare Weltmacht: China nach Deng Xiaoping**, Ullstein Buch Verlage GmbH, Berlin, 1997, s. 55, 56.

konumlandırmaktadır. Günümüz koşullarında “Hegemonya” olarak adlandırılabilir bu sistemde Çin İmparatorluğu yüzyıllar boyu doğu ve güney doğu Asya üzerinde hâkimiyet tesis etmeyi başarmıştır. Doğaldır ki bu şartlar altında devletlerarası eşit bir ilişki mevzu bahis dahi olamazdı. Çin İmparatorluğu ile siyasi ve ekonomik ilişki kurmak, ancak Çin İmparatoruna haraç ödemek kaydıyla gerçekleştirilebilirdi.² Çin, medeniyetinin üstünlüğünü öne sürerek bu ülkeleri kontrol etme ve olumsuz davranışta bulunanları cezalandırma hakkını kendinde görmüştür.³ Ancak Asya’daki Çin üstünlüğü, sömürgecilik dalgası Çin’e ulaştıca dramatik bir şekilde sona ermiştir. Çin büyük güç olmanın bedelini 1840 yılından başlayarak Batılı ülkeler tarafından sömürgeleştirilerek ödemiştir.⁴ Çin’in Batılılar tarafından sömürgeleştirilmesinin ilk adımını oluşturan Afyon Savaşları’nı, Bokser Ayaklanması, ihtilal, Japon istilası, iç savaş ve ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra Mao’nun olumsuz sonuçlanan politikaları takip etmiştir. Dünya sahnesinde yaklaşık 150 yıl fiili olarak varlık gösteremeyen Çin, Deng Xiaoping’in 1978 yılında Reform ve Açılım politikasını uygulamaya koyması ile yeniden devletler sisteminde etkili bir güç konumuna yükselmiştir.

Türkiye’de Çin’e ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu alanda büyük bir boşluk göze çarpmaktadır. Çalışmaların büyük bölümü yabancı dilden Türkçe’ye çeviri şeklindedir. Diğer yandan mevcut kaynakların büyük bir kısmı tarih anlatısı ya da ekonomik durum analizi şeklindedir. Yine Çin temalı kaynaklarda belli bir bölge/ülke politikası veya zaman dilimini kapsayan çalışmaların çokluğu dikkat çekmektedir. Türkiye’de Çin dış politikasının ilk Çin devletinden bu güne aktarıldığı ve dış politika uygulamalarındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat çeken bir çalışma olmaması tezin çıkış noktasıdır. Çin’in yaklaşık 200 yıl kadar öncesinde sahip olduğu muazzam güç ve Afyon Savaşları sonrasında uğradığı aşağılanma ülke halkının ve yönetiminin dış

² Jörn-Carsten Gottwald ve Sarah Kirchberger, “Pragmatischer Realismus: Chinesische Aussenpolitik zwischen Hegemonialstreben und wirtschaftlichen Zwängen”, **Blätter für Deutsche und Internationale Politik**, (Erişim) http://www.aai.uni-hamburg.de/china/Personal/Kirchberger/PragmatischerRealismus_Blaetter_2001.pdf, 3 Şubat 2014, s. 1230.

³ Tobias Fehlbier, **Die Aussenpolitik der VR China im asiatisch-pazifischen Raum: zwischen Konfrontation, Kooperation und İntegration**, LIT Verlag Münster, 2004, s. IX.

⁴ Gottwald ve Kirchberger, s. 1230.

politikaya dair algı, tutum ve davranışlarında derin izler bırakmıştır. Çalışma, söz konusu tarihsel mirasın, geleneğin ve psikolojik etkinin, Çin dış politikasının belirlenmesinde ve yürütülmesinde dikkate değer bir paya sahip olduğu iddiasındadır. Bir taraftan da Halk Cumhuriyeti'nin Çin'in bir zamanlar sahip olduğu güce ulaşmak arzusunda olduğu ileri sürülmektedir. Bu anlamda çalışma alandaki bir boşluğu doldurma amacındadır.

Bu doğrultuda öncelikle Çin'in 1949 yılına kadarki siyasi tarihini değerlendirmek suretiyle, Komünist Cumhuriyetin dış politika oluşumunu etkileyen tarihsel ve geleneksel unsurları tespit edilmiştir. Elde edilen bilgilerin ışığında söz konusu unsurların Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasına ne oranda yansıdığı ve bu anlamda süreklilik arz ettiği ya da farklılaştığı tartışılmıştır. Zira Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana yönetime gelen liderler belirlenen hedeflere ulaşmak için, zaman zaman imparatorluk deneyimlerinden faydalanmıştır. Ancak yine bir takım pragmatik ve sistemsal nedenlerle, kimi zamanlarda imparatorluk dönemi politikalarından tamamen farklılaşan bir dış politika uygulaması izlemek durumunda kalmışlardır.

Çalışmanın bir diğer amacı Çin Halk Cumhuriyeti'nin temel dış politika hedeflerini izah etmeye çalışmaktır. Bu çalışmada Çin Halk Cumhuriyeti'nin temel dış politika hedeflerinin önemli bir kısmının Çin tarihinden aktarıldığı öne sürülmektedir. Çin, 1839-1842 yılları arasında ilki gerçekleşen Afyon Savaşları ve ardından meydana gelen iç karışıklıklar sonrasında övündüğü gücünü ve saygınlığını yitirmiştir. 1949 yılında Çin, Halk Cumhuriyeti olarak yeniden devlet kurma sürecine girmiş ve yüzyıllarca sahip olduğu ekonomik gücü, saygınlığı ve ülkesel bütünlüğü yeniden sağlamayı başlıca hedefi olarak belirlemiştir. Kısacası Çin, 1840 öncesi statüye yeniden ulaşma arzusunda. Böylece Çin'in 1949'a kadarki tarihi, Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasının temel hedeflerini belirlemiştir. Zira bu hedefin gerçekleşmesi halinde Çin'in geçmişte yaşadığı utancın silineceği düşünülmektedir.⁵ Çin'in belirlemiş olduğu hedefler; tarihi Çin sınırlarının yeniden oluşturulması, dünya meselelerinde yeniden söz sahibi olabilmek ve ekonomik bir güç olarak yeniden belirmek olarak sıralanabilir. Bir daha bağımlı olmamak ve Batılı güçlerce

⁵ Fehlbier, *Die Aussenpolitik der VR China...*, s. 30, 31.

aşğılanmamak fikri, bugün Çinlileri birleştiren temel düşüncedir.⁶ Çin'i yeniden önceki, ihtişam dolu günlerine ulaştırmak, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) en temel meşruiyet kaynağını oluşturmaktadır.⁷

Öte yandan tarihi kökleri olan bu amacın bir bütün olarak değerlendirildiğinde Çin'in ABD'yi bölgesel ve küresel sistemde dengeleme amacı taşıdığı anlaşılacaktır. Bu düşünceden hareketle bu tezde Çin'in, ABD aleyhine gerçekleştirdiği bölgesel ve küresel etki kazanma çabaları ve bu amaç için kullandığı araçlar ve yöntemler incelenmiştir. Nitekim Çin'in bölgesel ve küresel düzlemde yeniden etkin bir aktör olarak yükselme arzusu tezimizin temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın temel savı; Çin'in yeniden dünya siyasetinin başat gücü olarak ortaya çıkmakta olduğu, Çin'in yüz yıla kadarki tarihinin bu yükselişte itici bir güç olduğu ve yine bir takım dış politika uygulamalarının kadim kültürle uyumlu olduğu yönündedir.

Bu çalışmada ilk olarak, yüzyıllar boyu Çin Dış Politikasına etki eden tarihsel kökenler incelenecektir. Burada verilecek bilgilerden hareketle Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasının yönünü belirleyen unsurların neler olduğu ve nasıl ortaya çıktığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bir taraftan da Çin dış politikasını şekillendiren uygulamaların Komünist Cumhuriyet'in kurulduğu 1949 yılından bugüne ne kadar uygulandığı ve ne oranda değişiklik gösterdiği ele alınacaktır. Bu bakımdan modern Çin'in, İmparatorluk döneminde sahip olduğu siyasi ve ekonomik güce yeniden ulaşma amacı çalışmanın temel varsayımını oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle 1949 sonrasında Çin dış politikasında meydana gelen ciddi değişimler, bu değişimlerin ortaya çıktığı ortam ele alınacaktır. Diğer yandan ise yeri geldiğinde 1949'dan günümüze Çin dış politika uygulamalarına yansıyan bir takım devamlılıklara değinilecektir. Bu anlamda "Çin dış politikasının vazgeçilmez amaçları nelerdir?", "Çin bu amaçlara ulaşmak için hangi araçlara ve yöntemlere başvurmuştur?", "belirlenen hedeflere ulaşma sürecinde Çin

⁶ Michael Schaefer, "China im Aufbruch: Der chinesische Traum", **Der Tagesspiegel**, 24 Mart 2014, (Erişim), <http://www.tagesspiegel.de/weltspiegel/china-im-aufbruch-der-chinesische-traum/9653046.html>, 3 Mayıs 2015.

⁷ Gottwald ve Kirchberger, s. 1230.

dış politikası nasıl evrilmiştir ve hangi noktalarda bir süreklilik bulunmaktadır?” gibi sorulara cevap aranmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Çin İmparatorluğu'nun ortaya çıktığı MÖ 221 yılından Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanı ile sonuçlanan 1949 yılına kadar olan dönemi kapsamaktadır. MÖ 221 - 1949 arası yıllar tezin üzerine oturduğu temeli oluşturması açısından önemlidir. Zira Çin'in 1949 sonrası dış politika hedefleri bu dönemden etkilenmiştir. Diğer yandan bu yıllar, üzerinde duracağımız Çin dış politikasında süreklilik ve değişim kavramlarını değerlendirebilmemiz açısından elzemdir. Bu bölümün ikinci kısmında Çin dış politikasına yön veren bir diğer etken olan “aşağılanma yüzyılı” ele alınmıştır. Bu konu günümüz Çin dış politikasını anlamlandırma açısından bilhassa önem taşımaktadır. Çin İmparatorluğu'nun muazzam gücünü, devlet geleneğini ve dolayısıyla Batılılar tarafından gerçekleştirilen sömürgeleştirmenin bu yapıya verdiği zararı göz önüne almaksızın gerçekleştirilecek bir dış politika analizi eksik olacaktır. Zira Çinlilerin sahip olduğu büyük devlet algısı dış politika uygulamalarına da yansımıştır.

İlk Çin devletlerinden bu yana geçen süreç incelendiğinde devlet kimliğinin/ideolojisinin dış politika üzerindeki etkisi dikkat çekmektedir. Çinliler, imparatorluğun güçlenmesinde etkili olan devlet ideolojisine sadık kalınması gerektiğini savunmuşlardır. Çinlilerde bu ideolojiden meydana gelecek bir sapmanın ulusal onurun diğer halklar nezdinde küçük düşürülmesi anlamına geleceği algısı yerleşmişti.⁸ Öte yandan Savaşan Devletler dönemine tepki olarak ifade edilen, Çin'in tek bir ülke olduğu ve asla bölünmemesi gerektiği şeklindeki, derinlemesine benimsenmiş kanaat, bugün hala Çinlilerin bilinçaltında Çin tarihinden aktarılmış bir diğer önemli semboldür.⁹

İkinci bölüm değişimin yoğun olarak yaşandığı ancak hala büyük oranda pasif ve tepkisel bir dış politika çizgisi izlendiği Mao (1949-1976) ve Deng (1978-1992) yıllarını kapsamaktadır. Bu dönem Çin'in geri kalmışlığından sorumlu tutulan kadim

⁸ Willhelm Schüler, **Abriss der neueren Geschichte Chinas**, Unikum Verlag, Bremen, 2012, s. 132.

⁹ G. Michael Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Adres Yayınları, Ankara, 2009, s. 537.

kültürün marjinal bir şekilde reddi ve tehdit algısıyla yeniden içe kapanma ile pragmatist bir anlayışla uluslararası toplumla bütünleşmeye giden bir süreci içermektedir. Çin'deki değişim ve dönüşümün yoğun olarak yaşandığı yıllar olması nedeniyle, bu dönem dikkatli bir incelemeyi gerekli kılmaktadır. Yine bu dönemde gerçekleştirilen reformlar ve diplomatik atılımlar Çin'in bugünkü gücünün temelini oluşturmaktadır. Çin'in uluslararası arenadaki etkisiz ve görece zayıf konumundan büyük güç statüsüne yükselmesi büyük oranda Deng döneminde gerçekleştirilen politikaların sonucudur. Yine bu sayede Çin 1949 yılındaki yalıtılmış konumundan, bugün birçok alanda uluslararası alanda işbirliği aranan kilit bir ülke haline gelmiştir.

Üçüncü bölümde Çin dış politikasında ayrı bir dönem olarak nitelendirilen Xi Jinping (2013-) liderliği ele alınmıştır. Çin'in geri kalmışlığından kadim kültürü sorumlu tutan Mao'nun aksine Jinping liderliği, sıklıkla Konfüçyüs ilkelerine atıfta bulunmaktadır ve bu anlamda gelenekselciliğe dönüş olarak ifade edilebilir. Yeni yönetimin Konfüçyüs ilkelerine sıklıkla vurgu yapması Komünist rejimin devamlılığına da katkı sağlamaktadır. Zira iki ideoloji arasında ciddi bir kesişme vardır. Yine geleneğe yapılan vurgu parti liderlerinin kuşaktan kuşağa giderek zayıflayan meşruiyetini sağlamak için elverişli bir araç işlevi görmektedir. Diğer yandan Jinping dönemi dış politikada aktivizmi temsil etmesi ile önceki dönemlerden ayrılmaktadır. Bu bölümde ayrıca büyük güç statüsüne erişen Çin Halk Cumhuriyeti'nin mevcut bölgesel ve uluslararası statüyü dengeleme siyaseti tartışılmıştır. Zira Çin geleneksel siyasetin dışında olan yöntemlerle rakiplerinin etki alanını kendi lehine daraltmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede Bir Kemer Bir Yol Projesi, Asya Altyapı Yatırım Bankası, Çin-Rus ve Çin-ABD ilişkileri bağlamında çok kutupluluk ve Çin'in uluslararası alanda etkisini artırmak amacıyla öncülük ettiği ya da üyesi olduğu alternatif kuruluşlar incelenmiştir.

Son olarak dördüncü bölümde 1949 sonrası Çin Halk Cumhuriyeti'nin ideası olan tarihsel gücüne ulaşma amacı ele alınmıştır. Bu doğrultuda ülkesel bütünlük hedefi Çin yönetiminin öncelikli konusudur. Bu çerçevede Çin'in hassas olduğu Tayvan sorunu ve bölgedeki diğer egemenlik iddiaları değerlendirilmiştir. Bölümün ilerleyen kısımlarında Çin'in imparatorluk tarihinden alıntılıdığı bir diğer hedef olan eski saygınlığına ulaşma amacı incelenmiştir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde Çin dünyaya ekonomik, kültürel ve diplomatik açılım politikası yürütmektedir. Çin'in

dünyanın önde gelen ekonomik gücü olma hedefi ise iki yönden değerlendirilebilir. Ekonomik gücünü artırmak başlı başına bir hedef olduğu kadar diğer hedefleri için de bir araç durumdadır. Tabiri caizse Çin ekonomik gücü ile kendisinden daha güçsüz ülkelerin saygısını satın almaktadır. Yine ekonomik güç “Tek Çin Politikası”na destek kazandırmaktadır.

Sonuç kısmında ise çalışma içerisinde yer verilen Çin dış politikasının birincil hedefleri ve bu hedeflerin belirlenmesine yol açan gerekçeler yeniden ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu veriler ışığında Çin dış politikasının ne oranda değişime uğradığı analiz edilmeye çalışılacaktır. Aynı şekilde dış politika araçlarının Çin’in hedeflerine ulaşmasında ne derece başarılı olduğu sorusuna cevap aranacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİN'İN DOĞUŞU: SİYASAL VE KÜLTÜREL MİRAS

I. TARİHSEL ARKAPLAN (18. YÜZYILA KADAR)

A. Ülkesel Bütünlüğün Kurulması Sürecinde Çin Dış Politikası

Çin, binlerce yıllık geçmişe sahip köklü bir uygarlıktır. Bu süre içerisinde Çin toprakları kimileri daha uzun, kimileri ise daha kısa ömürlü olmak üzere onlarca hanedan tarafından yönetilmiştir. Kuşkusuz bu hanedanlar arasında Çin tarihinde en belirleyici olanlardan biri Qin hanedanlığı olmuştur (MÖ 221-206). Uzun ve kanlı bir süreçten sonra Qin Shi Huangdi diğer devletleri fethetmiş ve kendi adını taşıyan Qin İmparatorluğunu kurmuştur. Ancak Qin hanedanlığını Çin tarihi içerisinde önemli yapan sadece o tarihe dek parçalı haldeki Qin topraklarını birleştirmeyi başarması değildir. Qin, aynı zamanda Çin'i imparatorluk haline getiren yöneticidir. Qin, bölünmüş haldeki toprakları bir araya getirmekle krallık dönemine son vermiş ve böylelikle Huangdi (ilk imparator) unvanını almıştır.¹⁰

Çin topraklarını kuşatan bir imparatorluğun kurulması dahi, barış ve huzur ortamının uzun süreli tesis edilebilmesi için yeterli olmamıştır. İmparatorluktaki huzursuz ortamın sürmesindeki başlıca sebep çeşitli hanedanların tahtı ele geçirme arzusuuydu. Bu nedenle iç karışıklıklar ancak yeni bir hanedan iktidara geldiğinde sonlandırılabilirdi. Ancak yeni bir hanedanın yönetime gelmesiyle dahi asayiş bir süreliğine korunabilirdi. Zira nüfus artışı ve ardından gelen kıtlık gibi sebeplerle belirli bir müddet sonra yine huzursuzluklar baş göstermeye başlıyordu. Bu dönemlerde, yeniden Çin birliği idealini hayata geçirmek isteyen bir başka hanedan

¹⁰ John Keay, *Çin Tarihi: Dünyanın En Az Anlaşılan Ulusunun İlginç Tarihi*, çev. Neşe Kars Tayanç, Dinç Tayanç, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 16, 17.

imparatorluğu ele geçirinceye dek kaos hali devam ediyordu.¹¹ Bu nedenle kökenlerinin mistik güneş tanrıçası Amaterasu'dan geldiklerine inanan ve o tarihten bu yana hanedan değişimine uğramayan Japonya'nın aksine Çin, tarihte birçok hanedan döngüsü yaşamıştır.¹² Yaşanan hanedan değişimleri bu huzursuzluğun hem nedeni hem de sonucu olmuş ve neticesinde imparatorluğun yüzyıllar boyu bütünlükten uzak bir görüntü sergilemesine neden olmuştur. Diğer taraftan Çin - Moğol egemenliği altında olduğu dönemdekine benzer şekilde- kolayca yabancı hâkimiyeti altına girebiliyor, ancak karakterinde bir değişime uğramadan her saldırı sonrasında ülke sınırları, bir önceki hanedanı da kapsayacak şekilde genişletilerek yeniden çiziliyordu. Bu şekilde dört krallığın bir araya getirilmesi ile oluşturulan ve modern çağdaki yüzölçümünün ancak dörtte biri kadar alanı kapsayan Qin İmparatorluğu kısa sürede büyüyerek dev bir imparatorluk haline gelmiştir.¹³

Fakat bir imparatorun baş etmek zorunda olduğu tek sorun egemenliği rakip bir hanedana kaptırmak değildi. Açıkçası, büyüyen her bir devlet bir öncekinden daha fazla sorunla karşı karşıya kalıyordu. Ülke topraklarının büyümesi sadece nüfusu artırmakla ve dolayısıyla farklı milletleri bir araya getirmekle kalmıyor, komşu devletlerin sayısında da ciddi bir artışa neden oluyordu. İmparatorluğun tüm ihtişamına rağmen hiçbir zaman tüm komşularını fethedecek yeteneğe sahip olmaması, sürekli bir güvenlik zafiyeti içerisinde yaşamasına neden olmuştur. Bir diğer ifade ile Çin geniş topraklara sahip olmanın bir dezavantajı olarak barbarlarla çevriliydi ve bu durum askeri yetenekleri hiçbir zaman üst seviyeye ulaşamayan İmparatorluk için sürekli bir tehdit oluşturmaktaydı. Topraklarını diğer barbarların saldırılarından korumayı başaran her barbar Çin'e rahatça girebilirdi. Barbarların birleşerek İmparatorluk topraklarına saldırma ihtimalleri ise çok daha vahim sonuçlar doğurabilirdi. Bu nedenle merkezi konumu ve maddi zenginliği imparatorluk için bir

¹¹ Harry G. Gelber, **MÖ. 1100'den Günümüze Çin ve Dünya: Ejder ve Yabancı Deccaller**, çev. H. Hülya Kocaoluk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 26.

¹² Urs Schoettli, **China die neue Weltmacht**, Verlag Schöningh, Zürich, 2007, s. 14.

¹³ Gelber, s. 26.

dezavantaj oluşturmuş ve barbar saldırıları için adeta davet niteliğinde olmuştur.¹⁴ Bu açıdan özellikle ülkenin kuzey-batı sınırındaki cenkçi kabileler ve soyguncu çetelerinin gerçekleştirdikleri saldırılar imparatorluk için ciddi bir tedirginlik sebebiydi. Diğer yandan sınır boylarındaki cenkçi kabilelerin saldırıları imparatorluk siyaseti açısından iç ve dış politikada olmak üzere iki tür etkide bulunmuştur. İç politika açısından gerçekleştirilen saldırılar, imparatorluğun sık sık alt birimlere ve birbirine rakip yönetimlere ayrılmasına yol açmıştır.¹⁵ Dışarıda ise bu saldırılar doğal çevre itibarıyla zaten büyük ölçüde tecrit edilmiş olan imparatorluğun, tecrit halinin daha da güçlenmesine neden olmuştur. Diğer bir ifade ile çöller, okyanuslar ve dağlar nedeniyle zaten büyük ölçüde yalnızlık içinde yaşayan Çin, güvenliğini tehdit edebilecek tek sınırla, Orta Asya'yla da arasına setler inşa ederek, dünyanın geri kalanından büyük ölçüde ayrı bir birim olarak varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde Çin, siyasi anlamda komşuları olmayan bir devlettir.¹⁶

Sürekli parçalanma tehdidi yaşayan imparatorlar için ülke bütünlüğünün korunması esastır. Hanedanlar, diğer imparatorlukların aksine, başka toprakları fethetme arzusu duymamışlardır. İmparatorlar zaman zaman büyük seferler düzenlese de, temel hedef başka ülkelerin kaynaklarını sömürmek ya da topraklarını fethetmek olmamıştır. Çin'in, Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusu'na düzenlediği seferlerin temel hedefi sadece "her şey Gök Kubbe'nin altındadır" düşüncesi doğrultusunda kozmik uyumu gerçekleştirmek ve bu alanın sınırlarını genişletmeye çalışmaktan ibaret olmuştur. Ancak komşularının daha büyük bir kısmıyla düşmanca ilişkiler yürüten Çin'in, düzenlenen askeri harekâtlar sonucu zaman zaman küçük sömürgeler elde ettiği de olmuştur.¹⁷ Diğer yandan Çin, üstünlüğün göstergesi olarak komşuları üzerinde bir tür haraç sistemi uygulamıştır. Komşu ülkelerin tabi tutulduğu haraç sistemi, Çin'e

¹⁴ Henry Kissinger, **China: Zwischen Tradition und Herausforderung**, çev. Helmut Dierlamm, Oliver Grasmück, Norbert Juraschitz, Helmut Ettinger, Michael Müller, Pantheon Verlag, München, 2012, s. 33.

¹⁵ Schoettli, **China die neue Weltmacht**, s. 14.

¹⁶ Gelber, s. 27.

¹⁷ Keay, s. 23, 24. Çin Burma, Hindistan, Nepal, Pakistan, Afganistan, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Moğolistan, Kore, Vietnam ve henüz Çin topraklarına katılmadan önce Tibet, Sincan Uygur Özerk Bölgesi ve güney bölgeleri kapsayan geniş bir alanla düşmanca ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Keay, s. 24.

ekonomik fayda sağlamayı ya da diğer toplumlara karşı askeri hâkimiyet sağlamayı değil, boyun eğdirmeyi hedeflemiştir.¹⁸

Sürekli saldırıya maruz kaldığı kuzey ve batı sınırında ise temel stratejik amaç istila girişimlerini caydırmak ve barbarlar arası ittifakları önlemek olmuştur. Ancak Çin, bir taraftan ittifak girişimlerini önlemeye çalışırken, diğer taraftan kendisi de aynı stratejiyi düşmanlarına karşı uygulamaktan çekinmemiştir. Çin Seddi'nin ve düzenlenen seferlerin sınır güvenliğini sağlamada yetersiz kalması, Çin devlet adamlarını ülke güvenliğini çok sayıda diplomatik ve ekonomik araç kullanarak sağlamak mecburiyetinde bırakmıştır.¹⁹ Bu stratejide olası düşmanlar, İmparatorluğun baskın olduğu bir ilişki biçimiyle etkisiz hale getirilmiştir. Daha açık bir ifade ile İmparatorluk güçlü bir hükümlanlık sergileyerek olası işgalcileri ürkütmüş ve Çin'e saldırmanın çok ağır sonuçları olacağı izlenimini yaratmıştır. Ancak gerçekte amaç barbarları fethetmek ya da itaate zorlamaktan ziyade onları yumuşak güçle (*"ji mi"*) yönetmek olmuştur.²⁰ Çin, kültürel cazibesi ve ekonomik teşvikleriyle diğer toplumların kendi dünya algısına uygun davranışta bulunmalarını sağlamıştır.²¹

Çin pragmatizminin en önemli belirtisi İmparatorluğun kendisini fethetmeye çalışanlara karşı verdiği tepki olmuştur. Çin toprakları barbarlar tarafından işgal edildiğinde Çin bürokratik eliti yeni hükümdara yardımlarını önermişlerdir. Onlara göre Çin gibi devasa bir ülke, ancak "Çin yöntemleri, dili ve bürokrasisi ile yönetilebilirdi". Bu yüzden her yeni nesil ile birlikte işgalciler, hükmetmeyi düşündükleri düzen tarafından asimile ediliyorlardı. Sonunda, kendi ülkeleri Çin topraklarına dâhil ediliyordu. Barbarların geleneksel Çin çıkarlarını takip etmeye

¹⁸ Henry Kissinger, **Dünya Düzeni**, çev. Sinem Sultan Gül, Boyner Yayınları, İstanbul, 2016, s. 236.

¹⁹ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 33, 34.

²⁰ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 34.

²¹ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 15.

başlamasıyla fetih projesini altüst oluyordu.²² Özetle Çin'in öyle bir yapısı vardı ki, kendisini fethedenler onu değiştireceğine o kendisini fethedenleri değiştiriyordu.²³

Her ne kadar karşılıklı seferler sonrasında ülkenin yüzölçümü ve dolayısıyla nüfusu yıllar içerisinde kat kat büyüse de, genişlemeye yol açan başka etmenler de mevcuttu. Elbette çeşitli topluluklarda gözlenen zaman içerisinde farklı milletlerle kaynaşma Çin için de geçerli olmuştur. Fakat Çin asıl büyümeyi, artan gücü ve kültürel cazibesi sayesinde yaşamıştır. Bu sayede Moğollar da dâhil çeşitli topluluklar, kendilerinden daha zengin bir kültüre sahip olan Çin'e kendi istekleriyle tabi olmuşlardır.²⁴

Açıkçası Çin, dış dünya üzerinde “başarıları ve davranışlarıyla psikolojik egemenlik kurmayı” hedeflemiştir.²⁵ Barbar kabileler pahalı ödüllere, Çin sınırını koruma konusunda teşvik edilmişlerdir.²⁶ Yine ticari çekicilik ve siyasi oyunlar kullanılarak komşu halkların, imparatorluk normlarına uyum göstermeleri sağlanmıştır. Çeşitli toplumların itaat etmedikleri durumlarda ise Çin yöneticileri, barbarlar arasındaki uyuşmazlıklardan faydalanma yoluna gitmişlerdir. Bu strateji çerçevesinde “barbarlar, diğer barbarları kontrol altında tutmaları, hatta bazen diğer barbarlara saldırımları için kullanılmışlardır”.²⁷ Sınırdaki ittifak girişimlerini önleme ve barbarları barbarlara karşı kullanma stratejisi Çin dış politikasında o denli içselleştirilmişti ki, 19. yy.da ilk Avrupalı “barbarlar” Çin sahillerine yanaştıklarında dahi aynı siyaset uygulamaya konulmuştur. Bu politika güçlü Avrupalıları Çin'e itaat ettirene kadar izlenmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan Çin topraklarına gerçekleştirilen ilk Britanya saldırısına karşı, diğer Avrupalı ülkelerin de Çin'e davet edilmesi söz konusu geleneksel stratejiye işaret etmektedir. Bu şekilde ülkeler arasında önce rekabet oluşturulmuş, daha sonra

²² Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 35, 36.

²³ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, s. 30.

²⁴ Gelber, s. 39.

²⁵ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 237.

²⁶ Gelber, s. 47, Çinliler örneğin Hunlarla ilişkilerinde kimi zaman onlara karşı ittifak oluşturmuş, kimi zaman ise onları sınırlarının koruyucusu olarak görmüştür. Gelber, s. 47.

²⁷ Yang, s. 33, Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 34.

ise bu rekabetten faydalanılmaya çalışılmıştır.²⁸ Nitekim barbarlar arası savaşlardan Çin çıkar sağlamıştır.²⁹

Bu bakımdan ticaret, büyük ölçüde savunmaya yönelik olan dış politikanın önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Bu çerçevede imparatorluk çıkarlarına aykırı davranan bir ülkenin ticari hakları kolayca engellenebiliyordu. Zira Çinlilere göre oldukça niteliksiz bir uğraşı olarak değerlendirilen ticaret, ancak barbarları kontrol altında tutmak için kullanılıyordu. Yüce Çin'in ticarete ihtiyacı yoktu ve ticarete çıkarına olan bir şey de göremiyordu. Tanınan ticari haklar Çin'in bir iyi niyet göstergesinden başka bir şey değildi. Hatta İmparatorluk, diğer halklarla gerçekleştirilen başta ticaret olmak üzere her türlü ilişkiyi bir lütuf olarak değerlendiriyordu.³⁰ Ancak İmparatorluk bu konuda da temkini elden bırakmamıştır. Bölgeler arası ticaret büyük ölçüde Orta Doğu'daki araçlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Zira Barbarlarla ülke içinde ya da sınırında gerçekleştirilecek doğrudan ticaret Çin ile barbarlar arasındaki sınırın kaybolması anlamına gelebilirdi.³¹

B. Çin Dış Politikasını Şekillendiren Düşünsel Arkaplan: Konfüçyanizm

Çin İmparatorluğu'nun kendini dünyanın geri kalan bölgelerinden soyutlamasının önemli bir nedeni, doğrudan devlet felsefesi ile ilgilidir. Çin hanedanları –Qin hanedanı süresince yaşanan kopukluk sayılmazsa- yüzlerce yıl Konfüçyüs düşüncesini ve diğer bilgelerin öğretilerini resmi devlet felsefesi olarak benimsemişlerdir. Bu felsefe zamanla hanedanların meşruiyetinin temeli haline gelmiştir.³² Çin imparatorları

²⁸ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 34.

²⁹ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 34.

³⁰ Yakın zamanlara kadar etkili olan bu dünya görüşünün belki de en güzel örneği İmparator Ch'ien Lung'un 1793 yılında Britanya Kralı III. George'a yazdığı mektuptur. Mektubunda Lung, İmparatorluğunun Britanya Krallığı ile ilişki kurmaya ihtiyacının, hatta tenezzülünün olmadığını açıkça ifade etmiştir. Yurdusev, A. Nuri, "Uluslararası İlişkiler" Öncesi", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (Editör: Atilla Eralp), 11. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 30.

³¹ Fehlbier, s. 12, 13.

³² Keay, s. 53, 56.

söz konusu felsefenin kabul ettiği ilkeler doğrultusunda dış politika geliştirmeye özen göstermişlerdir. Konfüçyüs yasaları arasından Çin dış politikasını en fazla ve en uzun vadeli etkileyen ilkelerden biri savaşın meşru müdafaa aracı olarak kullanılmasını gören ilke olmuştur. Konfüçyanizme sıkı sıkıya bağlı olan Çinlilere göre savaşın kendisi esefle karşılanacak bir olaydı ve silahlı kuvvetleri gerekli kılacak tek şey barbar saldırıları ya da iç ayaklanma korkusuydu.³³ Konfüçyüs ilkelerine bağlılık sonucunda Çin dış politika stratejisi ilişkisizlik şeklinde belirlenmiştir. Benimsenen ilişkisizlik stratejisi sayesinde çatışma riski mümkün olduğunca minimum düzeyde tutulmaya çalışılmıştır.

Geleneksel Konfüçyüs düşüncesinin temelinde var olan ahenk kavramı dış politikanın çerçevesini oluşturan bir diğer önemli ilke olarak benimsenmiştir. İmparatorluk felsefesine göre yeryüzü hiyerarşik olarak düzenlenmişti ve bu hiyerarşinin en tepesinde Çin yer almaktaydı. Çin imparatorunun Avrupa tarihinde eşiti olmadığı gibi, kendisi insanlıktaki en yüce egemen olarak kabul ediliyordu. Bu husus imparatorun göklerin vekili olması ile ilgili bir inançtı. Buna göre hükümdarlık yerle gök arasında bir konumda, “Göklerin Vekili” unvanına sahip olan imparator ise yerle gök arasında bir aracıydı.³⁴

“Gök tanım gereği evrensel olduğu için, doğal olarak göğün vekâleti sıfatını taşıyan hükümdar da yine tanım gereği evrensel bir hükümdardı. Bu sebeple sadece Çinliler değil, diğer toplumlar da ona saygı gösterip boyun eğmeliydi. Karşılık olarak evrensel önemi haiz, fazilet timsali bir kişi olan İmparator, sınırları ötesindeki topluluklara karşı müşfik ve hoşgörülü davranmalıydı.”³⁵

Açıkkası kurulan bu düzende Çin İmparatoru, siyasal ve metafiziksel bir karakteri eş zamanlı temsil etmekteydi. Siyasi kimliğiyle imparator, toplumsal düzenin manevi ve dünyevi ihtiyaçlarının karşılığı olarak algılanmaktaydı. Metafiziksel rolünün bir

³³ Kennedy, s. 32.

³⁴ Gelber, s. 35-50.

³⁵ Gelber, s. 35.

yansıması olarak imparator “göklerin vekili” sıfatıyla “gök, dünya ve insanlık arasında sembolik bir aracı” konumunda bulunuyordu.³⁶

“Göklerin vekili” statüsü imparatora ahlaki sorumluluklar getirmekteydi.³⁷ İmparator devletin ve insanların refahını sağlamakla yükümlüydü. İmparator, kendisinden beklenen görevleri yerine getirmediğinde düzensizlik baş göstermekteydi. Yaşanan büyük yenilgiler, halk ayaklanmaları ve doğal afetler dahi evrendeki uyumsuzluğun belirtileri olarak algılanmaktaydı. Bu ve buna benzer uyarıların ardından imparator tutumunu değiştirmemezse mandarinlik iktidarını kaybediyor ve ardından meşruiyetini kanıtlayan bir başkası yönetimi ele geçiriyordu.³⁸ Bu durumda bir doğal afetin meydana gelmesi, hanedanın imparatorluğun yönetimi için yetersiz olduğu anlamına geliyor ve göklerin vekâletinin bir başkasına geçmesi meşru kabul ediliyordu. Hal böyle olunca kısa zamanda ayaklanmalar vuku buluyor ve yeni bir hanedan evrenin uyumunu yeniden oluşturmak için yetkilendiriliyordu.³⁹ İmparatoru devirme girişimini başarıyla sonuçlandıran kişi ise yeni vekil tayin ediliyordu. Yeni imparator Çin tarihinin tamamında hanedanın bahtında bir iyileşme ve hanedan döngüsünde bir tazelenmeyi ifade etmekteydi.⁴⁰ Kısacası çok önceleri icat edilmiş “Göklerin Vekili” sıfatı, imparatorlara halkın gözünde meşruiyet kazandırmak için idealdi. “Aile, toplum ve devlet için en uygun örgütlenmenin, yurtiçindeki düzenin ve dış ilişkilerin kurallarını belirleyen bu seçme fikirler, iki bin yıldan fazla bir süreyle Çin siyaset ve dış politikasının temelini teşkil etmiştir”.⁴¹ Konfüçyanizm barındırdığı fikirler sayesinde uzun bir dönem Çin’in kutsal kitabı ve anayasası olarak kabul edilmiştir.⁴²

³⁶ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 29.

³⁷ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 29.

³⁸ Keay, s. 59, 60. Çinlilerde İmparatorun görevini ihmal veya kötüye kullanması halinde başta çekirge saldırıları, sel baskını, kuraklık ve kıtlık olmak üzere doğal afetler belireceği inancı hâkimdi. Gelber, s. 32.

³⁹ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 29.

⁴⁰ Dillon, s. 121. Ayaklanması başarıyla sonuçlanan köylü liderler dahi ülkenin yeni imparatoru olabiliyordu. Keay, s. 15.

⁴¹ Gelber, s. 32, 33.

⁴² Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 28.

Konfüçyanizmin halka aşıladığı, Çin'in dünyadaki her ülkeden üstün, Çin imparatorunun ise bu dünyanın yegâne temsilcisi olduğu fikri, bir başka kavramın daha ortaya çıkmasına olanak sunmuştur. Çinlilere göre imparatorluk hem yerle gök arasında bir konumda, hem de dünyanın merkezindeydi. Bu algı Çinlilerde “Orta Krallık” bilincini yerleştirmiştir. Orta Krallık algısı, Çinlilerin neden hiçbir zaman emperyal hedefleri olmadığını açıklamaktadır. Elbette Çin çevresinde başka toplumlar olduğunun bilincindeydi. Fakat Çinlilerin algılamasında Orta Krallık merkezdeydi ve diğer toplumlar merkezden daha aşağıda olarak görülmekteydi. Çinlilere göre Çin cennetin ta kendisiydi ve burada yaşamak tanrının bir lütfuydu.⁴³ Çin bilgelerine göre iskân edilecek yeni bir dünya ve uzak sahillerde insanlığı bekleyen bir kurtuluş yoktu. Övülmüş ülke Çin'di ve Çinliler zaten orada bulunuyordu. Çin imparatorlarına göre Çin'den bu kadar uzakta olma şansızlığına sahip diğer ülkeleri etkilemeye çalışmak çok anlamsızdı.⁴⁴ Zira denizlerin aşılması “dinsizlerin” Çin yaşam tarzına geçirilmesi hiç de övünülecek bir şey değildi. Çünkü “Gök Hanedanlığı'nın gelenekleri, uzaktaki barbarların imkânlarının çok ötesindeydi”. Diğer yandan İmparatorluk kültürünün kutsanmışlığı muhtemelen yapay olarak çevre toplumlara kadar yansıtıldı.⁴⁵ Çin türü istisnacılık (exceptionalism) İmparatorluğun siyasal sistemini ihraç etme niyetinde olduğu anlamına gelmiyordu. Bu ayrıcalıkla Çin kültürünü benimsemek isteyen ülkelerin, temsilcilerini Çin'e göndermelerine izin veriliyordu. Bu sebeple Çinlilere göre Çin devletinin üstünlüğünü kabul etmek şartıyla komşu ülkeler, Çin kültürü ile olan temastan fayda sağlıyordu. Çin devletinin üstünlüğünü kabul etmeyenler ise barbar olarak nitelendiriliyordu.⁴⁶ Bu doğrultuda Çin imparatorluklarının zora dayalı fetihle değil, rızaya bağlı geçişim yoluyla genişlediği kabul edilmektedir.⁴⁷

Anlaşılabacağı gibi “Orta Krallık” isimlendirmesi, sadece Çin'in dünyanın merkezi olduğu algısından kaynaklanmamaktadır. Çinlilere göre Çin, aynı zamanda

⁴³ Fehlbier, s. 9.

⁴⁴ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 31, 44.

⁴⁵ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 43, 44.

⁴⁶ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 31.

⁴⁷ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 238.

medeniyetin de merkeziydi.⁴⁸ Bu dünya görüşüne göre Çinliler kendilerini diğer toplumlardan ayrı ve onlardan çok daha üstün görmekteydi. Çinliler bu denli “insanlığa ait hiyerarşik bir görüşe, kültürel ve ırkçı kendini beğenmişliğe dayanan üstünlük duygusuna” sahipti.⁴⁹ Açıkçası Çinliler kendilerini bir ülke vatandaşından çok, özgül bir dünyanın bireyi olarak algılamışlardır.⁵⁰ Diğer bir ifade ile Çinliler kendilerini uygar dünyanın tek temsilcisi olarak kabul ediyordu. Etrafta Çinlilerin temas edebileceği, kendileri kadar uygar başka bir devletin ve toplumun bulunmaması, doğal olarak Çin’in tecrit durumunu artırmıştır.⁵¹ Bu algı sonucunda İmparatorluk, sınırları dışındaki toplumları kendileri ile ilişki kurulacak birimlerden ziyade, istenildiğinde talan edilebilecek ve imparatorluğa tabi olması gereken barbarlar olarak değerlendirmiştir.⁵² Bu nedenle Çin tarihinde nadir görülen, saraydan yabancı bir hükümdara kız verme olayları bile, Çin için büyük bir aşağılanma olarak algılanmıştır.⁵³ Çinlilere göre diğer birçok devletin Çin kültürünü benimsemesi ve Çin’e haraç ödemesi doğal düzenin bir gereği idi. Anlaşılacağı gibi Çin’in çevresindeki halklarla arasındaki sınır, siyasal ya da teritoryal olmaktan çok kültürel nitelikteydi.⁵⁴

Ancak Çin’in üstün bir kültüre sahip olduğu varsayımı, diğer toplumların hepsini eşit düzeyde değerlendirdiği anlamına gelmiyordu. Her ne kadar Çin imparatorları komşu halklara karşı tarafsızlık içerisinde olsa da onlara eşit davranmıyorlardı.⁵⁵ Çinlilerin bir millete yönelik tutumunu, o milletin Çin’e olan uzaklığı belirlemekteydi. Zira Çinlilerin algısında bir milletin merkeze olan uzaklığı ve kültüründeki farklılaşma

⁴⁸ Fehlbier, s. 9.

⁴⁹ Martin Jacques, **Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor**, çev. Sami Oğuz, Akılçelen Kitaplar, Ankara, 2016, s. 582. Bu algı Çinlilerde kendilerinden daha eğitimsiz olarak gördükleri komşularına karşı bir “üstünlük kompleksi” oluşmasına neden olmuştur. Keay, s. 68.

⁵⁰ Schoettli, **China die neue Weltmacht**, s. 37, 38.

⁵¹ Gelber, s. 42, 49.

⁵² Yurdusev, s. 30.

⁵³ Fehlbier, s. 12.

⁵⁴ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 26.

⁵⁵ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 32.

düzeyi, o milletin medeniyetinin seviyesini belirlemekteydi.⁵⁶ Tam tersi, bir devletin Çin kültür ve geleneklerini benimsemesi ise o toplumun Çin'e olan medeniyetsel ve düşünsel yakınlığının bir ifadesi olarak kabul ediliyordu ve o toplum o oranda daha az barbar olarak değerlendiriliyordu.⁵⁷ Diğer yandan imparatorluk Orta Krallık'tan ayrılanlara karşı umursamaz bir tutum içerisinde bulunuyordu. Bu anlamda Çin'den ayrılanlar uygarlıktan aşağı düşmüş yahut uygarlık dışına atılmış gibi algılanmaktaydı.⁵⁸

Bu sisteme göre Çinliler her alanda tartışmasız üstündü. Yabancılar uygar ya da barbar, barbarlar ise kendi aralarında “ham” veya “pişmiş” barbar olarak sınıflandırılıyordu. İmparatorluğa hürmet ve sadakat düzeyi bir kimsenin olgunluğunun göstergesiydi. Ham barbarlar ise ya Çin'in göksel düzeninde bulunmayı arzu etmiyor ya da bunu başaramıyorlardı.⁵⁹ Barbarlar tarafından ödenen haraçlar ve Çin normlarına karşı sergilenen uygun davranışlar, onların devlet olarak tanınmaları ve özel ticaret imtiyazı elde etmeleri şeklinde ödüllendiriliyordu.⁶⁰

Bu dönemde bölgenin başat gücü olması hasebiyle Çin İmparatorluğu'nun kurallarını koyduğu bir bölgesel sistemden söz edilebilir. Orta Krallık, yakın ve uzak komşularla olan ilişkinin şekli üzerinde belirleyici bir konumdaydı ve komşu ülkelerin tabi olduğu haraç sistemi Çin üstünlüğünün tescili anlamına geliyordu. İmparatorluğa gelen her bir yabancı hükümdar ve temsilci, imparatora haracını ödemek için gelmiş kişilerden ibaretti. Daha açık bir ifade ile resmi Çin belgelerine göre yabancı temsilciler saraya müzakereler yürütmek ya da devlet meselelerinin halli için gelmiyorlardı. Geliş sebepleri imparatorun medenileştirici etkisi sayesinde “dönüştürülmekti”. Yabancı devlet başkanlarıyla zirve toplantılarının düzenlenmesi söz konusu dahi olamazdı. Aslına bakılırsa yabancıların Çin yurduna kabulü, haraç ödemek suretiyle imparatorun hükümlerini kabul eden erkeklere karşı sevgi dolu ilgisinden başka bir anlam

⁵⁶ Fehlbier, s. 9.

⁵⁷ Fehlbier, s. 10.

⁵⁸ Martin Jacques, **Çin Hükmettiğinde...**, s. 582.

⁵⁹ Gelber, s. 159.

⁶⁰ Gelber, s. 50.

taşıymıyordu. Çin yönetimi yurtdışına temsilci gönderme nezaketi gösterdiğinde ise bunlar diplomat değil, cennetin temsilcileriydi.⁶¹

Elbette imparatorun huzuruna kabul edilen yabancıların uymaları gereken bir takım gelenekler vardı. Yabancı temsilcilerin ilk iş olarak Çin'in üstünlüğünü kabul ettiklerini gösterircesine imparator huzurunda üç kez diz çöküp dokuz defa secde etmeleri isteniyordu.⁶² Hatta kimi zaman imparatorun kendisine dahi lüzum görmeden, boş tahtının ya da "hediye" olarak gönderilmiş büyük bir balığın önünde de aynı seremoni gerçekleştirilebilmekteydi.⁶³ Doğal olarak Çin İmparatorlarına karşı gösterilen saygı karşılıksız bırakılmıyordu. İmparator bu denli saygı gösterileri karşısında oldukça cömert davranıyordu. Söz konusu ülke hükümdarlarına askeri koruma ve diğer konularda destek sunuluyordu. Ayrıca yabancı hükümdarlara, bu konuda yetkilendirilmiş bir Çinli görevlinin gözetimi altında bulunmak kaydıyla, bende statüsü tanınıyor ve "Çin dünya sistemi"ne resmi olarak kabul edildiklerini belgeleyen hediyeler veriliyordu.⁶⁴

Çin'in sahip olduğu üstünlük duygusu diğer ülkelerle gerçekleştirdiği ticarete de kendini göstermiştir. Çin yabancılarla ticaret yapıyor ve yurtdışından düzenli olarak fikir ve icatlar benimsiyordu. Buna rağmen Çinliler, en kıymetli varlıkların ve entellektüel ürünlerin yurtlarında bulunduğunu kabul ediyorlardı.⁶⁵ Dahası haraç uygulaması ile üstünlüğün kabul edilmesi Çin yöneticileri için kendi devlet ideolojilerinin de onaylanması anlamına geliyordu.⁶⁶ İmparatorluk sisteminde sayılan tüm gelenekler Çin'in bölgedeki hâkimiyetini ve "Orta Krallık" algısını

⁶¹ Fehlbier, 10, 12.

⁶² Gottfried-Fried Kindermann, **Der Aufstieg Ostasiens in der Weltpolitik 1840-2000**, Stuttgart/München, 2001, s. 29, Fehlbier, s. 12, Bu selamlama, misafir ülkelerin Çin'den aşağı olduğunun gayri resmi bir ifadesiydi. Gelber, s. 158

⁶³ Gelber, s. 161, 167.

⁶⁴ Gelber, s. 50, 51. Bende konumu tanınan yabancı hükümdara imtiyaz mektubunun yanı sıra bir mühür, bir Çin takvimi ve maddi önemi haiz diğer bazı kıymetli eşyalar verilirdi. Ancak bende statüsüne sahip olmanın maddi kazançtan çok daha önemli bir sonucu vardı. Zira bende statüsündeki barbarlar, yerel örf ve adetleri ve yaşam biçimleri konusunda özgür bırakılıyordu. Gelber, s. 51.

⁶⁵ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 26. Sel gibi gelen icatlar Çin'in üstünlük duygusunu büsbütün güçlendirmişti. Gelber, s. 42.

⁶⁶ Fehlbier, s. 10.

güçlendiriyordu.⁶⁷ Nitekim İmparatorluğun sahip olduğu üstünlük duygusu, Batılılara karşı iki savaş kaybedilmiş bulunmasına rağmen 1863 yılında dahi halen hissediliyordu. Sonuçta İmparatorluk tarih boyunca sürekli saldırıya uğramış, hatta işgal edilmişti. Ancak İmparatorluk, “ayakta kalma becerisi” ve üstün kültürü sayesinde her defasında barbar saldırılarını etkisiz kılmayı başarmıştı.⁶⁸

Esasen özellikle orta çağ açısından bakılırsa Çin İmparatorluğunun kendisini hiyerarşik olarak en tepede görmesi yadırganacak bir durum değildi. Zira dönemin yükselen gücü olarak değerlendirilen Avrupa 16. ve 17. Yüzyıllarda dahi kendi içinde parçalanmış bir görüntü çizerken Çin gücünün zirvesindeydi. Yine uzun süren çekişmeler ve savaşlar sonrasında Avrupa’da nihayet bir galibin bulunamaması ve hiçbir inancın evrensellik düzeyine ulaşamaması Avrupa düzenini tamamen değiştirmiş ve bölge devletlerini devletlerin eşitliğine dayanan güç dengesi sistemini kabule zorlamıştır.⁶⁹ Buna karşın Afyon Savaşları’na kadar üstünlüğü sorgulanmayan Çin, doğal olarak Avrupa’da 1648 Westphalia Barışı ile kurulan ve Avrupa düzenini belirleyen devletlerin eşitliği prensibini tanımıyor, hatta bir başka devlet ile eşitlik düzeyinde ilişkide bulunmayı tamamen reddediyordu.⁷⁰ Çin’in diğer devletlerle eşit düzeyde ilişkide bulunmayı reddetmesinde elbette ülkenin büyüklüğü, askeri, siyasi, coğrafi ve kültürel merkeziliği temel etkenlerdi. Fakat diğer ve belki de daha önemli nedeni, Çin’in kendisini diğer ülkelerden daha üstün görmesi ve kendini bu ülkelerle aynı seviyeye indirgemek istememesiydi. Aslına bakılırsa Çin’in “kendini beğenmişliği”nin en önemli sebebi bir konudaki bilgisizliğiydi. Çin’in dönem koşullarında birçok açıdan üstün olduğu gerçektir, fakat Çinlilerin bilmediği bir şey vardı ki, o da dış dünyanın kendisini sürekli olarak geliştirdiğiydi. Çinlilere göre Çin yeryüzünün cennetiydi ve Çinliler zaten orada yaşıyorlardı. Diğer ülkeler hiçbir şekilde Çin’le boy ölçüşemezdi. O halde neyi, neden araştırılacaklardı ki? Tam da dış dünya hakkındaki bilgisizlik Çin’in kendine olan güvenini bir kat daha artırmaktaydı.⁷¹

⁶⁷ Gelber, s. 50.

⁶⁸ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 24, 25.

⁶⁹ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 30.

⁷⁰ Fehlbier, s. 11.

⁷¹ Gelber, s. 158.

Açıkçası Çinliler ‘Orta Krallıkta’ her şeyin mükemmel olduğuna inanıyor ve herhangi bir şeyi iyileştirme çabasını gereksiz, hatta ayıp kabul ediyorlardı.⁷² Esasen Çinlilerin kendini beğenmişliği İmparatorluğun sonunu getiren başlıca sebeplerden biri olmuştur. Konfüçyüs felsefesinde savaşın hor görülmesi, askeriyeinin statüsünde de bir düşüklüğü beraberinde getirmiştir. Bunun sonucu olarak askeri modernleşme ihmal edilmiştir.⁷³

Çin üstünlüğüne duyulan sonsuz inançtan dolayı Çin İmparatorlukları teoride ittifaklar kurmaz ve siyasal olarak yalnızcılığı tercih ederlerdi. Uygulamada ise bu prensip, nadiren de olsa göz ardı edilebilmekteydi. Bu bakımdan 27 Ağustos 1689 tarihinde Rus Çarlığı ile eşit diplomatik haklar çerçevesinde düzenlenen Nerchinsk Antlaşması, bu politikadan bir sapma niteliğindedir.⁷⁴ Rusların ticari emellerle kuzeydoğu Çin sınırlarına dayanmaları, Çinlilerde güvenlik kaygısı oluşturmuştur. Rusya’nın önceliğinin ticaret olduğunun fark edilmesiyle anlaşma zemini meydana gelmiştir. Bunun üzerine 1689’da Çin ve Rus temsilcilerin bir araya gelmesiyle anlaşma metni kaleme alınmıştır. Buna göre, ticari misyonlar, sınırların belirlenmesi ve güvenlik altına alınması, kaçakların ülkelerine sığınmalarına izin vermemek, birbirlerinin iç işlerine karışmamak ve tarafsızlık anlaşma sonucunda kabul edilen temel ilkelerdir.⁷⁵ Fakat Nerchinsk Anlaşması’nın Çin açısından farklı bir önemi vardır. Antlaşmada iki tarafın eşit imzalarının bulunması Çin’in, fiili olarak bir başka devletin eşit egemenlik haklarını tanıdığı anlamı taşıyor ve dolayısıyla Rusya’yı Çin ile aynı statüye konumlandırıyordu. Çinlilerin hafızalarında “adil olmayan anlaşmaların” ilki olarak yer edinen Nerchinsk, Çin tarihinde farklı bir dönemin başladığı anlamına geliyordu.⁷⁶

⁷² Gelber, s.163.

⁷³ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 240.

⁷⁴ Fehlbier, s. 12, Nerchinsk Anlaşması’yla Rusya Amur Nehri boyunca yeni topraklar kazanmış ve Rus tüccarlarına Çin’de ticaret yapma hakkı verilmiştir. Karşılığında ise Rusya Galdan’ın Moğol güçlerinin yanında yer almaması kararlaştırılmış ve böylece bir ittifak oluşturulmuştur. Dillon, s. 27

⁷⁵ Keay, s. 429.

⁷⁶ Keay, s. 452, Gelber, s. 141. Rusların Çin nezdinde diplomatik eşitliğe kavuşan ilk ülke olması, Çin-Rus ilişkilerine ciddi bir ivme kazandırmıştır. Nerchinsk ve sonrasındaki gelişmeler Rusya’nın Çin nezdindeki itibarını, daha önce hiçbir devlete nasip olmayacak şekilde artırmıştır. Rusya, diğer Avrupa güçlerinden çok daha önce Çin’den gelen elçilik heyetlerini kabul etmiştir. Fakat asıl önemli gelişme, gönderilen heyetin Çariçe’nin önünde diz çöküp eğilmesi olmuştur. Gelber, s. 143, 144.

Ancak Çin tarihinde daha önce görülmemiş koşullar içeren Nerchinsk Antlaşması dahi, Çin'in benlik algısında ve dış dünyaya olan bakışında önemli bir değişim yaratmamıştır. İmparatorluk dış dünyaya karşı umursamaz tavrını Batıya karşı kaybedilen iki savaşın ardından, halen askeri müdahalelerin sürdüğü 1861 yılına kadar değiştirme niyetinde olmamıştır. Nihayet imparatorluk yönetiminin bu tarihte Dışişleri Bakanlığını (Tsunqli Yamen) kurmasının başlıca sebebi de gerçekte yabancı ülkelerle diplomatik temastan çok, müdahaleler sonucunda Çin'e yerleşen yabancılarla başa çıkma ihtiyacı olmuştur. Bu nedenle sürdürülen bu ilişki tarzı Westphalia Sistemi'nin egemen eşit diplomatik ilişkilerine değil, geleneksel barbar yönetimine örnektir.⁷⁷ Bir başka ifadeyle bu yıllarda Çin Batılılar karşısında kaybettiği savaşlara ve ardından yaşadığı egemenlik kayıplarına rağmen kendisini hala diğer toplumlardan üstün görmekteydi. Ancak savaşlar neticesinde yabancıların işgaliyle karşı karşıya kalan Çin, bu yeni durumu mümkün olduğunca minimum zararla geçiştirmek için bir mekanizma oluşturma yoluna gitmiştir. Dışişleri Bakanlığı'nın kurulmasındaki amaç, klasik anlamda devletlerarası ilişkilerin yürütülmesi değil, ülkede bulunan yabancıların kontrol altında tutulmasıydı. Devletlerin eşitliği kabul edilmediği için Dışişleri Bakanlığı öteki bakanlıklardan daha önemsiz kabul edilmişti.⁷⁸ Ancak bu durum Çin devletinin yabancılara karşı tamamen umursamaz olduğu anlamına gelmemektedir. Çinliler açısından Çin "Orta Krallık"tı ve Çin dışındaki halklar uygarlıktan nasibini alamamış zavallılardı. Ancak Çin kendisi dışında bir dünya olduğunu kabul ediyordu. Bu dünya her ne kadar hakkında bilgi edinmeyi gerektirmeyecek kadar önemsiz idiyse de, en azından İmparator huzuruna çıkarılmadan bir ön görüşmeyi gerekli kılıyordu. Görüşmeleri yürütmek üzere ise İmparator tarafından atanan bir bürokrat olan "barbar uzmanları" görevlendiriliyordu.⁷⁹

⁷⁷ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 236.

⁷⁸ Aslında 1638 yılında bu teşkilatın bir nevi öncüsü kurulmuştu. Ancak teşkilat sadece Rusya ve Orta Asya'yla, diğer bir ifade ile daha az barbar ülkelerle alakadar oluyordu. Gelber, s. 155.

⁷⁹ Gelber, s. 138.

II. ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ALGISAL DEĞİŞİM: AŞAĞILANMA YÜZYILI

A. Kadim Çin Dış Politika Algısında Değişimi Zorlayan Dışsal Faktör: Modern Batı'nın Yükselişi (19. yüzyıl-20. yüzyıl başı)

Dış politikayı oluşturan, Çin'in dünyanın merkezi ve en üstün medeniyet olduğuna dair algısı, yükselmekte olan bir başka medeniyetle karşı karşıya gelene dek sürmüştür. 15. Yüzyıldan başlayarak güç Avrupa kıtasında yoğunlaşmaya başlamıştır. Avrupa, Reform ve Aydınlanma sürecinin etkisiyle bilimsel alanda gelişmeler kaydetmiştir. Coğrafi keşifler sayesinde maddi zenginliğin bölgede birikmesi sağlanırken, Sanayi Devrimi Avrupa gücünü zirveye taşıyacak en önemli gelişme olmuştur. Bu tarihten sonra Avrupa kıtası kendini ekonomik, teknolojik ve siyasal alanda dünyanın hâkimi ve üstün ırkı olarak görmeye başlamıştır. Ancak iki bölgeyi birbirinden uzaklaştıran etkenler sadece bununla sınırlı kalmamıştır. Avrupa'da yeşeren rasyonalist düşünce, iki bölge arasındaki uçurumun daha da derinleşmesine yol açmıştır. Tanrısal hâkimiyet inancını reddeden Avrupa, karşısında gücünü tanrıdan aldığına inanan bir medeniyet bulmuştur.

Çin ve Batı dünyası arasında kurulan temas çok eskilere dayanmaktadır. Toplumlararası temas Han hanedanından (MÖ 206-MS 220) ve Roma İmparatorluğu'ndan itibaren siyasi çalkantılar ve askeri çatışmalar gibi nedenlerle zaman zaman kesintiye uğrasa da devamlılık arz etmiştir. Ne var ki bu temaslar çoğu zaman dolaylı yollardan olmuştur. Ticaret ve diplomasi bir ölçüde Orta Asya'nın İpek Yolu güzergâhını izleyerek ilerlemiştir.⁸⁰ Çin'in Avrupalılarla birebir tanışması, 13. yüzyıl gibi erken tarihlerde Asya-Pasifik bölgesinde görülen gezginci, kâşif ve misyonerler sayılmazsa, esasen 16. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Ancak ilk olarak Portekiz ve Hollanda kimlikleriyle Çin'e gelen⁸¹ Avrupalıların, ticari faaliyetlerde bulunmaları, dahası imparatorluk topraklarında yaşamaları dahi belli kurullarla belirlenmişti. Zira İmparatorluk gelenekleri yoğun bir ilişki tarzına olanak

⁸⁰ Dillon, s. 41.

⁸¹ 1513'te Portekizliler, 1604'te ise Hollandalılar Çin'e ulaşmışlardır. Gelber, s. 102, 105.

tanımamıştır. Yabancılar imparatorluğun belirlenmiş bölgelerinde ve sadece mevsimsel olarak ticari faaliyetlerde bulunabiliyordu.⁸² Bu kısıtlamalar çerçevesinde Batılıların sadece Guangzhou (o zamanki adıyla Kanton) limanında ticari faaliyetlerde bulunmasına müsaade edilmiştir. Batılıların ticaret için uygun görülen bölgeden daha içerilere ilerlemesi kesin bir şekilde yasaklanmıştı ve bu kişiler yalnızca hükümet tarafından yetkilendirilen Çinli tacirlerle ticaret yapma hakkına sahipti. Yabancılar, başta Çinli görevlilerle temasa geçebilmek olmak üzere, aşçı ve hizmetkâr bulmak dâhil, Çin topraklarındaki her türlü işlerini Çinli tacirler aracılığıyla yürütmek mecburiyetinde idi. Elbette yabancılar imparatorluk hukukuna tabiydi ve yine yabancıların kanun çerçevesinde hareket etmesini sağlamak Çinli tacirlerin sorumluluğundaydı.⁸³ Diğer yandan “barbarlara Çince öğretmek ya da Çin tarihi ve kültürü üzerine kitaplar satmak” da yine kanunlara aykırıydı.⁸⁴ Ancak yabancı tacirleri Kanton ticaretinde en fazla rahatsız eden husus, yüksek vergiler, ama en çok da uygulamadaki keyfilikler olmuştur.⁸⁵ Fakat Sanayi Devrimini yaşamış bir Britanya’nın ticaret üzerindeki bu denli bir sınırlamayı⁸⁶ kabul etmesi mümkün değildi.

Nitekim 1755 yılında İngiliz Doğu Hint Kumpanyası’nın iki yeni limanla ticari ilişkiler içerisine girme talebinin İmparatorluk tarafından reddedilmesi,⁸⁷ Britanya hükümetini harekete geçirmiştir. Zira Britanya’nın Fransa ile girdiği Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) sonucunda Hindistan’ı ele geçirmesi ve Hint Okyanusu’nda donanma üstünlüğüne sahip olması sonucunda Çin ile ticaret avantajlı bir hal almıştı.

⁸² 18. yüzyılda dahi Çin’e gelen yabancı ticaret gemilerinin sayısı düşünüldüğünde sınırlamalar daha fazla anlam kazanmaktadır. 1736’da bu sayı 4 İngiliz, 2 Fransız, 2 Hollandalı, 1 İsveç ve 1 Danimarka gemisi olmak üzere toplam 10 gemiden oluşuyordu. 1751 yılında ise Çin limanlarını sadece 18 gemi ziyaret etmiştir. Schüler, s. 105.

⁸³ Schüler, s. 105-107.

⁸⁴ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 46.

⁸⁵ Kanuni olmayan vergilerden biri, gemilerden diğer işlemler öncesinde tahsis edilen ve 2000 Tael’i bulan “armağan”dı. Schüler, s. 108-110.

⁸⁶ Barbar Avrupalıların ticari açıdan Çin’e sunabilecekleri fazla bir şeyleri yoktu. Bu nedenle Afyon Savaşı öncesi iki bölge arasındaki ticaret oldukça sınırlı kalmıştır. Avrupalı güçlerin Çin’e ihracatı büyük ölçüde afyonla sınırlı kalırken, Çin’den çay, ipek, porselen ve daha birçok ürün ithal ediyorlardı. Anlaşılabileceği gibi Avrupalı güçler bu ticaret sonucunda büyük bir açık vermişlerdir. Fehlbier, s. 12.

⁸⁷ Schüler, s. 108-110.

Britanya Çin ile ticarete Portekiz, İspanya ve Hollanda'nın önüne geçmiştir.⁸⁸ Nihayet Britanya 1793-1794 yılları arasında Büyükelçi Lord George Macartney başkanlığında ilk defa Çin'e heyet göndermiştir. Ancak bu heyetin görevi Çin'in alışık olduğu gibi barış haracı vermek olmamıştır. Britanya zaten oldukça ileri seviyelerde olan ticari ilişkileri geliştirmek ve eşitler arası karşılıklı (sürekli) diplomasi temsilciliğinin oluşturulması arzusundaydı.⁸⁹ Lakin gönderilen heyet Britanya'nın umduğu başarıyı sağlayamamıştır.

Diğer yandan Macartney Heyeti'nin çalışmaları, başarısızlıkla sonuçlanmasına karşın, iki ülkenin birbirlerine karşı bakış açısını yansıtmaya bakımından önemli bir örnek teşkil etmektedir. İlk, Britanya hükümetinin Çin İmparatorluğuna kendi eşiti olarak hitap etmesi, Britanya hükümet çevrelerince Batılı olmayan bir ülkenin yüceltilmesi olarak görülürken, aynı durum İmparatorlukta küstahlık olarak algılanmıştır. Haftalar süren müzakerelerin sonucunda Lord George Macartney'in imparatorluk geleneklerini hiçe sayarak, İmparatorun huzurunda kendi kralına gösterdiği hürmetin (bir dizini yere çöküp hafifçe başını eğmek) ötesinde bir davranışta bulunmayı reddetmesi, Britanya'nın ülkeler arası eşitlik isteğinde ne kadar kararlı olduğunu en net göstergesi olmuştur.⁹⁰ Zira Avrupa'da hâkim olan devletlerarası eşit ilişkiler fikrini benimseyen resmi heyetler, tacirlerden farklı olarak Çin'in üstünlüğü, kendi ülkelerinin acizliği şeklinde vuku bulan eşitsiz ilişki biçiminden ciddi anlamda rahatsız olmaya başlamışlardı. Bu tarihten sonra Avrupalılar, Asyalı bende kabilelerinden farklı ve Avrupa gücünü onaylayan eşit diplomatik ilişki arzusunda olmuşlardır.⁹¹ Aslına bakılırsa dönem itibarıyla Çin ve Batı dünyası arasında, Batılıların lehine olacak muazzam bir fark vardı. Macartney heyeti İmparatora sundukları bilimsel araçlar ve diğer hediyelerle Çin'in İngiltere'den geride olduğunu göstermeye çalışmışlardır.

⁸⁸ Dillon, s. 49.

⁸⁹ Keay, s. 435, 436.

⁹⁰ Gelber, s. 161, 162, Ülkeye gelen yabancıların İmparatorun yüceliğini gösterircesine önünde secde etmesi geleneğinin Batılılar tarafından reddi, Çin'e yapılan bir hakaret olarak algılanmıştır. Gottfried-Karl Kindermann, **Der Aufstieg Ostasiens in der Weltpolitik 1840-2000**, Stuttgart/München, 2001, s. 33, Fehlbier, s. 12.

⁹¹ Gelber, s. 126. Çin'e gelen elçilik heyetleri bundan böyle sık sık Avrupa çizgisinde diplomatik ilişki konusunda ısrar edeceklerdir. Heyetler geleneksel Çin usulü kabule razı oluncaya kadar aradan haftalar geçebiliyordu. Gelber, s. 138.

Heyet bu şekilde Çin'i, İngiltere ile ilişkilerin İmparatorluğu'nun gelişmesi için zaruri olduğuna inandırmak amacını gütmekteydi. Ne var ki İmparatorluk Sarayı bilimsel ve teknolojik geri kalmışlığını kabul etmemiş ve İngiltere'nin üstünlüğünü kesin şekilde reddetmiştir.⁹² Çinlileri etkilemek amacıyla takdim edilen hediyeler ise Çinlilerce barbarların, daha yüce Çin İmparatoruna sundukları bir çeşit vergi olarak algılanmıştır. Nitekim İmparatorluğun, Britanya'nın gücü hakkında en ufak bir fikri dahi olmadığı, Britanya Kralı George'a iletmek üzere Macartney'e verilen mektupta açıkça anlaşılmaktadır. Britanya diplomasi tarihinin en onur kırıcı ileti/belgelerinden biri olarak kabul edilen mektupta, Britanya hükümetinin istekleri küçümseyici bir dille reddedilmiştir.⁹³

Çin'in taviz vermez anlayışı Macartney'e Çin'e savaş açma olasılığını düşündürmüştür. Macartney ve yanındakiler Çin'de buldukları süre zarfında bol bol gözlem yapma imkânı bulmuş ve bunun sonucunda Çin'in son derece ilkel bir askeri donanımına sahip olduğunu raporlamışlardır. Ancak Britanyalılar için Çin ile ticaretin vazgeçilemeyecek kadar karlı olması Britanya hükümetini bir müddet daha Çin geleneklerine uygun hareket etmeye sevk etmiştir. Ancak 1839'da Britanya çıkarlarını korumak için savaşa başvurmaktan kaçınmamıştır.⁹⁴ Fransız Tarihçi Alain Peyrefitte'nin sözleriyle: "*Çin kapalı kalmaya devam ederse, kapıların kırılması gerekecekti.*"⁹⁵ Nitekim Britanya, sınırlı ticarete ve vergi ödeyen barbar olarak adlandırıldığı bir ilişki biçimine bir de satışından büyük karlar elde ettiği afyonun yasaklanması eklenince, daha fazla tepkisiz kalmamış ve 1839 yılında Çin'e savaş

⁹² Dillon, s. 54. İmparatorluk yetkilileri tanıtılan bu aletlerin -örneğin top- zaten Çin'de bulunduğunu belirtircesine bunlar karşısında ilgisiz kalmışlardır. Oysa 18. yüzyılın son on yılında Çin'in zayıflığı bariz bir şekilde hissedilir olmuştu. Çin egemenliğindeki Macao'nun, ilki 1802, ikincisi 1808 olmak üzere, ilk toprak parçası olarak Batı işgali altına girmesi tarihteki rol değişimini açıkça gözler önüne sermeye yetmişti. Çinlilerin yapabileceği tek şey ise ticareti durdurmaktı. Bu tavır İmparatorluğun acizliğini sergilemek açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Gelber, s. 165.

⁹³ Dillon, s. 53, 54.

⁹⁴ Keay, s. 436-438. İngiltere Çin'e 1816-1817 ve 1834 yıllarında olmak üzere iki diplomatik heyet daha göndermiştir. Ancak yaşanan yanlış anlamalar ve çekişmeler sonucunda bu heyet de Çin'den başarısızlıkla ayrılmıştır. Dillon, s. 54.

⁹⁵ Alain Peyrefitte, *The Immobile Empire*, Alfred A. Knopf, New York, 1992, xxii, Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 57.

açmıştır.⁹⁶ Savaş sonucunda imzalanan 29 Ağustos 1842 tarihli Nanking Antlaşması'yla Çin, Kanton limanının yanı sıra Amoy, Foochow, Ningpo ve Shanghai limanlarını da İngiliz tüccarlarına açmak mecburiyetinde kalmıştır. Ayrıca Hong Kong adası ve yüklü bir savaş tazminatının İngiltere'ye verilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁷ Üstelik Britanyalılar liman kentlerinde sürekli bir temsilcilik oluşturulmasını teminat altına almış ve ek anlaşmalarla Çin'deki İngilizlerin kendi kanunlarına göre yargılanmasını sağlamıştır. Getirilen bu düzenlemelerle barbarlar Çin toprakları üzerinde çıkar alanları belirlemiş ve bunu anlaşmalarla sabitlemişlerdi. Kısaca bölgedeki siyasal gelişmeleri artık Çin değil "barbarlar" belirler hale gelmiştir.⁹⁸

İmparatorluğun yaşadığı felaketler bu kadarla sınırlı değildi. Afyon Savaşı 19. yüzyılda birbiri ardına yaşanacak felaketlerin sadece ilk etabını oluşturmuştur. İmparatorluk 1850'lerin başlarında yabancıların kışkırtmalarıyla şiddeti giderek artan iç ayaklanmalarla karşı karşıya kalmıştır. Hatta 1856-1860 yılları arasında İmparatorluk İkinci Afyon Savaşı'yla bir kere daha Avrupalılarca aşağılanmıştır. Savaş sonucunda imzalanan Tianjin Antlaşması çok ağır koşullar içermekteydi. Öyle ki Çin'in bu koşulları yerine getirmesi kendi müzakerecileri tarafından dahi imkânsız görülmüştür.⁹⁹ Bunlara ek olarak savaşlardan orduları ve ekonomisi bitkin düşen Çin, 1894-1895 yılları arasında bu kez de Japonların saldırıları ile karşı karşıya kalmıştır. Çinlilerin cüce millet olarak aşağıladıkları Japonlara karşı alınan yenilgi Çinlilerde, diğerlerinden çok daha büyük hasarlar yaratmıştır. Savaş sonunda imzalanan Shimonoseki Antlaşması yakın Çin tarihindeki en onur kırıcı anlaşmalar arasında yer almaktadır.¹⁰⁰

Sonuç olarak Çin toprakları 19. yüzyılın ikinci yarısında büyük ölçüde yabancı güçlerin etkisi altına girmiştir. İngiltere; Hong Kong, Tibet ve Yang-çe nehri boyunca merkez Çin'i; Fransa, Yunnan ve güney Çin'in bir kısmı; Rusya, Xinjiang, Moğolistan

⁹⁶ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 57.

⁹⁷ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih: 1789-2001**, 6. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 306.

⁹⁸ Fehlbier, s. 16.

⁹⁹ Keay, s. 464-477.

¹⁰⁰ Keay, s. 477, 478.

ve Kuzey Çin'in bir kısmını; Alman İmparatorluğu, Şantung'un bir kısmı; Portekiz, Macao üzerinde hâkimiyet tesis etmiştir. Japonya ise 1894-1895 savaşı sonucunda Fujian ve Tayvan'ı Çin'den koparmıştır. Yukarıda sayılan ülkeler gümrük muafiyeti, vatandaşını yargılama hakkı, demiryolu işletme ve maden arama hakkı ve misyoner faaliyetlerinde bulunma gibi diğer ayrıcalıklara da kavuşmuşlardır.¹⁰¹ Çin her yenilgiyle toprakları üzerindeki tasarruf yetkisini parça parça devretmek zorunda bırakılmıştır. Sonunda kendisini devlet yapan özelliklerini kaybeden Çin, doğal olarak uluslararası arenada piyon konumuna düşmüştür.¹⁰²

Diğer yandan ciddi egemenlik kaybına rağmen Afyon Savaşı Çin için sadece ağır bir mağlubiyeti simgelememektedir. Esasen her iki taraf da ihtilaf sebebinin afyon ticareti ve protokol kurallarını aştığının farkındaydı. İmparatorluk, açgözlü yabancıları para ve ticari ödünlere yatıştırmaya hazır, fakat barbarların Cennetin Vekili'nin siyasi eşiti olarak görülmesi Çin'in dayandığı bütün bir dünya sistemin sorgulanmasına neden olacaktı.¹⁰³ Neticede savaş ve sonrasında gelişen olaylar Çin'in yüzyıllardır dayandığı dünya düzenini altüst etmeye yetmiş, Çin İmparatorluğu'nun yüzyıllardır meşruiyetinin kaynağını oluşturan "Cennetin Vekili" sıfatının içini boşaltmıştır. Bu gelişmeler sonrasında Çin artık dünyanın merkezi olmak şöyle dursun, dünyanın öbür ucundaki barbarlar tarafından mağlup edilmiş, adil olmayan antlaşmalarla toprakları elinden alınmış ve kendi hukuk sistemini uygulamaktan yoksun bir ülke haline gelmiştir. Artık Çin, değil diğer ülkelere yukarıdan bakmak, fiili olarak onların eşiti dahi olamayarak yarı sömürge konumuna indirgenmiştir. Bu tarihten sonra Çin, kurallarını Batı'nın belirlediği bir uluslararası sistemin parçası olmuştur.

İngiltere açısından da savaşın başlıca sebebi salt ticari çıkarların çok daha ötesine geçmişti. Afyon Savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler, her şeyden önce Çin ve Britanya arasında yıllardır yaşanan sürtüşmenin bir sonucudur. Çinliler yıllardır süregelen üstünlük duygusundan hareketle Britanya tahtını küçümsüyor, devletlerarası eşitliği yok sayıyor, hukuki bir sebebe dayanmaksızın özel mülkiyeti gasp ediyor ve

¹⁰¹ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 65.

¹⁰² Gelber, s. 222.

¹⁰³ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 65, 66.

hepsinden önemlisi kadınları ve çocukları tehdit ediyordu.¹⁰⁴ Gerçek şuydu ki sanayi devrimiyle gücünün zirvesine ulaşan İngilizlerin, kendi ırklarını aşağılama pahasına her haliyle çağın gerisinde kalmış bir ülke karşısında eğilip bükülmeye ne niyetleri ne de istekleri vardı. İngilizlerin Çin’de gördükleri muamele¹⁰⁵ onların gururuna dokunan ve uzun vadede tahammül edemeyecekleri bir şeydi. Bu yönüyle bakıldığında Afyon Savaşı Çin sembolizmine ve üstünlük hissine açık bir başkaldırı niteliğindedir.

1839 yılı bu açıdan hem Çin’in kendine olan bakışı, hem de devletlerarası ilişkilerinde önemli bir değişikliğe yol açmıştır.¹⁰⁶ Afyon Savaşları Çinlilerin bilincinde sadece aşağılanmışlık hissi yaratmakla kalmamış, emperyalist güçlere karşı bir de nefret oluşturmuştur.¹⁰⁷ Doğaldır ki bu ortam milliyetçiliğin yeşermesine de olanak tanımıştır. Önceleri yabancıları ülkeden çıkarmak amacıyla kullanılan etnik-kültürel tepki bu saatten sonra Çin ulusalcılığının temelini teşkil etmiştir. Oluşan yeni ulusalcılıkla birlikte Çin artık kendini her şeyi kuşatan bir dünyadan çok bir ülke olarak görmeye başlamıştır. Nitekim gelişen Çin milliyetçiliğine en önemli katkılardan birini 1904-1905 yılları arasında yaşanan Rus-Japon savaşı sağlamıştır. Zira Japonya’nın savaşta galip gelmesi ile birlikte ilk defa bir Asya devleti bir Avrupa İmparatorluğuna galip gelmiştir. Bu olay bir Asyalı gücün Avrupalı bir gücü yenilebileceğinin simgesi olmuştur.¹⁰⁸ Kısaca imparatorluğun Cennetin Vekili konumunun sarsılması, cumhuriyetin ilanı ile sonuçlanacak kargaşa ortamını da beraberinde getirmiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Gelber, s. 182.

¹⁰⁵ Çin’deki sistem yabancı heyetlerin Çinli yetkililerle doğrudan görüşmesine imkân vermiyordu. Yabancılar ancak “dilekçe” adı verilen tezkerelerle maruzat bildiriyor ve bunu ancak Honglu tacirler kanalıyla iletebiliyorlardı. Gelber, s. 176.

¹⁰⁶ Fehlbier, s. 15.

¹⁰⁷ Diğer Batılı güçlere nazaran Çin kıyılarında daha geç beliren Amerikalılar, Afyon Savaşı esnasında da bilinçli olarak daha düşük profilli bir rol oynamıştır. Böylece ABD, minimum maliyetle maksimum kazanç sağlayarak Çin’in tepkisini çekmeden Britanya’nın yararlandığı en-gözde-ülke düzenlemeleri içerisinde yer almayı başarmıştır. Gelber, s.185.

¹⁰⁸ Fehlbier, s. 22.

¹⁰⁹ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 65, Yabancıların etki ve baskıları sonucunda Çin’de oluşan aşağılanma hissi ve nefret yansımaları Çinlilerin 19. yüzyılın son yıllarında yabancılara karşı örgütlenecek ayaklanmaları olmuştur. Bu ayaklanmalardan en önemlisi sayılan Boxer Ayaklanması 1898 yılında başlamış ve 1901 de sona ermiştir. Ayaklanma süresince Alman Büyükelçisi başta olmak üzere birçok yabancı öldürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Uçarol, s. 308, 309.

Bu aşağılanmışlık hissi içerisinde Çin, sömürge statüsünden kurtularak ulusal egemenliğini yeniden tesis etmek için 100 yıl kadar savaş vermiştir. Çin, yaşanan onur kırıcı muamelelere rağmen geleneklerinde varolan üstünlük duygusunu ve dış politikasındaki Çin merkezli bakış açısını bir nebze olsun korumayı başaramış, hatta Batının üstün silah teknolojisi dahi bu bakış açısını değiştirememiştir. Ancak Çinliler bundan böyle yaşanan tecrübelerin etkisiyle çağın gerekliliklerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Başka bir ifadeyle Çinlilerde teknolojik ve bilimsel geri kalmışlığın ancak barbarlardan alınan teknik ve bilimsel yardım ile çözüleceği ve bu şekilde tarihsel üstünlüğe yeniden ulaşılacağı bilinci yerleşmiştir.¹¹⁰

Gelişmeleri uluslararası sistem düzeyinde değerlendirmek gerekirse, yaşanan olaylar Çin'in eşsiz konumunun sarsılmasına yol açarak Avrupa'da doğmuş olan uluslar ailesine bir üye daha kazandırılmıştır. 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde bir dizi savaştan yenik çıkan Çin, Avrupa'nın adını 1648'de koyduğu bir sistemi istem dışı da olsa kabul etmek zorunda kalmıştır. Daha önce Konfüçyüs öğretisinin etkisiyle ülkelerle "eşitsiz ilişki" biçimini benimseyen Çin, artık Avrupa geleneklerine uygun "egemen devletlerin hukuki eşitliği" prensibi ile karşı karşıya kalmış ve bunun gereklerini hemen uygulamaya koyulmuştur. İmparatorluk, ikinci Afyon Savaşı'nın neticelenmesinden kısa bir süre sonra 1867'de, Amerikalı eski elçi Anson Burlingame'i kendi hizmetine almıştır. Burlingame'in Çin hükümetini temsilen Amerika ve Avrupa'yla görüşmelerde bulunması ile Çin, tarihinde ilk defa kesintisiz ve modern uluslararası ilişkiler kurmaya başlamıştır.¹¹¹

B. Çin Siyasal Rejiminin Zorunlu Dönüşümü ve Cumhuriyet Dönemi Dış Politika Algısı (1912-1949)

Son yüzyılda yaşanan iç karışıklıklar, savaşlar ve yabancı hâkimiyeti, iki bin yılı aşkın bir süre imparatorluk olarak yönetilen Çin'in sonunun geldiğinin belirtileriydi. İmparatorluğun bu dönemde üst üste aldığı yenilgiler sonrasında rejime duyulan güven derinden sarsılmış ve dolayısıyla cennetin vekili sıfatının içi de iyiden iyiye

¹¹⁰ Fehlbier, s. 16, 17.

¹¹¹ Gelber, s. 215.

boşalmıştır. Bu durum neticesinde cumhuriyet rejimine geçilmesi kaçınılmaz bir hal almış, hatta aynı düzensizlik cumhuriyet rejimine geçilmesini meşru kılmıştır. Nihayet 1 Ocak 1912’de Mançu Hanedanlığı ilga edilerek Çin Cumhuriyeti kurulmuş ve Çin topraklarında yeni bir dönemin temelleri atılmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla Çin halkının yabancı baskısından kurtulacağı, milletçe daha özgür ve refah içerisinde bir yaşam sürüleceği düşüncesi hakimdi. Ancak çok geçmeden imparatorluk dönemini aratmayacak, hatta belki de daha ağır şartlar belirleme başlamıştır.¹¹² Cumhuriyet’in kurulmasından kısa bir süre sonra, cumhuriyetin kurucusu Sun Yat-sen, yeniden bir bölünmüşlüğe mahal vermemek adına Yuan Shikai lehine başbakanlıktan çekilmiştir. Bu çekilmeyle Sun, kuzey ve güney arasında meydana gelebilecek bir iç savaşı engellemeyi amaçlıyordu. Ancak Sun Yat-sen siyaset sahnesinden bütünüyle çekilmektense, parlamentoda güçlü bir muhalefet oluşturmayı tercih etmiştir.¹¹³ Sun Yat-sen’in Kuomintang Partisi’nin (Milliyetçi Çin - ÇMP) 1913’te yapılan ilk seçimleri kazanması Yuan’ın tepkisine neden olmuştur. Kuomintang’a cephe alan Yuan, bu partiyi destekleyen eyalet valilerine de saldırmıştır. Nitekim meydana gelen şiddetli çarpışmaların ardından Yuan birliklerinin galip gelmesiyle iktidar yeniden el değiştirmiştir. Parlamento feshedilmiş ve Sun Yat-sen kaçmak zorunda kalmıştır.¹¹⁴ Kendi diktatörlüğünü oluşturan Shikai, Kasım 1913’de Kuomintang Partisi’ni (Milliyetçi Çin - ÇMP) yasaklamıştır.¹¹⁵

Shikai’nin askeri gücü kendi elinde toplaması, ülkeyi –en azından 1916’ya kadar parçalanmaktan korumuştur. Fakat yine gücün tek elde toplanması etkili bir reform politikasının gelişmesini engellemiş ve demokratik yapıların sürdürülebilirliğinin de önüne geçmiştir. Bu koşullarda Shikai’nin iktidarını sürdürebilmesinin en önemli nedeni, dış destek olmuştur. Shikai sağladığı ekonomik ayrıcalıklarla yabancıların,

¹¹² Schmidt-Glinzer, **Das Neue China: Von den Opiumkriegen bis heute**, C.H. Beck Verlag, München, 2004, s. 44, 45.

¹¹³ Dillon, s. 166-168.

¹¹⁴ Keay, s. 492.

¹¹⁵ Kuomintang bu tarihten 1922’ye kadar yer altında varlığını sürdürmek zorunda kalmıştır. Helwig Schmidt-Glinzer, s. 44.

özellikle de Avrupalıların desteğini sağlamayı başarmıştır.¹¹⁶ Dahası Shikai imparator olarak tanınma uğruna Çin'i, baş düşman Japonya'nın kısmi sömürgesi haline getirecek maddelerin çoğunu kabul etmekte bir sakınca görmemiştir. Yabancılar kendilerine tanınan ekonomik ayrıcalıkların karşılığı olarak, Çin'in demokratik devlet modeline uygun olmadığı görüşünü savunmuş ve Shikai'nin tek başlı merkezi idareye geri dönmesine göz yummuşlardır.¹¹⁷ Neticede aylar süren destek arayışlarının ardından Shikai 1 Ocak 1916'da kendi hanedanlığını ilan etmiştir. Ancak yeni imparatorun yönetimini sağlamlaştırmak adına Japonların küçük düşürücü koşullarını dahi kabul etmesi, hanedanlığın kısa ömürlü olmasına yol açmıştır. Zira bu tutum, yabancı hâkimiyetine tahammülü kalmayan Çin halkının tepkisini üzerine çekmiştir. Shikai'nin konumunu daha da zayıflatmak isteyen Japonya'nın iç karışıklıklara destek vermesi, Mart 1916'da yeniden cumhuriyet rejimine dönülmesini zorunlu kılmıştır.¹¹⁸

1916-1949 arası süreçte tam olarak savaşan devletler dönemini andıran bir statü hâkim olmuştur. Shikai'nin 6 Haziran 1916'da ölmesi, siyasal yapının tamamen parçalanmasını ve bunun sonucunda değişik fraksiyonların egemenlik iddiasında bulunmalarını beraberinde getirmiştir. 1928'de Kuomintang tekrar iktidarı ele geçirenceye kadar geçen on iki yıl boyunca Çin'de ulusal hükümet olarak adlandırılacak bir siyasi iktidar yoktu. Bu süre zarfında iktidarda bulunan hükümetler görünüşten ibaretti ve bunların otoriteleri oldukça sınırlıydı.¹¹⁹ Merkezi otoritenin ortadan kalkması ile güçlenen savaş ağaları (Warlord) ülkenin değişik yerlerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Savaş ağaları arasındaki ilişki egemen devletler arasındaki ilişkiye benzerdi. Savaş ağaları birbirleriyle siyasi ilişkiler kuruyor, değişken sürelerde koalisyonlar içerisine giriyorlardı. Böylesi bir ortamda Çin Komünist Partisi (ÇKP) 1921 yılında Moskova'daki III. Enternasyonal'e bağlı olarak kurulmuştur.¹²⁰ 1922 yılına kadar yeraltında faaliyet gösteren ÇMP ise Sovyetler Birliği'nin desteğini alarak 1923 yılından itibaren yeniden aktif bir siyaset izlemeye

¹¹⁶ Schmidt-Glinzer, s. 44, 45.

¹¹⁷ Dillon, s. 172-175.

¹¹⁸ Schmidt-Glinzer, s. 44, 45.

¹¹⁹ Dillon, s. 177.

¹²⁰ Dillon, s. 177, 199.

başlamıştır. Milliyetçi Parti, önce Sun Yat-sen'in (1923-1925), daha sonra ise Chiang Kai-shek'in (1925-1949) liderliği altında Çin Cumhuriyeti'nin temsilcisi olmak için gayret etmiştir. Milliyetçiler bu yıllarda eski imparatorluk merkezinde bir çeşit gölge hükümet oluşturan komünistlerle rekabet etmek zorunda kalmışlardır.¹²¹ Ne var ki taraflardan her biri ülkeyi kendi yönetimi altında birleştirmeyi arzulamasına rağmen, hiçbiri bunu gerçekleştirebilecek güce sahip değildi. Sonuç olarak ülkenin yegâne temsilcisi olabilme yönünde iki parti arasında süren rekabet, 1949'a dek milli bütünlüğün önüne geçen başlıca neden olmuştur.¹²²

Öte yandan ülkeyi ortak düşmandan temizlemek adına komünistler ve milliyetçiler arasında zaman zaman işbirliği de yapılmıştır. 1924'te Sovyet güdümü altında bulunan iki parti arasında güç birliği yapma kararı alınmış ve Birinci Birleşik Cephe ilan edilmiştir. Birleşik Cephe'nin kurulmasının nedeni, kuzey bölgelerde nüfuz alanları kuran savaş ağalarını bertaraf etmek olmuştur. Bu şekilde kaos ve bölünmüşlüğün yerine birleşik bir Çin Cumhuriyeti yaratılacaktı.¹²³ Yine bu birleşme sayesinde Japon yayılmasının da önüne geçilmesi amaçlanıyordu. Ancak söz konusu birleşmenin arzulanan başarıya ulaştığını söylemek güçtür. 1926'da başlayan Kuzey Seferi, Chiang kuvvetlerinin 1 Haziran 1928'de Pekin'e girmesiyle başarılı bir şekilde sonuçlanmıştır. Ancak bu harekât, savaş ağalarının sonunu getirmeye yetmemiştir. Bundan daha fenası taraflar arasındaki rekabet, ülkedeki bölünmenin daha da derinleşmesine yol açmıştır.¹²⁴ Nitekim 1927 yılı sonunda Nanking'e ulaşan milliyetçilerin hükümet oluşturmasıyla taraflar arasındaki rekabet daha belirgin bir hal almaya başlamıştır.

Esasen daha Nisan 1927'de milliyetçilerin Şanghai'daki sendikalara ve komünistlere saldırması üzerine Birleşik Cephe fiilen sona ermiştir. Bununla birlikte ülkede, Japon yayılmacılığına karşı kurulacak ikinci Cephe'ye kadar çatışma dönemi hüküm sürmüştür. Yaklaşık on yıl süren bu dönemde hem milliyetçiler ve komünistler

¹²¹ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 102.

¹²² Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 102.

¹²³ Dillon, s. 207.

¹²⁴ Schmidt-Glitzner, s. 53, 59.

arasında, hem de milliyetçiler (sağ ve sol olmak üzere) kendi aralarında olmak üzere mücadeleler yaşanmıştır. Chiang güçlerinin baskın olduğu bu dönem, Nanking Onyılı (1927-1937) olarak hafızalara kazınmıştır.

Bu dönemde Chiang kuvvetlerinden kaçan komünistler Uzun Yürüyüş'le tarihin seyrini değiştirmişlerdir. Zira 1934/35 yılları arasında süregelen Uzun Yürüyüş, komünistler açısından her ne kadar binlerce can kaybı ile sonuçlansa da, onlara siyasi olarak büyük avantajlar kazandırmıştır. Gerçekleştirilen “Uzun Yürüyüş” ile Komünist Parti üyeleri milliyetçilere karşı direnebileceklerini kanıtlamışlardır. Ayrıca sağ kalanlar arasındaki ideolojik bağ eskisinden çok daha kuvvetli bir hal almıştır. Daha da önemlisi, Uzun Yürüyüş komünizm açısından bulunmaz bir propaganda vazifesi görmüştür. Yürüyüş, katılımcıların 20.yüzyılın ikinci yarısında devlet yönetimine gelmelerinde meşrulaştırıcı bir rol oynamıştır.¹²⁵ Kısaca Uzun Yürüyüş ÇKP'nin ve Mao efsanesinin doğuşu anlamına gelmekteydi. Ancak bu noktada Japon istilası ve İkinci Dünya Savaşı'nın tarihin seyrini Mao ve ÇKP lehine değişmesinde etkili olduğu göz ardı edilmemelidir.¹²⁶

Tüm bunlar olup bitirken emperyalist devletler de kendi içlerine dönmüş ve bölgesel sorunlarla baş etmeye çalışıyorlardı. Batılı devletler, 1. Dünya Savaşı'nın verdiği bitkinlik ve Woodrow Wilson'un “halkların kendi kaderini tayin edebilmesi” ilkesinin etkisi altında Çin topraklarına karşı ilgisiz kalmışlardır.¹²⁷ Zaten Avrupa'daki siyasi ortam ve yaklaşan savaş da Batılı ülkelere Çin toprakları üzerine planlar yapma fırsatı tanımamıştır. Ancak tehdit hala mevcuttu, hatta eskisinden daha ciddi bir hal almıştı. Zira Japonya, Birinci Dünya Savaşı sonucunda Almanya ve müttefik devletler arasında imzalanan Versay Barış Antlaşması sonrasında hak sahibi olduğu Çin topraklarını fiilen ele geçirme niyetindeydi.

Savaş sonrasında Japonya'nın galip devletler safında yer alması sebebiyle, daha önce Alman egemenliği altında bulunan Çin topraklarının savaş sonrasında bölge halkının

¹²⁵ Schmidt-Glitzler, s. 57, 62.

¹²⁶ Keay, s. 500.

¹²⁷ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 102.

onayı dahi alınmaksızın Japonya'ya devredilmesi, Çinlilerde Batılılara karşı güvensizliği had safhaya çıkarmıştır. Zira Çin hükümeti 1917 yılının Ağustos ayında Almanya'ya savaş ilan etmekle ve müttefikler cephesine 300.000 asker gönderme teklifinde bulunmakla, barış konferansında kendine bir yer edinmeyi ummuştu. Bu nedenle Avrupalı Güçlerin Çin çıkarlarını hiçe sayarak Japonya yanlısı politika gütmeleri,¹²⁸ Çin halkında Afyon Savaşları'ndan sonra ikinci bir travma yaratmış ve Japonya'ya karşı hissedilen tehdit algısı katlanmıştır. Nitekim Avrupa'daki siyasi kargaşayı fırsat bilen Japonya, Çin topraklarındaki yayılmacı hedeflerini yeniden uygulamaya koyulmuştur. 1931 yılında zengin maden kaynaklarına sahip Mançurya Japon orduları tarafından istila edilmiş ve burada Manhukuo adında bir kukla hükümet oluşturulmuştur. Japon yayılmacılığı ileriki yıllarda da sürmüş ve Japonya 1936'da Çin topraklarının tamamını arzular hale gelmiştir.¹²⁹

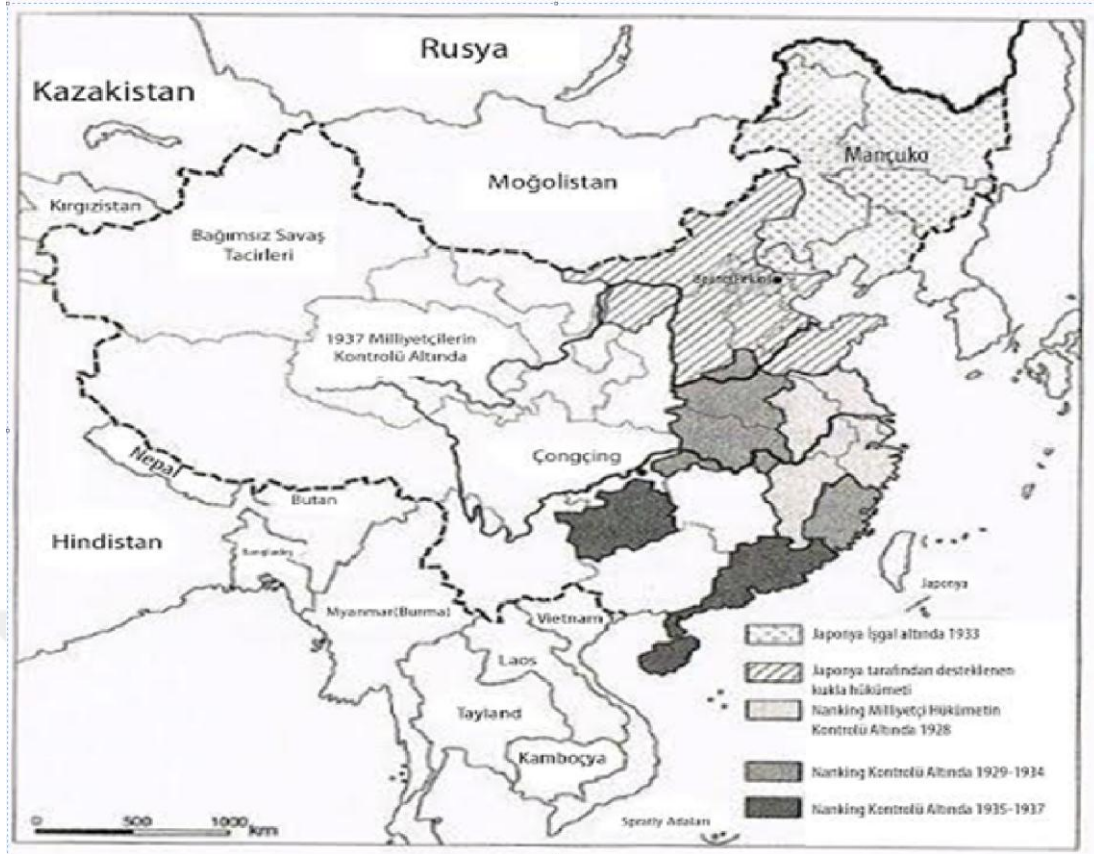
Japonya ciddi bir dirençle karşılaşmadan Çin toprakları üzerinde yayılmaya devam edebilmiştir. Japon yayılmasını kolaylaştıran başlıca etken, Chiang'ın daha tehlikeli gördüğü komünistleri etkisiz kılmayı öncelikli bir politika haline getirmiş olmasıydı. Ancak komünistlerle savaşmayı önceleyen bu politika, Chiang'ın parti içindeki iktidarının zayıflamasına neden olmuştur. Zira Japonlara karşı savaşma arzusundaki milliyetçi birlik arasında Chiang'a karşı tepkiler yükselmiştir. Aralık 1936'da meydana gelen Xi'an olayı¹³⁰ Japonlara karşı verilen mücadelede bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu olayın etkisiyle Haziran 1937'den Ağustos 1945'e kadar sürecek İkinci Birleşik Cephe kurulmuş ve sonbaharda Japonlara karşı savaş ilan edilmiştir.¹³¹

¹²⁸ Schoettli, **China die neue Weltmacht**, s. 23, Gelber, s. 239

¹²⁹ Keay, s. 489, Mançurya, kısa bir Sovyet kontrolünün ardından 1946'da milliyetçi güçler tarafından geri alınmıştır. Keay, s.489.

¹³⁰ Xian olayı: Birliklerinin bir kısmı tarafından tutsak edilen Chiang Kai-Shek Japonlar karşısında mücadele edebilmek için Birleşik Cephe'yi oluşturmaya zorlanmıştır.

¹³¹ Dillon, s. 245-249. 1937-1945 yılları arasında süren savaşta Japonya'ya karşı fazla başarı sağlanamamıştır. Bunun en önemli sebebi ÇMP'nin 1939 yılından itibaren komünistlere karşı savaşmayı daha önemli olarak görmesidir. Bu politika sonucunda daha güçlü birlikler komünistlere karşı savaşta kullanılmıştır. Schmidt-Glintzer, s. 67.

Harita 1. Kuzey Seferi Sonrası Çin (Yaklaşık Olarak 1930 Yılı)¹³²

1937-1945 yılları arasında süren Çin-Japonya Savaşı birçok açıdan önemlidir. İlk Çin'in, stratejik açıdan bağımsız ve egemen bir ülke olarak kalmasının önemi anlaşılmıştır. Japon işgaline karşı Sovyetler Birliği ile yakın ilişki kurulmuş, Moskova merkezli Komintern Birleşik Cephe'nin örgütlenmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca Sovyetler Birliği gerek Japonya karşısında, gerekse iç savaşta komünistlere verdiği destek neticesinde uzun yıllar Çin siyasetinde etkin olabilmıştır.¹³³ Yine Japon yayılmacılığı karşısında ABD başta olmak üzere Batılı devletler siyasi ve askeri tepki göstermişlerdir.¹³⁴ Diğer yandan İkinci Dünya Savaşı esnasında hem Çin-Japonya

¹³² Schmidt-Glitzler, s. 61.

¹³³ Esasen Rus-Çin yakınlaşması Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Bilindiği gibi Rusya Bolşevik Devriminin ardından Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmiş ve savaş sonrası gerçekleştirilen antlaşmalarda da imzacı (ve böylece Çin ulusal sahasını Japonya'ya açan) devletler arasında yer almamıştır. Buna karşılık Çin, devrim sonrası Rus iç savaşında Rus devletine destek vermiştir. Sonuç olarak iki ülke karşılıklı konsolos tayininde bulunmuş ve Rusya 1919'da daha önce Çin hükümetiyle yaptığı mevcut tüm tek taraflı ve haksız antlaşmaları feshedeceğini duyurmuştur. Gelber, s. 243.

¹³⁴ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 103.

Savaşı'nın kaderini belirleyen, hem de Çin'in 1945 sonrası geleceğini etkileyen çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. Japonya'nın 1942 yılında Pearl Harbour'a saldırması ile ABD Pasifik'te savaşa katılmış ve Çin, Japon işgali karşısında daha fazla destek kazanmıştır. Bu olay, Çin ile Batı arasında kendiliğinden bir ittifak yaratmıştır. Nitekim Çin aynı yıl Japonya'ya karşı savaş ilan etmiş ve güney-doğu Asya'nın güvenliğinin yeniden sağlanmasında Batı için önemli bir müttefik olduğunu kanıtlamıştır. Böylece Çin, 1943 yılında egemenliğini büyük ölçüde yeniden tesis etmeyi başarmıştır.¹³⁵

İkinci olarak Japonya'ya karşı savaş, milli kimliğin oluşturulmasında çok önemli bir işlev görmüştür.¹³⁶ Günümüzde Japonya'yla savaş Çin milliyetçiliğinin beslendiği temel kaynağı oluşturmaktadır. Üçüncü ve son olarak, komünistler savaş öncesinde kazandıkları olumlu imajı savaş sırasında da korumuş, hatta bu imajı güçlendirerek savaşın asıl galibi olmuşlardır. Bu anlamda ÇKP Japonya ile savaşı kendi nüfuzunu artıracak şekilde değerlendirmeyi bilmiştir. Savaş sadece kırsal kesim ve köylüleri ayaklandırma fırsatını sağlamamış, aynı zamanda bu kesimin beyinlerini sınıf savaşı ve "Mao Zedong Düşüncesi" gibi fikirlerle yıkamayı da olanaklı kılmıştır.¹³⁷ Başka bir ifadeyle savaş komünist güçler açısından propaganda vazifesi görmüş ve halk arasında komünistlerin daha milliyetçi taraf olduklarına dair bir kanaat oluşturmuştur.¹³⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi, mevcut dünya sisteminin de sonunu getirmiştir. Oluşan yeni dünya düzeninde aktörler arası hiyerarşi tamamen altüst olmuştur. Almanya ve Japonya savaştan mağlup çıkmış, Fransa ve 1945'e kadar dünyanın başat gücü konumundaki Britanya ise oldukça zayıflamışlardır. Daha net bir ifade ile savaşın bitişi, güç kaymasını da beraberinde getirmiştir. Küresel liderlik Avrupalı olmayan iki

¹³⁵ Fehlbier, s. 24-26, Tayvan Kahire Bildirgesiyle Çin Cumhuriyeti'ne bırakılmasına rağmen Japon işgali nedeniyle ada ancak 1945 yılında teslim alınabilmiştir. (Erişim) <http://www.usakgundem.com/dosyalar/ddmT3eZl9VcTZ9DFRi5Xl0H8Y1jy9l.pdf>, 30 Ekim 2015, s. 5.

¹³⁶ Schmidt-Glitzler, s. 65, 66.

¹³⁷ Gelber, s. 266.

¹³⁸ Schmidt-Glitzler, s. 65, 66.

güce, ABD ve Sovyetler Birliğine geçmiştir. Oluşan yeni sistem Çin'in geleceğini de önemli ölçüde belirlemiştir. Savaş koşullarını değerlendirmeyi bilen Çin, bir taraftan daha evvel kendisine dayatılan çeşitli antlaşmaların feshini sağladığı gibi statüsünde de önemli bir yükselme kaydetmiştir. Çin, ABD öncülüğünde kurulan Birleşmiş Milletler Örgütünün Güvenlik Konseyi daimi üyeliğine kabul edilmiş ve böylece gücüyle orantısız bir statüye erişmiştir. Çin'in statüsünde kaydettiği bu yükselme elbette İkinci Dünya Savaşı esnasındaki desteğinin bir karşılığı ve Batılı güçlerin bir iyi niyet göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak siyasi arenada sadece hatıra dayalı siyaset yürütmenin rasyonellikten uzak olduğu düşünülürse, işlerini dahi yürütmekten aciz bir Çin'in statüsünde gerçekleştirilen sıçramanın nedeni daha kolay anlaşılacaktır. Çin'in savaşın galibi ve gelecekte de "Dört Bekçisinden" biri olarak kabul edilmesinin en önemli nedeni, ABD'nin Doğu Asya'da SSCB'yi bu şekilde dengeleme isteği olmuştur.¹³⁹

Her ne sebeple olursa olsun Çin –büyük ölçüde ABD'nin desteği ile- uluslararası barışın korunması amacıyla, küresel bir örgütün kurulması için çağrı yapılan 30 Ekim 1943 tarihli Moskova Bildirgesinde imzası bulunan beş ülke arasında yer almıştır. Böylece Çin yeniden büyük güçler ailesine kabul edilmiş ve küresel düzenin işleyişinde tekrar söz sahibi olmuştur. Kabul edileceği üzere Çin'in sahip olduğu imkânlar ve gücü arasındaki orantısızlık, 1978 sonrasında gerçekleştirilen ekonomik reformlar sayesinde kademe kademe dengelenmiştir.

Ülke içerisinde ise iç savaş komünistlerin zaferi ile sonuçlanmış ve milliyetçiler Tayvan adasına firar etmiştir. Bu gelişme ülkeler arasındaki ilişkilerin de doğasını değiştirmiştir. Zira komünistler 1949 yılında Çin ankarasında hükümet olurken, Tayvan'a çekilen milliyetçiler 1912 yılında kurulmuş olan Çin Cumhuriyeti'nin adada devam ettiğini ilan etmişlerdir. Böylece Soğuk Savaş koşullarında birçok ülke (Batı Bloku) Çin Cumhuriyeti'ni, yani Tayvan'ı, Çin'in resmi temsilcisi olarak tanımıştır.

¹³⁹ Gelber, s. 282-289. Aslına bakılırsa Çin'in zafere en ciddi katkısı; çok sayıdaki Japon uçağını, askeri aracını ve en önemlisi toplamda iki milyonu bulan Japon askerini topraklarında çakılı bırakmak olmuştur. Keay, s. 503.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN'İN DÜNYA SAHNESİNDE YENİDEN BİR GÜÇ OLARAK DOĞUŞU

1. KOMÜNİST DEVRİM VE MAO ZEDONG'UN YARATTIĞI DIŞ POLİTİKA ALGISI VE YÖNETİMİ (1949-1978)

A. Genel Durum ve Çin'in Kore Savaşı'yla Birlikte Yeniden Güçler Arenasında Yer Alma Çabası

Chiang Kai-shek ve arkadaşlarının Tayvan adasına kaçması ile birlikte Mao önderliğindeki Komünist birlikler kesin bir zafer kazanmıştır. Bunun üzerine 1 Ekim 1949'da Pekin'in Tiananmen Meydanı'nda Çin Halk Cumhuriyeti resmen ilan edilmiştir. Mao Zedong yeni kurulan devletin Merkez Halk Yönetim Kurulu'nun başkanı, Zhou Enlai ise başbakan ve dışişleri bakanı olmuştur. Komünizmi devlet ideolojisi olarak kabul eden yeni hükümet derhal SSCB ve Sovyet Bloku ülkeleri tarafından tanınmıştır.¹⁴⁰ Bu durum Çin'in Soğuk Savaş ortamındaki rolünü öngörülebilir hale getirmiştir. Ancak bundan sonrası için en az komünist ideoloji kadar belirleyici olan Mao'nun Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda söylediği cümle olmuştur: "Ulusumuz bir daha asla hakarete uğramış bir ulus olmayacaktır. Artık ayağa kalktık."¹⁴¹

Elbette dünyaya karşı ayağa kalkmak 1949 yılı Çin'i için ciddi bir hedefti. Çin kendisinden kaynak, ama özellikle de teknoloji bakımından üstün olan bir dünyaya isteklerini kabul ettiremeyecek kadar az gelişmişti, dolayısıyla bu amaç için gerekli askeri gücü de yoktu. Bu aşamada Mao, yeni cumhuriyetin büyük devletler arasında varlığını sürdürebilmesi için geleneksel Çin yöntemlerinin gerekli olduğu sonucuna

¹⁴⁰ Sina Akşin, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 300.

¹⁴¹ Theo Sommer, "60 Jahre Volksrepublik China: "Lang lebe das Volk!"" , **Die Zeit**, 1 Ekim 2009, (Erişim), <http://www.zeit.de/2009/41/Mao>, 6 Haziran 2013.

vardı. Mao “barbarları”, tıpkı imparatorluk yönetiminin yaptığı gibi aldatma yolunu seçti. Pekin, güçlü bir devlet profili çizerek uyumdan çok meydan okumayı yeğledi. Bu şekilde Halk Cumhuriyeti Batılı ülkelerle mümkün olduğunca ilişkiye girmeme seçeneğini değerlendirebilmiştir.¹⁴² Yine Halk Cumhuriyeti’nin dış ilişkilerini mümkün olduğunca minimum düzeyde tutması, geleneksel “barbarlara karşı mesafeli durma” politikasıyla örtüşmekteydi. Ancak bundan çok daha önemlisi, Çin’in bu hile sayesinde iki blok arasında siyasal özerkliğini korumayı başarabilmiş olmasıydı. Bir diğer ifade ile Çin Halk Cumhuriyeti’nin gücünü abartarak lanse etmesi, dünya politikasındaki rolünde de ciddi bir artışı beraberinde getirmiştir. Kuşkusuz bu husus Çin’i Üçüncü Dünya Ülkeleri arasında da sözü dinlenir bir aktör haline getirmiştir.¹⁴³

Komünist Cumhuriyet’i zayıf kılan bir diğer unsur ise tarihi Çin sınırlarının bir hayli daralmış durumda olmasıydı. Sincan ve Moğolistan’ın bir bölümü, Burma sınırındaki toprak parçaları ve Tibet kaybedilmişti. Ayrıca Sovyetler Birliği de kuzey Çin’deki etki alanını, askeri gücünü ve stratejik önemdeki Lüshun limanında donanmasını bulundurmaya suretiyle sürdürmekteydi.¹⁴⁴ Bu şartlar, komünist hükümetin hedeflerini statükoyu korumanın ya da eski statükoyu geri getirmenin ötesine taşımıştır. Sonuçta Komünist zaferin başarısı ve Çin’de nispeten iç karışıklıkların sona ermesi Çin halkının ülkeyi yabancı tehditlerden kurtarmak için hep birlikte gönüllü savaşması sayesinde gerçekleşmişti.¹⁴⁵ Halk Cumhuriyeti, tıpkı imparatorluk döneminde olduğu gibi birincil amacını Çin’in tarihsel ülkesel bütünlüğünü yeniden inşa etmek olarak belirlemiştir. Ancak 19.yüzyıldaki aşağılanma ve ardından imzalanan eşitsiz antlaşmalara olan tepki, Halk Cumhuriyeti’nin ülkesel hedeflerinin maksimum düzeye çıkmasına neden olmuştur. Bu şekilde Mao’nun yaratmak istediği Çin, sadece Çin

¹⁴² Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 113-116. Dışişleri Bakanı Zhou Enlai’ye göre Çin Halk Cumhuriyeti’nin uluslararası sisteme karşı mesafeli duruşunun sebebi açıktı. Yeni hükümet var olan ilişkileri sürdürmek yerine “kendi mutfağını” oluşturma gayretindeydi. Enlai’ye göre yeni Çin “misafirlerini davet etmeden önce evini temizlemeye kararlıydı.” Özetle Çin hükümeti emperyalist Batı ile diplomatik ilişkiye başlamadan önce kolonyal etkileri bertaraf etmek istiyordu. Kissinger, s. 115, 116.

¹⁴³ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 117.

¹⁴⁴ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 115.

¹⁴⁵ Charles Holcombe, **Doğu Asya Tarihi Çin, Japonya, Kore Medeniyetinin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar**, çev. Muhammed Murtaza Özeren, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016, s. 359.

kültürünün hâkim olduğu alanlarla sınırlı kalmayıp, bir zamanlar Çin'in egemenliği altında bulunan tüm toprakları kapsar hale gelmiştir. Bu ideal milliyetçi akımı güçlendirmeyi ve her türlü ayrılıkçılığı bastırmayı gerekli kılmıştır.¹⁴⁶ Bu hedef doğrultusunda Mao iç savaşın bitmesinden kısa süre sonra yeniden kayıp toprakları kazanma yoluna koyulmuştur. Sincan, iç Moğolistan ve Tibet bu süreçte yeniden işgal edilmiş ve Çin'in kuzeydoğusu yeniden bütünleştirilmiştir.¹⁴⁷ Ancak Amerikan desteğine sahip Tayvan adasının yeniden kazanılması için daha uygun bir konjonktürün oluşması beklenmiştir.

Yine aşağılanma yüzyılından çıkardığı dersle Mao egemenlik ve bağımsızlık konularında oldukça hassastı. Sovyetler Birliği 1955 yılında NATO'ya denge oluşturması amacıyla Varşova Paktını kurduğunda Mao, Çin ulusal çıkarlarının bir paktın çıkarlarına feda edilemeyeceği gerekçesiyle pakta katılmayı reddetmiştir. Yine 1950'lerin sonunda SSCB'nin Çin'e, buz tutmayan limanlarını kullanım karşılığı Kuzey Buz Denizi'ndeki Sovyet denizaltı istasyonlarından yararlanma teklifini Mao sert bir dille geri çevirmiştir. Mao'ya göre her bir devletin birlikleri kendi ülkelerinde bulunmalıydı. Britanyalılar ve diğer güçler yeterince Çin topraklarında kalmışlardı, Çinliler artık yabancıların kendi çıkarları için Çin topraklarını kullanmalarına göz yummayacaklardı.¹⁴⁸ Diğer yandan yeni Cumhuriyet, ticaret kisvesi altında ülke kaynaklarının yıllarca sömürülmesi karşısında duyduğu öfke sonucu yeniden içine kapanmış ve özellikle Batılı ülkelerle mümkün olduğunca ilişkide bulunmamıştır. Bu dönemde, imparatorluğun güçlü zamanlarında olduğu gibi ithalat ve ihracat minimum düzeye indirgenmiştir. Diğer birçok alanda olduğu gibi ekonomik alanda da Sovyet modeli esas alınmış ve planlı ekonomiye geçilmiştir.¹⁴⁹

Ancak Çin ile özellikle Batı dünyası arasındaki ilişkiyi Çin'in tek taraflı yalnızlaşmasından çok yalnızlaştırma/dışlanma şeklinde tanımlamak daha doğru olacaktır. Zira Halk Cumhuriyeti Kore Savaşı'na Kuzey Kore'nin yanında katılmakla

¹⁴⁶ Gelber, s. 322, 323.

¹⁴⁷ Keay, s. 506.

¹⁴⁸ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 177, 182.

¹⁴⁹ Gelber, s. 320-322.

saldırgan bir devlet olarak değerlendirilmiş ve bunun sonucunda BM'nin ve uluslararası toplumun yirmi yıl kadar dışında tutulmuştur. BM Komünist hükümetin Çin'in tamamı üzerindeki egemenlik iddialarına Kore Savaşı ile birlikte tamamen karşı çıkmıştır.¹⁵⁰ Çin'in Kuzey Kore'yi desteklemesi, Tayvan hükümetine meyleden ABD'nin net olarak Tayvan cephesinde yer almasına yol açmıştır. Zira Amerikan Başkanı bir ara Komünist Cumhuriyeti tanımayı düşünmüştür, ancak Kore Savaşı ile birlikte ABD Tayvan'daki Milliyetçi Çin'i destekleme kararı alarak Kuomintang'ı Çin'in tek resmi temsilcisi olarak ilan etmiştir.¹⁵¹ Bu karar ile birlikte ABD ve Batı Bloku'nda yer alan diğer ülkeler 1971'e kadar Milliyetçi Çin'i resmi olarak Çin'in temsilcisi ve böylece BM Güvenlik Konseyi'ndeki sandalyenin hak sahibi olarak kabul etmişlerdir. Bunun yanı sıra başlangıcında belki hesap edilememiş olsa da Kore Savaşı, Çinlilere gerek devlet, gerekse de millet olarak özgüvenlerini tazeleme imkânı sunmuştur. Bu savaşla Çin, kendisini yüzyıllar boyu politikanın bir öznesi olarak değerlendiren Batı'ya, hala yakın bölgesindeki gelişmeleri etkileyebileceğini çok net göstermiştir.¹⁵² Dahası Çin Kore Savaşı'na katılarak, askeri bir güç olduğunu ve çıkarları uğruna şiddete başvurmaktan çekinmeyeceğini de açıkça ortaya koymuştur.¹⁵³ Bu açıdan Kore Savaşı birçok Çinli için Çin'in “aşağılanma yüzyılımı sona erdirme ve dünya sahnesinde “ayağa kalkma” kararlılığının bir sembolü” olmuştur.¹⁵⁴ Diğer bir ifade ile Çin Kore Savaşı'nda büyük devlet profili çizmiştir. Çin hala ittifakı aranan, hele de Sovyetler Birliği gibi önemli bir ülke tarafından işbirliği talep edilen önemli bir ülke olduğunu, karşısında onur kırıklığı yaşadığı Batı başta olmak üzere dünya toplumuna kanıtlamıştır. Bu saatten sonra Çin Batılıların kullandığı bir nesne olmaktan çıkmış, komünist dünyanın iki numaralı ülkesi konumuna gelmiştir.

¹⁵⁰ Dillon, s. 305.

¹⁵¹ Holcombe, s. 359.

¹⁵² Gelber, s. 317, 319. İç politika açısından ise Çin'in “Amerika'ya Diren – Kore'ye Yardım Et Kampanyası” çerçevesinde verdiği destek Japonya'ya karşı Direniş Savaşı'ndan sonra ÇKP'nin ikinci defa itibarını artırmıştır. Dillon, s. 304.

¹⁵³ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 160.

¹⁵⁴ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 253.

Üstlenilen bu rol yeni görevleri de beraberinde getirmiştir. Çin, sömürge yarışında bizatihi barbar Batılıların kurbanı olmanın verdiği tecrübeyle devrimci güçlerin destekçisi, hatta liderliğine soyunmuştur. İdeolojik dürtüler Çin Halk Cumhuriyeti'nin politikalarını yeniden düzenleme gereksinimini de beraberinde getirmiştir.¹⁵⁵ Bu doğrultuda Zhou Enlai'nin 1954 yılında açıkladığı “Barış İçinde Bir Arada Yaşamaya Yönelik Beş İlke”si şunları öngörüyordu: Egemenlik haklarına ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı; birbirine saldırmama; birbirinin işlerine karışmama; eşit ve karşılıklı menfaat; barış içinde bir arada yaşama. Çin hükümetine göre belirlenen “Barış İçinde Bir Arada Yaşama” ilkesi kapitalist ve emperyalist güçlere yönelikti. Bu ilkeyle farklı toplumsal yapılara sahip devletlerin bir arada varlığını sürdürebilmesi mümkün hale gelecekti.¹⁵⁶ Esasen Çin'in belirlediği ve Batılıların da gözünden kaçmayan barışçıl politika, Çin'in sömürgelere verdiği desteğin yüksek sesli bir ifadesinden başka bir şey değildi. Ancak Mao barış içinde yaşamak söyle dursun, komünist devrimi gerçekleştirmek için kan dökmeye her zamankinden daha hevesli olmuştur. Öyle ki Sovyetler Birliği 1957 yılında Sputnik'i uzaya fırlatarak ABD'yi doğrudan vurabilecek uzun menzilli silahlara sahip olduğunda, Mao bu silahı kullanmak konusunda temkinli davranan Komünist Bloğu lideri üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemekle suçlamıştır. Şüphesiz füzelerin kullanımı insanlık adına büyük bir felakete yol açacaktı, ancak bu durum aynı zamanda komünistlerin kapitalistler karşısında mutlak bir zafer kazanmaları anlamına gelecekti.¹⁵⁷

B. Soğuk Savaş Yıllarında Çin'in Artan Küresel Önemi

Yeni kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'nin zayıf bir devlet olarak doğuşu ve daha da önemlisi dış dünyaya karşı duyduğu güvensizlik, onu ideolojik açıdan yakın olduğu SSCB'nin tarafında yer almaya itmiştir. Sovyet yönetimi Halk Cumhuriyetini tanıyan ilk ülke olmuştur. Bunun yanı sıra Sovyet askerlerinin İkinci Dünya Savaşı'nın

¹⁵⁵ Gelber, s. 325.

¹⁵⁶ Changshan Li M.A. **Die chinesische Kulturrevolution (1966-1976) im Spiegel der deutschen und chinesischen wissenschaftlichen Literatur (1966-2008)**, Doktora Tezi, Bonn Üniversitesi (Erişim) , <http://hss.ulb.uni-bonn.de/2010/1981/1981.pdf>, 15 Ekim 2015, s. 81, 83.

¹⁵⁷ Gelber, s. 325-331.

sonunda işgal ettiği “Mançurya topraklarından çekilmesi ve Mançurya demiryolunun ve Dalian ve Lüshun’daki (Port Arthur) diğer mülklerinin Çin’e verilmesi konusunda iki taraf arasında ayrı ayrı anlaşmalar imzalanmıştır”. İmzalanan anlaşmalar ile Sovyetler Birliği’nin Çin’deki tüm imtiyazları sona ermiştir.¹⁵⁸

Aslına bakılırsa Çin, bu yıllarda Sovyetler Birliğinin himayesi altına girmiştir demek hatalı olmayacaktır. Zira Çin ekonomisi iç savaştan bitkin bir vaziyette çıkmıştır. Üstelik uluslararası ortam da Çin’in tek başına varlık sürdürebilmesi için uygun değildi. Böyle bir ortamda Çin liderliği, siyasi ve askeri müttefikler kazanma arzusunda olmuştur.¹⁵⁹ Sovyetler Birliği her türlü imkândan yoksun, hatta çöküntünün eşiğinde olan Çin’e uluslararası desteğin yanı sıra mali, teknik ve askeri yardımda bulunmuştur. Çin sanayisinin oluşturularak işler vaziyete getirilebilmesi için çok sayıda teknisyen, büyük ölçüde teknoloji ve proje transferinde bulunulmuştur.¹⁶⁰ Çin’e yapılan bu yardım “tarihin en büyük teknoloji transferi” olarak tanımlanmıştır.¹⁶¹ Yaptığı bu yardımlarla Ruslar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Mançurya’dan çekilmeleri esnasında mevcut sanayi donanımının yarıya yakınına beraberlerinde götürmeleri olayını da fazlasıyla telafi etmiş oluyorlardı.

Açıkçası Sovyet etkisi kent planlamasından yükseköğretime kadar geniş bir alanı kapsamaktaydı. Ruslar, Sovyet usulü yüksek eğitim kurumu kurmakla kalmıyor, binlerce Çinli öğrenciyi de eğitim için ülkelerinde ağırlıyorlardı. Bu yardımlar karşılığında Çin hükümeti Sovyetler Birliği’nin siyasi liderliğini gayri resmi bir şekilde kabul ediyordu. Diğer yandan olan biten onca şeye rağmen üstünlük duygusunda hiçbir eksilme olmayan Çin’i, Sovyet liderliğini kabul etmeye zorlayan daha başka etmenler de vardı. Yukarıda sözü edilen yardımlar bir yana Çin, ciddi güvenlik kaygıları içerisindeydi. Kore Savaşı sonrasında gerçekleşmesi muhtemel bir

¹⁵⁸ Dillon, s. 299, 300.

¹⁵⁹ Roland Coase ve Ning Wang, **Çin Nasıl Kapitalist Oldu?**, çev. İlkay Yılmaz, Big Bang Yayınları, Ankara, Eylül 2015, s. 27.

¹⁶⁰ Keay, s. 506.

¹⁶¹ Holcombe, s. 359.

ABD saldırısı karşısında Sovyetler Birliği'nin askeri desteğine duyulan ihtiyaç maksimum düzeydeydi.¹⁶²

Sovyetler Birliği açısından ise durum bundan farklı değildi. İdeoloji birliği bir yana, Sovyetler Birliği Soğuk Savaş koşullarında ABD karşısında daha güçlü durabileceği bir müttefik yaratma amacındaydı. Nitekim 14 Şubat 1950 tarihli Dostluk, İşbirliği ve Geniş Kapsamlı Yardım Antlaşmasının imzalanmasıyla¹⁶³ ittifak resmi bir çerçeveye oturtulmuştur.

Ancak Çin'in Soğuk Savaş yıllarında süper güçlerle ilişkisinin seyri umulmadık yönde şekillenmiştir. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Sovyetler Birliği ile ilişkiler tam bir ittifak, ABD ile düşmanlık düzeyindeydi. Ancak 1953 yılında Stalin'in ölümü üzerine yeni Sovyet lideri Nikita Kruşçev ve Mao arasında yaşanan liderlik yarışı komünist bloğun çatırdamasına neden oldu.¹⁶⁴ Kendini Stalin'in halefi olarak gören Mao Kruşçev'i Komünist dünyanın yeni lideri olarak benimseyemedi. Dahası Kruşçev'in 1956 yılında yaptığı "Gizli Konuşma"da Stalin yönetimi altında işlenen vahşeti ortaya koyması ve Stalin'in kendi ismi etrafında yarattığı kişi kültürünü açıkça reddetmesi, Stalin'e hala derin bir bağlılık hisseden Mao Çin'inde sosyalizme yönelik büyük bir ihanet olarak algılanmıştır.¹⁶⁵

Nitekim 1960 yılına gelindiğinde SSCB'nin kapitalist Batılılarla "barış içinde bir arada yaşama" politikası gütmesi, iki taraf arasındaki ideolojik ayrışmanın had safhaya çıkmasına ve mesafeli seyreden Çin-Sovyet ilişkilerini kopma noktasına gelmesine neden olmuştur. Sovyetler Bloku ülkeleri Çin'den bütün teknik ve ekonomi uzmanlarını çekme ve içerisinde Çin'in ekonomik gelişimi için hayati öneme sahip teçhizat temin etme anlaşmalarının da bulunduğu birçok anlaşmayı feshetme kararı

¹⁶² Gelber, s. 321.

¹⁶³ Coase ve Wang, s. 27, 28.

¹⁶⁴ Gelber, s. 329. Kendisini, komünist dünyada Stalin'in halefi olarak gören Mao, bu görevin SSCB içerisinde kalarak yeni devlet lideri seçilen Kruşçev'e geçmesini kabullenememiştir. Nihayetinde Mao'ya göre yeni Sovyet yönetimi Stalinizm'den koparak bu göreve layık olmadığını açıkça ortaya koymuştur. Gelber, s. 329, 330.

¹⁶⁵ Coase ve Wang, s. 39.

almışlardır.¹⁶⁶ Bu karar, Çin'in nükleer silah gelişimi konusunda verdikleri desteğin de kesilmesi anlamına gelmekteydi. Fakat asıl ayrışmanın 1960'ların ortasında yaşandığı söylenebilir. Zira SSCB her şeye rağmen 1964'e kadar Çin'in en büyük ticari ortağı olarak kalmayı başarmıştır. Ancak ideolojik ve pratik farklılıkların artması ile birlikte iki devlet arasındaki liderlik yarışı daha da kızışmış, hatta SSCB Çin'in başlıca düşmanı haline gelmiştir.¹⁶⁷ SSCB revizyonist ve sosyal-emperyalist, yöneticileri ise Yeni Çar olarak suçlanmıştır. Düşmanlık o kadar ileri boyutlara varmıştır ki Sovyet elçiliğinin bulunduğu caddenin adı Anti-Revizyonizm Caddesi olarak adlandırılmış ve burada çok sayıda Sovyet karşıtı gösteri düzenlenmiştir.¹⁶⁸ Diğer bir deyişle iki ülkeyi birbirine yaklaştıran ideoloji, yine ülkeler arasındaki ayrışmanın da temelini hazırlamıştır. Çin liderleri ne çarlık Rusya'sının kendilerinden zorla kopardığı toprakları, ne de Stalin'in İkinci Dünya Savaşı'nda Milliyetçi Birliklerle Komünistler aleyhine yaptığı işbirliğini unutmuş değillerdi.¹⁶⁹

1960'lara gelindiğinde Çin her iki blokla arasına mesafe koymuş ve her iki bloktan da bağımsız politika izleyebileceğini kanıtlamıştır. Aslına bakılırsa SSCB, bir nevi kendi eliyle kendine düşman yaratmıştır. Zira SSCB askeri alanda verdiği destekle Çin'in bağımsız bir şekilde hareket etmesini hızlandırarak rakiplerini artırmıştır.¹⁷⁰ Bu dönemde Çin, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin liderlik rolünü üzerine alarak ayrı bir blok yaratma gayreti içerisine girmiştir. Bu açıdan Çin'in ilk nükleer silah denemesini 1964'te başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi, yeni bir güç merkezinin oluşmaya başladığının ilk sinyalleri olarak kabul edilebilir. Nükleer denemenin başarılı sonuç vermesi, Çin'in kurtuluş mücadelesi veren Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne yönelik liderlik iddiasını da doğal olarak daha da güçlendirmiştir.¹⁷¹

¹⁶⁶ Dillon, s. 348, 349.

¹⁶⁷ Gelber, s. 335-338, Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 161.

¹⁶⁸ Dillon, s. 369.

¹⁶⁹ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 176.

¹⁷⁰ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 161.

¹⁷¹ Gelber, s. 336-340.

Aslına bakılırsa dönemin şartları itibarıyla Çin Üçüncü Dünya Ülkeleri'yle yakınlaşmaya mecbur kalmıştır. Zira 1960'lı yıllara gelindiğinde Çin oldukça yalnızlaşmış bir ülke haline gelmişti. Çevresi düşmanlarla sarılı olan Çin, ister istemez enerjisinin büyük bir kısmını, 1955 Bandung Konferansı ile yakınlaşmaya başladığı ve bu tarihe kadar hiçbir ideolojik kutupta yer almayan Üçüncü Dünya ülkelerini kazanmak için harcamıştır. Buna ek olarak Pekin, süper güçlerin Üçüncü Dünya'daki etkilerini önlemek ve geliştirmekte olan ülkeler arasında bir koalisyon oluşturmak için de yoğun çaba sarf etmiştir. Çin, 1960-1965 yılları arasında bağımsızlığına kavuşan 14 ülke ile ilişki kurmuş ve bunlara ekonomik ve teknik yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca Pekin kıtaya çok sayıda doktor, mühendis ve öğretmen göndermiştir. Diğer yandan Çin'in kurtuluş hareketlerine yönelik desteği de 1961 yılında kurulan Afrika Asya Dayanışma Fonu Komitesi (Afro-Asian Solidary Fund Committee) çerçevesinde somutlaşmıştır. Elbette söz konusu askeri, teknik ve ekonomik yardımlardan yararlanabilmek "Moskova tarafından desteklenen gruplar ile çatışma içerisinde olmak" şartına bağlıydı.¹⁷²

Çin, dönem koşullarında oldukça zayıf olmasına karşın uluslararası alanda bağımsız bir rol üstlenmeyi başarmıştır. Çin, ABD ve SSCB arasındaki düşmanlıktan olabildiğince yararlanmıştır. Bunun yanı sıra, Mao'nun nükleer savaşı yeterince önemsemeyen tavırları Çin'e adeta diplomatik bir güvenlik alanı yaratmıştır.¹⁷³ Ancak Mao bunun fazla sürdürülebilir bir politika olmadığını 1960'lı yıllar bitmeden anlamıştır. Zira Çin sınırının hiçbir noktası güvenlik içerisinde değildi. Hindistan, Vietnam, Tayvan, Tibet, Japonya ve ABD ile irili ufaklı sorunlar mevcuttu. Ancak bu yıllarda Çin yönetimini en fazla tedirgin eden husus, uzun sınırlara sahip olduğu SSCB'nin muhtemel bir saldırısı ile karşı karşıya kalmak olmuştur. Zaten Çin'i o zamana dek bu devletlerin toplu saldırısına karşı koruyan tek husus söz konusu devletler arasındaki düşmanlık olmuştur. Bu duruma daha fazla güvenemeyeceğinin bilincinde olan Mao çareyi yine klasik stratejilerde bulmuştur.

¹⁷² Philip Gieg, **Great Game um Afrika? Europa, China und USA auf dem Schwarzen Kontinent**, Nomos Yayınları, Baden-Baden, 2010, s. 53, 54.

¹⁷³ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 126, 163.

Mao “barbarları barbarlara karşı kullanma ve uzaktaki düşmanları yakındakilere karşı sahaya çekme” stratejisini uygulamaya koymuştur.¹⁷⁴ Zaten 1969 yılında SSCB ile girdiği sınır çatışması, SSCB’yi ABD’ye kıyasla daha büyük bir tehdit haline getirmiştir.¹⁷⁵ SSCB karşısındaki güvenlik endişeleri ve yeni düşman SSCB’yi mat etme isteği Çin’i, ilişkilerin uzun süre ideolojik zıtlık ve çok daha önemlisi Tayvan sorunu nedeniyle çıkmazda kalan ABD ile yeniden görüşme zemini aramaya sevk etmiştir.¹⁷⁶ Mao, bu kararı ile dünya devrimi fikrinden vazgeçiyor, Çin ulusal çıkarları ideolojiye açık bir şekilde galip geliyordu. Washington’un Sovyetler Birliği’ni izole etmek için Çin’le yakınlaşmanın yollarını araması, Mao’ya aradığı fırsatı sundu.¹⁷⁷

Çin hükümetine uluslararası izolasyonu kaldırma yönüne aradığı fırsatı 1971 yılında Japonya’da gerçekleştirilen Dünya Masa Tenisi Şampiyonası sunmuştur. Kültür devrimi yıllarında hiçbir uluslararası atletik yarışmaya katılmayan Çin, Mao’nun onayı üzerine bu organizasyona katılmıştır. Nisan ayında Amerikan pingpong takımı Çin’e davet edilmiş ve bu daveti bir yıl sonra karşılıklı davetler izlemiştir. Tarihe pingpong diplomasisi olarak geçen bu olay Çin’in yalıtılmışlığını ortadan kaldıran en önemli gelişmelerden biri olmuştur.¹⁷⁸ Bu davet ile birlikte sadece Çin-ABD ilişkileri gayri resmi olarak yeniden başlamakla kalmamış, Batı Bloku’nun diğer ülkelerinin de Çin’i

¹⁷⁴ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 215.

¹⁷⁵ Holcombe, s. 365. *İki komünist ülke arasındaki en önemli çatışma Mart 1969’da Mançurya’nın kuzeydoğusunu Sovyetler Birliği’nden ayıran Ussuri Nehri’ndeki Damanski Adası’nda gerçekleşmiştir. Çin otuz Sovyet askerinin öldürüldüğü bir pusu kurmuştur. Buna Sovyetler tank ve ağır toplarla Çin sınırını bombalayarak yanıt vermiştir. Birkaç hafta sonra Sovyet Devlet Başkanı’nın Mao’yu araması üzerine telefon operatörünün telefonu yüzüne kapatması olayın turmanmasına ve SSCB’nin savaşı düşünmesine neden olmuştur. Yine bu yıllarda SSCB’nin Vietnam’daki komünist harekete verdiği destek, Çin’in dört bir yandan Rusya tarafından tehdit algılanmasına neden olmuştur.* Holcombe, s. 365.

¹⁷⁶ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 247. İlişkileri rehin alan olayın sebebi ABD’nin olası bir Çin saldırısına karşı askeri gücünü Tayvan’da tutması idi. Çin yönetimi ABD’nin askeri gücünü çekmesini şart koşarken, ABD Çin’in Tayvan sorununun çözümü için şiddet kullanmayacağı teminatını vermeden adadan çekilme konusunu müzakere etmeyeceğini bildirmiştir. Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 173.

¹⁷⁷ Dillon, s. 371.

¹⁷⁸ Holcombe, s. 366, *Masa tenisi takımının üyeleri yirmüç yıl sonra ABD’ye giden ilk Çin vatandaşları olmuştur.* Holcombe, s. 366.

tanınması için bir fırsat olmuştur.¹⁷⁹ Bu yıllarda Kanada, Japonya, Federal Almanya ve daha başka ülkeler Çin ile resmi diplomatik ilişkilerine başlamıştır.¹⁸⁰ Nitekim davetin akabinde Danışman Henry Kissinger'in başkanlık ettiği bir grup ABD Dışişleri mensubu, iki devlet arasındaki yakınlaşmanın zeminini yoklamak ve muhtemel bir anlaşmanın hazırlıklarını yürütmek amacıyla Çin'e gelerek gizli görüşmelerde bulunmuşlardır. Yine aynı yıl, BMGK'nde Çin için ayrılan daimi üyelik koltuğun Milliyetçi Çin Hükümetinden (Tayvan) alınarak Çin Halk Cumhuriyeti'ne verilmesine ABD'nin rıza göstermesi, Nixon ziyareti öncesi gerekli yumuşamayı sağlamıştır. Nihayetinde Başkan Richard Nixon'un 21 Şubat 1972'de Çin'i ziyaret etmesi ile ilişkilerde beklenen adım atılmış ve sadece iki ülke arasındaki ilişkilerin değil, Soğuk Savaşın dahi seyrini değiştirecek yeni bir sayfa açılmıştır. 28 Şubat 1972 tarihli Şanghay Bildirisinin imzalanması ilişkilerin bundan sonraki gidişatını az çok somutlaştırmıştır. Çin-ABD ilişkilerinin siyasi temelini oluşturan ve halen geçerliliğini koruyan bildirinin en önemli noktalarından biri Tayvan'ın statüsü olmuştur. Bildiriyle ABD, "Tek Çin" politikasını onaylamış ve Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmiştir. ABD'nin bu konuda koyduğu tek çekince, birleşmenin barışçıl yollarla gerçekleşmesi yönünde olmuştur. Ayrıca ABD sürecin gidişatına göre adadan adım adım çekilmeyi taahhüt etmiştir.¹⁸¹ Diğer yandan iki devlet arasındaki yakınlaşmayı sağlayan ve bildiriye stratejik boyut kazandıran asıl konu, Sovyet yayılcılığı karşısında sergilenecek ortak tutum olmuştur. Kısaca Bildiri ile Çin-ABD yakınlaşması SSCB'ye karşı bir çeşit birlik niteliğine bürünmüştür.

1970'li yıllarda Çin siyasetine damgasını vuran ve Şanghay Bildirisi ile somut bir hale bürünen Çin-ABD yakınlaşması birçok açıdan önem taşımaktadır. 1972 yılında gerçekleşen Zirve, yaklaşık yirmi yıllık bir dargınlığa son vermekle kalmamış, uluslararası ortamda da olumlu bir atmosfer yaratmayı başarmıştır. Çin-ABD yakınlaşması uluslararası alandaki dengenin sağlanmasına katkıda bulunmuş ve 1970'li yılların başlarında beliren Detant (yumuşama) daha belirgin hissedilir

¹⁷⁹ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 247. Buna karşın İngiltere Halk Cumhuriyeti'ni Ocak 1950'den beri tanımaktaydı. Akşin, s. 300.

¹⁸⁰ Changshan, s. 79.

¹⁸¹ Kay Möller, **Die Außenpolitik der Volksrepublik China 1949 - 2004: Eine Einführung**, VS Verlag für Sozialwissenschaften / GWV Fachverlage GMBH, Wiesbaden, 2005, 180.

olmuştur. Diğer yandan Çin, ABD ile yeniden başlattığı görüşmelerin neticesini fazlasıyla almıştır. Çin kendini, muhtemel bir SSCB saldırısı karşısında güvence altına almakla kalmamış, ulusal politikaları için de meşru bir temel yaratmayı başarmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti BMGK daimi üyeliğine kabul edilmekle hem tanınma yönünde önemli bir yol kat etmiş, hem de “Tek Çin” politikası için destek toplama fırsatı yakalamıştır. Yine 1972 yılında Nixon’un Çin ziyaretinin akabinde birçok Batı bloğu ülkesi ile diplomatik temaslar başlamış ve Çin daha önce üyesi olmak istemediği uluslar ailesine sağlam bir giriş yapmıştır.¹⁸² Diğer yandan Sovyetler Birliği ile yollarını ayıran Çin bu kararı sayesinde Soğuk Savaş’ın galipleri arasına adını yazdırmayı başarmıştır.¹⁸³

Soğuk Savaş yılları Mao yönetimi altındaki Çin Halk Cumhuriyeti açısından bir denge oyunu olarak nitelendirilebilir. Mao’nun sürdürdüğü çatışmacı dış politika anlayışı denge politikasının bir parçasını teşkil etmiştir. Zira Çin’in gücünü bu şekilde abartarak lanse etmesi ona diplomatik bir güvenlik alanı sağlamıştır. Bu sayede Çin mevcut konjonktürden sonuna kadar yararlanarak her iki Blok’a karşı mesafesini kendisi ayarlayabilmiştir. Çin 1949 yılından 1950’lerin ortasına kadar ideolojik kardeş SSCB’yle yakın ilişkiler içerisindeyken, bu tarihlerde SSCB’yle ilişkilerin bozulmaya başlaması akabinde 1955 Bandung Konferansı sonrasında artan oranda Üçüncü Dünya’yla işbirliği içerisine girmiştir. 1971 sonrasında ise SSCB başta olmak üzere yakın çevresindeki ülkelerin hemen hemen tamamıyla kavgalı olması Çin’in, güvenliğini sağlamak için Batı desteğini arkasına almasını gerektirmiştir. Başka bir ifadeyle Çin, 1950’li yılların büyük bölümünde SSCB’nin askeri güvencesi altında olmuştur. 1960-1970 arasında ise Soğuk Savaş’ın çalkantılı yılları olması ve ABD ile SSCB’nin dikkatlerini bu dönemde daha çok birbirlerine yöneltmesi sayesinde Çin, Soğuk Savaş’ın yıkıcı etkisinden uzak kalmayı başarmıştır. 1971 sonrasında ise Çin ABD’le yakınlaşma sonrasında SSCB tehdidi karşısında Batı Bloku’nun desteğine kavuşmuştur. Netice itibarıyla Mao’nun 1970’li yıllarda Batı Bloku’yla yakınlaşması, bugünkü Çin’in siyasi temellerini atmıştır.

¹⁸² "Shanghai Bildirisi", Çin-ABD ilişkileri için büyük önem taşıyor”, 28 Şubat 2012, (Erişim), <http://turkish.cri.cn/781/2012/02/28/1s138566.htm>, 15 Mart 2015.

¹⁸³ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 126.

C. Kadim Dış Politika Yönetiminde Değişim

İmparatorluğun son yüzyılda uğradığı felaketler, Çin toplumunda ve siyasi yapısında derinlere kök salmış olan ve muhafazakarlığı temsil eden Konfüçyüsçülüğün sorgulanmasına neden olmuştur. Zira 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın sonunda Konfüçyüsçülük reformcular tarafından Çin'in geri kalmasının nedeni olarak değerlendirilmiş ve modernleşmenin önündeki başlıca engel olarak kabul edilmiştir.¹⁸⁴ Mao yönetimi de reformcuların düşüncesini paylaşmış ve bu doğrultuda olumsuz olarak değerlendirilen mirası ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. Zira Mao'ya göre bu unsurlar korunduğu müddetçe, Çin'de tam anlamıyla devrimsel bir başlangıçtan söz edilemeyecekti.¹⁸⁵ Bu düşünceyle Mao, geleneksel Çin siyasi öğretisine karşı bir tür savaş açmıştır.

Mao'nun hedefleri, Konfüçyüs öğretisinin arzuladığı ahenk kavramıyla hiç ama hiç uyuşmuyordu. Konfüçyüs öğretisinin temelinde ahenk ve merkezilik kavramları yatıyor, dinginlik ve denge amaçlanıyordu. Yine Konfüçyüs felsefesine göre reformlar adım adım gerçekleştirilmeli ve mevcut değerler yeniden oluşturulmalıydı. Oysa Mao kısa sürede tamamlanacak, köklü bir dönüşümü ve geçmişi bütün unsurlarıyla terk etmeyi arzulamaktaydı.¹⁸⁶ Dahası, Konfüçyanist dış politika anlayışı askeri güç kullanımını hor görmekteydi. İmparatorlar iç politikada istikrar, ülke dışında ise erdemli ve duyarlı yönetimleri sayesinde etki yaratmayı hedeflemekteydiler. Mao'nun yönetim tarzı ise daha çok Marx ve Qin Shihuang yöntemlerinin bir sentezi şeklindeydi. Mao barışa giden yolun çatışmadan geçtiğini ve kendi başına bir amaç teşkil etmediğini savunmaktaydı.¹⁸⁷ Bu doğrultuda Mao kitleleri canlı tutmak adına “sürekli devrim” hedefini ortaya koymuştur. “Sürekli devrim” ülke içinde ve dışında

¹⁸⁴ Dillon, s. 192, 193. Mao hep daha büyük hedeflere ulaşılabilmesini, Çin'i oluşturan unsurların tek tek ele alınmasına bağlamıştır. Mao'ya göre Çin'in, bir atom gibi parçalanması gerekiyordu. Bu parçalanma sırasında oluşan enerji, eski düzenin yıkılmasına ve halkta bir enerji patlaması yaşanmasına neden olacaktı. Bu şekilde daha önce mümkün olmayan birçok şey, başarılı bir şekilde gerçekleştirilecekti. Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 109.

¹⁸⁵ Urs Schoettli, **Chinas Wiederaufstieg durch Deng Xiaopings Reformen**, Ağustos 2008, Internationales Institut Liberale Politik Wien, s. 7.

¹⁸⁶ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 110.

¹⁸⁷ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 108,110, 280.

daimi bir çatışma halini öngörmekteydi. Yazık ki “sürekli devrim”in belli bir hedefi yoktu ve dur durak da bilmiyordu. Dahası Mao yönetimi aşağılanma yüzyılından beslenen ideoloji ve öfkenin etkisi altında muazzam bir silahlanma hamlesi başlatmıştır.¹⁸⁸

Mao’nun sürekli devrim yönünde ilk adımlarından biri 1958 yılında “Büyük İleriye Sıçrama” (1958-1961) adıyla emek yoğun bir sanayi hamlesi başlatmak olmuştur. Mao’nun hedefinde Çin’in tamamını, “günde yirmi yıl ilerletme” ve “onbeş yılda büyük Britanya’yı yakalamak” vardı. Ancak bu kampanya büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmış ve 13 milyon kişi kıtlık dolayısıyla hayatını kaybetmiştir.¹⁸⁹

Değindiği üzere Mao uygulamalarını geleneksel Çin politikalarından ayıran en önemli unsur maziye ve Çin kültürüne olan bağlılıktı. 1949 öncesinde, Çin tarihi ile gurur duyulmakta ve zengin Çin literatürüne de aynı oranda değer verilmekteydi. Buna karşın Mao, -tıpkı kurucu imparator Qin Shihuang’ın yaptığı gibi- ülkenin ilerlemesine engel olarak gördüğü “geleneksel sanat, kültür ve düşünce sistemine karşı savaş ilan etmiştir.”¹⁹⁰ Ancak bu hedefle başlatılan Kültür Devrimi’nin aslında adının aksine kültürle alakalı bir mücadele olmadığı, 1950’lerde yaşanan Çin Komünist Partisi’nde iktidarı ele geçirme mücadelelerinin bir devamı olduğu kısa sürede anlaşılmıştır.¹⁹¹

Ancak Mao’nun ülkeyi geleneksel etkilerden sıyırma ve yenileme çabaları tam bir felaketle sonuçlanmıştır.¹⁹² 1966 yılında SSCB ile yaşanan komünist rekabetin yol açtığı ve tam on yıl sürecek yeni bir kargaşa ortamı Çin’i sarmıştır. Mao’nun devrimci coşkuyu canlandırmak ve Büyük İleriye Sıçrama’nın yarattığı felaketi örtbas etmek

¹⁸⁸ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 108, 110. Esasen Mao’ya göre sürekli devrimin başarıya ulaşması 3 temel kaynağa bağlıydı: İdeoloji, gelenek ve Çin milliyetçiliği. Bunlardan en önemlisi Mao’nun Çin halkının azmine, çalışkanlığına ve tutkunluğuna olan inancıydı. Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 123.

¹⁸⁹ Roskin, s. 556. Aslında bakılırsa “Büyük İleriye Sıçrama” bir taşla iki kuş vurmaya hedefliyordu. Çin kampanya ile elde edilen başarı sayesinde hem Avrupa standartlarına ulaşacak, hem de Moskova’nın adım adım gerçekleşecek sanayi programını geçersiz kılarak komünist dünyanın yeni merkezi konumuna erişecekti. Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 197.

¹⁹⁰ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 110.

¹⁹¹ Dillon, s. 352.

¹⁹² Keay, s. 507, 508.

amacıyla başlattığı bu hareketle birlikte her türlü muhalefet bastırılıyor, parti içindeki lider kadroları tasfiye ediliyor, aydın zümre ve öğrenciler işkenceye maruz bırakılıyor hatta öldürülüyordu.¹⁹³ İlginçtir ki Kültür Devrimi ile Mao, içerisinde profesörler, diplomatlar ve nitelikli işçilerin bulunduğu bir nesil iyi eğitilmiş uzmanı, “köylülerden öğrenmeleri” için kırsal bölgelere göndermiştir. Dış politika açısından Kültür Devrimi, Çin’in dünyaki varlığını bir süreliğine askıya alması anlamına geliyordu. Bu süreçte çok sayıda diplomat Pekin’e çağırılmış ve çoğu “eğitime” gönderilmiştir.¹⁹⁴

Görünüşe göre Mao iç ve dış politika arasında yakın ilişki kurmuş ve dış politikada meydana gelen her bir krizi ülke içerisinde temizlik harekâtları ve ideolojik kampanyalar takip etmiştir.¹⁹⁵ Temizlik harekâtı kişilerle sınırlı değildi. Bu yıllarda sanat eserleri ve kütüphaneler acımasızca yok edilmiştir. Büyük Proleter Kültür Devrimi adıyla gerçekleştirilen bu çılgınlık, çok sayıda insan hayatının yanı sıra, eğitim ve öğretime vurduğu darbe ile de uzun yıllar etkisini hissettirmiştir.¹⁹⁶ Kısacası “Büyük İleriye Sıçrama” ve “Büyük Proleter Kültür Devrimi” hem insan yaşamı, hem de ekonomi açısından uzun yıllar telafi edilemeyecek bir felaketle sonuçlanmıştır. Ancak yine de bu iki felaket dahi Mao yıllarında oluşturulan ekonomik altyapıyı bütünüyle ortadan kaldıramamıştır. Mao sonrası reformlar işte bu altyapı üzerine inşa edilmiştir.¹⁹⁷

Doğaldır ki sürekli devrim fikri Çin’in dış ilişkilerine de yansımaları bulmuştur. Komünist müttefiklerinin tersine Mao, dünya sosyalizmini gerçekleştirebilmek adına nükleer savaş da dâhil olmak üzere savaşın her türüsüne sıcak bakıyordu. Nükleer

¹⁹³ Gelber, s. 340, 341.

¹⁹⁴ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 122, 213.

¹⁹⁵ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 122, 213.

¹⁹⁶ Gelber, s. 341-343. Mao’nun 1957’de başlattığı “Yüz Çiçek” kampanyası da sözde rejime yönelik eleştiriyi ve özgür düşünceyi serbest bıraktığı bir ortam yaratılmıştır. Ancak anlaşılacağı üzere Mao bu kampanyayı muhaliflerini tespit etmek, yıpratmak ve yaşanan olumsuzlukları karşı devrimci düşüncelere mal etmek için kullanmıştır. Kampanya bir ay sonra tamamlandığında “300.000 entelektüel için süre avı başlatılmıştı”. Bu kişiler sağcı damgası altında ya kırsala sürülmüş ya da intihar etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Keay, s. 507, 508.

¹⁹⁷ Coase ve Wang, s. 29.

savaşın meydana gelmesi durumunda yüz milyonlarca vatandaşının hayatını kaybedecek olması fikri karşısında dahi Mao soğukkanlılığını korumuştur.¹⁹⁸

Sürekli Devrim ateşiyle yanan ve bu doğrultuda silahlanmaya yatırım yapan Çin, 1949-1969 yılları arasında çevresindeki ülkelerin hemen hemen hepsiyle sorunlar yaşamıştır. Çin 1950-53 yılları arasında yaşanan Kore Savaşı'nda, ABD ve Güney Kore ile çarpışmakla kalmamıştır. Aynı dönemde de Hindistan'la iki kez savaşmıştır. Dahası Çin, Tibet'i ve Sincan'ı zor kullanarak yeniden sınırlarına dahil etmiştir. Çatışmacı dış politika bu kadarla sınırlı kalmamış, Moğollarla da ciddi bir uyuşmazlık yaşanmıştır. Çin'in, zaten dargın olduğu Tayvan'la ilişkileri tamamen kopma noktasına gelmiş ve Vietnam Savaşı esnasında Amerikalılara karşı Vietnamlılara askeri destekte bulunmuştur. Nihayet belki de en ciddi çarpışma, 1969 yılında ağabey Sovyetler Birliği'ne karşı gerçekleşmiştir.¹⁹⁹ 1960'ların sonuna gelindiğinde Çin diplomasisinin başarısızlığı daha net görünür olmuştur. Bu yıllarda Çin, Sovyetler Birliği, Batılı güçler ve kendi değerleriyle savaş halinde bulunmaktaydı. Bu süre zarfında Çin insanlık tarihinde örneğine az rastlanır bir kıtlıkla mücadele vermiş ve her bir sınırında kendine düşmanlar yaratmıştır.²⁰⁰

Konfüçyüs öğretisinin dayandığı düzen ve uyum gibi kavramlar Maoist dış politika açısından ne kadar işlevsizse, iç politikada bu kavramlara o oranda ihtiyaç duyulmuştur. Zira Mao ülkeyi hızlı bir şekilde toparlamak için güçlü bir toplum yaratma niyetindeydi. Bu sebeple Mao her ne kadar Konfüçyüs geleneğini silmeye çalıştıysa da yönetimi boyunca Konfüçyüs düşüncesinden birçok alıntı yapmıştır. Aslına bakılırsa Mao'nun benimsediği sosyalist rejim dahi Konfüçyüs felsefesinin kanuncu ekolünden izler taşımaktaydı.²⁰¹ Hatta belki de Mao'nun Komünizmi

¹⁹⁸ Mao 1957 tarihli Moskova Konferansı sırasında yaptığı konuşmasında nükleer savaştan korkulmaması gerektiğini, komünist dünyanın her çeşit savaşta galip geleceğini bildirmiştir. Çin'le ilgili olarak ise; *"Emperyalistler bize savaş açtıklarında 300 milyonun üzerinde insanımızı kaybedebiliriz. Ne olmuş? Savaş savaştır. Yıllar geçecek ve biz öncesinden daha fazla bebek yapmak için çabalayacağız."* Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 181.

¹⁹⁹ Gelber, s. 345.

²⁰⁰ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 206, 207.

²⁰¹ Her iki görüş de sermayenin kamulaştırılmasını öngörüyordu. Yine ekonomi devleti zenginleştirdiği ve onun askeri gücünü artırdığı oranda önemliydi. Söz edilen benzerlik beklediği gibi keyfi idareye, aydınlara karşı kuşkuya, hatta düşmanlığa ve tüccarlara ve pazar ekonomisine karşı güvensizliğe yol açmıştır. Konfüçyüs inancında ise sosyal reformlar halk tarafından değil, ancak

Çinlilere benimsetebilmesinin en güçlü sebebi Komünizmin, Çin'in binlerce yıllık gelenekleri ve Konfüçyanizm'le büyük oranda uyumlu olmasıydı. Şüphesiz iç politika açısından geçmişten alıntılanan en önemli ilkelerden biri toplumculuktu. Bu ilke doğrultusunda birey istekleri toplum menfaatleri uğruna feda edilmeli, herkes büyük bir görev duygusu ve sadakatle tepedeki lidere boyun eğmeliydi.²⁰² Kuşkusuz burada amaç ülke içindeki istikrarsızlığı sona erdirmek olmuştur. Bu maksatla Mao Çin milletini homojenleştirmek suretiyle yeniden oluşturmayı hedefleyen adımlar atmıştır. Ne var ki bu karar, Mao'nun hor gördüğü, geçmişin kurumlarını da yeniden oluşturmasını gerektirmiştir. Mao adeta kendi İmparatorluk yönetimini kurmuş ve Mandarinlerden meydana gelen bürokratik bir yapılanma oluşturmuştur.²⁰³

Ancak etnik bir millet oluşturmak hafife alınacak bir iş değildi ve bir dizi operasyonlar gerektiriyordu. Bu süreçte propoganda faaliyetleri çeşitli seviyeler için düzenlenen eğitim programları yoluyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, kitlesel tutuklamalar, sürgün, hatta istenmeyen kişilerin katledilmesi suretiyle ülke zararlı unsurlardan temizlenmeye çalışılmıştır. Diğer yandan dilin toplumu birleştirici özelliğinden de faydalanılmış, değişik lehçe ve diller yerine Mandarince benimsenmiştir. Fakat bu düzenlemelerde en önemli nokta, kurulan yeni sistemin Mao'ya hizmet edecek olmasıydı. Yeni kurulan devlet, tıpkı imparatorluk döneminde olduğu gibi tek bir kişi tarafından yönetilmeliydi. Merkezi idare en katı haliyle yeniden uygulamaya konulmuştur.²⁰⁴

Dış politikada ise Mao, Lenin'den çok Sun Tzu öğretilerine uymayı tercih etmiştir. Başka bir ifadeyle Mao dış politika yönetimini, zımnen küçümsediği klasik yapıtlardan ve geleneklerden etkilenecek şekilde şekillendirmiştir. Mao dış politikaya ilişkin kararlarında Marxist doktrinden çok, hanedanların yükseliş ve düşüşlerini anlatan geleneksel

hayırsever hükümdarlar tarafından yapılabilirdi. Bu durum sadece Mao dönemi ile sınırlı kalmamış, komünist rejimde sıklıkla uygulama alanı bulmuştur. Bu inancın Komünist yönetim tarafından hala korunduğunu ispatlayan en güzel örnek 1989 yılında Tiananmen Meydanı'ndaki katliamdır. Gelber, s. 33, 34.

²⁰² Gelber, s. 322.

²⁰³ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 110.

²⁰⁴ Gelber, s. 320-322.

yapıtları kullanmıştır.²⁰⁵ Zira Mao, Çin Hanedanlarının binlerce yıl ayakta kalabilme yeteneğini uygulanan politikalara bağlamıştır. Mao'nun geleneksel yöntemlere başvurması, bu uygulamaların süper güçler tarafından anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Diğer yandan Soğuk Savaş ortamında Mao, geleneksel Weiqi oyunundan hareketle çevreleme stratejilerine karşı dikkat kesilmiştir. Bu düşünceyle Çin Kuzey Kore, Tayvan Boğazı'ndaki adalar, Himalaya'nın insan açısından fakir bölgeleri ya da Ussuri nehrinin donmuş bataklıkları gibi stratejik açıdan ikincil alanlarda kendisinden daha güçlü devletlerle karşı karşıya geldiğinde dahi müdahalede bulunmaktan kaçınmamıştır. Mao hangi ideolojiden olursa olsun, bir ya da birkaç devletin çevreleme siyasetini engelleme konusunda kararlı davranmıştır. Bu düşünce Çin'in sahip olduğu zayıf konuma rağmen, Kore Savaşı'na girmesini anlaşılır kılmaktadır. Yine aynı düşünce Çin'i, Hanoi ve Moskova arasında dostluk antlaşması olmasına ve Çin sınırında yaklaşık bir milyon Sovyet askeri bulunmasına karşın, eski müttefik Vietnam'a karşı savaşa katılmaktan alıkoymamıştır.²⁰⁶

Çin yöneticileri, Halk Cumhuriyeti'nin ilk on yılı boyunca, oldukça güçsüz durumdaki ülkelerini, yeniden uluslararası alanda büyük bir güç haline getirmek için çabalamışlardır. Sonraki on yılda ise ülke içinde sürekli devrimi gerçekleştirebilmesi amaçlanmıştır.²⁰⁷ Netice itibarıyla iç ve dış politikada gerçekleştirilen atılımlar sonucu, Mao öldüğünde geriye birçok açıdan sorunlu bir ülke bırakmıştır. Çin, uluslararası statüsünde büyük bir sıçrama gerçekleştirmiş ancak aynı başarıyı iç siyasetinde yakalayamamıştır.²⁰⁸ 1949-1975 yılları siyasi açıdan karmaşık bir dönem olmasına rağmen, Mao öldüğünde geriye asırlardır olmadığı kadar bütünleşmiş ve eski düzen kalıntılarından sıyrılmış bir Çin bırakmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen istikrarlı ekonomik büyüme düzeyleri, daha sonra gelecek olan piyasa ekonomisine

²⁰⁵ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 117.

²⁰⁶ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 117–119.

²⁰⁷ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 195.

²⁰⁸ Schoettli, **China die neue Weltmacht**, s. 27.

geçişin ve 1980'ler sonrasında artan büyüme oranlarının temelini atmış ve reformlar için uygun bir ortam yaratmıştır.²⁰⁹

II. DENG XIAOPİNG DÖNEMİ REFORMLAR VE DIŞ POLİTİKAYA YANSIMALARI

A. Deng Dönemi Çin Dış Politika Algısında ve Yönetiminde Yaşanan Köklü Değişim

Deng dönemi denildiğinde ilk akla gelen Çin'in büyüleyici ekonomik kalkınma hikâyesidir. Ancak bir o kadar, belki de daha önemli olan konu Çin'in bu dönemde dış politikasında yaşanan gelişmelerdir. Deng bu dönemde dış ilişkileri tümüyle pragmatist bir açıdan ele almıştır. Deng, Mao'nun çılgın dünya devrimi fikrini tamamen terk etmekle kalmamış, bunu tersine çevirerek çatışma ve savaşı değil barışı önceleyen bir dış politika çizgisi takip etmiştir. Nitekim Soğuk Savaş döneminin sonuna yaklaşıldığı 1985 yılında Deng, Mao'nun 'yeni bir dünya savaşının kaçınılmaz olduğu düşüncesinin' terk edildiği ve 'barış ve kalkınmanın' iki ana küresel eğilim olduğu yaklaşımını ortaya koymuştur.²¹⁰ Mao Dönemi'nde izlenen politikalar sonucu Çin komşularının düşmanlıklarını üzerine çekmiş, güvenliğini sağlamak için ise geleneksel, düşmanların kendi aralarındaki sorunlardan faydalanma stratejisini izlemiştir. Buna karşın Deng dönemi itibariyle, Çin dış politikasında gerek güvenlik gerekse ekonomik sebeplerle bölgesel işbirliği önem kazanmıştır. 1980'lerde Komünist Parti ulusal stratejik hedefini iç siyasi problemlerin çözümünden ziyade ekonomik büyüme olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda kişi başına düşen GSYH'nın 21.yüzyılın ilk çeyreğinde gelişmiş ülkeleri yakalaması hedefleniyordu. Bu nedenle uluslararası işbirliğinin tesis edilerek barışçıl bir dünya düzeninin oluşturulması ve

²⁰⁹ Andrew Heywood, **Küresel Siyaset**, çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2013, s. 68, Kissinger, **China: Zwischen Tradition....**, s. 329.

²¹⁰ Stuart Harris, **Çin Dış Politikası**, çev. Aslan Yavuz Şir, Matbuat Yayın Grubu, İstanbul, 2014, s. 39.

sürdürülmesi ekonomik büyüme hedefinin önkoşulu olarak kabul edilmekteydi. Hatırlanacağı üzere barışçıl politika geleneksel öğretilerle de uyumludur.²¹¹

Yine bu pragmatist anlayış sonucunda ‘aşağılanma yüzyılı’ nedeniyle kırılganlık duyulan ve Çin’den tamamen zıt ideolojiye sahip olan Batı ile de ilişkiler normalleştirilmiştir. Zira barışçıl ve istikrarlı bir uluslararası ortam Çin’in gerçekleştireceği ekonomik kalkınmanın ön koşulu olarak görülmüştür. Bu anlamda dış ilişkilerdeki dönüşümün, temelde ekonomik kalkınmayı hedeflediği söylenebilir. Çin yeniden büyük güçler arasına girebilmek için ihtiyaç duyduğu ekonomik büyümeyi destekleyecek uluslararası ilişkiler kurma arayışına girmiştir. Zira Deng’e göre Çin dünya siyasetinin dışında kalması halinde tarihsel rolünü devam ettiremeyecekti.²¹²

Aslına bakılırsa Mao döneminde gerçekleştirilen BM üyeliği ile uluslararası topluma katılım konusunda önemli bir adım atılmıştır. Ancak bunun bilinçli bir politika haline gelmesi daha çok Deng ve sonrası dönemlere rastlamaktadır. Bu anlamda 1978 yılı itibariyle Deng hükümetinin gerçekleştirdiği yurt dışı ziyaretleri, ekonomik kalkınma için olduğu kadar Çin’in uluslararası toplumla barışması konusunda da önemli bir adım oluşturmuştur. Çin’in uzun süredir tehdit algıladığı, bölgedeki en büyük rakibi Japonya ile 1978 yılında imzaladığı Barış ve Dostluk Antlaşması önemli bir politika değişikliğine işaret etmekteydi. Zira Çin ve Japonya arasında 33 yıl boyunca resmi bir temas olmamıştır. Ancak Deng Japonya’dan gelecek teknoloji ve sermaye uğruna pragmatist davranarak Japonya’nın yıllar öncesi Çin topraklarına gerçekleştirdiği işgali unutmuş görünmüştür.²¹³ Yine 1971/1972 yıllarında, bir süredir kopuk olan Çin-ABD ilişkilerinde önemli bir ilerleme meydana gelmiş ve ABD Pekin hükümetini Çin’in meşru temsilcisi olarak tanımıştır.²¹⁴ Nihayet iki ülke arasında Tayvan sorunu

²¹¹ Yang Guang, “Çin’in Barışçıl Büyüme Doktrini ve Ortadoğu ile Afrika Ülkeleriyle İlişkiler” **Dünya Düzeninde Çin ve Türkiye-Çin İlişkileri**, (Editör: Selçuk Çolakoğlu), Ankara, 2012, s. 94.

²¹² Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 249, 250.

²¹³ Dillon, s. 385.

²¹⁴ Paul R. Viotti- Mark V. Kauppi, **Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti**, çev. Ayşe Özbay Erozan, Nobel Yayınları, Ankara 2014, s. 229.

nedeniyle geciken resmi diplomatik ilişkilerin 1979 yılında başlamasıyla, Çin bir kez daha çıkarlarını ulusal sorunlarından ayrı tutmuştur.

1978 sonrasında Çin dış politikasında sosyalizmin ‘dayanışma ve işbirliği’ gibi kavramlarına önem verilmiştir. Bu kapsamda Mao Dönemi’nde başlatılan ve iyi ilişkiler tesis edilen Üçüncü Dünya ile ilişkiler daha ileri noktalara taşınmıştır. Deng siyaset ve ekonomide barışçıl, istikrarlı, adil ve mantıklı bir yeni dünya düzeni çağrısında bulunmuştur. Bu çağrı aynı zamanda Çin’in hiçbir zaman hegemon emeller taşıyan bir güç olmayacağını da güvencesi anlamına gelmekteydi.²¹⁵ Aslına bakılırsa Deng’in dünya devriminden vazgeçme yönündeki iradesi, uluslararası ilişkilerde tek kutupluluğun sürdürülemeyeceği görüşünü yansıtmaktaydı. Nitekim Deng dönemi Çin dış politikası hem söylem hem de uygulamada çok kutuplu ve daha eşitlikçi bir dünya düzenini savunmuştur. Çıkar temelli dış politika anlayışı ve çok kutupluluk temelinde Çin, 1960’larda ilişkilerini kestiği SSCB ve müttefikleriyle yeniden yakınlaşmaya başlamıştır.²¹⁶

Öte yandan Çin’in ekonomik büyümeye yaptığı vurgu ve barışçıl bir uluslararası ortam isteği, Mao sonrası Çin dış politikasının savaşız ve çatışmasız işlediği anlamına gelmez. Çin 17 Şubat 1979’da küçük komşusu ve geçmişteki komünist müttefiki Vietnam’la savaşa girmekle, dış politikadaki tüm barışçıl söylemlerine karşın gerektiğinde çıkarları uğruna kaba kuvvete başvurmaktan çekinmeyeceğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu olay Çin’in uluslararası ilişkilerinde ideolojik anlayışların yerini pragmatik bölgesel güç politikaları ve sınır güvenliği endişesi aldığını kanıtlar niteliktedir.²¹⁷

Tiananmen olayları sırasında göreve gelen Jiang Zemin de süregelen dış politika çizgisinden sapmamıştır. Çin, neoliberal kapitalist sisteme bağlılığını güçlendirmiş ve

²¹⁵ Deng Çin’in bir süper güç olmadığı ve hiçbir zaman olmayacağı yönündeki görüşünü oldukça erken bir tarih olan 1974’te Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumu’nda dile getirmiştir.

²¹⁶ Dillon, s. 390, 391.

²¹⁷ Dillon, s. 386.

yerel reformların arkası gelmiştir.²¹⁸ Ancak kanlı biten Tiananmen olayları Çin'in dış ilişkilerinde sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Üstelik Çin açılımdan bu yana ilk defa uluslararası bir izolasyona maruz kalmıştır. Uluslararası camia olaylar karşısında Çin'i kınamakla kalmamış, geniş çaplı ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Bu çerçevede "Çin'in yurtdışındaki hesapları dondurulmuş, ekonomik yardımlar durdurulmuş ve yabancı şirket çalışanları da geri çağırılmıştır."²¹⁹ Tüm bunlara ilaveten ABD ve önde gelen Avrupa ülkeleri tarafından Çin'e silah ambargosu uygulanmıştır.²²⁰ Ancak Çin yönetimi, eleştiriler ve yaptırımlar karşısında geri adım atmama konusunda kararlı davranmıştır. Zira Çinlilere göre Batılılar, Çin'in iç işlerine müdahale etmek için bu defa da insan haklarını bahane ederek emperyalizmin bir başka çeşidini sergilemişlerdir. Fakat hükümet, ülkelerinin artık 1840'lardaki güçsüz Çin olmadığını ve egemenlik haklarına müdahalede bulunulmasına müsamaha göstermeyeceğini net bir şekilde belli etmiştir.²²¹ Ambargolara tepki olarak, Çin yönetimi diplomatik heyetlerinin neredeyse tamamını geri çekmiş, yurt dışındaki öğrencilerin de dönmesini talep etmiştir.²²² Nitekim Çin yönetiminin katı tavrı karşısında Avrupalılar ve Japonlar Çin'le ilişkilerini yeniden kurmuşlardır. ABD ise oldukça "pragmatik" nedenlerle Çin'le eski ilişkilerine dönme kararı almıştır.²²³ Neticede reform süreci sekteye uğramış ve Çin dış politikasında önceki yıllarda elde edilen başarılar kısmen gölgelenmiştir. Çin'in Batılı ülkelerin yaptırımlarını hafif atlatmasının en önemli nedeni ekonomik cazibesi olmuştur. Diğer yandan Kissinger, Jiang Zemin'in uluslararası düzeydeki kişisel diplomasisini de dikkate değer

²¹⁸ Ceren Ergenç, "Çin'in Yükselişi", **Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, (Editörler: Şaban Kardaş, Ali Balcı), 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 647, 648.

²¹⁹ Fehlbier, s. 58, 59.

²²⁰ Ancak gayri resmi olarak silah satışları devam etmiştir.

²²¹ Gelber, s. 364.

²²² Öğrencilerin büyük kısmı bu isteğe uymayarak, buldukları ülkelerde sığınma talebinde bulunmuştur.

²²³ Gelber, s. 364, 365.

görmektedir. Zemin, Deng'in başlattığı açılımı ileri bir noktaya taşıyarak Çin'in uluslararası devlet ve ticaret sistemine tam katılımını sağlamıştır.²²⁴

Soğuk Savaş konjonktürünün ortadan kalkması ve buna bağlı yaşanan gelişmeler Çin'in uluslararası sistemdeki konumunda da önemli değişikliklere neden olmuştur. Öncelikle nükleer savaş riskinin en aza inmesi ile yeniden konvansiyonel silahların öneminin artması, Çin'i atıl kalmış silahlı kuvvetlerini yenilemeye zorlamıştır. Zira Rusya Federasyonu'nun dağılması sonucu Çin'in sınır komşularının sayısında meydana gelen artış yakın savaş olasılığını tekrar gündeme taşımıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak Çin mevcut, orta ve uzun menzilli füzelere kısa menzilli füzeleri ilave ederek Rusya ve İsrail'den gemi ve uçaklar satın almıştır. İkinci olarak iki kutuplu sistemin değişmesi ve ABD'nin tek süper güç olarak belirmesi, Çin'in ABD karşısındaki pazarlık gücünü zayıflatmıştır.²²⁵ Fakat yine aynı etken yeni güç merkezlerinin ortaya çıkmasına imkân tanımış ve Çin'e güç yarışında başrol şansı sunmuştur.

Dahası küreselleşmenin ivme kazanması, Çin ekonomisine yeni fırsat kapıları aralamıştır. Dünya genelinde birçok yatırımcı işgücü ucuzluğunu fırsat bilip Çin'i üs olarak seçmiştir. Bu gelişmeyle birlikte önde gelen finans devleri Şanghay'a yerleşmiştir. Esasen 'küreselleşme Çin'e çift yönlü bir kazanım sunmuştur' demek daha doğru olacaktır. Zira bu süreçle birlikte Çin'in kendisi de önemli bir yabancı yatırımcı olma yönünde gelişme göstermiştir. Üçüncü olarak bir taraftan SSCB'nin çözülmesi ile komünizmin büyük bir darbe alması, diğer taraftan Tiananmen olayları sonrasında halkın rejime olan güvensizliği, partiyi yeni bir meşruiyet kaynağı bulmaya sevk etmiştir. Yeni dönemde komünizm vurgusunun yerini milliyetçilik ve ekonomik kalkınma almıştır.²²⁶

Diğer taraftan gerçekleştirilen hızlı kalkınma, Çin'i 1993'te petrol ithal etmeye zorlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Çin, dünyanın üretim atölyesi ve aynı

²²⁴ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 250.

²²⁵ Gelber, s. 368-370.

²²⁶ Gelber, s. 371, 372.

zamanda belli başlı petrol ithalatçıları arasında anılmaya başlanmıştır. Çin bir taraftan daha özerk bir dış politika izleyebilmek, diğer taraftan enerji teminini ve dolayısıyla büyümesini güvence altına alabilmek amacıyla enerji kaynaklarını çeşitlendirme yoluna gitmiştir. Bir başka deyişle, büyüyen Çin geçmişten çıkardığı derslerin sonucu olarak, artık hiçbir şekilde başkalarına bağımlı olmamayı hedef edinmiştir.

B. Deng Reformlarının Çin’i Dönüştürmede Oynadığı Rol

Deng Xiaoping reformlarına duyulan gereksinimi ve Çin’in son 40 yıllık dış politika çizgisini anlamak için, Deng’in Komünist Parti yönetimini devraldığı 1978 yılında içerisinde bulunduğu şartlara bakmak gerekir. Bu yıllarda Çin, hala Mao’nun zorbalıklarının etkisi altındaydı. Çin yüzyıllar öncesinde uğradığı aşağılanmanın etkisinden sıyrılamamış, birkaç kez modernizasyon fırsatını kaçırdığı gibi uygulanan politikalar sonucu daha da gerilemişti. Kurum ve imkânlarıyla Çin, tam anlamıyla çağın gerisinde kalmış bir ülke konumundaydı. Pekin uzun yıllar dış dünyayla kurulan sınırlı ilişkilerin ardından kapılarını yeni yeni aralamayı başarmıştı. Çin, henüz oluşum aşamasındaki endüstrisini geliştirmek için yabancı sermaye ve teknolojiye, yeni ürettiği ürünler için ise pazara ihtiyaç duymaktaydı. Zira Pekin, Şanghai ve Guangzhou gibi büyük şehirlerde dahi halk, üretilen ürünleri satın alabilecek imkâna sahip değildi.²²⁷ Bunun dışında ülke halkı Mao’ya ve Maoist politikaya sonsuz bir inanç içerisindeydi.

Dolayısıyla sosyalizmin son derece başarısız performansı ve Mao’nun felaketle sonuçlanan ekonomi yönetimi dahi, “ne sosyalizmin ideolojik meşruiyetini ortadan kaldırmış ne de Mao etrafındaki kişi kültürünü yıkabilmiştir.”²²⁸ Bu sebeple Deng, uyguladığı politikaları siyasal elitlere ve halka kabul ettirebilmek için birçok defa Marksist terimler kullanmak ve Mao’nun söylemlerine sarılmak zorunda kalmıştır.²²⁹

²²⁷ Schoettli, “Chinas Wiederaufstieg...”, s. 9.

²²⁸ Coase ve Wang, s. 59.

²²⁹ Coase ve Wang, s. 230, 231.

Bunlar Deng'in, Çin'i içinde bulunduğu durumdan kurtarabilmesini oldukça zorlaştırabilecek etkenlerdi.

Öte yandan reformların gerçekleştirilebilmesi için Deng'in işini kolaylaştıran unsurlar da vardı. Öncelikle Çin'in içerisinde bulunduğu siyasi koşullar, reformların gerçekleştirilebilmesi için çok uygundu. Zira bitkin haldeki Çin, ABD ile ilişkilerin normalleşmeye başlamasıyla, planlanan ekonomik açılım için uygun bir uluslararası ortam bulmuştur.²³⁰ Bunlara ek olarak Kültür Devrimi sırasında tasfiye edilmiş yüz binlerce partili, Mao'nun ölümü sonrasında yönetici pozisyonlara getirilmiştir. Bu durum neticesinde Deng hükümeti devraldığı anda reformları gerçekleştirmek için uygun bir ortam bulmuştur.²³¹

Bu konuda bir diğer yardımcı faktör Deng'in, Çin halkı nezdindeki itibarı olmuştur. Siyasi yaşamının büyük bir bölümünde Mao'nun en yakınında yer edinen kişiler arasında bulunması, Deng'in en büyük avantajlarından biri olmuştur. İlk devrimci kuşağa mensup olan Deng, 'Uzun Yürüyüş'te bulunmuş, ulusalcılara karşı olan iç savaşa katılmış ve yine ülkenin kuruluşu sırasında Mao'nun yanında yer almıştır. Deng Büyük İleriye Sıçrama ve Kültür Devrimi'nin de en yakın tanıklarından biri olmuştur. Kısacası Deng'in devrimci kuşaktan çıkması, onun halk nezdinde itibar görmesini sağlamış ve iktidarına meşruiyet kazandırmıştır.²³² Tüm bu unsurlara rağmen Deng'in en büyük şansı özellikle 1980'li yıllarda zihinlerde pragmatist anlayışın yerleşmiş olmasıdır. Açlık çeken insanlar, fakirliğin sosyalizmin erdemi olmadığını görmüş ve Deng'in "zenginleşmek harikulade" deyişini kabul etme konusunda oldukça istekli olmuşlardır.²³³

Bu anlamda Deng'in asıl başarısı Çin'i dünyaya açması olmuştur. Deng Komünist ideolojiye Mao kadar inanmış olsa da, sosyalist ekonomide ısrarcı olmanın Çin'e faydadan çok zarar getirdiğini kabul edecek kadar da pragmatist bir liderdi. Deng

²³⁰ Schoettli, "Chinas Wiederaufstieg...", s. 10.

²³¹ Coase ve Wang, s. 92.

²³² Gelber, s. 357.

²³³ Coase ve Wang, s. 163, 188.

Çin'in kalkınabilmesi için Mao yönetiminin Çin'i hapsediği duvarları kaldırarak katı kurallara sahip sosyalist ekonominin yerine, dünya gerçekleriyle uyumlu bir ekonomi politikasını uygulamaya koymuştur. Ancak bu denli büyük ve komünist ideolojiye sıkı sıkıya bağlı bir ülkenin tamamının eş zamanlı planlı ekonomiden arındırılmayacağı gerçeği, 1979 yılı itibarıyla "Özel Ekonomik Bölgeler" in kurulmasını beraberinde getirmiştir.²³⁴

"Özel Ekonomik Bölgeler" dış dünyayla temasın ilk provalarını oluşturmuştur denilebilir. Zira Deng yıllarına kadar Çin dış dünyadan ama özellikle Batılı ülkelerden büyük oranda kopuk kalmıştır. Nitekim daha önce de söz edildiği gibi dış dünyaya açılmasının başlıca sebebi, Çin'in içinde bulunduğu şartlardan kendi imkânlarıyla çıkamayacağı gerçeği olmuştur. "Özel Ekonomik Bölgeler" le ihraç ürünlerine yönelik yabancı yatırımlar teşvik edilmiştir. Edilmesi amaçlanmıştır.²³⁵ Özel Ekonomik Bölgelerde başarılı sonuçlar elde edilmesiyle ülkeye gerek doğrudan yabancı yatırım gerekse ihracat şeklinde döviz akışı sağlanmıştır.²³⁶ Elbette Deng'in açılım hamleleri yalnızca yabancı sermayeyi Çin'e çekmekten ibaret değildi. Deng Çinli öğrencilerin sosyalist olmayan ülkelerde eğitim görmelerini de teşvik etmiştir.²³⁷

²³⁴ Urs Schoettli, "Was hat sich seit 1976 ereignet? Analyse der volkswirtschaftlichen, sozialen und politischen Implikationen der von Deng Xiaoping angestossenen Reformen", Ağustos 2008, **Internationales Institut Liberale Politik**, Wien, s. 9.

²³⁵ Schoettli, "Was hat sich seit 1976 ereignet?...?", s. 9. Özel Ekonomik Bölge olacak şehirler bilinçli şekilde seçilmişlerdir. Özel Ekonomik Bölgeler başlangıçta dört güney kenti olan Guandong'daki Shenzen, Zhuhai ve Shantou ile Fujian'daki Xiamen'den oluşmaktaydı. Bu kentlerin denize çıkışı olmalarının yanı sıra, Hong Kong, Makao ve Tayvan gibi piyasa ekonomisinin başarılı işlediği yerlere olan yakınlıklarıyla bilinmektedir. Ayrıca Çin'in kenar bölgelerinde yer almaları sebebiyle bu bölgelerde sosyalist ideoloji daha az kök salmış ve dolayısıyla halkın piyasa ekonomisine yönelik direnç göstermesi ihtimali oldukça zayıf kalmıştır. Dahası bu bölgeler, reformların başarısızlıkla sonuçlanması durumunda ekonominin diğer kesimlerinin en az etkileneceği yerlerdi. Coase ve Wang, s. 128, 129.

²³⁶ Urs Schoettli, **Chinas Wiederaufstieg durch ...**, s. 9, Yabancı doğrudan yatırımcılar Çin'in açılım politikasında iki açıdan önemli olmuşlardır. Bir taraftan Çin 1979'dan bu yana aktif olarak yabancı sermayeyi çekmeye çalışırken diğer taraftan 1990'ın sonlarına doğru Çinli şirketlerin yurt dışına yatırım yapmasını planlı olarak desteklemiştir. Sebastian Heilmann, "Reformen unter Deng Xiaoping", **Die Zeit**, Ocak 2012, (Erişim), www.zeit.de/zeit-geschichte/2012/01/Reformen-unter-Deng-Xiaoping, 26 Eylül 2014, s. 76.

²³⁷ Heilmann, "Reformen unter...".

Deng'in reform programı bu kadarla sınırlı değildi. "Dört Modernleşme"²³⁸ adı altında gerçekleştirilen reformlar tarımdan sanayiye, savunma sanayiden bilim ve teknolojiye kadar geniş bir alanı kapsamaktaydı. Bu reformların altında yatan temel hedef ise Çin'i kendi kendine yeten bir ülke haline getirmektir.²³⁹ Zira Deng'e göre yalnızca ekonomik ve teknolojik anlamda güçlü ülkeler geleceklerini kendileri belirleyebilir ve dünya güçleri ile yarışabilirdi.²⁴⁰

Çin'i kendi kendine yeten bir ülke haline getirmek bir takım iç reformlar dışında "Batılı ülkeler ve Japonya'dan ürün, sermaye, teknoloji, üretim ve finans alanlarında uzmanlık bilgisi" talep edilmesini de gerektirmiştir.²⁴¹ Deng yönetiminin uygulamaya koyduğu döviz kuru politikası Çin ekonomisine ivme kazandıran bir diğer önemli adımdır. Zira bu dönemde Yuan'ın ABD dolarına sabitlenmesi ile Çin dış ticareti önemli bir gelişme göstermiştir.²⁴²

Öte yandan Deng, reform programının ancak mevcut rejimin muhafaza edilmesi halinde başarılı olacağını bilincindeydi.²⁴³ Zira merkeziyetçilikten uzaklaşmanın kargaşa yarattığı Çin tarihinde belgelenmişti. Bu tecrübelerden hareketle Deng ekonomik refah arttığı sürece otoriter yönetim şekli sorun teşkil etmeyeceği inancındaydı. Zira yakın çevrede benzer koşullar altında kalkınmayı başarmış

²³⁸ Esasen Deng'in öncülük ettiği reform ve açılım politikası Çin'de başlatılan ilk modernleşme deneyimi değildir. "Dörtlü Modernizasyon" fikri Başbakanı Zhou Enlai tarafından Aralık 1964'te önerilen, ancak Kültür Devrimi nedeniyle uygulanamayan tarım, endüstri, savunma ve bilim ve teknolojinin modernizasyonuna dayanmaktadır. Yine 1976-1978 yılları arasında Çin yönetiminde söz sahibi olan Hua Guafeng de ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve kendisini ekonomi reformcusu olarak göstermek konusunda oldukça emek sarf etmiştir. Bu anlamda reform politikası kökleri Mao Dönemi'ne dayanan bir inşa süreci olarak adlandırılabilir. Coase ve Wang, s. 65-66.

²³⁹ Selçuk, Çolakoğlu, "Ejderin Uzun Yürüyüşü: Çin'in Dönüşüm Hikâyesi", Temmuz 2011, (Erişim), [http://www.usakanalist.com//images_upload/files/sayi5/files/Analist%20%20say%C4%B1_001\(6\).pdf](http://www.usakanalist.com//images_upload/files/sayi5/files/Analist%20%20say%C4%B1_001(6).pdf), 10 Ocak 2014.

²⁴⁰ Heilmann, "Reformen unter...".

²⁴¹ Gelber, s. 358.

²⁴² Gizem Akbulut ve Hümeysra Uğurlu, "Yükselen Güç: Çin Ekonomisi- Dış Ticaretine Genel Bir Bakış-", **Çin Ekonomisi Bir Dünya Sosyalist Piyasa Tahlili**, (Editör: Bülent Doğru), Akademisyen Kitabevi, Ankara 2016, s. 76.

²⁴³ Gelber, s. 358.

birçok ülke vardı.²⁴⁴ Bu örnekler ışığında Çin çok geçmeden o zamana dek sadece Singapur, Tayvan ve Hongkong gibi çevre ülkelerde görülen büyümenin öznesi olmuştur.²⁴⁵ Ancak tüm beklentilere karşı Çin Batı tarzı liberal bir yönetime kaymamış ve böylece ortaya ekonomisi liberal fakat siyasi olarak oldukça otoriter bir ülke çıkmıştır.²⁴⁶

Ancak elde edilen büyük başarılarla karşın reformlarda zaman zaman önemli sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. 1989 yılında Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimlerin çöküşü ile birlikte Deng'in reform programı da sona erme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Sovyet Birliği'nde yeni lider Mihail Gorbaçov'un, Glasnost (şeffaflık) ve Perestroika (reform) adıyla uygulamaya koyduğu politikaların, ekonomik hayatın yanı sıra kişisel özgürlükleri de genişletmesi Çinliler için örnek teşkil etmiştir. 1979 yılından başlamak üzere tırmanan halkın demokrasi talebi nihayetinde, 4 Haziran 1989'da Çin'in ama en çok Deng'in siciline işleyecek olan Tiananmen Meydanı'ndaki öğrenci hareketleriyle²⁴⁷ neticelenmiştir. Gösterilerde Halk Kurtuluş Ordusu'nun orantısız güç kullanımında bulunması sonucu binlerce sivil hayatını kaybetmiştir. Dünya medyasının önünde gerçekleştirilen bu katliam, yurt içinde şok etkisi yaratmakla kalmamış, Çin'in dış ilişkilerine de büyük bir darbe indirmiş ve reform süreci umulmadık şekilde sekteye uğramıştır.²⁴⁸

Tiananmen Olayları ve sonrasında yaşanan gelişmeler Çin'in tekrar Batıdan uzaklaşma hatta içe kapanma riskini yaratmıştır. Yaşanan olaylardan reform programının sorumlu tutulması sonucu piyasa reformu siyasi desteğini kaybetmiş ve yeniden 'planlı ekonomi önceliklidir, piyasa ayarlamaları ise yardımcıdır' ekonomi

²⁴⁴ Çolakoğlu, s. 24, Deng örnek olarak Singapur ve Japonya'yı seçti. Singapur örneği, otoriter yönetim ve serbest piyasa ekonomisinin pekâlâ bir arada olabileceğini kanıtlamıştı. Japonya ise Asya tipi kalkınma modeliyle devlet öncülüğünde ve toplumsal dayanışma halinde modernleşen ve zenginler kulübüne girmeyi başaran ilk Asya ülkesi olmuştu. Çolakoğlu, s. 24.

²⁴⁵ Heilmann, "Reformen unter...".

²⁴⁶ Gelber, s. 358, 359.

²⁴⁷ Gerçekte protesto hareketleri demokrasi talebi ile sınırlı değildi. Enflasyon sebebiyle gittikçe yükselen fiyatlar neticesinde gösterilere işçi sınıfından da önemli bir destek gelmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: Urs Schoettli, "Chinas Wiederaufstieg...", s. 12.

²⁴⁸ Gelber, s. 363-365.

anlayışı hâkim olmuştur.²⁴⁹ Ayrıca Komünist Parti bünyesinde yöneticilerin büyük bir bölümü, parti iktidarının korunabilmesi için ekonominin yeniden devlet kontrolü altına girmesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış ilişkilerini yoğun şekilde kısıtlaması gerektiğini savunur oluşmuştur.²⁵⁰ Nitekim Deng 1992 yılında gerçekleştirdiği “Güney Turu” ile Çin'in bugünkü gücüne ulaşmasında ikinci önemli adım gerçekleştirilmiştir. Zira gerçekleştirilen Güney Turu ile reformların sürdürülmesi güvence altına alınmıştır.²⁵¹ Devamında Çin'in global ticaret ve üretim ağına katılımı yoğunlaşmış ve ülke 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü üyeliğine kabul edilmiştir. Ayrıca Deng'in öngördüğü gibi Çin'in ekonomik alanda sağladığı büyüme ve uluslararası pazarlara entegrasyon Komünist Parti iktidarını bugüne dek taşımıştır.²⁵²

Öte yandan reformlarla amaçlanan kapitalist ekonomiyi benimsemek değildi. “Sosyalist Modernizasyon” yahut “Çin değerleriyle sosyalizm” olarak bilinen reformların nihai amacı Çin'i, yüzyılın sonuna kadar gelişmiş ve güçlü bir sosyalist ülke haline getirmektir.²⁵³ Yine burada da Çin değerleri vurgusu Çin kültüründe olan ısrarı göstermesi açısından önemlidir.²⁵⁴

Deng dönemde gerçekleştirilen ekonomik reformlar tezimizle doğrudan ilgili değildir. Ancak söz konusu reformların Çin'in bugünkü gücüne ulaşmasında ve dolayısıyla dış politikadaki etkinliğinin en önemli sebebini oluşturması, bu konunun tez içerisinde ele alınmasını vazgeçilmez kılmıştır. Daha açık bir ifadeyle Deng döneminde hayata geçirilen reformlar ekonomi politikasında olduğu kadar Çin dış politikasında da dönüşümü beraberinde getirmiştir. Bu anlamda Çin'in uluslararası sisteme entegrasyonu değişen ekonomi rejiminin hem nedeni hem de sonucudur. Çin kapitalist ekonomiyi benimsemekle kapılarını dış dünyaya açmak zorunda kalmış ve bu durum sonucunda dünya sisteminde geçerli normları kabule zorlanmıştır. Diğer yandan Çin

²⁴⁹ Coase ve Wang, s. 206.

²⁵⁰ Heilmann, “Reformen unter...”.

²⁵¹ Coase ve Wang, s. 316.

²⁵² Heilmann, “Reformen unter ...”.

²⁵³ Coase ve Wang, s. 85.

²⁵⁴ Dillon, s. 15.

–ilerleyen bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere- farklı oluşumlar içerisinde yer alarak bu sistemin/büyümesinin devamını sağlamıştır.

Deng Çin'in tüm enerjisini sınıf mücadelesinden ekonomik kalkınmaya çekme konusunda kararlı davranmıştır. Bu durum Çin'in dünya devrimini gerçekleştirme konusundaki öncü rolünden çekilmesini gerektirmiştir. Dünya devrimi fikrinin gündemden kalkması ile birlikte Çin ABD diplomatik ilişkileri de 1979 yılında resmen başlatılmıştır. Kuşkusuz bu durum reformların gerçekleştirilebilmesi hususunda hayati öneme sahip bir adım olmuştur.²⁵⁵ Yine Deng en önemli hedef olarak gördüğü ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek uğruna ideolojinin esiri olmamış ve bu anlamda pragmatist davranmıştır. Deng hükümeti göreve geldiği ilk yıllarda gerçekleştirdiği dış gezilerde sosyalist kapitalist ayrımı yapmadan ekonomiyi iyileştirecek her türlü önlemi benimseme eğilimi içerisine girmiştir.²⁵⁶ Bu açıdan Çin ekonomisinin büyümesinde Deng'in 1978'de aldığı kararların etkisi çok açıktır. Deng, 1978 sonundaki XI. Parti kongresinin genel kurulunda, “Açık Kapı Politikasını” resmen yürürlüğe koyarak yabancı yatırımcılara kapıyı açmış ve dünyayla diplomatik ilişkileri iyileştirme çabası içine girmiştir.²⁵⁷

²⁵⁵ Schoettli, “Was hat sich seit 1976 ereignet?...”, s. 10.

²⁵⁶ Coase ve Wang, s. 127, 220.

²⁵⁷ Serdar Öztürk, “Küresel Ekonomik Krizin Çin Ekonomisine Etkileri: Çin'in Büyüme Stratejisinin Sürdürülebilirliği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2011/2, Sayı: 14, Erişim, <http://sbedergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/343/files/serdar-ozturk-27022013.pdf>, 13 Mart 2014, s. 125.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Xİ JİNPİNG DÖNEMİNDE İZLENEN AKTİF DIŞ POLİTİKA İLE BÖLGESEL VE ULUSLARARASI SİSTEMİ ŞEKİLLENDİRME ÇABALARI

I. Xİ JİNPİNG VE ÇİN RÜYASI İDEALİ

Her ne kadar Mao ve Deng Çin'in eski gücüne ulaşması yönünde politika uygulamışsa da Devlet Başkan Yardımcısı Xi Jinping'in 17 Mart 2013'de Devlet Başkanlığı görevini üstlenmesi ile birlikte Çin, dış politikasında kapsamlı bir vizyon oluşturmayı başarmıştır. 2013 sonrası döneminin bazı yabancı analistlerce "Çin 3.0" olarak adlandırılmasının sebebi; yalnızca Jinping'in uzun zaman sonra Çin'de yönetime gelen en güçlü lider olması değildir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Deng politikalarından ciddi bir kopuş sergilemesi nedeniyle Jinping iktidarını Çin'de ayrı bir çağ başlatmış olmasıdır.

Deng tarafından 1978 yılında uygulamaya konulan açılım politikası, 'düşünceyi özgürleştirme' ve 'gelişmiş kapitalist ülkelerden öğrenmeyi' hedefliyordu. Yaklaşık 35 yıl süren bu süreçte ekonomi birçok alanda adım adım liberalleştirilmiş, devlet idaresi yerleştirilmiş, eğitim sisteminde uluslararası değişim uygulaması başlatılmış ve Batılı devletlerle sivil toplum alanındaki işbirliği desteklenmiştir. Buna karşın bu zaman diliminde Çin, açık diplomatik ya da askeri uyuşmazlıklardan kaçınan ve nadiren küresel hırslar içerisinde olan pasif bir dış politika izlemiştir. Dış politikadaki pasiflik Deng'in selefi olan devlet başkanları tarafından yaklaşık 35 yıl süreyle devam ettirilmiştir.²⁵⁸ Bu süre zarfında sürdürülen pasiflik neticesinde Çin, geçmiş yıllarda dış siyasetini Rusya'nın gölgesinde gerçekleştirmiştir. Fakat son yıllarda Çin yönetiminin bu siyasetini değiştirmeye başladığı gözlemlenmektedir. Şöyle ki; Çin hala birçok konuda Rusya'nın en önemli işbirlikçisi olmakla birlikte sorgusuz sualsiz

²⁵⁸ Sebastian Heilmann, "Schubumkehr in China: Schließungnachinnen, Expansion nach außen", **Mercator Institute for China Studies (merics)**, 3 Mart 2015, (Erişim), http://www.merics.org/fileadmin/templates/download/aktuelles/150303_SZ_Aussenansicht_China_Oeffnung_Heilmann.pdf, 10 Ekim 2015, s. 1.

destekçisi değildir. Bu duruma en bariz örnek Kırım Krizi nedeniyle Rusya'ya karşı gerçekleştirilen BMGK oylamasında Çin'in çekimsiz oy kullanmasıdır. Zira Rusya gerçekleştirdiği ilhak ile başka bir devletin içişlerine müdahale ederek Çin'in önemseydiği bu ilkeyi zedelemiştir.²⁵⁹

Jinping Komünist Parti'nin liderliğini üstlendiğinde büyük Çin ulusunun yeniden doğuşu programını açıklamıştır. Her ne kadar Jinping, programını ulusun ve her bir ferden rüyası olarak tanıtsa da "Çin Rüyası"nın amacı, toplumda bireyseliği baskılayarak kolektivizmin harekete geçirilmesidir. Jinping, üniversite öğrencilerine yazdığı bir mektupta kendi mutluluk arayışlarını ve refahlarını ikinci planda bırakmalarını ve Çin'in reformasyonuna öncelik vermelerini talep etmektedir.²⁶⁰ Anlaşılacağı üzere Çin hükümeti politik hedeflere ulaşabilmek için öncelikle toplumdaki milliyetçilik ideolojisinin köruklenmesi gerektiği inancındadır. Komünist Parti yönetiminin Batı'yı ve Amerika'yı açıkça ideolojik düşman olarak nitelendirmesi²⁶¹ kuşkusuz bu siyasetin gereğidir. Yine bu dönemde Batılı değerler reddedilmektedir.

"Çin Rüyası" ile Çin'in güçler hiyerarşisinde yeniden ekonomik, siyasi ve askeri bir güç olarak zirveye yerleşeceği iddia edilmektedir.²⁶² Bu amacın gerçekleşmesi için somut hedefler belirlenmiştir. Bunların başında Komünist Parti'nin yüzüncü yılı olan 2021'e kadar kişi başı milli geliri ikiye katlamak ve böylece gelişmekte olan ülke statüsünü aşmak gelmektedir. Nihayet Cumhuriyet'in yüzüncü yılına denk düşen 2049

²⁵⁹ Christoph Herwartz "China will auf einmal mitreden", **NTV**, 29 Mart 2014, (Erişim), <http://www.n-tv.de/politik/China-will-auf-einmal-mitreden-article12559316.html>, 10 Ekim 2015.

²⁶⁰ Johnny Erling, "Chinas Präsident verordnet seinem Volk einen Traum", **Die Welt**, 6 Haziran 2013, (Erişim), <http://www.welt.de/politik/ausland/article116866505/Chinas-Praesident-verordnet-seinem-Volk-einen-Traum.html>, 3 Mayıs 2015.

²⁶¹ Kai Strittmatter, "Xi hat die Zurückhaltung seiner Vorgänger aufgegeben", **Süddeutsche Zeitung**, 22 Eylül 2015, (Erişim), <http://www.sueddeutsche.de/politik/usa-reise-der-chinesische-traum-1.2659139-2>, 10 Ekim 2015.

²⁶² Petra Kolonko, "Chinas Aussenpolitik. Gewandter Hardliner", **Frankfurter Allgemeine**, 25 Mart 2014, (Erişim), <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/asien/chinas-aussenpolitik-gewandter-hardliner-12863676.html>, 3 Mayıs 2015.

yılında ise Çin'in, ABD'yi ekonomik, siyasi ve askeri olarak geçmesi ve küresel güç statüsüne yükselmesi beklenmektedir.²⁶³

Jinping yönetiminin geliştirdiği “Çin Rüyası” ideolojisi doğrultusunda Çin, dış politikadaki çekingen duruşunu terk etmiş ve ekonomik büyümeyi jeopolitiğin üzerinde tutma siyasetine son vermiştir. Dahası Deng döneminin aksine bir dizi yeni diplomatik ve kurumsal inisiyatif ile uluslararası sistemin Çin lehine düzenlenmesi amaçlamıştır.²⁶⁴ Çin'in gerek bölgesinde gerekse bölgesinin ötesinde izlediği siyaset oyun kurucu rolünü destekler niteliktedir. Jinping kendisinden önceki devlet başkanlarının reaksiyoner davrandığı olaylarda proaktif bir siyaset takip etmektedir. Jinping tartışmalı Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki alanlarda komşu ülkelerle karşı karşıya gelmekten çekinmemektedir.²⁶⁵ Yine Çin hükümeti, gelişmekte olan ülkelere yönelik olağanüstü enerjik bir diplomasi ve ekonomik açılım politikası takip etmektedir. Çin dış politikasının başlıca uygulamalarından biri, çevresi ve ötesinde yeni finans kanalları ve büyük çaplı altyapı projeleri ile Çin merkezli yapılar oluşturmaktır. Bu doğrultuda ‘gelişmiş kapitalist ülkelerle’ alışverişi önceleyen geleneksel dış politika, yerini jeostratejik öncelikli dış politika anlayışına bırakmıştır.²⁶⁶ Kuşkusuz yeni hükümetin geliştirdiği ‘Bir Kemer Bir Yol Projesi’ ve Asya Altyapı Yatırım Bankası bölgede oluşturulmak istenen ağın en önemli yapılarını oluşturmaktadır. Çin'in Rusya'yla yaptığı işbirliği de bu çerçevede değerlendirilebilir.

II. ÇİN'İN BÖLGESEL VE ULUSLARARASI SİSTEMİ ŞEKİLLENDİRME ÇABALARI

Çin tarihsel mirasının ve yükselen güç profilinin bir gereği olarak bölgesel ve uluslararası siyasette daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Bu husus Xi Jinping yönetiminin en ayırt edici yanını oluşturmaktadır. Çin'in sürdürdüğü proaktif siyaset

²⁶³ Erling, “Chinas Präsident...”.

²⁶⁴ Mark Leonard, “Schluss mit Lametta: China kehrt dem Westen den Rücken zu”, *Die Zeit*, 30 Nisan 2015, (Erişim), <http://www.zeit.de/2015/16/china-westen-abwehr-lebensstil>, 10 Ekim 2015.

²⁶⁵ Strittmatter, “Xi hat die Zurückhaltung...”.

²⁶⁶ Heilmann, “Schubumkehr in China...”.

ABD hegemonyası altındaki statükoyu dengeleme isteği şeklinde okunabilir. Çin izlediği revizyonist siyasetle ABD'yi, Asya-Pasifik'ten çıkarmak niyetindedir. Küresel çapta ise tek kutupluluktan çok kutuplu sisteme geçilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Jinping yönetimi altında Çin, bölgesel ve uluslararası siyasette gücünü ortaya koymak ve en büyük rakibi olan ABD'nin bu alanlardaki gücünü sınırlandırmak adına önemli adımlar atmıştır. 'Bir Kemer Bir Yol' (BKBY) projesi, Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) ve BRICS ilk etapta ABD'nin Asya-Pasifik bölgesindeki etkinliğini kırmak, sonrasında ise uluslararası sistemdeki konumunu sarsmak amacıyla oluşturulan kuruluşların başında gelmektedir. Çin'in bu dönemdeki en önemli girişimlerinden birisi tarihi İpek Yolunun güncellenmiş versiyonu olarak değerlendirilen "Bir Kemer Bir Yol Projesi" oluşturmaktır. Tamamlandığında Avrasya bölgesini birbirine eklemeyecek olan "Bir Kemer Bir Yol Projesi", Çin'in bölge ticaretinin denetimini elinde tutabilmesine imkân sağlayacaktır. Diğer yandan Çin, BKBY başta olmak üzere çeşitli altyapı projelerinin finansmanını sağlamak amacıyla yapılandırılan finans kuruluşlarının ana finansörü olarak da adından söz ettirmektedir. Yeni Gelişim Bankası (New Development Bank- NDB) ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) bölge ülkelerinin ABD'ye olan bağımlılığının azaltılması açısından oldukça akıllıca bir girişimi teşkil etmektedir.

Yine Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın ortak girişimi olan BRICS, ABD'yi dengeleyici bir karşıt kutup hedeflemesi açısından dikkate değerdir. Ayrıca Çin, Asya'nın ABD'nin askeri vesayetinden kurtulması gerektiği vurgusunu yapmaktadır. Devlet Başkanı Jinping, 2014 yılının Mayıs ayında dördüncüsü gerçekleştirilen 'Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı' (AIGK) (Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia/CICA) zirvesinde "Asya'nın problemleri Asyalılar tarafından çözülmeli ve Asya'nın güvenliği Asya tarafından korunmalıdır" ifadesi ile ABD'nin bölge dışı kalması gerektiğini vurgulamıştır.²⁶⁷

²⁶⁷ Hatice Karahan, "ABD'nin Büyük Çin Stratejisi", **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı (SETAV)**, 8 Mayıs 2015, (Erişim), <http://setav.org/tr/abd-nin-buyuk-cin-stratejisi/yorum/18758>, 15 Ekim 2015.

Resme bir bütün olarak bakıldığında Çin'in izlediği siyasetin amacı daha net görülecektir. İsmi geçen kuruluşlar ve daha fazlası ile Çin, bölgesel ve uluslararası sistemi revize etmeye çalışmaktadır. Öncelikle Çin, mevcut uluslararası yapılarda daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Muhakkak bu durum Çin'in uluslararası sistemi etkileyebilme yetisini artıracak ve ABD'yi dengeleme fırsatı sunacaktır. Ancak bu kabulün henüz 19. yüzyılda Batılıların aşağılanmasına uğrayan Çin açısından da önemli bir yanı vardır. Uluslararası sistemde, belki de ABD ile eşit oranda olacak şekilde, daha fazla söz sahibi olmak, Çin'in yeniden uluslararası sistemin önemli, hatta vazgeçilmez bir aktörü olduğunun onayı anlamına gelecektir.

Nitekim Uluslararası Sistemde yer alan başat kuruluşlarda istediği ağırlığı yakalayamaması üzerine Çin, bu kuruluşlara alternatifler yaratma çabası içerisine girmiştir.²⁶⁸ Çin'in bu girişimi ABD hegemonyasındaki sistemi dengeleme yönünde en önemli tepkiyi oluşturmaktadır. Çin oluşturduğu bu kuruluşlarla adeta geleceğe yatırım yapmaktadır. Bu şekilde Çin uluslararası sistemin 'Çok Kutuplu Sisteme' - belki de daha uzak bir gelecekte Çin hegemonyasındaki bir tek kutupluluğa- doğru evrilmesinin ön hazırlığını gerçekleştirmektedir.

A. Çin Dış Politikasında Bölgesel Sistemi Şekillendirme Çabaları

1. Tarihi İpek Yolu Projesi'nin Bölge Politikasındaki Önemi

Çin'in geçmiş ve geleceği uyumlaştırma çabasının bir diğer örneği İpek Yolu projesini yeniden hayata geçirme girişiminde gözlemlenebilmektedir. Cumhurbaşkanı Xi Jinping'in Eylül 2013'te duyurduğu 'Bir Kemer Bir Yol' (BKBY) projesi ile Çin, MÖ. 2. yüzyıldan - MS. 16. yüzyıla kadar bölge ticaretinin can damarını oluşturan efsanevi İpek Yolu'nu yeniden canlandırmayı amaçlamaktadır. Çin İmparatorluğu'ndan Roma'ya kadar uzanan İpek Yolu yüzyıllar boyu, sadece Çin'de üretilen çay, porselen

²⁶⁸ Hanns Günther Hilpert ve Gudrun Wacker, "Geoökonomie trifft Geopolitik: Chinas neue außenwirtschaftliche und außenpolitische Initiativen", **Stiftung Wissenschaft und Politik: Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit (SWP)**, Mayıs 2015, (Erişim), https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2015A52_hlpwkr.pdf, 15 Ekim 2015, s. 3.

ve ipeği diğer kültürlerle ulaştırmakla kalmamıştır.²⁶⁹ Batıyla Doğu arasında köprü oluşturan tarihi İpek Yolu üzerinden yaşanan yoğun etkileşim sonucunda Çin'in kültürel yapısı da önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu yolla köken olarak Batı İran'a dayanan Maniheizm, zamanla Kuzey Çin'de etkisini hissettirerek bölge kimliği üzerinde uzun yıllar belirleyici olmuştur. Yine İpek Yolu üzerinden ilerleyen Budizm Çin'e ulaşmayı başarmıştır.²⁷⁰

Çin hükümetinin geliştirerek yeniden sunduğu İpek Yolu projesi sadece karayolu bağlantısı ile sınırlı değildir. Çin hükümeti BKBY projesi kapsamında Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan bir alanı demir, kara ve deniz yolu ile birbirine eklemeyi tasarlamaktadır. üçü deniz, ikisi kara yolu olmak üzere toplam 5 güzergâhta inşa edilmesi düşünülen proje²⁷¹ yaklaşık 65 ülke ve 4.4 milyar insanı etkileyecektir.²⁷² Dahası BKBY ticaret dışında petrol ve doğal gaz taşımacılığı ile elektrik transferini de kapsamaktadır.²⁷³ Diğer yandan Cumhurbaşkanı Xi, BKBY projesini açıklamakla beraber, proje hakkında detayları kamuoyu ile paylaşmamıştır. Diğer bir ifade ile Yeni İpek Yolu'nun kara bağlantısının Orta Asya üzerinden geçeceği belirtilmekle birlikte, hangi güzergâhı izleyeceği ancak proje hayata geçirildiğinde netleşecektir. Bu aşamada Çin ve Avrupa arasında kalan ülkelerin hiçbiri girişimden dışlanmamaktadır.²⁷⁴

²⁶⁹ Angela Köckritz, „China : Aufbruch auf der Seidenstraße“, **Die Zeit**, 23 Ocak 2014, (Erişim), <http://www.zeit.de/2014/05/sonderwirtschaftszone-seidenstrasse-china>, 15 Ekim 2015.

²⁷⁰ Ahmet Taşağıl, “İpek Yolunun Tarihi Temelleri”, **Dünden Bugüne İpek Yolu: Beklentiler ve Gerçekler**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 175.

²⁷¹ Salih Yılmaz, “Erdoğan'ın Çin Ziyareti ve Stratejik İşbirliği Vizyonu”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)**, 31 Temmuz 2015, (Erişim), <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/erdoganin-cin-ziyareti-ve-stratejik-isbirligi-vizyonu/4358>, 15 Ekim 2015.

²⁷² Ruth Kirchner, “Chinas neue Seidenstrasse: Alte Route neue Wege”, **Deutschlandfunk**, (Erişim), http://www.deutschlandfunk.de/chinas-neue-seidenstrasse-alte-route-neue-wege.724.de.html?dram:article_id=320523, 15 Ekim 2015.

²⁷³ Gülay Mutlu, “Yeni İpek Yolu” Orta Asya için Ne Anlama Geliyor? **Ekoavasya Dergisi**, Yıl 7, Sayı 26, 2014/2, (Erişim), <http://ekoavasya.net/dergi/dergi-26/sayi26.pdf>, 10 Nisan 2015, s. 20.

²⁷⁴ Nadine Godehardt, “Chinas »neue« Seidenstraßeninitiative Regionale Nachbarschaft als Kern der chinesischen Außenpolitik unter Xi Jinping”, **Stiftung Wissenschaft und Politik Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit (SWP)**,(Erişim), <http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/39653/ssoar-2014-godehardt->

Burada dikkat edilmesi gereken husus Çin hükümeti, BKBY projesinin sadece fikir babası değil aynı zamanda da en büyük finansörüdür. Çin, 2014 yılında kurduğu BKBY fonu için 40 Milyar Dolar kaynak tahsis etmiştir. Yine Kasım 2014’de projeye finansal destek sağlaması amacıyla kurduğu Asya Altyapı Yatırım Bankası’nın (AIIB) toplam sermayesi olan 100 milyar doların da yarısını karşılayacaktır.²⁷⁵

Bunca harcama karşısında Çin’in elde edeceği kazanç ise tartışmaya açıktır. Çinli yetkililer BKBY projesinin tek amacının Asya ve Avrupa arasında daha iyi ticaret yolları ve ulaşım koridorları oluşturmak olduğunu belirtmektedir. Tüm insanlığa hizmet edeceği belirtilen BKBY projesinin stratejik hedefi ise refah ve barış sağlamaktır.²⁷⁶ Bir diğer ifade ile Çin hükümeti bu proje ile kendi ulusal kalkınmasının yanı sıra bölgesinin de ötesine taşıyacak bir kalkınmayı hedeflediğini ortaya koymaktadır. Ancak sağlıklı bir dış politika analizi yapıldığında Çin’in BKBY projesiyle bölgesel kalkınma ve refaktan çok daha fazlasını amaçladığı görülecektir. BKBY projesi hedeflenen başarıya ulaşırsa Çin’in son yıllardaki gerileyen ekonomik büyümesine çözüm sunacaktır. Zira İpek Yolu’nun canlandırılması ile Çin, üretim fazlalığını açılan yeni pazarlara sunabilecektir. Güzergâh üzerindeki altyapı yatırımları için gerekli teçhizat satışı yine Çin ekonomisine önemli bir katkı sağlayacaktır.²⁷⁷

Değindiği üzere bu denli büyük bir projenin hayata geçirilmesinin ekonomik çıkarla sınırlı kalmayacağı ortadadır. Daha açık bir ifadeyle BKBY projesi bir çıkarlar bileşimidir. Ekonomi, istikrar ve siyasi güç bu bileşimin parçalarını oluşturmaktadır. BKBY projesinin başarısı, Çin’e kalkınma için ihtiyaç duyduğu istikrarı sağlayacaktır. Bilindiği üzere Orta Asya Bölgesi’nin istikrarı petrol ve doğal gaz ithalatının büyük kısmını bu bölgeden karşılayan Çin’in enerji güvenliği açısından hayati öneme

Chinas neue Seidenstraeninitiative regionale Nachbarschaft.pdf?sequence=1, 15 Ağustos 2015, s. 8.

²⁷⁵ Yılmaz.

²⁷⁶ Kirchner, s. 2.

²⁷⁷ “Çin İpek Yolu Ekonomik Kemer Projesi Bilgi Notu – 2”, **TÜSİAD**, 23 Nisan 2015, s. 2 , (Erişim), <http://www.taysad.org.tr/uploads/dosyalar/05-06-2015-10-02-II-Cin-Ipek-Yolu-Ekonomik-Kemer-Projesi-Bilgi-Notu.pdf>. 10 Kasım 2015.

sahiptir. Projenin istikrarlaştırıcı etkisinin önem taşıdığı bir diğer konu Çin'in ayrılıkçı bölgesi Sincan'ın anavatana entegrasyonudur. Çin'in Batıya açılan kapısı konumundaki Sincan, BKBY projesinin de çıkış noktası olacaktır. Bu husus Sincan'a ciddi bir ekonomik ivme kazandıracaktır. Ayrıca böyle bir girişimin başlatılması bölgedeki ekonomik kalkınmanın başlıca düşmanlarından olan terör faaliyetlerini ciddi oranda sınırlayacaktır. Orta Asya ülkeleri girişimin zarar görmemesi adına Sincan'daki ayrılıkçı hareketlere destek vermekten kaçınacak ve topraklarında barındırmayacaktır.

Ancak tüm bunların ötesinde BKBY bölgesel, hatta küresel liderlik için, Çin'e gerekli olan imajı sağlayacaktır. Çin gerek girişimin öncüsü olarak gerekse çevre ülkelerde gerçekleştireceği altyapı yardımları ile önemli bir saygınlığa erişecektir. Tersten düşünülecek olursa, BKBY projesinin olmaması ya da başarısız olması durumunda Çin bölgesel güç olma şansını büyük oranda kaybedecektir.

İmparatorluk tarihinin anlatıldığı bölümlerden hatırlanacağı üzere Çin, her ne kadar emperyal hedefleri olmasa da yakın çevresinde her daim belli bir hâkimiyet kurma arzusunda olmuştur. Diğer bir ifadeyle Çin hükümdarları çevre ülkelere fetih hareketleri düzenlememiş ancak bunları örneğin uyguladığı haraç sistemi yahut ödül yöntemiyle kontrol altında tutmaya ve kendi dünya algısına uygun hareket etmeye zorlamıştır. Bu durum bugün için de farklı değildir. Çin, hinterlandı olarak gördüğü bölge ülkelerini çeşitli örgütlere dâhil ederek yahut altyapı yardımları gibi yardımlarda bulunarak kendi politikalarına destek bulmaya çalışmaktadır. Bu anlamda BKBY projesi Çin'in bölge ülkeleriyle işbirliğini derinleştirmesi ve var olan sorunlarını çözmesi açısından da bulunmaz bir araç olacaktır.

Bilindiği üzere Çin Orta Asya'da Rusya, Pasifik'te ise ABD ile rekabet halindedir. Bölgesel hatta küresel güç olma yolunda ilerleyen Çin doğal hinterlandı olarak gördüğü bu alanlarda ABD ve Rusya'nın önüne geçmek zorundadır. Söz konusu proje ile Çin bölgesel rakipleri olan Rusya ve ABD'nin Asya'daki etkinlik alanını kendi lehine daraltacaktır. Bu anlamda BKBY Rusya ve ABD'nin bölgedeki girişimlerine karşı bir alternatif olarak düşünülebilir. Rusya 2014 yılında Beyaz Rusya ve Kazakistan ile birlikte başlattığı Avrasya Birliği ile Çin'in etki alanına girmektedir. Birliğin üye sayısı 2015 yılında Ermenistan ve Kırgızistan'ın katılımıyla beraber 5'e

çıkıştır. Birliğe önümüzdeki yıllarda Tacikistan ve Ukrayna'nın katılacağı düşünülmektedir. Buna rağmen Avrasya Birliği'nin ekonomik potansiyeli BKBY projesiyle kıyaslanamayacak derecede sınırlı kalacağı ortadadır. Diğer bir ifade ile BKBY Avrasya Birliği'ni de kapsayacak boyuttadır.

Buna karşın ABD'nin Asya'daki faaliyetleri Rusya'ninkinden daha kapsamlıdır. 2011 yılında Obama yönetiminin açıkladığı Asya'yı Yeniden Dengeleme Stratejisi (Rebalancing to Asia), ABD'nin Çin politikalarına karşı ortamı şekillendirme isteğinin bir yansımasıdır.²⁷⁸

ABD'nin bölgedeki bir diğer girişimi ise ABD ve Pasifik Okyanusu'na kıyısı olan 11 ülke arasında imzalanan 'Trans Pasifik Ortaklığı'dır (Trans Pacific Partnership – TPP). İmzacı devletler arasında ticari sınırlamaları kaldıracak olan anlaşmanın ABD ekonomisine yıllık 77 milyar dolar getiri sağlayacağı ifade edilmektedir. TPP'yi oluşturan devletlerin toplam Gayri Safi Yurtiçi Hâsılasının dünya ekonomisinin %40'ını oluşturduğu düşünülürse, 12 devlet arasında kurulan ağın önemi daha iyi anlaşılacaktır.²⁷⁹ ABD'nin TPP Anlaşmasına taraf olması, Çinlilerde ABD'nin Çin'i frenlemek ve ekonomik gelişimini durdurmak istediği yönündeki görüşleri pekiştirmiştir. Ancak TPP'yi ABD açısından ekonomiden daha önemli kılan dış politika ve jeopolitikle ilgili çıkarlarıdır.²⁸⁰

ABD ve Avrupa arasında müzakere edilen Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (Transatlantic Trade and Investment Partnership - TTIP) bir diğer ABD girişimidir. Dünya ekonomisinin %50'sini, dünya ticaretinin ise %30'unu oluşturacak

²⁷⁸ Joseph Nye, **Amerikan Yüzyılı Bitti Mi?**, çev.: Burç Beşgül, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 67.

²⁷⁹ TPP'ye üye ülkeleri: ABD, Kanada, Japonya, Avustralya, Brunei, Malezya, Yeni Zelanda, Vietnam, Meksika, Singapur, Peru ve Şili oluşturmaktadır. "Trans Pasifik Ortaklığında Anlaşma Sağlandı", **NTV**, 5 Ekim 2015, (Erişim), http://www.ntv.com.tr/ekonomi/trans-pasifik-ortakliginda-anlasma-saglandi,ugwBC01D4U27E_8FXMVcGg, 10 Nisan 2016.

²⁸⁰ Harris, s. 161.

olan TTIP tahmini 32,2 milyar dolarla Çin ekonomisine ciddi boyutlarda zarar verebilecek potansiyele sahiptir.²⁸¹

2011 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından açıklanan ‘Yeni İpek Yolu Stratejisi’nin (New Silk Road Strategy) başlıca hedefi; ABD ve NATO müttefiklerinin Afganistan’dan çekilmesi, Afganistan’ın yeniden sisteme entegrasyonu, bölgenin istikrarının ve kalkınmasının sağlanması ve bu şekilde Orta Asya’nın geleceğinin istikrarlı hale getirilmesidir. ABD’nin Yeni İpek Yolu Stratejisi BKBY ile benzer bir konseptte sahiptir. BKBY’den farklı olarak deniz bağlantısı olmayan proje kara ve demir yolundan oluşmaktadır. Yine Türkmenistan’dan başlayan ve Afganistan - Pakistan güzergâhında ilerleyerek Hindistan’a kadar uzanması düşünülen boru hatlarının döşenmesi öngörülmektedir.²⁸² Anlaşılacağı üzere kuzey - güney yönünde ilerleyecek olan ABD’nin Yeni İpek Yolu Stratejisi daha çok ABD’nin ulusal güvenlik stratejisinin bir parçası olarak düşünülebilir.

Dikkat edilecek olursa Rusya öncülüğündeki Avrasya Birliği girişimi ve ABD’nin başlattığı çeşitli projeler aslında BKBY Projesi’nin oluşturacağı ağın yalnızca parçalarını teşkil etmektedir. Bu anlamda Asya’nın ötesine taşarak Avrupa’ya kadar uzanacak olan BKBY diğer beş projeyi de içerisine alacak potansiyele sahiptir.

Belirtilmesi gereken nokta Çin’in BKBY güzergâhının belirlenmesinde ince hesaplar yapması gerektiğidir. Proje özellikle Çin yatırımları ve diğer başka yardımları olmadan altyapısını oluşturamayacak durumda olan Avrasya ve Orta Asya ülkeleri tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Ancak Afganistan gibi Çin’in İpek Yolu projesi için kolayca kazanabileceği ülkeler, ülke içi istikrarsızlıklarından dolayı yine Çin yatırımları için risk oluşturmaktadır. Bu nedenle Çin’in Afganistan, Pakistan ve Hindistan’la ikili işbirliği mekanizmalarını önceleyeceği düşünülebilir.²⁸³

Son tahlilde girişimin başarısı karşılıklı bağımlılığın oluşmasına bağlıdır. Zira tek taraflı bir bağımlılığın oluşması, bölge ülkelerinde Çin’in yeniden çevrede hâkimiyet

²⁸¹ “Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması ve Çin”, **TÜSİAD**, s. 1, 2.

²⁸² Mutlu, s. 20

²⁸³ Godehardt, s. 19, 20.

tesis etmek isteyeceği şeklinde bir algı yaratabilir. Böyle bir algının oluşması ise bölgede Çin'e karşı hissedilen tedirginliği artıracaktır. Bu nedenle BKBY'nin Çin'in tek taraflı ürün ihraç ettiği bir mekanizma haline gelmesi durumunda bölgesel dengesizlik tetiklenecektir.²⁸⁴

2. Çin'in Bölgesel Politikalarında Asya Altyapı Yatırım Bankasının Etkisi

Uluslararası siyasette Çin'in büyük güç konumuyla ilgili en fazla sorgulanan husus, Çin'in gerekli sorumluluğu almaktan kaçınmasıdır. Ancak Jinping'in yönetime gelmesiyle birlikte Çin dış politikasındaki çekingen duruş yerini proaktif siyasete bırakmıştır. Çin dış politikasındaki hareketliliğin yaşandığı alanların başında ise Asya gelmektedir. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, Çin dış politikasında diğer bölgelerle ilişkiler hala önemini korumaktadır. Fakat Çin etkili bir küresel siyaset gerçekleştirebilmek için kendisini öncelikle bölgesinde kabul ettirmesi gerektiğinin bilincine varmıştır. Ne var ki tarihin büyük bir kısmında Çin'in bölge ülkeleri ile ilişkilerinde dominant bir konumda bulunması, bölgede hala Çin politikalarına karşı şüpheyle yaklaşılmasına neden olmaktadır. Yine bölge ülkelerinin birçoğu ile çeşitli nedenlerden dolayı husumetli olması, Çin'in bölgesinde etkin bir dış politika izleyebilmesini zorlaştırmaktadır. Kuşkusuz Çin'in bölgede sözü dinlenir bir aktör olabilmesi güven inşasına bağlıdır.²⁸⁵ Dış politikaya yerleşen pragmatist yaklaşımın etkisiyle Çin, bir taraftan güven inşası için çeşitli politikalar izlerken, diğer taraftan da oluşturulan güven zemini yeni amaçlar için kullanılmaktadır.

Çin bölgede gerekli güven oluşumunun sağlanması için yumuşak gücünden yararlanmaktadır. Asya'daki çoğu ülkenin henüz kalkınmasını tamamlamaktan çok uzak olduğu ve özellikle altyapı alanında eksikliklerin bulunduğu göz önünde bulundurulursa,²⁸⁶ kalkınma yardımlarının bu bölgede uygulanacak uygun bir yumuşak güç aracı olduğu söylenebilir. Diğer yandan kalkınma yardımlarının Çin dış

²⁸⁴ Godehardt, s. 24.

²⁸⁵ Thomas Heberer, "Chinas Außenpolitik der chinesische Traum: Aufstieg zur Supermacht?", **Tagesspiegel**, 16 Mart 2015, (Erişim), <http://www.tagesspiegel.de/themen/china-2014/chinas-aussenpolitik-der-chinesische-traum-aufstieg-zur-supermacht/11503226.html>, 20 Ekim 2015.

²⁸⁶ Shi Mingde, "Die Asian Infrastructure Investment Bank –Ziele und Chancen", **Zeitschrift für Aussen- und Sicherheitspolitik (ZFAS)**, 27 Haziran 2015, (Erişim), 20 Ekim 2015, s. 310.

politikasında etkili bir araç haline gelmesi esasen Jinping Dönemi ile başlar. Zira Jinping öncesi dönemde kalkınma yardımları ikili ilişkiler, bölgesel forumlar, yahut Çin'in çeşitli örgütlere katkıları şeklinde gerçekleşmekteydi. Nitekim BRICS bünyesinde kurulan Yeni Kalkınma Bankası (New Development Bank – NDB) sayılmazsa, Çin Asya Altyapı Yatırım Bankası (Asian Infrastructure Investment Bank – AIIB) ile tarihinde ilk defa kalkınma yardımlarını, kurucusu olduğu bir örgüt vasıtasıyla gerçekleştirecektir. Gerek bankanın Çin girişimi olması gerekse bankaya gösterilen yoğun katılım -ülkelerin birçoğu ABD'ye yakınlığı ile bilinen ülkelerdir²⁸⁷ - Çin'in uluslararası alanda prestijini artıran unsurlardır. Bu anlamda AIIB Çin'e güçler yarışında ihtiyaç duyduğu prestiji sağlayacaktır.

Henüz oluşum aşamasında olan AIIB'nin en önemli yanı, her bölgeden ülkenin katılıma açık olmakla birlikte yalnızca Asya'da faaliyet göstermesidir.²⁸⁸ Bu özellik, AIIB'yi bölgesel hedefleri olan küresel çapta bir örgüt yapmaktadır. AIIB'nin bir diğer önemli yanı ise; mevcut uluslararası yapılara alternatif oluşturmasıdır. Daha açık bir ifade ile Çin AIIB ile bölge ülkelerinin ABD etkisindeki Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası ile Japonya liderliğindeki Asya Kalkınma Bankası'na olan bağımlılığını kendi lehine azaltmaktadır.²⁸⁹ Fakat Asya'daki altyapı eksikliği göz önünde bulundurulacak olursa AIIB'nin ABD ve Çin arasında yaklaşık bir denge

²⁸⁷ 29 Haziran 2015'te yapılan törende 57 ülkeden 50'si tarafından imzalanarak onaylanan AIIB kurucu anlaşmasını imzalayan ülkeler: Almanya, Arap Emirlikleri, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Bangladeş, Birleşik Krallık, Brezilya, Brunei Darüsselam, Çin, Endonezya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Hindistan, Hollanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İran, İzlanda, Kamboçya, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Kore Cumhuriyeti, Laos, Lüksemburg, Malta, Maldivler, Mısır, Moğolistan, Myanmar, Nepal, Norveç, Özbekistan, Pakistan, Portekiz, Rusya, Singapur, Sri Lanka, Suudi Arabistan, Tacikistan, Türkiye, Umman, Ürdün, Vietnam ve Yeni Zelanda'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. "Asian Infrastructure Investment Bank", (Erişim), <http://www.aiib.org/html/aboutus/AIIB/>, 18 Ekim 2015.

²⁸⁸ Sandra Heep, "Chinas entwicklungspolitische Offensive: Die Asiatische Infrastruktur-Investitionsbank wird die internationale Finanzarchitektur verändern", **Mercator Institute for China Studies (MERICS)**, (Erişim), <http://www.merics.org/presse/china-flashpressemitteilungen/aiib-chinas-entwicklungspolitische-offensive.html>, 20 Ekim 2015.

²⁸⁹ Felix Lee "Chinas neue Entwicklungsbank spaltet den Westen", **Die Zeit**, 17 Mart 2015, (Erişim), <http://blog.zeit.de/china/2015/03/17/chinas-neue-entwicklungsbank-spaltet-den-westen/> : 15 Ekim 2015.

oluşturacağı söylenebilir. Zira ne ABD ne de Çin bu denli büyük bir altyapı eksikliğini tek başına finanse edebilecek potansiyelde değildir.²⁹⁰

Çin kültüründe altyapının maddi yönüne atıf yapılmaktadır. Halk dilinde kullanılan bir deyim: “*Refah içerisinde yaşamak istiyorsan, önce bir yol yapmalısın*”²⁹¹ demektedir. Kuşkusuz Asya’daki altyapı finansmanının maddi kazanç yönü ağır basmaktadır. Çin AIIB tarafından finanse edilen altyapı projeleri ile fazla veren inşaat endüstrisine yeni pazar ve yatırım imkânı sunmayı amaçlar.²⁹² Ayrıca Çin ekonomik büyümesini sürdürmek için bir taraftan hammadde ithal etmek, diğer taraftan ise ürünlerini dış piyasalara sürmek zorundadır. Bazı sanayi ürünlerinin karayolu üzerinden Avrupa’ya ihracatının daha ekonomik ve daha hızlı gerçekleştiği düşünülürse, Çin’in ekonomik güç olarak kalması için bölgedeki altyapının iyileştirilmesinin zaruri olduğu söylenebilir.²⁹³ Fakat altyapı yardımlarını Çin’in tek taraflı kazancı yerine, karşılıklı fayda şeklinde okumak daha yerinde olacaktır. Kazakistan ile olan ticari ilişkiler Çin’in kazan-kazan siyaseti için verilebilecek güzel bir örnektir. Hammadde zengini olan ancak denize çıkışı olmayan Kazakistan’ın demir ve karayoluna ihtiyacı vardır. Çin ise Batı Avrupa yönündeki ulaşım yollarını kullanabilmek için istikrarlı siyasi ilişkilere gereksinim duymaktadır.²⁹⁴

Yine AIIB’nın altyapı finansmanları ekonomik kalkınmayı beraberinde getirmekte, ekonomik kalkınma ise bölgesel entegrasyonu kolaylaştırmaktadır. Ancak Çin yöneticileri AIIB ile maddi kazançtan daha fazlasını hedeflemektedir. Jinping, “Birlikte, Asya’ya ve dünyanın geri kalanına daha fazla uyan bir bölgesel düzen

²⁹⁰ ADB’nin bir araştırmasına göre Asya’daki 2020 yılına kadarki altyapı çalışmaları için ihtiyaç duyulan meblağ 8 milyar doların üzerindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: “Finanzierung für Asiens Infrastruktur”, **Asien-Pazifik Ausschuss der Deutschen Wirtschaft (APA)**, Haziran 2015, (Erişim), http://www.asien-pazifik-ausschuss.de/downloads/CC_06_2015_APA.pdf, 20 Ekim 2015.

²⁹¹ Mingde, s. 311.

²⁹² Heep, “Chinas entwicklungspolitische...”

²⁹³ Andreas Landwehr ve Joanna Chiu, “China will neue „regionale Ordnung aufbauen”, **NWZ-Online**, 28 Mart 2015, (Erişim), http://www.nwzonline.de/wirtschaft/china-will-neue-regionale-ordnung-aufbauen_a_25,0,1801383251.html, 15 Ekim 2015.

²⁹⁴ Klaus Remme, “China: Chancen und Risiken der neuen Seidenstraße”, **Deutschlandfunk**, 4 Temmuz 2015, (Erişim), http://www.deutschlandfunk.de/china-chancen-und-risiken-der-neuen-seidenstrasse.799.de.html?dram:article_id=324511, 20 Ekim 2015.

oluşturmalıyız” sözleriyle bölgesel işbirliği çağrısı yapmaktadır.²⁹⁵ ABD’nin Asya’daki giderek artan varlığı göz önünde bulundurulacak olursa bölgesel işbirliğinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Zira ABD’nin bölgedeki uygulamalarını Çin tarafı çevreleme siyaseti olarak algılamaktadır. Çin bu siyasetin önüne geçebilmek için sıkı bağlar oluşturmak istemektedir. Nitekim Çin girişimlerinde ağırlıklı olarak Asyalı devletlere yer verilmesi, gerekli bağların oluşumu için önemli bir adım olacaktır.²⁹⁶ Özellikle BRICS’in Asya’daki aktörlerinden olan Hindistan ve Rusya’nın AIIB’de Çin’den sonra en büyük paya sahip olması,²⁹⁷ bölgesel işbirliğine ciddi bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca AIIB gibi yeni dönem kuruluşlar Tayvan sorununda mesafe alınmasında yararlı olabilir. Zira Çin Tayvan’ın AIIB’ye üyelik başvurusunu reddetmiş ve üyelik için Tayvan’ın öncelikle “Tek Çin İlkesi”ni uygulamasını istemiştir.²⁹⁸ Dahası Çin hem ekonomik hem de siyasi anlamda küresel güç olmak için öncelikle bölge ülkelerinin desteğini arkasına almak durumundadır.

AIIB’nin toplam sermayesi 100 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Sermaye hisse şeklinde 1.000.000 parçaya bölünmüş ve üye 57 ülke arasında paylaştırılmıştır. Bu paylaşım sonucunda Çin’in de aralarında bulunduğu Asyalı ülkeler bankada 750.000 hisseyle %75 pay sahibi olmuştur. Çin ise 297,804 adet hisseyle bankanın en büyük hissedarı olarak %29.78 pay almıştır.²⁹⁹ Bu durum Çin’e belli alanlarda veto hakkı sunmaktadır.³⁰⁰ Sermayenin büyük bir kısmının Çin hükümetince karşılanacak olması ve genel sekreterliğinin Pekin’de bulunması Çin’in Banka üzerindeki etkisine dair

²⁹⁵ “Chinas Präsident will eine neue regionale Ordnung”, **Frankfurter Allgemeine**, 28 Mart 2015,(Erişim), <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/asien/asien-chinas-praesident-will-eine-neue-regionale-ordnung-13510698.html>. 18 Ekim 2015.

²⁹⁶ Heberer, , “Chinas Außenpolitik...”

²⁹⁷ “Gegen den Dollar: China will das Weltfinanz-System neu ordnen”, **Deutsche Wirtschaftsnachrichten**, 23 Eylül 2015, (Erişim),<https://deutsche-wirtschaftsnachrichten.de/2015/09/23/gegen-den-dollar-china-will-das-weltfinanz-system-neu-ordnen/>, 15 Ekim 2015.

²⁹⁸ “China öffnet Taiwan die Tür zur AIIB, wenn Taipeh am Ein China Prinzip festhält”, **Mercator Institute for China Studies (merics)**, Nr. 17, (Erişim), http://www.merics.org/fileadmin/templates/download/china-update/MERICs_China_Update_17_2015.pdf, 18 Ekim 2015, s. 2.

²⁹⁹ “Asian Infrastructure Investment Bank: Articles of Agreement”, (Erişim), <http://www.aiib.org/uploadfile/2015/0814/20150814022158430.pdf>, 12 Kasım 2016, s. 3.

³⁰⁰ Remme, “China: Chancen und...”

somut bir göstergedir.³⁰¹ Ancak Çin'in AIIB'deki ağırlığı, bazı kesimlerce AIIB'nin bir Çin bankası olacağı ve dolayısıyla Çin'in burada tek söz sahibi olacağı yönünde tedirginlik yaratmaktadır. Bankanın ilkeleri bu konuya açıklık getirmektedir. *Kapsayıcılık, açıklık, şeffaflık, sorumluluk ve adalet ilkeleri*³⁰², AIIB'nin demokratik bir ortamda işleyeceğinin güvencesini vermektedir. Çin'in AIIB aracılığıyla Japonya dışında birçok bölgesel ortağı olması³⁰³ ve Asyalı ülkelerin bankada %75'lik oy oranına sahip olması³⁰⁴, bankanın bir Asya bankası olduğunun altını çizmektedir.

AIIB Çin'i büyük bir güç haline getirecek en önemli mekanizmalardan biridir. Elbette AIIB Çin'in son dönemde büyüme hızı yavaşlayan ekonomisini canlandırmak için kullanışlı bir araç vazifesi görecektir. Gerçekleştirilen yatırımlarla bölge ülkelerinin gelişmesine de katkı sağlanacaktır. Ancak burada daha çok dikkat çeken husus, Çin'in banka ile bölgesel ve küresel hedeflerine yaklaşmış olacağıdır. AIIB'yle bölge ülkelerinin Çin'in bölgedeki en büyük rakibi olan ABD'ye (ve nisbeten Japonya'ya) olan bağımlılıkları Çin lehine azalacaktır. Bu durum ABD'nin bölgedeki nüfuzunu belli derecede kırarak ve Çin'in kendi nüfuz alanlarını oluşturmasını kolaylaştıracaktır. Zira Çin bankanın kurucusu ve en büyük hissedarı olarak bölge ülkelerinin politikaları üzerine ciddi bir yönlendirme yeteneğine kavuşmuştur. Öte yandan bölge dışı ülkelerin Çin'in başını çektiği bir oluşuma gerçekleştirdikleri yoğun katılım, Çin'in küresel bir güç olma yolunda attığı önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

³⁰¹ Lee, "Chinas neue Entwicklungsbank..."

³⁰² Mingde, s. 311.

³⁰³ Lee, "Chinas neue Entwicklungsbank..."

³⁰⁴ "China says to hold 30.34 pct stake in AIIB development bank" **Reuters**, 28 Haziran 2015,(Erişim),<http://www.reuters.com/article/asia-aiib-china-stake-idUSB9N0YS02G20150629>, 18 Ekim 2015.

B. Çin Dış Politikasındaki Küresel Sistemi Şekillendirme Çabaları

1. Çok Kutuplu Sisteme Geçiş

Uluslararası sistem üst bir otoritenin olmaması anlamında anarşiktir. Bu anarşik ortamda devletler ancak hegemon olduklarında kendilerini güvende hissedeceklerdir. Devletler, kapasiteleri itibariyle böyle bir hâkimiyete imkân bulamamaları halinde ise istikrarın sağlanması için çok kutuplu bir dünya düzeni fikrini benimsemekte ve tek bir gücün sivrilmemesinin önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Kısacası çok kutupluluk ya da güçler dengesi mekanizması devletlerin, uluslararası sistemde doğal olarak var olan anarşiyi kontrol altında tutmak için başvurdukları en yaygın yöntemlerdendir. İttifaklar kurmak ise güç dengesi mekanizmasına işlerlik kazandıran başlıca aracı oluşturmaktadır.

Çin 19. Yüzyıl ortalarına kadar kendini tartışmasız hegemon olarak kabul etmiştir. Bu kabulün gerçeklere uyup uymadığı tartışmalıdır. Zira o tarihte bir güç dengesi sistemi mevcuttu, ancak bu güç dengesinden anlaşılan Avrupa güç dengesiydi. Bunun nedeni açıktır. Avrupa kıtası yükseliştedir ve dünyanın birçok bölgesi bu güçler arasında paylaşılmıştı. Diğer yandan kendini dünyanın merkezinde gören Çin, merkezin çok çok uzağında olan barbar dünyaya karşı ilgisizdi. Dolayısıyla Doğu Asya'da haraç sistemi ile belirginleşen Çin üstünlüğü düşünüldüğünde Çin kendini dünyanın hegemonu olarak görmekte çok da haksız sayılmazdı. Ancak daha önceki bölümlerde ele alındığı üzere bu durum Avrupalıların Çin'de etki alanı kazanmaları ile birlikte sona ermiştir.

1945-1990 arası iki kutuplu bir uluslararası sistem, 1991'den günümüze ise tek kutuplu bir sistemin yahut ABD'nin üstün olduğu çok kutuplu bir sistemin var olduğu kabul edilmektedir. Tek kutuplu bir dünya sistemine karşı çıkan Çin, bir yandan sistemi dönüştürmeye çalışmaktadır. Bu ortamda henüz ABD'nin hegemonyasıyla tek başına rekabet edecek güce sahip olmaması Çin'i, sistemdeki tek kutupluluktan en az kendisi kadar rahatsız, diğer bazı aktörlerle ikili ya da çok taraflı işbirliği yapmaya yöneltmektedir. Başka bir ifadeyle Çin uluslararası sistemi, bölgesel sistemleri etkilemek suretiyle sarsmaya çalışmaktadır. Öte yandan Çin ABD'yle işbirliğini sürdürerek bundan yarar sağlamaya da çalışmaktadır.

Kuşkusuz Çin'in işbirliği yaptığı en önemli aktör, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küresel konumu sarsılan ve hâkimiyet iddialarını ertelemek zorunda kalan Rusya'dır. Çin ve Rusya arasında tarihsel düşmanlık ve bölgesel rekabet nedeniyle güvensizlik vardır. Ayrıca Çin'in aşırı güçlenmesinin Rusya açısından önemli bir güvenlik zafiyeti oluşturması nedeniyle ciddi bir endişe kaynağı olduğu söylenebilir.³⁰⁵ Buna karşı iki ülke arasındaki ortak çıkar alanlarının çokluğu aradaki bağların güçlenmesini sağlamaktadır. Esasen Çin ve Rusya arasındaki ilişki oldukça pragmatik bir temele dayanmaktadır. Her iki ülke de güçlenebilmek için siyasi olarak istikrarlı bir çevreye ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca ekonomik işbirliği de oldukça önemli bir yere sahiptir.³⁰⁶ Yine iki ülke arasında BM'ye destek, egemenlik ve bilhassa insan hakları ve demokrasi konularında ülkelerin içişlerine karışmamak, istikrarlı bir Orta Asya, çok kutuplu bir dünya sistemi ve uzayın silahlandırılmasına karşı çıkmak gibi birçok konuda çıkar birliği bulunmaktadır. Rusya Çin'in başlıca silah ve askeri teknoloji ihracatçısı konumundadır³⁰⁷ ve önde gelen ticari ortakları arasındadır. İlişkiye hayat veren temel nokta ise, iki ülkenin gerek bölgesel, gerekse uluslararası konularda sürdürdükleri stratejik ortaklık durumudur. Çin ve Rusya BRICS, ŞİÖ ve BKBY gibi önemli platformlarda da işbirliği içerisindedir. Ancak bunların dışında Çin ve Rusya'yı ortak politika geliştirmeye iten en önemli nedenlerden biri ABD gücüne karşı hissedilen ortak endişelerdir. Bu endişelerin etkisiyle iki ülke çeşitli bölgelerde ve alanlarda gerçekleştirdikleri işbirliği ile ABD'yi dengelemeyi/sınırlandırmayı amaçlamaktadırlar.

Bu anlamda Çin ve Rusya her ne kadar birbirlerinin rakibi olsalar da süpergüç ABD'nin dünyanın değişik bölgelerine nüfuz etmeye çalışmasından rahatsızdırlar ve bunun önüne geçmeye çalışmaktadırlar. İki aktör NATO'nun doğuya doğru genişlemesine karşı çıkmaktadır. Yine Çin ve Rusya bölgedeki diğer birçok ülke ile birlikte ABD'nin Orta Asya'da kalıcı askeri üs kurma planını kabul etmemektedir.

³⁰⁵ Fehlbier, s. 111.

³⁰⁶ Bauer, s. 68

³⁰⁷ Harris, s. 168.

Zira ABD'nin bölgede bu denli güç kazanması, bölge ülkelerinin nispi olarak zayıflaması ve güvenlik zafiyetine kapılmasına neden olacaktır.³⁰⁸

Çin-Rus işbirliğinin ABD etkisini sınırlamaya, hatta mümkünse önlemeye çalıştığı bir diğer bölge Orta Doğu'dur. ABD 2011 yılında başlayan Arap Baharı sürecini, bölgeyi kendi menfaatlerine uygun olarak yeniden şekillendirmek için kullanmaktadır. Çin ve Rusya ise bölgedeki çıkarlarını korumak için ABD'nin nüfuz girişimini engellemeye çalışmaktadırlar. Bu sebeple bu ülkeler arasında başta diplomatik alanda olmak üzere bir güç mücadelesi yaşanmaktadır. Bu konuda en güncel örnek BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan oylamalarda Suriye'nin ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunması yönünde Çin ve Rusya'nın kuvvet kullanmaya karşı veto yetkisine başvurmalarıdır. Bu ülkeler tarafından 2011'den bu yana kullanılan vetolar Suriye'ye BM Anlaşması kapsamında müdahale edilmesini imkânsız hale getirmiştir.

Ancak Çin'in ABD'yi dengeleme isteği Çin'in ABD karşıtı bir blok oluşturmak istediği anlamına gelmez. Zira Çin'in ABD'yi düşman safına koyması, kendi yükselişine darbe indireceği gibi çok kutuplu bir sistem ihtimalini de oldukça zayıflatacaktır. Nitekim çok kutupluluk Çin'in ABD'yle de istikrarlı ilişkiler sürdürebilmesi halinde mümkün olacaktır. Bu bakımdan Obama'nın yönetime gelmesiyle birlikte iki devlet arasında bir yakınlaşma yaşanmıştır. Zira Obama'nın Başkan olmasıyla beraber ABD dış politikasının odağı Orta Doğu'dan Asya-Pasifik'e yönelmiştir. Bu durum Çin'le iyi ilişkileri daha da önemli hale getirmiş ve Çin ABD'nin stratejik ortağı ilan edilmiştir.³⁰⁹

Çin-ABD ilişkileri Çin'in insan hakları ve demokrasi uygulamaları, ideolojik ayrışma, siber suçlar, Asya-Pasifik'te rekabet ama en çok Güney Çin Denizi anlaşmazlıkları ve Tayvan meselesi yüzünden sorunludur. Bunlara ek olarak iki ülke birbirlerinden tehdit algılmaktadır. Çin ABD'nin bölgedeki varlığına şüpheyile yaklaşmaktadır. Çinli elit liderleri ABD'nin Çin'in yükselişine engel olmaya çalıştığı ve onu bölünmüş ve zayıf tutmayı amaçladığı şeklinde bir algıya sahiptir. Çin'in ABD karşısında duyduğu şüphe

³⁰⁸ William H. Overhold, *Asya Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü*, çev. Fatih Tokatlı, Efil Yayınevi, Ankara, 2011, s. 207.

³⁰⁹ Ergenç, s. 652.

Obama yönetimi ile artmıştır. Bu güvensizlik Çin ve ABD arasında uzun vadeli hedefler oluşturulmasını zora sokmaktadır.³¹⁰ Çin'in Doğu Asya'da yeniden egemen güç konumuna yükselmek arzusu uzun vadede Çin-ABD çatışmasına olanak sunmaktadır. Zira Çin'in yeniden eski gücüne kavuşarak ABD'yi bölgeden çıkarması ABD'nin birincil küresel güç konumuna önemli bir darbe indirecektir.

Bu sorunlara rağmen iki güç birçok bakımdan birbirlerine ihtiyaç duymaktadır. Çin ve ABD arasındaki ekonomik ilişki karşılıklı bağımlılık düzeyine ulaşmıştır. ABD Çin'in ikinci büyük ticari ortağı konumundadır. Yine iki ülke arasındaki yabancı doğrudan yatırımın miktarı ciddi rakamlara ulaşmıştır. Ayrıca Çin'in elinde bulundurduğu dolar rezervleri iki ülkenin kaderini birbirine bağlamaktadır. Özetle ekonomilerin böylesine iç içe geçmesi ilişkilerin düşmanlık düzeyine gelmesini neredeyse olanak dışı bırakmaktadır. Hatta günümüzde uluslararası işbirliğinin giderek önem kazanması ABD'yi Çin'i sisteme dâhil etmeye zorlamaktadır. Nitekim sorumluluk sahibi bir Çin'in küresel sisteme dâhil olması her iki tarafın da çıkarına olacaktır.³¹¹ Zira küreselleşmeyle birlikte türeyen sorunlar, ülkelerin, ama özellikle büyük güçlerin ortak hareket etmesini gerektirmektedir. Bu anlamda ABD çevre, nükleer silahlanma, terörizmle savaş gibi konularda Çin'in desteğine gereksinim duymaktadır. Başka bir ifadeyle Çin barış ve istikrarın sağlanmasında ABD için vazgeçilmesi zor bir partner konumuna yükselmiştir.

Asya-Pasifik hem iki ülkenin rekabet ettiği hem de birbirlerine ihtiyaç duyduğu özel bir bölgeyi teşkil etmektedir. Esasen bu bölgeyi ikili ilişkilerde önemli kılan, sorunların birçoğunun bölge kaynaklı olması, aynı zamanda Çin'in işbirliğine de yine en fazla bu bölgede gereksinim duyulmasıdır. Çin ABD'yle Asya'da teröre karşı savaş, uyuşturucu ve insan kaçakçılığıyla mücadele konularında ortak hareket etmektedir. Yine Kuzey Kore'nin nükleer silahlanmasının önüne geçme gibi konularda Çin'in stratejik işbirliğine başvurulmaktadır.³¹² Diğer yandan Çin her ne kadar ABD'nin bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olsa da, ABD'nin varlığından

³¹⁰ Harris, s. 102.

³¹¹ Kissinger, **Dünya Düzeni**, s. 254.

³¹² Overhold, s. 222-225.

istifade etmeyi de bilmektedir. ABD'nin birçok bölge ülkesi ile arasında var olan ittifak ilişkisi ve üstlendiği garantörlük rolü, bölgede bir silahlanma yarışı yaşanması ihtimalini oldukça zayıflatmakta ve böylece bölge istikrarı korunmaktadır. Bu durum Çin'in ekonomik kalkınmasına odaklanabilmesini için uygun bir ortam yaratmaktadır.

Çin hem Rusya hem de ABD için küresel ve bölgesel alanda ciddiye alınması gereken bir rakiptir. Buna rağmen Çin'in her iki aktör için de diğerine göre daha tercih edilebilir bir partner olduğu söylenebilir. Rusya bir takım politikaları nedeniyle Batı tarafından yaptırıma uğrarken, Çin'le ilişkilerinde böyle bir risk bulunmamaktadır. Diğer yandan Ukrayna Krizi ve Suriye müdahalesi sonrası Çin ABD ve Batının geri kalanı için Rusya'dan daha öngörülebilir ve güvenilir bir partner haline gelmiştir.³¹³

2. Çin'in Batı Merkezli Uluslararası Örgütlere Alternatif Kuruluşlar Oluşturma Çabası

Çin yaklaşık 200 yıl öncesine kadar küresel sistemin önemli oyuncularından biriydi. Yeni dönemde Çin söz konusu tarihsel mirasın bilincinde ve yükselen güç profilinin etkisiyle yeniden çevresini ve ötesini düzenlemek, kısacası uluslararası siyasetin yönlendirici aktörleri arasında yer almak arzusundadır. Çin bu hedef doğrultusunda uluslararası ilişkiler alanında yeni yüzyılın en önemli kazanımlarından biri olan örgütlerden faydalanma düşüncesindedir. Ancak var olan uluslararası kuruluşlarda gücüyle orantılı oy hakkına sahip olmaması Çin'i, uluslararası sisteme ağırlığını koyabileceği başka kuruluşlar oluşturmaya yöneltmektedir. Zira dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü konumundaki Çin açısından küresel sistemin başlıca ekonomik kuruluşları konumundaki Uluslararası Para Fonu'nda (IMF) %3.81 ve Dünya Bankası'nda (WB) %4,42 ile Belçika'dan daha düşük bir oy oranına sahip olmak³¹⁴ küçük düşürücü ve kabul edilemez bir durum olarak algılanmaktadır.

³¹³ Nina Belz, "Chinas und Russlands gemeinsames Ziel: Der Duft der Weltmacht", **NZZ**, 19 Şubat 2016, (Erişim), <http://www.nzz.ch/meinung/kommentare/der-duft-der-weltmacht-1.18698264>, 15 Mayıs 2016.

³¹⁴ Theo Sommer, "Geopolitik: Russland und China entwefen eine neue Weltordnung", **Die Zeit**, 14 Temmuz 2015, (Erişim), <http://www.zeit.de/politik/ausland/2015-07/brics-sco-ufa-gipfel-geopolitik>, 15 Ekim 2015.

Çin mevcut sistemden duyduğu hoşnutsuzluk sonucu uluslararası yapıyı sistematik olarak dönüştürmeyi dış politikasının başlıca odak noktalarından birisi haline getirmiştir. Bu amaçla Çin mevcut hükümetler arası kuruluşlardaki boşluklardan yararlanmak suretiyle, uluslararası sisteme paralel kuruluşlar oluşturmakta ve söz konusu yapıların finansmanını sağlamaktadır. Çin sistemdeki en büyük rakibi olan ABD ile etkili şekilde rekabet edebilmek adına ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturduğu sistemi örnek almaktadır.

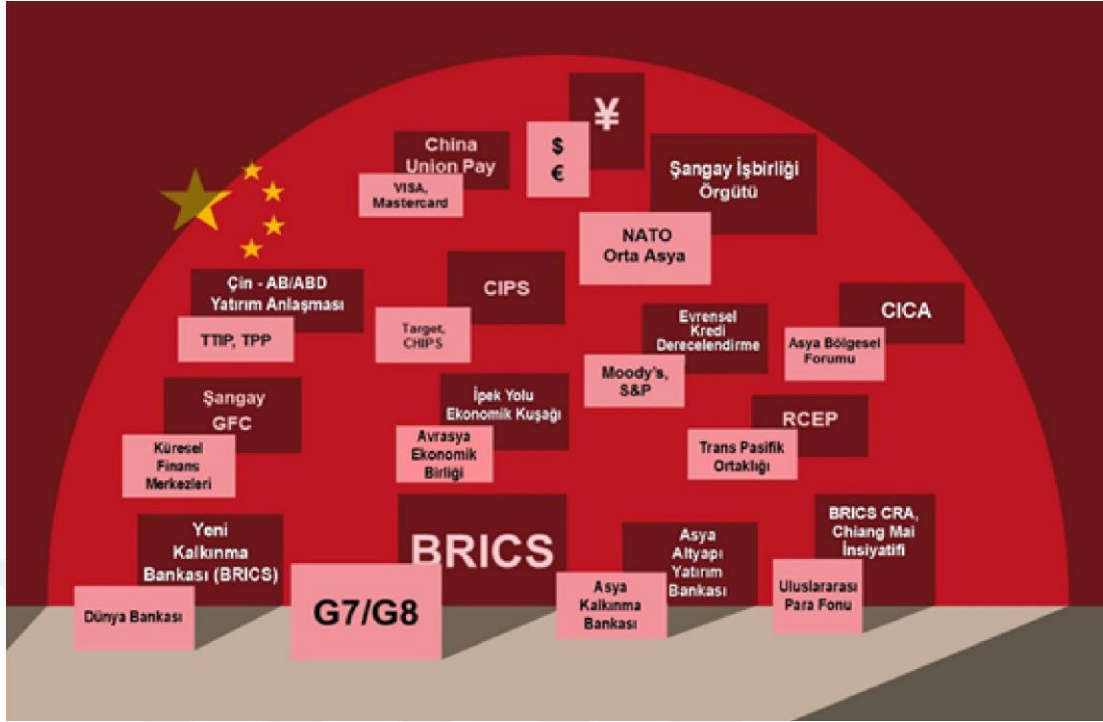
Oluşturulan yeni yapılar sayesinde Çin'in, ABD hegemonyasındaki kuruluşlar içerisindeki ağırlığını artıracığı ve uluslararası etki alanını genişleteceği düşünülmektedir. Diğer bir ifade ile Çin alternatif yapıların oluşumuna önem vermekle birlikte, var olan uluslararası kuruluşlarda yer almaya devam edecektir. Çin'in bu politika ile amacı, mevcut uluslararası örgütleri ya da düzeni parçalamak yahut bunlardan soyutlanmak değildir. Çin daha çok ABD ve Batı etkisindeki uluslararası düzenin ortaklaşa yapılması için ek olarak, kısmen tamamlayıcı kısmen de rakip kanallar oluşturma çabası içerisinde. Çin'in oluşturduğu yeni kuruluşlar, özellikle uluslararası alanda marjinalleşmiş ve kalkınması ile dış ilişkileri için yeni ortaklar arayan devletlerin ilgi odağı haline gelmiştir.³¹⁵

Tahmin edileceği üzere bu politikanın başarısı yoğun katılım kadar, oluşturulan paralel kuruluşların mümkün olduğunca geniş bir yelpazeyi temsil etmesi ile mümkündür. Çin'in oluşturduğu paralel kuruluşlar bu talebi karşılamaktadır. Dış politikayı ilgilendiren hemen hemen her alanda faaliyet göstermesi hedeflenen Çin menşeli kuruluşlar, finans ve para politikası, ticaret ve yatırım politikası, bölgeler arası altyapı projeleri, güvenlik politikası, teknoloji ve diplomatik forumları³¹⁶ temsil etmekte ve bu anlamda oldukça bütüncül bir ağ izlenimi vermektedir.

³¹⁵ Sebastian Heilmann, Moritz Rudolf, Mikko Huotari and Johannes Buckow, "China's Shadow Foreign Policy: Parallel Structures Challenge the Established International Order", **Mercator Institute for China Studies(merics)**, Nr. 18, 28 Ekim 2014, (Erişim), http://www.merics.org/fileadmin/templates/download/china-monitor/China_Monitor_No_18_en.pdf, 1 Kasım 2015, s. 1.

³¹⁶ Heilmann, Rudolf, Huotari and Buckow, "China's Shadow...", s. 1.

Tablo 1. Çin'in ABD Etkisindeki Sisteme Oluşturduğu Alternatif Kuruluşlar.³¹⁷

Çin öncülük ettiği bir dizi siyasi, ekonomik ve askeri örgüt ile dünya genelindeki nüfuzunu gitgide artırmaktadır.³¹⁸ Tablodan da anlaşılacağı üzere, Çin ABD'nin Orta Asya'daki askeri vesayetinden kurtulmak için NATO'ya alternatif olarak Şanghay İşbirliği Örgütü'nü kullanmaktadır. Temmuz 2015'te bölgenin önemli aktörleri olan Hindistan ve Pakistan'ın örgüte kabul edilmesi ile Şanghay İşbirliği Örgütü'nün bölgede daha etkili bir işbirliği sergileyeceği söylenebilir. Yine ABD'nin bir girişimi olan Asya Bölgesel Forumu, Asya'da Güven Artırıcı Önlemler Konferansı ile dengelenmeye çalışılmaktadır. Nitekim Çin Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Zhou Jingxing'in 15 Mayıs 2014 tarihinde China Daily gazetesinde yayınlanan makalesinde, Asya'nın 'kendi gelişimine karşı' olan güvenlik anlayışı yerine, bölgenin eğilimleriyle

³¹⁷ Heilmann, Rudolf, Huotari and Buckow, "China's Shadow...", s. 2.

³¹⁸ Esmâ Özdaşlı, "Çin Gölge Politikası: Uluslararası Sistemde Paralel Yapılar ve Yeni İpek Yolu Ekonomik Kuşağı", **21. YY Türkiye Enstitüsü**, 18 Kasım 2014, (Erişim), <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/cin-halk-cumhuriyeti/2014/11/18/7863/cinin-golge-politikasi-uluslararasi-sistemde-paralel-yapilar-ve-yeni-ipek-yolu-ekonomik-kusagi>, 1 Kasım 2015.

uyumlu ‘yeni bir güvenlik anlayışına’ ihtiyacı olduğunu vurgulaması,³¹⁹ oluşumun ABD girişimlerini dışlayıcı bir alternatif yapı teşkil ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Çin’in alternatif kuruluşlar oluşturma siyaseti, askeri ve siyasi oluşumlardan ziyade, güçlü ve etkili olduğu ekonomik alanlarda gerçekleşmekte olduğu da tablodan okunabilir. Başka bir ifadeyle Çin uluslararası sistemin paralel kuruluşlar yoluyla yeniden yapılandırılması hususunda, özellikle uluslararası ekonomik sistemin dönüşümüne ağırlık vermektedir. Çünkü Çin henüz ABD ile askeri düzeyde rekabet edebilecek imkânlarla sahip değildir. Ancak ekonomik kuruluşlar açısından durum çok farklıdır. Çin ticaret ve para politikalarını içeren oldukça kapsamlı bir ekonomik ağ oluşturmuştur. Bu bağlamda Çin paralel kuruluşları ile İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Batı merkezli ekonomik sistemin etkisini azaltmayı hedeflemektedir.

Çin’in oluşturduğu alternatif kuruluşlar arasında ABD’yi dengeleyecek, belki de zorlayacak en iddialı kuruluşlardan biri Çin’le birlikte dünyanın diğer yükselen güçleri olan Brezilya, Rusya, Hindistan ve Güney Afrika’nın yer aldığı BRICS’tir. BRICS ülkelerinin başlıca amacı küresel siyasi ve ekonomik sistemin yönlendirici aktörleri arasında yer almak ve geliştirmekte olan ülkelere daha fazla katılım hakkı sağlanmasıdır. Üye ülkeler BMGK, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası öneme haiz kuruluşlarda kapsayıcı reformlar yapılmasını arzulamaktadırlar.³²⁰

BRICS grubu, üye ülkelerin dünya nüfusu ve ekonomisindeki ağırlıkları nedeniyle ilerleyen zamanlarda küresel sistemi derinden sarsabilecek potansiyele sahiptir. Dünya

³¹⁹ “Asya’da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı Toplanıyor”, **AB Haber Brüksel**, 20 Mayıs 2014, (Erişim), <http://www.abhaber.com/asyada-isbirligi-ve-guven-artirici-onlemler-konferansi-toplaniyorasyada-guvenligin-temeli-ekonomi/>, 1 Kasım 2015.

³²⁰ Jayshree Sengupta, “BRICS und die neue Weltordnung”, **Wochenzeitung**, (Erişim), <http://haidvoglsperberauge.ch/Archiv/Wochenzeitung/Wochenzeitung%202014/Ausgabenliste%202014/BRICS%20und%20die%20neue%20internationale%20Weltordnung.pdf>, **Neue Solidarität**, Nr. 45, 5 Kasım 2014, 15 Ekim 2015, s. 1, Kısaca BRICS ülkelerinin temel amacı, yeterince temsil edilmedikleri mevcut sistemin revize edilmesini sağlamaktır. 2015 yılında gerçekleştirilen Ufa Zirvesi sonuç bildirgesi BRICS’in hedefleri hakkında daha net bilgi vermektedir. Bunlar; Batı’nın zorlaması olmadan ‘çok kutuplu bir dünya düzeni’ kurmak ve ‘ayrımçı ekonomik yaptırımlarının’ önüne geçmek olarak belirlenmiştir. Bildirge ile uluslararası ilişkilerde daha adil bir düzen amaçlanmaktadır. “Russland-Treffen: Brics-Staaten rechnen mit dem Westen ab”, **Spiegel Online**, 9 Temmuz 2015, (Erişim), <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/brics-staaten-massive-kritik-am-westen-bei-russland-treffen-a-1042918.html>, 1 Kasım 2015.

nüfusunun %42'sine, ekonomisinin %27'sine ve ticaretinin %17'sine sahip olan BRICS ülkeleri hızla gelişmekte olan ülkeler olmaları ile dikkat çekmektedir.³²¹

Tablodan anlaşılacağı üzere BRICS'in mevcut sistemdeki muadili G7'dir. BRICS, G7'nin aksine ekonomik yönü ağır basan bir yapılanmadır.³²² Ancak BRICS'in hedefleri göz önünde bulundurulduğunda örgüt faaliyetlerinin ilerleyen zamanlardaki ve güvenlik politikaları gibi daha ciddi konuları da kapsayacak şekilde geliştirileceği düşünülebilir.³²³

BRICS ülkelerinin ABD etkisindeki Batı merkezli sisteme alternatif bir kutup oluşturabilmesinde, grup üyeleri arasındaki işbirliğinin boyutu ve dolayısıyla ortak politika üretebilme kabiliyeti hayati bir öneme sahiptir. Başka bir ifadeyle BRICS'in başarısı bir anlamda Batı bloğu tarafından herhangi bir BRICS üyesine yönelik uygulanan politikaya direnebilme yeteneğinde görülecektir. Bu anlamda Kırım Krizi sonrasında Batılıların Rusya'ya uyguladığı ambargo karşısında geri kalan BRICS ülkelerinin ortaya koyduğu tepki BRICS için bir sınav niteliğinde olmuştur.³²⁴ BRICS üyeleri, Kırım ilhakı sonucu ABD ve Avrupa Birliği (AB) tarafından yaptırım uygulanan ve G7/8'den ihraç edilen Rusya'ya destek vermişlerdir. BRICS ülkeleri yaptırımların hukuk dışı olduğunu ve BM Şartı'na aykırılık teşkil ettiği konusunda birleşmişlerdir.³²⁵

BRICS henüz bir ekonomik blok oluşturmuş değildir. Ülkeler arasındaki ekonomik işbirliği küresel ekonomik ilişkiler içerisinde küçük bir paya sahiptir. BRICS ülkeleri ürünlerini daha çok üye olmayan ülkelere pazarlamaktadır ve ülkeler arasındaki ticaret dikkat çekmeyecek kadar azdır. Ayrıca üyeler arasında bir serbest ticaret bölgesi,

³²¹ Sommer, "Geopolitik: Russland und..."

³²² "Russland-Treffen: Brics-Staaten..."

³²³ Miriam Prys ve Benedikt Franz, Der 6. BRICS-Gipfel: Rückschritt oder Institutionalisierung? (Erişim), <https://giga.hamburg/en/publication/der-6-brics-gipfel-r%C3%BCckschritt-oder-institutionalisierung>, **GIGA Focus**, Nr. 5/ 2014, 15 Ekim 2015, s. 2.

³²⁴ "Russland-Treffen: Brics-Staaten..."

³²⁵ Andrej Iljaschenko ve Juri Paniew, "G-20 Gipfel: BRICS Staaten setzen eigene Themen", 18 Kasım 2014, (Erişim), <http://de.rbth.com/politik/2014/s-staaten-setzen-eigene-themen-31903>, 15 Ekim 2015.

gümrük birliği, ekonomik ya da para birliğinin oluşturulacağına dair emareler de yoktur. Ayrıca BRICS ülkeleri şu an için ortak politika üretebilme kabiliyetine de sahip değildir.³²⁶ Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen, BRICS mevcut sisteme baskı oluşturmaktadır. Oluşturulan baskı BRICS ülkelerinin ilerleyen zamanlarda uluslararası alanda daha fazla söz sahibi olmasını sağlayacaktır. Bu anlamda 2015 yılı Aralık ayı içerisinde yapılan reformla birlikte Çin'in IMF içerisindeki oy oranı %3.81'den %6'ya çıkmıştır. Ayrıca Brezilya, Rusya ve Hindistan da IMF'de en yüksek oya sahip olan ilk 10 ülke arasına girmiştir.³²⁷ Dahası BRICS bankası güney ülkeleri arasında özellikle kalkınma alanındaki işbirliğinin geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynayacaktır. İlerleyen zamanlarda ise BRICS bankasının kuzey-güney ülkeleri arasında köprü fonksiyonu göreceği söylenebilir.³²⁸

Kalkınma bankalarının Çin'in küresel sistemi şekillenebilmesinde kullanışlı araçlar olacağı düşünülmektedir. Yeni Kalkınma Bankası (New Development Bank –NDB) yaptırıma uğrayan üye ülkelere krediler sağlaması açısından da oldukça önemlidir. Bu şekilde BRICS ülkelerinin Batı etkisindeki finansal kurumlara olan bağımlılığının azalacağı söylenebilir. Daha uzak bir gelecekte ise NDB'nin dünyadaki en büyük finans kuruluşlarından biri olması hedeflenmektedir.³²⁹ BRICS bünyesinde kurulan NDB ve İhtiyati Rezerv Düzenlemesi'nin (Contingent Reserve Arrangement - CRA) IMF ve ABD dolarına olan bağımlılığı azaltmaları beklenmektedir. Yine Asya'daki altyapı yardımlarının finansmanını sağlamak amacıyla kurulan Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB), 1966'da kurulan Asya Kalkınma Bankası'na (Asian Development Bank – ADB) alternatif oluşturacaktır.³³⁰ AIIB dünyanın birçok ülkesinin yoğun ilgisini çekmiştir. Ancak Çin'in bu oluşumla ABD karşısındaki asıl siyasi zaferi Almanya veya Büyük Britanya gibi ABD'nin yakın ilişki içerisinde olduğu devletlerin

³²⁶ Maihold, s. 5.

³²⁷ “Internationaler Währungsfonds: USA geben Widerstand gegen IWF-Reform auf”, **WirtschaftsWoche**, 1 Aralık 2015, (Erişim), <http://www.wiwo.de/politik/ausland/internationaler-waehrungsfonds-usa-geben-widerstand-gegen-iwf-reform-auf/12745774.html>, 1 Kasım 2015.

³²⁸ Maihold, s. 8.

³²⁹ Sümeyye Ayar, BRICS Kalkınma Bankası Ne Anlama Geliyor?, 27 Ağustos 2014, (Erişim), <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/brics-kalkinma-bankasi-ne-anlama-geliyor/4052>, **Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)**, 23 Kasım 2015.

³³⁰ Hilpert ve Wacker, “Geoökonomie trifft...”, s. 1, 2.

bankaya kurucu üye olmalarıdır.³³¹ Çin türü kalkınma bankalarına gösterilen yoğun ilgi, bu kuruluşların Dünya Bankası ya da ADB'ye rakip oluşturacağını düşünen ve bu nedenle girişimlere ihtiyatlı yaklaşan ABD'yi haklı çıkarmaktadır. Jinping'in Çin'in "diğer finans kuruluşları ile koordineli bir kalkınma hedeflediği" yönündeki söylemi³³² ise durumu yumuşatmaya yetmemektedir. Diğer yandan Çin'in oluşturduğu alternatif kuruluşlar gelişmekte olan ülkeleri de temsil etme iddiasındadır.³³³

Son gelişmeler ışığında Çin'in küresel sistemde paralel kuruluşlar oluşturma siyasetinin, ABD üzerinde bir baskı yarattığı dikkat çekmektedir. Zira bu gelişmelerin sonucunda yıllar süren ABD blokajı kalkmış ve IMF reformu Aralık 2015'te onaylamıştır. Reformlar, Çin'in IMF'deki oy oranını %3,81'den %6'ya çıkararak bu ülkeyi kuruluşdaki ikinci büyük güç konumuna yükseltmiştir. Yine Yuan'ın IMF'nin para sepetine alınması, Çin'in bu konudaki bir diğer başarısıdır. 1 Ocak 2016'dan itibaren geçerli bir kararla, dolar, euro, sterlin ve yen'in yanı sıra IMF'nin beşinci para birimi yuan olmuştur.³³⁴

³³¹ "Internationaler Währungsfonds USA..."

³³² Andreas Landwehr ve Joanna Chiu, "China will neue „regionale Ordnung" aufbauen", 28 Mart 2015, (Erişim), <http://www.fnp.de/nachrichten/politik/China-will-neue-regionale-Ordnung-rdquo-aufbauen;art46560,1332012>, 15 Ekim 2015.

³³³ Maihold, s. 8.

³³⁴ "Internationaler Währungsfonds: USA..."

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA SÜREKLİLİK ARZ EDEN BELİRLEYİCİ AMAÇLAR

I. TARİHSEL HAK İDDİALARININ BÖLGE POLİTİKALARINA ETKİSİ

Geçmişte sahip olunan ülkesel bütünlüğe ulaşmak ve kaybedilen toprakların - ki bu ne kadar uzun zaman önce ve ne kadar kısa süreli olmuş olursa olsun, Çin İmparatorunun bir zamanlar sahip olduğu her alanı kapsıyordu- yeniden elde edilmesi Çin'in başlıca hedefleri arasındadır.³³⁵ Dolayısıyla ülkesel bütünlüğün yeniden oluşturulması ve korunması Komünist Parti'nin en önemli meşruiyet kaynaklarından.³³⁶ Çin bu yönde ilk adımını, kaybedilen birinci Afyon Savaşı'nın ardından 1842 yılında imzalanan Nanking Antlaşması'yla birlikte Britanya'ya devrettiği Hong Kong'u, 1 Temmuz 1997'de iade alarak atmıştır. Hong Kong'un anavatana bağlanmasını, 1887 yılında Portekiz'e bırakılan Macao takip etmiş ve Macao 1999 yılında Çin sınırlarına dâhil edilmiştir. Hong Kong başta olmak üzere iki bölgenin de Çin açısından ekonomik değeri olduğu ortadadır. Ancak belki de bundan daha önemli olan nokta, bu iki bölgenin Çin'e dönmesiyle Çin'in, milli bütünlük ve itibar onarımında önemli bir adım atmış olmasıdır.

Çin imparatorluğu, gücü ile çevresine korku salan, ancak kültürü ile hayranlık uyandıran bir ülke olmuştur. Çinlilerin bilincinde Çin olağanüstü bir medeniyetti. Çin bir devletten çok daha ötesi, semanın altındaki her şeydi (tianxia). Çevresindeki birçok ülke Çin'in ya doğrudan denetimi altındaydı ya da Çin'e haraç ödemek suretiyle bende devlet statüsündeydi. Çin'in buyruklarına uymayan ve asi davranışlar sergileyen kimi topluluklarla ise savaşıyordu. Ancak bu savaşların savunmaya dayalı olduğunu belirtmek gerekir. Çin imparatorluğu evrensel söylemlerine karşın, hiçbir zaman

³³⁵ Fehlbier, s. 30.

³³⁶ Frédéric Krumbeyn, "Hongkongs Proteste und Taiwans Zukunft", Şubat 2015, (Erişim), **Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)**, http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/aktuell/2015A07_krb.pdf, 14 Aralık 2015, s. 2.

egemenlik ve etki sahasını genişletme ya da yabancı ülkeleri fethetme ve onları Çin kültürüyle bezeme isteğinde olmamıştır.³³⁷ Savaşın İmparatorluğun daha çok Çin üstünlüğüne dayalı mevcut sistemin sürdürebilmesi için başvurduğu bir yöntem olduğu söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle savaşlar Çin'in, barbar kabilelerin Çin toprak bütünlüğü ve kültürüne karşı gerçekleştirdikleri saldırılara karşı verdiği bir yanıt mahiyetindeydi.

Çin topraklarının 19. yüzyılda yabancılar tarafından istilaya uğraması Çin'de ülkesel sınırlara karşı bir hassasiyet yaratmıştır. Bu hassasiyet bugün en net biçimde Çin'in Tayvan ve adalar politikasında gözlemlenebilir.³³⁸

A. Tayvan Sorununun Çin Dış Politikasındaki Yeri

Tayvan'ın yeniden Çin ülkesinin bir parçası olması, Çin'in hayati çıkarları arasındadır. Tayvan, Qing İmparatorluğu tarafından fethedildiği 1683 yılından itibaren, Çin'in bir parçası olarak görülmüştür. Bu nedenle Çinlilerce hükümetin Tayvan'a yönelik politikası yayılmacıliktan ziyade bir statü sorunudur. Zira Çinlilere göre, Tayvan bölünmez Çin'in firari parçasını oluşturmaktadır. Bu anlamda Tayvan'ın anavatandan kopması Çinliler açısından sadece kutsal olarak görülen ülkesel bütünlüğün bozulması anlamını taşımamaktadır. Tayvan'ın ayrı bir birim olarak varlığını sürdürmesi, 'aşağılanma yüzyılı'nın' son hamlesi olarak Çin halkının hafızasında canlılığını korumaktadır.³³⁹ Zira Tayvan 1894-1895 Çin-Japon savaşı esnasında anavatandan koparılmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Japonya hâkimiyeti altında

³³⁷ Bauer, s. 86, 87, Ancak Çin her ne kadar işgalci bir devlet olmasa da anakara etrafında sürekli tampon bölgeler oluşturma gayreti içerisine girilmiştir. Günümüzde bu bölgeler; Tibet, Sincan, iç Moğolistan ve sınırlı da olsa Kuzey Kore'dir. Bauer, s. 87.

³³⁸ Gelber, s. 72.

³³⁹ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 166. *Nitekim Tayvan'ı anakaraya bağlama, İmparator Kangxi Dönemi'ne (1661-1722) dayanan tarihi kökleri olan bir idealdir. Tayvan'ın 1683'de fethedilmesi barış döneminin başlangıcı olarak nitelendirilmiştir.* Schmidt-Glinzer, s. 109.

kalmıştır. 1945 yılında Tayvan müttefikler tarafından Çin'e iade edilmesine karşın,³⁴⁰ Çin toprak bütünlüğü sağlanamamıştır.

19. yüzyıl boyunca Çin egemenliğine karşı saldırılarda bulunan Batılı güçler, İkinci Dünya Savaşı sonlanmasıyla yeniden alevlenen iç savaş süresince milliyetçi cepheye destek vererek Çin topraklarının de facto olarak ikiye bölünmesine zemin hazırlamışlardır. Ayrıca Batılı güçler, milliyetçilerin savaşı kaybederek Tayvan adasına kaçması sonrasında dahi desteklerini sürdürerek Çin'in tekrar birleşmesinin önünde ciddi bir engel oluşturmuşlardır. Bunlara ilaveten 1971'e kadar Batı bloğu tarafından Çin'in resmi temsilcisi olarak BM'de tanınan Milliyetçi Çin, BM üyeliği sayesinde Komünist Cumhuriyet'ten kendisine yöneltilecek muhtemel saldırılar karşısında güvence altında olmuştur. Bu zamana kadar Kuonmindang (KMT) hükümetinin Tayvan adasında anakara Çinliler'inden farklı bir ulus inşasını güçlendirdiği söylenebilir.³⁴¹

1971 yılında Çin Cumhuriyeti BM'den ihraç edilmiş ve Çin Halk Cumhuriyeti Çin hükümetinin resmi temsilcisi olarak tanınmıştır. Bu karar Tayvan'ın statüsünde önemli bir değişikliği beraberinde getirmekle beraber, birleşme yönünde önemli bir katkı sağlamamıştır. Zira Batılı güçlerin Tayvan'a destekleri fiili olarak sürmüştür. Örneğin Tayvan'ın en büyük destekçisi olan ABD ile Tayvan arasında 1971 yılından itibaren resmi düzeyde ikili diplomatik ilişki bulunmamaktadır. Buna karşın, "Tayvan İlişkiler Yasası" (Taiwan Relations Act) 1954 yılından bu yana yürürlüktedir. ABD ve Tayvan arasında karşılıklı güvenliği temin eden anlaşma gereğince taraflar, üçüncü bir tarafın saldırıda bulunması halinde destekte bulunmayı taahhüt etmektedirler. Ayrıca ABD

³⁴⁰ "China/Taiwan: Der Konflikt - Warum droht die Volksrepublik China der als Taiwan bekannten Republik China?", **Spiegel Online**, 15 Temmuz 1999, (Erişim),<http://www.spiegel.de/politik/ausland/china-taiwan-der-konflikt-a-31572.html>, 10 Nisan 2015.

³⁴¹ Anakaranın tarihsel hak iddialarına rağmen Tayvan oldukça geç bir tarihte Çin'in bir parçası haline gelmiştir. Tayvan'ın önce Hollanda (1624-1662) daha sonra Japonya (1895-1945) tarafından ilhak edilmesi anakarayla kültürel bir birleşmenin önüne geçmiştir. Birleşmenin önündeki bir diğer önemli engel ise, Tayvan nüfusunun sadece %14 gibi küçük bir kısmının kendini Çinli olarak tanımlamasıdır. Buna karşın yaklaşık %86'sı Tayvan ırkına mensuptur. Helwig Schmidt-Glinzer, s. 110.

Tayvan'a silah sevkiyatı şeklinde de destek vermektedir.³⁴² Bu sebeple Çinlilere göre Tayvan sorununun bugüne dek çözülememesinde ABD başta olmak üzere Batıların payı büyüktür.

Çin ulusal kimliği Çin-Tayvan ilişkileri ile yakından ilgilidir. Bu nedenle ilişkilerin geleceği, Çin iç siyasetini etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Tayvan'ın anakaraya bağlanması Tibet ve Sincan otonom bölgelerindeki ayrılıkçı düşüncelerin büyük ölçüde önüne geçecektir. Çin'in Tayvan'ın bağımsızlık ilanına göz yumması halinde ise bu bölgelerin de ilerleyen zamanlarda Tayvan örneğinde bağımsızlık çabalarında bulunacağı söylenebilir. Yine Güney Doğu Asya'ya yönelik Çin dış politikası için de benzer bir düşünce yapısı gözlemlenebilir. Tayvan'ın kaybı, Çin'in örneğin Spratly Adası üzerindeki egemenlik iddialarını da olumsuz yönde etkileyecektir.³⁴³

Diğer yandan 1949 yılında oluşan ve günümüzde dek çözümsüz kalan Tayvan sorununun özünde ayrılıkçı bir hareket yoktur. Milliyetçi Çin yönetimi kaybedilen iç savaş sonucunda Tayvan'a kaçtığı anda amaç, burayı bağımsız bir ada haline getirmek değildi. Milliyetçiler sürgünde bir hükümet oluşturdukları ve şartlar olgunlaştığında kendi güdülerinde birleşme gerçekleştirecekleri düşüncesinde olmuşlardır.³⁴⁴ Tayvan resmi politikası büyük Çin'i oluşturma hedefini tamamen rafa kaldırmamıştır. Ancak birleşme yönünde iki taraf arasında günümüze dek sonuca ulaştıracak bir mutabakat sağlanamamıştır.³⁴⁵ Diğer yandan 1992 yılında Pekin ve Taipei arasında varılan uzlaş, iki aktör arasında ortak bir niyet beyanı oluşturması açısından önemlidir.

Çin hükümet başkanı Hu Jintao ve Tayvanlı mevkidaşı Ma Yingjiu tarafından imzalanan Modus Vivendi ile iki taraf sadece 'Tek Çin' olabileceğini kabul etmekle

³⁴² Sarah Finkensiep ve Pascal Abb, "Taiwan und die Transpazifische Partnerschaft: Wirtschaftliche Integration oder politische Aufwertung?" **GIGA Focus Asien**, 1/2014, (Erişim), https://giga.hamburg.de/system/files/publications/gf_asien_1401.pdf, 14 Kasım 2015, s. 3.

³⁴³ Günter Schuber, "Die Taiwanfrage und die nationale Identität Chinas", Mart 1998, (Erişim), <http://library.fes.de/pdf-files/ipg/ipg-1998-3/artschubert.pdf>, 14 Kasım 2015, s. 267.

³⁴⁴ Kissinger, **China: Zwischen Tradition...**, s. 166.

³⁴⁵ Schmidt-Glinzer, s. 111.

beraber anlaşmanın içeriğini kendine göre yorumlama hakkına sahip olmuştur.³⁴⁶ Halk Cumhuriyeti ‘Tek Çin Politikası’ çerçevesinde Hong Kong örneğinde ‘bir ülke iki sistem’ modelini³⁴⁷ uygulamak arzusundadır. Tayvan hükümeti ise Tayvan ile Hong Kong’un kıyaslanamayacağı ve dolayısıyla ‘bir ülke iki sistem’ modelinin Tayvan’a uygulanamayacağı görüşündedir.³⁴⁸ Nitekim Çin Ulusal Halk Kongresi’nin, 2017’de Hong Kong’da yapılacak liderlik seçimine yönelik, Çin hükümetinin, adayları inceleme ve seçimlere kısıtlama getirme yönündeki Ağustos 2014 tarihli kararı, ‘bir ülke iki sistem’ modelinin Tayvan’ın demokratik yapısıyla uyuşmayacağı konusunda Tayvanlıları haklı çıkarmıştır.³⁴⁹ Tayvan’ın Pekin’in baskın olduğu bir birleşmeye sıcak bakmaması sorunu bir müddet daha çözümsüz bırakacak gibi görünüyor.³⁵⁰

Çin hükümeti Tayvan’ın bağımsızlık ilanında bulunması halinde şiddete başvurmaktan çekinmeyeceğini açıkça dile getirmektedir. 1995 yılında meydana gelen bir olay Çin’in bu konuda ne kadar ciddi olduğunu Tayvan ve ABD başta olmak üzere dünya toplumuna kanıtlamıştır. Tayvan yönetimi tarafından bağımsızlık söylemlerinin artması üzerine Çin 1995 yılı ortalarında, Tayvan Boğazının kendi yakasına Tayvan’ı vurabilecek füzeler yerleştirmiştir. Çin, böylelikle hiçbir koşulda bağımsız bir Tayvan’a müsaade etmeyeceğini ortaya koymuştur. Olay karşısında ABD Mart 1996’da bölgeye iki savaş uçağı sevk etmiştir. Ancak Çin’in bağımsızlık söylemleri karşısında verdiği tepki, Tayvan halkı üzerinde ciddi bir tedirginlik yaratmıştır.³⁵¹ Bu örnekten yola çıkarak Tayvan’ın mevcut koşullarda bağımsızlık ilan edemeyeceği söylenebilir. Çin ise Tayvan’ı tamamen kaybetmektense ABD’yle karşı karşıya gelmeyi göze alabileceğine dair sinyaller vermektedir. Buna rağmen dünyadaki imajını sarsmamak adına Çin’in barışçıl bir birleşmeyi önceleyeceği aşıkardır. Bu tür

³⁴⁶ Dirk Schmidt ve Sebastian Heilmann, **Aussenpolitik und Aussenwirtschaft der Volksrepublik China**, Springer Verlag, Trier, 2012, s. 107.

³⁴⁷ Bu model genel olarak bir siyasi birleşme üzerine odaklanmaktadır. Taipei geniş bir özerkliğe sahip olacak, hatta kendi ordusunu dahi buldurmaya devam edebilecekti. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Bauer, s. 81.

³⁴⁸ Schuber, “Die Taiwanfrage...”, s. 268.

³⁴⁹ Krumbein, “Hongkongs Proteste...”, s. 2.

³⁵⁰ Bauer, s. 81.

³⁵¹ Schmidt ve Heilmann, s. 116, 117.

bir birleşme ABD'nin bölge politikalarıyla da uyumlu olacaktır. Zira ABD Tayvan'ın anakarayla birleşmesine, bu birleşmenin barışçıl yollarla gerçekleşmesi halinde rıza göstereceğini sık sık belirtmektedir.³⁵²

Çin hükümeti Tayvan'ın bağımsızlık ilanının önüne geçmek ve birleşmeye zorlamak için daha ziyade diplomatik ve ekonomik yöntemlere başvurmaktadır. Bu anlamda Tayvan'ı siyasi alanda yalnızlaştırarak güçsüz bırakmak, Çin'in başvurduğu yöntemlerin başında gelmektedir. Çin, Taipei ile diplomatik ilişkilerine son vererek Çin Halk Cumhuriyeti'nin yanında yer almayı seçen Afrika ve Latin Amerika devletlerini ekonomik açıdan ödüllendirmektedir. Bu bağlamda Çin'in Afrika kıtasındaki girişimleri sonucunda 2000 sonrası dokuz Afrika ülkesi Çin'in yanında yer almayı seçmiş, sadece dört devlet Tayvan ile ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir.³⁵³ Dahası Pekin hükümeti Tayvan'ın egemenliğini onaylamak anlamına gelebilecek her türlü politikayı reddetmektedir. Tayvan'la doğrudan siyasi görüşmelerin başlatılması yahut Tayvan'ın uluslararası örgütlere üyeliğinin kolaylaştırılması, Çin hükümeti açısından bu anlama gelebilecek adımlardır.³⁵⁴ Tayvan 1971 yılında BM'den ihraç edilmekle BM'e bağlı organlardan da çıkarılmıştır. Uluslararası Para Fonu gibi bir takım örgütlerde ise Pekin'in baskıları sonucu kurum dışı bırakılmıştır. Tayvan'ın yeni üyeliği mevzubahis olduğu durumda ise Pekin Tayvan'ın üyeliğini bloke etmektedir.³⁵⁵

Diğer yandan iki aktör arasındaki diplomatik temaslarda son dönemlerde önemli mesafe kat edilmiştir. 1991-2014 yılları arasında düzenli aralıklarla süren yarı resmi ilişkiler,³⁵⁶ 2014 yılının Şubat ayında ilk defa hükümet düzeyinde görüşmeler gerçekleştirilmesiyle boyut değiştirmiştir. Bu anlamda Tayvan hükümetinden anakara

³⁵² Gelber, s. 384.

³⁵³ Gieg, s. 75, 76.

³⁵⁴ Krumbein, s. 2.

³⁵⁵ Patrick Zoll, "Politik in Asien: Taiwans Kampf um Mitsprache in der Welt", **NZZ**, 2 Eylül 2012, (Erişim), <http://www.nzz.ch/taiwans-kampf-um-mitsprache-in-der-welt-1.17557274>, 14 Kasım 2015. Diğer bazı örgütlere ise Tayvan "devlet olmak" şartını taşımadığı için üye olamamaktadır. Tayvan'ın üye olduğu en önemli örgüt Dünya Ticaret Örgütü'dür. Zoll.

³⁵⁶ Schuber, "Die Taiwanfrage...", s. 269.

ile ilişkiler Konseyi Bakanı Wang Yu-chi ile Çinli mevkidaşı Tayvan İşleri Ofisi Bakanı Zhang Zhijun'un, Çin'in Nanjing kentinde bir araya gelmesi, ilişkinin geleceği açısından tarihi bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. 1949'daki ayrışmanın ardından ilk kez gerçekleştirilen üst düzey görüşmelerin başlıca hedefini Wang, 'karşılıklı anlayışı güçlendirmek' olarak ifade etmiştir.³⁵⁷ Ancak ilişkilerde asıl önemli gelişme 2015 yılında yaşanmıştır. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ve Tayvanlı mevkidaşı Ma Ying-jeou'nun 7 Kasım 2015'te Singapur'da bir araya gelmesi ile gerçekleştirilen görüşme Komünist Parti yönetimindeki Çin dış politikası açısından dönüm noktası niteliğindedir. Zira Çin yönetimi Tayvan hükümetini tanımamak adına bu düzeydeki bir görüşmeyi 66 yıl boyunca reddetmiştir.³⁵⁸

Şüphesiz ilişkilerin ileri bir seviyeye geçmesinde Çin yanlısı Ma Ying-jeou'nun 2008 yılında Tayvan'daki başkanlık seçimlerini kazanması önemli bir rol oynamıştır. Ma Ying-jeou'nun başkan seçilmesi sonrasında iki taraf arasında haftada yüzlerce doğrudan uçuş imkânı sağlayan, turizm akışını kolaylaştıran ve bankacılık sektöründe kolaylık sunan yaklaşık 20 anlaşma imzalanmıştır.³⁵⁹ Söz konusu işbirliği, gelecekte taraflar arasındaki ilişkilerin normalleşeceği umudunu doğurmuştur. Ancak, 16 Ocak 2016 yılında gerçekleştirilen seçim sonucunun, olumlu seyreden ilişkileri sekteye uğratacağı tahmin edilmektedir. Seçim sonucunda Çin yanlısı politikalarıyla halkın tepkisini toplayan Milliyetçi Parti (KMT) mağlup olmuş ve bağımsızlık yanlısı Demokratik Kalkınma Partisi (DPP) birinci parti olarak çıkmıştır. DPP'nin seçimden zaferle çıkması, Tayvan halkının Çin ile yakınlaşmadan duyduğu rahatsızlığın belirtisi olarak düşünülebilir. DPP ile Çin-Tayvan ilişkilerinin KMT ile geliştiği kadar sıcak olmayacağı söylenebilir. Buna karşın DPP seçim kampanyaları sırasında bağımsızlık yönünde adım atılmayacağına güvencesini vermiştir. Yine DPP'nin seçim

³⁵⁷ "Erstmals seit 65 Jahren: China und Taiwan reden auf Regierungsebene", Spiegel Online Politik, 11 Şubat 2014, (Erişim), <http://www.spiegel.de/politik/ausland/china-und-taiwan-fuehren-ranghoechste-gespraech-seit-1949-a-952678.html>, 13 Haziran 2015. Gerek Tayvan gerekse Çin hükümetlerince temaslar için gerekli birimlerin oluşturulması, iki taraf arasındaki sorunun diplomatik yoldan çözülmesine verilen önemi göstermesi açısından önemlidir.

³⁵⁸ "Konflikt zwischen Taiwan und China: Erstes Präsidententreffen seit 66 Jahren", **WirtschaftsWoche**, 4 Kasım 2015, (Erişim), <http://www.wiwo.de/politik/ausland/konflikt-zwischen-taiwan-und-china-erstes-praesidententreffen-seit-66-jahren/12539170.html>, 14 Aralık 2015.

³⁵⁹ "Erstmals seit 65 Jahren: China..."

söylemlerinde, Tayvan'ın ABD ve AB gibi farklı ticaret ortakları ile ilişkileri derinleştirmek suretiyle Çin'e duyulan ekonomik bağımlılığı dengelemeyi amaçladığı belirtilmektedir.³⁶⁰ Bu koşullar altında Çin'in yakın zamanda Tayvan ile birleşme hedefine ulaşamayacağı söylenebilir. Ancak Çin'in resmi politikası er ya da geç Tayvan'ın anakaraya bağlanmasını öngörmektedir. Çinlilere göre bu sadece bir zaman meselesidir.³⁶¹

Öte yandan iki aktör arasındaki ekonomik ilişkilerin ciddi bir düzeye ulaşmasının siyasi entegrasyonu kolaylaştırıcı bir unsur olup olmadığı sorusu düşünülebilir. Ancak Tayvan'ın oldukça gelişmiş bir ekonomiye sahip olması ve Tayvan ve Çin arasındaki birleşmeye dair esas sorunun siyasi sistemden kaynaklanması ekonomiyle gelen bir birleşme ihtimalini zayıflatmaktadır.

B. Çin'in Egemenlik İddialarının Bölgesel Dengelere Etkisi

Çin'in güçlenmesi Asya'da endişeyle karşılanmaktadır.³⁶² Özellikle Güneydoğu Asya'daki birçok ülke, Çin'in eski gücüne kavuştuğunda ekonomik etkisini hissettireceği ve yeniden yayılma siyasetine başlayacağı inancındadır.³⁶³ Çin'in silahlanmaya giderek daha fazla yatırım yapması bu kanyı güçlendirmektedir.³⁶⁴ Çin yöneticileri ise bölge ülkelerinin dikkatlerini Japon militarizmine yönelterek Çin

³⁶⁰ Jürgen Hanefeld, "China-kritische Opposition gewinnt WahlDemokratie im Herzen, China im Blick", **Tagesschau**, 16 Ocak 2016, (Erişim), <https://www.tagesschau.de/ausland/taiwan-wahlen-105.html>, 14 Aralık 2015.

³⁶¹ "China/Taiwan: Der Konflikt..."

³⁶² Erling, **China – Der Sprung ins Ungewisse**, Herder Verlag, Freiburg, Almanya, 2002, s. 44.

³⁶³ Gelber, s. 403

³⁶⁴ Burada Çin'i silahlanmaya teşvik eden başlıca unsurun Japonya'nın silahlanması ve Japon-ABD ittifakından duyduğu endişe olduğu unutulmamalıdır.

karşısında algılanan endişeyi bertaraf etmeyi planlamaktadır. Ancak bu politika çok fazla başarı sağlayamamıştır.³⁶⁵

Güneydoğu Asya'da Çin yayılmacılığından duyulan korku, Çin'in bölgeye etkili bir şekilde nüfuz etmesini zorlaştırmaktadır. Soğuk Savaş süresince birçok bölge ülkesiyle yaşanan kopukluk, buraya nüfuzu güçleştiren bir diğer önemli nedendir.³⁶⁶ Kamboçya'daki çatışmanın 1990 yılında durulması ve ardından Endonezya, Singapur ve ertesi yıl Bruney'le diplomatik ilişkilerin yeniden başlatılmasıyla ülkeler arasında yakınlaşma için önemli bir adım atılmıştır. ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) üyeleri³⁶⁷ ve Çin arasındaki soğukluğu gideren konulardan biri, Batılı değerlerin reddi ve insan hakları uygulamalarındaki benzerlikten dolayı birbirlerine verdikleri destek olmuştur. Bunlara ek olarak her iki tarafın menfaatleri iktisadi ilişkilerin derinleştirilmesini gerektirmektedir.³⁶⁸ Ancak tüm bunlara rağmen Çin ve ASEAN ülkeleri arasında bir dostluktan söz etmek orta, hatta uzun vadede mümkün değildir. Çin'in bölge ülkeleri ile yakınlaşmasının önündeki en büyük engel Güney Çin Denizi'ndeki adalar ve buna bağlı olarak kıta sahanlığı sorunudur.

³⁶⁵ Fehlbier, s. 99. Tahmin edileceği gibi bu durum, bölgedeki diğer ülkelerin silahlanma yarışına girmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bölge ülkeleri gerek ateşli silahlar gerekse donanma ve hava gücüne yıllardır yoğun yatırım yapmaktadırlar. Brzezinski, **Tercih**, s. 141.

³⁶⁶ Çin'in Soğuk Savaş yılları boyunca Batı yanlısı hükümetlere duyduğu öfke, bu ülkelerle sınırlı bir ilişki geliştirmesine neden olmuştur. 1967 yılında kurulan ASEAN, Çin'in Güney Doğu Asya'da etkisini azaltacak, Batı uzantısı bir örgüt olarak algılanmıştır. Fehlbier, s. 115. S. 116.

³⁶⁷ Örgütün üyeleri: Filipinler, Malezya, Tayland, Endonezya, Filipinler, Singapur, Laos, Bruney, Burma, Vietnam ve 1999'dan bu yana Kamboçya'dır.

³⁶⁸ Fehlbier, s. 119.

Harita 2. Bölge Ülkelerinin Güney Çin Denizi'ndeki Egemenlik İddiaları.³⁶⁹

Haritadan da anlaşılacağı üzere Çin'in de aralarında bulunduğu bölge ülkelerinin Güney Çin Denizi'ndeki egemenlik iddiaları oldukça girift bir hale bürünmüştür. Çin Halk Cumhuriyeti Paracel³⁷⁰ ve Spratly adalarını kuşatan Güney Çin Denizi'ni imparatorluk suları olarak kabul etmektedir. Bu düşünce doğrultusunda günümüz Çin yönetimlerinin, Milliyetçi hükümetin 1940'larda egemenlik alanı olarak belirlediği "dokuz çizgili hatı" benimsemesi anlaşmazlıkların kaynağını oluşturmaktadır. Çin kıyılarından itibaren yaklaşık 1000 km'lik bir alanı kapsayan bu hat, Güney Çin Denizi'nin %90'ını oluşturmaktadır.³⁷¹ Bu durumun komşu ülkeler açısından en önemli yanı; Çin bu bölgede hâkimiyet kurmakla dünyanın en önemli deniz güzergâhlarından birini kontrol etme şansına kavuşmaktadır. Daha da kötüsü, bu şekilde Çin birçok Asya ülkesinin sınırlarına kadar dayanmaktadır.³⁷² Öte yandan

³⁶⁹ Petra Kolonko, Südchinesisches Meer: Inseln der Macht, **Frankfurter Allgemeine**, 10 Nisan 2015, Erişim, <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/asien/china-schafft-inseln-im-suedchinesischen-meer-13529913-p2.html>, 12 Ekim 2016.

³⁷⁰ Paracel adaları Çin'in denetimindedir. Ancak Adalar üzerindeki egemenlik tartışması sürmektedir.

³⁷¹ Kolonko, "Südchinesisches Meer...". Çin'in tarihsel hak iddiaları; Çin'in Güney Çin Denizi'ni ilk keşfeden, isimlendiren ve bu denizde hak talep eden ilk ülke olduğu ve yine Çin'in 2000 yıldan beri Güney Çin Denizi'nde aktif olduğu tezine dayanmaktadır. Steinmelz.

³⁷² Bauer, s. 69.

Spratly adaları, balıkçılık kaynaklarının yanı sıra petrol ve doğalgaz rezervi içermesi ihtimali nedeniyle de Çin ve her bir ASEAN ülkesi arasında giderek paylaşılmaz hale gelmiştir.³⁷³

Güney Çin Denizi'nin gerek tarihsel gerekse stratejik nedenlerle Çin açısından vazgeçilmez olması, yönetimi bu alanlarla ilgili aktif bir siyaset izlemeye zorlamaktadır. Bu doğrultuda hükümet, kendi mülkiyetinde olduğunu iddia ettiği alanlarda petrol arama faaliyetlerine başlamıştır. Bu amaçla Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNOOC) aracılığıyla Mayıs 2014'te Paracel Adaları yakınında büyük bir petrol keşif kulesi yerleştirilmiş ve yaklaşık 80 gemiyle bu kulenin faaliyetleri güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca Çin civar devletlerin Güney Çin Denizi'nde petrol ve doğal gaz sondajı yapmalarını ve sismik araştırmalarda bulunmalarını engellemektedir.³⁷⁴

Sınır tartışmaları sürerken bölgede nüfuzunu arttırmak amacıyla Çin, son yıllarda Spratly Adaları yakınlarında yapay ada inşaa etme yoluna gitmektedir. Bu amaçla Çin, deniz dibinden çıkardığı kumu mercan kayalıklarına pompalamakta ve kumlu alanların üzerine beton dökerek deniz egemenlik alanlarını genişletmeye çalışmaktadır. İnşa edilen yapay adalar uluslararası hukuka aykırıdır. Buna rağmen yapay adalar inşa etme fikrinin oldukça sistematik bir politika olduğu gözlemlenmektedir.³⁷⁵ Zira Çin, genişlettiği alanlara askeri amaçlar için limanlar, havaalanları, dev hangarlar inşa etmekte ve buralara füzeler yerleştirmektedir. Bu sayede Çin, hak iddiasında bulunduğu adaları askeri olarak da savunma kabiliyetine erişmektedir. Diğer yandan Çin'in adalar üzerinde aktif siyaset izlemesi ve bu alanları silahlandırması Çin'in güvenlik kaygılarına da işaret etmektedir. Zira Çin kendini ilki Japonya'dan başlayan ve Filipinler'den Endonezya'ya kadar uzanan, diğeri Aleut Adaları'ndan Guam'a

³⁷³ Schmidt-Glinzer, s. 112, 113.

³⁷⁴ Azhar Serikkaliyeva, "Güney Çin Denizindeki Sınır Anlaşmazlıklarına Çin'in Bakış Açısı", **Euroasian Research**, 12 Ekim 2016, (Erişim), <http://eurasian-research.org/tr/research/publication/e-bulletin/g%C3%BCney-%C3%A7-denizindeki-s%C4%B1n%C4%B1r-anla%C5%9Fmazlıklar%C4%B1na-%C3%A7in%E2%80%99-bak%C4%B1%C5%9F-a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1>, 13 Kasım 2016, s. 1.

³⁷⁵ Kolonko, "Südchinesisches Meer..."

kadar uzanan iki takımada tarafından çevrelenmiş hissetmektedir. Bu adalar ya ABD müttefikleri ya da Guam gibi bizzat ABD tarafından yönetilmektedir.³⁷⁶

Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki ada ve adacıklar üzerinde egemenlik iddia etmesi nedeniyle Filipinler sorunu Ocak 2013 yılında Lahey Daimi Hakem Mahkemesine taşınmış ve tartışmalı alanların statüsünün belirlenmesini istemiştir. Zira bu alanların statüsü, iki ülke arasındaki deniz sınırının da belirlenmesi anlamına gelmektedir. Çin bu alanların ada olduğu ve bu yüzden 200 millik kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye sahip olduğunu iddia etmektedir. Buna karşın Filipinler bu alanların kayalık olduğunu kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye sahip olamayacağını, dolayısıyla kendi münhasır ekonomik bölgesi içerisinde bulunduğunu iddia etmiştir. Nitekim dava Temmuz 2016'da sonuca bağlanmış ve Mahkeme büyük ölçüde Filipinler lehine karar vermiştir. Buna göre tartışmalı alanların ada değil kayalık olduğu –hatta bazılarının yükselti olduğu- yönünde karar verilmiştir. Ayrıca Mahkeme Çin'in tarihsel egemenlik iddialarını reddetmiştir. Bunlara ilaveten Mahkeme “2010 yılından bu yana Filipinlerin münhasır ekonomik bölgesinde petrol ve doğal gaz arama ve balıkçılık faaliyetlerinde bulunma hakkının Çin tarafından engellendiği ve Çin'in alan kazanımı yönündeki diğer çabalarının da Filipinlerin egemenlik haklarını zedelediği yönünde karar vermiştir.”³⁷⁷ Filipin iddialarına hak veren bir diğer hüküm Çin'in Güney Çin Denizi'nde çevreye zarar verici faaliyetlerde bulunduğu ve bunun hukuka aykırı olduğu şeklinde olmuştur.³⁷⁸

Her iki ülkenin de BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olması hakemliğe başvurmayı zorunlu kılmıştır. Buna rağmen Çin, Mahkeme'nin yetkisini kabul etmemiş ve ülkesel anlaşmazlıklar ve deniz sınırları konusunda üçüncü bir tarafın

³⁷⁶ Vanessa Steinmetz, “China vs. Philippinen: Insel oder Felsen? **Spiegel Online**, Worum es beim Streit im Südchinesischen Meer geht“, 12 Temmuz 2016, Erişim, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/suedchinesisches-meer-was-bedeutet-das-urteil-aus-den-haag-a-1102595.html>, 13 Kasım 2016.

³⁷⁷ Michael Paul, “Der Schiedsspruch im Fall „Philippines v. China“: Zwiespältige Konsequenzen”, **Mitteilungen des Japanisch-Deutschen Zentrums Berlin (JDZB)**, Eylül 2016, (Erişim), <https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/medienbeitraege/echo116d-paul.pdf>, 13 Kasım 2016.

³⁷⁸ “Çin, Güney Çin Denizi davasını kaybetti”, **Milliyet**, 12 Temmuz 2016, (Erişim), <http://www.milliyet.com.tr/cin-guney-cin-denizi-davasini-dunya-2276616/>, 13 Kasım 2016.

hakemliğini kabul etmeyeceğini beyan etmiştir.³⁷⁹ Anlaşılacağı üzere Çin sorunu çok taraflı platformlara getirmekten kaçınmakta ve söz konusu ülkeyle çözüme kavuşturma seçeneğini değerlendirmektedir.³⁸⁰

Çin hukuki olarak geçersiz kabul edilen tarihsel haklar doktrinine dayanarak bölgede fiili bir durum yaratıp bir “oldu bitti”yle bölgede hâkimiyetini sağlamak istemektedir. Ancak bu politika Çin’in gerek bölgesel, gerekse küresel faaliyetlerinin etkisini azaltacak niteliktedir. Çin’in egemenlik iddiaları zorla kabul ettirmesi saygınlık kaybından daha önemlisi tepkilere ve karşıt gruplaşmaların ve dengelerin ortaya çıkmasına yol açabilir. Zira adalar sorununun yol açacağı bir gerginlik ASEAN ülkelerinin ABD’ye daha da yaklaşmasını beraberinde getirecektir. Çin’in, Güney Çin Denizi’nde zora dayalı hâkimiyet kurma girişimi bu sebeplerle ekonomik gelişimine de önemli bir darbe vuracaktır.³⁸¹ Güney Çin Denizi’ndeki Çin egemenlik iddialarının şiddetlenmesi ve “dokuz çizgili hat” kapsamında denizlerin Çin tarafından kontrol edilmesi ABD’yi –ve Japonya’yı- sorunun bir tarafı haline getirecektir. Çin’in güçlenmesi ve yükselişi ABD’nin bölgedeki üstünlüğünü dengeleyici bir işlev görecektir. Böylesi bir durum ABD’nin askeri faaliyetlerine zarar verebilecek niteliktedir.³⁸² Çin’in bölgedeki egemenlik iddialarına göz yumulması, uluslararası ticaretin güvenliğini tehlikeye düşürecek potansiyeldedir. Çin ASEAN ülkelerinin kendisine karşı birleşmesini önlemek ve Japonya’yla ABD’nin soruna taraf olmasını engellemek³⁸³ için daha barışçıl bir politika izlemek zorundadır.

Tayvan’ın 190 kilometre kuzeydoğusunda bulunan Senkaku/Diyaoyu Adaları, Çin’in zaten nazik bir ilişki sürdürdüğü Japonya ile arasındaki gerilimi kolayca artırabilecek bir niteliktedir. 16. yüzyıldan bu yana Çin’in hak iddiasında bulunduğu Senkaku/Diyaoyu Adaları 1945’ten bu yana Japon egemenliği altındadır. Elbette ada

³⁷⁹ Steinmelz, “China vs. Philippinen...”

³⁸⁰ Steinmelz, “China vs. Philippinen...”

³⁸¹ Harris, s. 92, 93.

³⁸² Serikkaliyeva, “Güney Çin Denizi’ndeki...”, s. 1.

³⁸³ Fehlbier, s. 122, 123.

her iki taraf açısından ülkesel bütünlüğün bir parçası sayıldığı için çok değerlidir.³⁸⁴ Ancak günümüzde adayı bir o kadar önemli kılan şey petrol ve doğalgaz yoksunu her iki ülkenin, Senkaku Adaları'nda çıkarılan enerji kaynaklarına duyduğu şiddetli ihtiyaçtır.³⁸⁵ Yine Senkaku Adaları'ndaki rekabeti artıran bir diğer neden bölgenin balıkçılık açısından taşıdığı önemdir. Nitekim tüm bu faktörler Çin-Japon askeri çatışması riskini artırmaktadır ve bu konuyu Güney Çin Denizi'ndeki sorundan daha hassas kılmaktadır. Çin tarafı sorunun müzakere edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Buna karşın Japonya'nın ihtilafli bir hak iddiası olduğunu reddetmesi sorunun çözümünü –en azından diplomatik düzeyde- oldukça zorlaştırmaktadır.³⁸⁶ Öte yandan Çin, yakın ilişki içerisinde olduğu Burma'da edindiği limanlar üzerinden Hint Okyanusu'na çıkmayı arzulamaktadır. Tahmin edileceği üzere bu durum Hindistan tarafından şüpheyle karşılanmaktadır.³⁸⁷

Çin'in güçlenmesi bölgedeki diğer ülkelerin refah seviyesini artırsa da, bunun istenmeyen sonuçları olacağı düşünülmektedir. Çin yeterince güçlendiğinde, toprak iddialarını yeniden gündeme getireceği kesin gibidir. Zira bu, "Büyük Çin'i" yeniden yaratmanın başlıca koşullarından biridir. Bu açıdan Çin'in toprak iddiaları orta ve uzun vadede Doğu Asya'daki (Asya-Pasifik'teki) en önemli istikrarsızlık kaynağı olacaktır.

Çin'in kuzey ve kuzey-batı komşularıyla ilişkilerine gelince, Orta Asya bölgesi Çin'in Batı'ya açılan kapısı olma özelliğiyle yüzyıllardan bu yana önemini korumaktadır. Çin İmparatorluğu, İpek Yolu adı verilen güzergâh sayesinde başta ipek ve porselen ticareti olmak üzere çok sayıda ürün ihraç ederek ekonomisini canlı tutmuştur. Diğer yandan bölge, akıncı topluluklarının anavatanı olması sebebiyle, imparatorluk sınırlarının en zayıf noktasını teşkil etmiştir. Bu nedenle Çin, kuzey topluluklarının etkilerinden

³⁸⁴ Esasen adalar önemli bir alanı kaplamamaktadır. Ancak adalara sahip olmak yaklaşık 40.000 metrelik kıta sahanlığının da kullanımına izin vermektedir. Bkz.: Fehlbier, s. 101.

³⁸⁵ Schmidt-Glinzer, s. 113.

³⁸⁶ Harris, s. 97, 98. Japonya adaları 1895 yılında işgal ettiğinde adaların o tarihte hiçbir devlete ait olmadığını ileri sürmektedir. Buna karşın Çin bu bölgenin Çinli balıkçıların avlanma alanı olduğunu ve Japonya'nın Çin-Japon savaşı sonrasında adaları zorla Çin'den kopararak kendi topraklarına kattığını iddia etmektedir. 1978 yılında imzalanan barış anlaşması soruna değinmemiştir. Harris, s. 98.

³⁸⁷ Bauer, s. 69

korunmak için kimi zaman sınırlarını duvarlarla çevreleme, kimi zaman ise bu topluluklarla anlaşma yoluna gitmiştir. Böylece hem imparatorluk toprakları güvence altına alınmış, hem de ticaretin sürekliliği sağlanmıştır.

Bugün için Çin dış politikasında Orta Asya'ya yüklenen anlam çok farklı değildir. Orta Asya ile olan sınırlar, Çin'in en önemli güvenlik zafiyetini oluşturmaktadır. Güneydoğu Asya ülkeleri ile olduğundan farklı nitelikte de olsa, bu bölge ile de egemenlik tartışmaları mevcuttur. Çin'in Orta Asya ülkelerinden toprak talepleri yoktur. Sorun daha çok, bu ülkeler ile olan sınırların Çin'in toprak bütünlüğünü doğrudan tehdit etmesinden kaynaklanmaktadır.³⁸⁸ Bilindiği gibi SSCB 1991 yılında çözülmeye başlamış ve bu çözümlenin sonucunda ortaya, ne Çin'in ne de Rusya'nın tek başına dolduramayacağı bir güç boşluğu çıkmıştır. Bu anlamda Çin, İmparatorluk döneminde başını ağrıtan sınır sorunlarıyla yeniden karşı karşıya kalmıştır. SSCB'nin dağılarak Orta Asya'da yeni devletlerin ortaya çıkması sonucu Çin'in karşı karşıya olduğu en öncelikli ve Çin'i en fazla rahatsız eden konu; Uygur, Tibet ve Moğol milliyetçilerinin bağımsızlık konusunda cesaretlenmeleri olmuştur.³⁸⁹ 11 Eylül 2001 saldırıları ile önemi artan bir diğer konu ise, Orta Asya bölgesinin yükselen İslami radikalizmin etkisiyle teröristler ve uyuşturucu kaçakçıları için sığınak haline gelmesidir.

Güvenlik kısılcısından kurtulmak amacıyla Pekin, çağın getirilerinden yararlanma yoluna gitmiştir. Çin 21. yüzyılda güvenlik içerisinde yaşayabilmenin çevresine set çekerek, kendisini izole etmekten değil, çok taraflı ilişkiler geliştirmekten geçtiğini kavramıştır. Bu minvalde Çin, gerek Orta Asya'daki gelişmeleri denetim altında tutabilmek, gerekse ABD'yi dengelemek amacıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) kurulması için Rusya'yla işbirliği yapmayı seçmiştir.³⁹⁰ Bu unsurlar dikkate

³⁸⁸ Orta Asya bölgesi, özerk Sincan eyaleti (Doğu Türkistan) ile sınırdış olduğu için ülke bütünlüğünü doğrudan etkileyebilecek durumdadır.

³⁸⁹ Selçuk Çolakoğlu, “Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Çin”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1(Bahar 2004), (Erişim), <http://www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2010/09/Sanghay-Isbirligi-Orgutunun-Gelecegi-ve-Cin.pdf>, 10 Ocak 2014.

³⁹⁰ Çolakoğlu, “Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği...” s. 177–181, Örgütün başlıca kurulma sebebi sınır güvenliğinin artırılması olsa da, örgütün sonraki toplantılarında iktisadi işbirliği, ulaşım ve iletişim gibi hedefler de belirlenmiştir.

alındığında ŞİÖ'nün kurulması Çin hükümetinin kendi ülkesindeki hâkimiyetini ve bölgedeki egemenliğini güçlendirdiği kabul edilebilir.³⁹¹

Sınır/egemenlik sorunları bir kenara bırakılacak olursa Çin, Orta Asya hükümetleriyle dostça ilişkiler geliştirmiştir ve bu ülkelerle ortak menfaatleri bulunmaktadır. Bir bakıma Çin'in Orta Asya ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmasının önemli bir nedeni kuzeybatı sınırındaki ayrılıkçılığın önüne geçmek olmuştur. Çin komşu ülkelerin sınırdaki ayrılıkçı hareketlere destek vermelerini önlemek amacıyla bu ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından tanımış ve Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'la sürdürülen sınır müzakerelerinde daha kolay taviz vermiştir.³⁹² Ayrıca aktörler arasındaki ticaretin bugün çok önemli bir düzeye ulaşması ülkeler arası ilişkileri beslemektedir. Çin büyüme için ihtiyaç duyduğu en önemli stratejik madde olan petrolün büyük bir kısmını bu ülkelerden temin etmektedir. Kısaca enerji güvenliği İpek Yolu'nun güvenliğinin yanı sıra Çin'in güvenlik politikalarına yeni bir boyut olarak eklenmiştir. Özetle Orta Asya, Çin'in siyasî, güvenlik, enerji ve ekonomik çıkarlarını ilgilendiren bir bölge olarak tarihi önemini korumaktadır.³⁹³

II. ÇİN'İN BÖLGESEL VE ULUSLARARASI GÜÇ OLMA YOLUNDA İMAJ YENİLEME ÇABALARI

1990'lı yılların ortalarında yaşanan zorlu süreç Çin diplomasisinde de yenilikleri beraberinde getirmiştir. Güney Çin Denizi'nde güç gösterisinde bulunulması ve Çin'in güneydoğu Asya ülkelerinin ABD ile olan işbirliğini azaltma talepleri sonuçsuz kaldığı gibi, bölgede Çin'e karşı olan güvensizliği de artırmıştır. Buna karşın 1997-1999 yılları arasında yaşanan Asya ekonomik krizinde Çin işbirlikçi bir tavır sergilemiştir. Çin sergilediği işbirliğinin büyük bir kabul ve saygı ile karşılandığını tespit etmiştir. Kriz sonrasında Çin hükümeti yumuşak gücünü kullanarak dünyada kendisine karşı oluşan güvensizliği bertaraf etmeye çalışmıştır. Son tahlilde amaç

³⁹¹ Harris, s. 166.

³⁹² Harris, s. 101.

³⁹³ Erkin, s. 7.

uluslararası ilişkilerde “güvenilir, işbirlikçi ve barışçıl bir aktör” olarak algılanmaktadır.³⁹⁴

Çin barışçıl bir imaj yaratmak, dolayısıyla aktör olarak statüsünü yükseltmek ve uluslararası siyasetteki etkisini artırmak amacıyla ‘Barışçıl Yükselme’ ve ‘Ahenkli Dünya’ teorilerini geliştirmiştir. Söz konusu teorilerle Çin’in yabancılar tarafından maruz bırakıldığı aşağılanmaya vurgu yapılarak, Çin’in hegemonik amaçları olmadığı, aksine çok-kutuplu bir dünya düzeni arzuladığı belirtilmektedir.³⁹⁵

Çin’in dış dünyada imajını geliştirmek için başvurduğu en önemli araç yumuşak güçtür. Kavram Çin akademisyenleri tarafından her ne kadar 1990’lı yılların başında tartışmaya başlansa da³⁹⁶, Çinliler yumuşak güç stratejisi mantığı ile yüzyıllar boyu iç içe yaşamışlardır. Diğer bir ifade ile Çinliler yumuşak güç stratejisi ile Sun Zi ya da Menzius öğretileri arasında yakın ilişki kurmaktadır.³⁹⁷ Bu nedenle yumuşak güç stratejisinden geleneksel bir dış politika uygulaması olarak söz edilebilir. Çin dış politikasında 1990’lı yılların sonunda muhtemel bir strateji olarak düşünülen yumuşak güç³⁹⁸ ile Çin, hem küresel itibarını artırmayı hem de yabancı basının resmettiği Çin algısını değiştirmeyi hedeflemektedir. Bir diğer amaç ise dünyada giderek artan ‘Çin tehdidi’ tezini geçersiz kılarak dünya kamuoyunu Çin’in barışçıl niyetlerine ikna etmektir.³⁹⁹

A. Dış yardımların Çin Dış Politikasındaki Yeri

Dış yardım Çin dış politikasında esasen çok yeni bir olgu değildir. Çin Halk Cumhuriyeti 1949 yılında kuruluşundan kısa süre sonra, diğer devletlere yardımda

³⁹⁴ Schmidt ve Heilmann, s. 52, 53.

³⁹⁵ Edith Stifter, **Soft Power der chinesischen Aussenpolitik**, (Yüksek Lisans tezi) Viyana, 2011, s. 6, 7.

³⁹⁶ Stifter s. 37.

³⁹⁷ Stifter, s. 37.

³⁹⁸ Stifter, s. 38.

³⁹⁹ Barr, s. 58, 59.

bulunmuştur. Öncelikle komşularından Kuzey Vietnam ve Kuzey Kore'ye, 1956'dan bu yana ise bazı Afrika devletlerine dış yardım sunmuştur. Ancak dış yardımların Çin dış politikasında yumuşak güç aracı olarak kullanılması oldukça yenidir. 1949-1978 yılları arasında ideolojik çizgide dış politika takip edilmesi sonucu dış yardımlar siyasi çıkarılara göre, ideolojik hısımlara aktarılmıştır. Çin hükümeti emperyalist baskı ile mücadele eden ülkeleri desteklemiştir. Aynı zamanda kalkınmakta olan ülkeler arasından, Maoist ideoloji çerçevesinde gerçekleşecek dünya sosyalizmine destek sağlanması umulmuştur.⁴⁰⁰ 1978 yılında Deng yönetimi altında Çin dış politikasının daha pragmatist bir çerçeveye oturması ile birlikte kalkınma işbirliğinde önemli bir kesinti yaşanmıştır. Hükümet için ülkenin kalkınması ve modernizasyonu öncelik arz etmiştir. Kalkınma yardımlarının dış politikada yeniden bir strateji olarak kullanılması ise ancak 1990'lı yıllarda mümkün olmuştur.⁴⁰¹

Yumuşak güç aracı olarak dış yardımlar, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri başta olmak üzere Asya, Doğu Avrupa ve Okyanusya'da varlığını göstermektedir. Çin ihtiyaç duyan devletlere hibe, faizsiz kredi ya da uygun faizli imtiyazlı krediler olmak üzere üç başlıkta kalkınma yardımlarında bulunmaktadır. Ayrıca Çin "Angola Modeli" adı altında ihtiyaç sahibi ülkelere yol, demiryolu, baraj, hastane ve okul gibi altyapı çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Karşılığında ise başta petrol olmak üzere çeşitli hammadde transferinde bulunmaktadır.⁴⁰² Çin hükümetinin Afrikalı ülkelere ekstra ödeme avantajları sunması onu cazip bir partner haline getirmektedir. Yine borç

⁴⁰⁰ Hartmut Sangmeister, "China, Lateinamerika und die Karibik – eine etwas andere Art von Entwicklungshilfe", **GIGA Focus**, Nr. 7 2011, (Erişim), http://www.giga-hamburg.de/de/system/files/publications/gf_lateinamerika_1107.pdf, 20 Şubat 2014, s. 2.

⁴⁰¹ Sangmeister, s. 3.

⁴⁰² Antje Diekhans, „Das 150-Millionen-Euro-Geschenk aus China“, **Tagesschau**, 30 Ocak 2012, (Erişim), <https://www.tagesschau.de/ausland/afrikanischeunion102.html>, 20 Şubat 2014. Çin kendine has bir uygulama olan "Angola modeli"yle söz konusu ülkelere farklı bir ödeme fırsatı sunulmaktadır. 'Altyapı için doğal kaynak' şeklinde tanımlanan "Angola modeli" bir anlaşmalar bütünü niteliğindedir. Bu anlaşmalar bütününde Çin devlet girişimlerinin ne kadar petrol talep edebileceği, Çin EXİM bankasının söz konusu ülkeye hangi koşullarda kredi sağlayacağı, hangi altyapı projesinin finanse edileceği ve hangi Çin şirketinin projeyi yürüteceği belirlenmiştir. Gieg, s. 71, 72, *EXİM bankasından sağlanan krediler talep eden ülkeye verilmek yerine altyapı projesini yürütecek Çin şirketine verilmektedir. Elbette proje kapsamında Çinli müteahhitler ve çoğunlukla işçiler çalıştırılmak şartı bulunmaktadır. Karşılığında ise; Çin doğal kaynak projelerinde hisse veya üretim hakkı imtiyazı elde etmektedir. Krediler borç sahibi ülkenin petrol, diğer kaynaklar yahut ana ihracat kalemi (Örneğin G'da Kakao) ile kapatılmaktadır.* Harris, s. 147.

muafiyeti, insani yardım ve teknik işbirliği de yapılan kalkınma yardımlarındandır.⁴⁰³ Ayrıca afet yardım birlikleri ve -Amerikan Peace Corps örneğinde- gönüllü binlerce doktor ve öğretmen yurtdışında hizmet vermektedir.⁴⁰⁴

Dış yardımlar 'Tek Çin Politikası' nın hayata geçirilebilmesi için çok önemli bir araçtır. Taipei ile diplomatik münasebetlerini kesen ülkeler, Çin dış yardımları ile ödüllendirilmektedir.⁴⁰⁵ Buna ilave olarak birçok hibe programı da finanse edilmektedir. Bu konuda verilebilecek en güzel örnek 2011 sonunda inşa edilen Afrika Birliği Merkez Binasıdır. 150 milyon Euro'yu bulan bu armağan Çin'in kıtadaki prestijini katlamıştır.⁴⁰⁶ Afrika örneğinden devam etmek gerekirse; Çin'in siyah kıtadaki kalkınma projeleri için kullandığı kaynak ABD'nin aynı amaç için yaptığı kaynak transferine yaklaşmış durumdadır. Çin 2000-2011 yılları arasında Afrika'daki kalkınma yardımları için 75 milyar dolar kaynak transferi gerçekleştirmiştir. Aynı zaman diliminde ABD'nin yaptığı yardımlar ise 90 milyar dolar dolayındadır.⁴⁰⁷

Bunun yanı sıra Çin'in sağladığı yardımları az gelişmiş ülkeler nezdinde cazip kılan ve bu ülkeleri Çin'e yaklaştıran önemli bir neden daha vardır. Çin hükümeti bu yardımların herhangi birini sağlamak için Batılı devletler ile IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların talep ettiği siyasi koşulları öne sürmemektedir.⁴⁰⁸ Bu yardımların koşulsuz olması, dış yardımı Çin için asıl yumuşak güç aracına dönüştüren unsurdur. Çin, içişlerine ve egemenliğe saygı ilkeleri çerçevesinde herhangi bir koşul öne sürmekten kaçınmaktadır.⁴⁰⁹

⁴⁰³ Gieg, s. 71, 72. Çin hükümet faizsiz krediler başlığı altında veriler yardımların da hiçbir zaman geri ödenmeyeceğinin farkındadır. Bkz.: Harris, s. 145.

⁴⁰⁴ Schmidt ve Heilman, s. 55.

⁴⁰⁵ Gieg, s. 66.

⁴⁰⁶ Diekhans, „Das 150-Millionen-Euro...”

⁴⁰⁷ “Chinesische Entwicklungsfinanzierung in Afrika ist fast so hoch wie die der USA”, 15 Mayıs 2013, (Erişim), http://www.uni-heidelberg.de/presse/news2013/pm20130515_afrika.html, 15 Şubat 2013.

⁴⁰⁸ Schmidt ve Heilmann, s. 47.

⁴⁰⁹ Diekhans, „Das 150-Millionen-Euro...”

Çin için Afrika kıtasıyla olan ilişkilerin özel bir yeri vardır. Komünist Cumhuriyet kurulduktan birkaç yıl sonra Çin-Afrika ilişkileri başlamıştır. Ancak iki aktör arasındaki dostluk daha çok Soğuk Savaş yıllarında meydana gelen gelişmelerin bir sonucudur. Sovyetler Birliği'yle 1960'ların ortasında yollarını ayıran ve ABD'yle zaten ideolojik olarak düşmanlık halinde olan Çin, kendine her iki bloktan ayrı, yeni dostlar bulma yoluna gitmiştir. Çin'in yıllarca Batılılar tarafından sömürgeleştirilmiş Afrikalı ülkelerin bağımsızlık mücadelelerine destek vermesi, benzer olaylar yaşayan Çin ile aralarında bir kader birliği yaratmıştır. Dış politikada çıkar kavramı esas olmakla birlikte iki aktör arasındaki dostluk, birçok noktada birbirlerine destek olmalarını sağlamaktadır. Bu anlamda küresel siyasette ekonomik ve askeri açıdan oldukça önemsiz sayılacak olan Afrika kıtası, küresel platformlarda Çin'e hemen hemen her konuda siyasi destek vermektedir. Buna karşın sözü edildiği gibi Çin Afrikalı ülkelerinin kalkınmasına destek olmaktadır. Öte yandan Çin'den Afrika'ya akan yoğun göçler ilişkilerin gelişmesinin bir sonucudur. Çinli küçük tüccar yahut Çin menşeli şirketlerin üstlendikleri çeşitli altyapı projeleri ve fabrika inşası için kullanılan işçilerin Afrika'ya gitmesi neticesinde büyük kısmı Güney Afrika'da olmak üzere bir milyona yakın Çinlinin Afrika'ya yerleştiği tahmin edilmektedir.⁴¹⁰

B. Çin Dış Politikasında Kültür Diplomasisi

Kamuoylarının ülke yönetiminde giderek daha etkili hale gelmesi çağımızda klasik anlamdaki diplomasinin yanı sıra kültürel diplomasiyi dış politikanın sıkça başvurulan bir aracı haline getirmiştir. Ancak tahmin edileceği gibi kültürel diplomasi daha çok bölgesel ve küresel hedefleri olan devletlerin amaçlarına ulaşmak için başvurdukları bir yöntemdir. Dünya kamuoyunda olumlu bir imaj yaratmak ve prestijini artırmak amacıyla Çin kültürel diplomasiyi etkin bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır. Çin ekonomik büyümesiyle paralel olarak özellikle 2000 sonrasında kültürel diplomasiye yatırım yapmaya başlamıştır. Kültürel diplomasi dil öğrenimi, olimpiyatlar, EXPO, sanat, popüler kültür, film/dizi endüstrisi, medya, öğrenci değişimi ve turizm gibi çok farklı alanlarda düzenlenebilmektedir. Çin bu unsurların

⁴¹⁰ Gieg,s. 239.

hepsinden yararlanmaktadır. Ancak tezimizde dil öğrenimi, öğrenci değişimi ve medya araçlarının kullanımı üzerinde durulacaktır.

Konfüçyüs Enstitüsü: Nye'e göre kültür yumuşak gücün başlıca kaynaklarından biridir.⁴¹¹ 2004 yılında Seul'da hizmete açılmış olan Konfüçyüs Enstitüleri Çin'in kültür ihracı için uyguladığı birkaç yöntemden biridir. Ekim 2016'deki verilere göre dünya genelinde bu enstitülerin sayısı 500'e ulaşmıştır. Bunların dağılımı şu şekildedir: Avrupa 169, Amerika 157, Asya 110, Afrika 46, Okyanusya 18'dir.⁴¹² Anlaşılacağı üzere, Çin kültür yoluyla yumuşak güç uygulamasını Asya ve Afrika gibi az gelişmiş bölgelerden ziyade Avrupa ve Amerika gibi gelişmiş bölgelerde yoğunlaştırmaktadır. Konfüçyüs Enstitüleri'nde milyonlarca öğrenci Çin dili, kültürü ve tarihi üzerine eğitim almaktadır. Anlaşılacağı gibi Konfüçyüs Enstitüleri ile Çince'nin uluslararası alanda yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bir diğer amaç ise Mandarin Dili'ni, Tayvan Çincesi karşısında baskın kılmaktır.⁴¹³ Programın daha da geliştirilmesi öngörülmektedir.⁴¹⁴

Öğrenci Değişimi Programları: Bir zamanlar Büyük Britanya ya da ABD'nin uyguladığı politikaya benzer şekilde Çin, eğitim aracılığıyla geleceğin yabancı elitleri üzerinde etki kurmaya çalışmaktadır.⁴¹⁵ Zira uzun süre bir ülkede eğitim görmek, insanların o ülkeye karşı yakınlık duymasını sağlayabilmektedir. Ayrıca dostluklar geliştirilebilmektedir. Bu sebeple hükümet yabancı öğrencilerin Çin'de eğitim görebilmeleri için dünya genelinde çok sayıda burs vermektedir.⁴¹⁶ Buna ek olarak Çin bugün için yurtdışına en fazla öğrenci gönderen ülke statüsündedir. Yurtdışındaki Çinli öğrencilerin eğitiminden sorumlu Pekin Uluslararası Eğitim İşbirliği (Education International Cooperation) kurumunun açıklamalarına göre 2013 yılında eğitimini

⁴¹¹ Nye, s. 59.

⁴¹² "Konfüzius İnstitute" (Erişim), http://english.hanban.org/node_10971.htm, 27 Ekim 2016.

⁴¹³ Stifter, s. 44.

⁴¹⁴ Haefliger, "Konfüzius-İnstitute: Chinas "Soft Power" in Afrika..."

⁴¹⁵ Stifler, s. 43.

⁴¹⁶ Stifter, s. 43.

yurtdışında sürdüren Çinliler'in sayısı 450.000'in üzerindeydi. 2014 için ise bu sayının yarım milyonu aşması beklenmektedir. Aynı rapora göre 450.000 öğrenciden %62 si Yüksek Lisans ve %29'u Lisans eğitimi almaktadır. Gençlerin yaklaşık %7'si ise yükseköğretim için yurtdışında bulunduğu belirtilmektedir.⁴¹⁷ Çin bu uygulamayla, politikalarını yurtdışında daha anlaşılır kılabilmek için şansını kullanmaktadır. Yarım milyonun üzerinde gayri resmi temsilci, Çin siyasetini, tarihini ve kültürünü doğrudan aktarabilmektedir. Kurulan arkadaşlıklar vesilesi ile Çin'e ayrıca sempati kazandırılmaktadır. Geleceğin elit tabakasını oluşturacak olan bu kişiler, Çin'in büyümesini sürdürecektir önemli bilgi ve deneyimlerle dönmektedirler.⁴¹⁸

Çin Medyasının Uluslararasılaştırılması: Çin medyası tüm dünyaya ulaşmış durumdadır.⁴¹⁹ Çin hükümeti, dünyada oluşan Çin korkusunu bertaraf etmek ve gelişen olayları dünya toplumuna kendi bakış açısından aktarabilmek amacıyla 2009-2012 yılları arasında yazılı, işitsel ve görsel medyaya yaklaşık 8.7 milyar dolar yatırım yapmıştır. China Daily isimli günlük gazete 2009 yılının ilk aylarından bu yana ABD'de yayın yapmakta ve Aralık 2010'dan itibaren de haftalık Avrupa yayını yapmaktadır. Dahası gazete 2012 yılından itibaren Afrika yayınına da başlamıştır. CCTV isimli televizyon kanalı ise 2009'dan bu yana İngilizce, Rusça, İspanyolca ve Fransızca'nın yanı sıra Arapça yayını da yapmaktadır. Radyo kanalı CRI ise 43 dil ve şivede yayın yapmaktadır. Haziran 2010'da devlet televizyonu Xinhua 7/24 İngilizce yayın yapan CNC kanalını hizmete açmıştır. Xinhua-Başkanı Li Congjun'e göre kanalın amacı: "Dünyaya Çin perspektifinden uluslararası bir bakışı yansıtmaktır."⁴²⁰

Bu yumuşak güç stratejisi özellikle Afrika'daki kalkınmakta olan ülkelerde etkili olmaktadır. Batı medyası Afrika'dan çekilirken, Çin faaliyetlerini giderek yoğunlaştırmaktadır. Sadece Xinhua'nın kıtada 20 ofisi bulunmaktadır. Dahası Çin

⁴¹⁷ "Eine halbe Million Chinesen studieren im Ausland", 17 Aralık 2013, (Erişim), http://german.china.org.cn/china/2013-12/17/content_30922360.htm, 25 Şubat 2014.

⁴¹⁸ 2012 yılında eğitimini tamamlamış olarak Çin'e dönen öğrenciler %70 'in üzerindeydi. "Eine halbe Million Chinesen studieren..."

⁴¹⁹ Joshua Kurlantzick, 2007, s. 62. Stifter, s. 57.

⁴²⁰ Wang Dandan, "Das westliche Meinungsmonopol knacken", 2012, (Erişim), <https://cms.ifa.de/pub/kulturaustausch/archiv/ausgaben-2012/am-mittelmeer/soft-power-und-journalismus/das-westliche-meinungsmonopol-knacken>, 15 Şubat 2013.

hükümeti Afrika'da yatırım yapmak isteyen Çin menşeli telekomünikasyon şirketlerini desteklemektedir. Ayrıca Afrika medyasına teknik destek sunulmaktadır. 2004 yılından bu yana ise Afrikalı gazeteci ve medya mensupları eğitim için Çin'e davet edilmektedir.⁴²¹

Elbette Batı'daki önyargıyı değiştirmek için Batılı ülkeler de bu programa dâhil edilmektedir. Çinli gazeteciler bir yandan değişim programlarına katılmakta, diğer yandan ise artan oranda batılı gazeteciler Çin medyası için çalışmaktadırlar. Bu şekilde örneğin İngilizce yayın yapan CCTV9 kanalında Batılı moderatörler yayını sunmaktadır. Xinhua da çok sayıda yerel televizyoncu ile çalışmaktadır. Zira küresel bir izleyici kitlesine ulaşmak için temel olarak değerlendirilen Batılı haber standartlarının elde edilmesi şarttır.⁴²²

C. Çin'in Diplomatik Açılım Politikası

Çin diplomasi aracına, özellikle gelişmekte olan ülkeler arasında imajını düzeltmek amacıyla başvurmaktadır. Çin diplomasi heyeti, Batılı temsilcilerce unutulmuş ülke ziyaretlerine de önem veren büyük çaplı diplomasi turlarına çıkmaktadır. 1990'lı yılların ortalarından bu yana geleneksel iki taraflı ilişkilerin dışında, çok taraflı diplomasiye de üst düzeyde önem verilmektedir. Bu strateji çeşitliliğinin altında yatan en önemli neden, Çin siyasilerinin çevre algısındaki değişimdir. Zira 1990'lı yıllardan itibaren siyasiler arasında çok-taraflı ilişkilerin (multilateralism) Pekin'in hareket alanını daraltmak şöyle dursun genişleteceği yönünde inanç hâkim olmaya başlamıştır.⁴²³ Daha net bir ifade ile Çin, çoklu diyalogların ve uluslararası işbirliği stratejilerinin, iki taraflı anlaşmalardan daha etkili olabileceği bilincine varmıştır.⁴²⁴ Söz konusu diplomatik manevralarla Çin jeopolitik etki alanını genişletebilmenin yanısıra ekonomik kalkınma ve siyasi birlik gibi milli politikalarını da destekleme

⁴²¹ Dandan, "Das westliche Meinungsmonopol..."

⁴²² Dandan, "Das westliche Meinungsmonopol..."

⁴²³ Schmidt ve Heilmann, s. 35.

⁴²⁴ Farkas, s. 124.

imkânı yakalamıştır. Bu şekilde Çin'in çokuluslu kuruluşlara ve işbirliğine olan ilgisi büyüme oranına paralel bir şekilde artmıştır.

Çin, hâlihazırda barışı koruma, kalkınma işbirliği ya da ekonomik konular gibi farklı alanlarda BM, Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (New Partnership for Africa's Development – NEPAD) gibi çok-uluslu ve bölgesel örgütlerle işbirliği halinde bulunmaktadır.⁴²⁵ Dahası Çin'in çok taraflı konferansların birçoğuna ev sahipliği yapması, imajına ayrıca olumlu bir katkı sağlamaktadır. Diğer yandan Pekin'in farklı bölgelerden ülkelerle samimi bir atmosferde zirveler gerçekleştirmesi hem bu ülkeler ile yakınlaşmasını sağlamakta hem de bu sayede Çin, ABD ve Rusya gibi büyük güçleri devre dışı bırakarak düzenlenen organizasyonlarda büyük güç koltuğuna oturmaktadır. Bu amaçla bölgesel ve uluslararası kamuoyu yaratıcılarının desteği ile küresel forumlara alternatif olabilecek çok sayıda zirve düzenlenmiştir. Dünya Ekonomik Forumu örneğinde düzenli olarak toplanan 'Boao Asya Forum'u' söz konusu zirvelerden biridir.⁴²⁶

Pekin 1990 sonrasında BM'de daha aktif faaliyet göstermeye başlamış, 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne, 2008'de ise G-20'ye katılarak dünya düzenine daha fazla bağlanmıştır.⁴²⁷ Bu ve benzeri örgütlere katılımın desteğiyle Çin hükümeti, ekonomi ve güvenlik politikalarını oluşturmakta ve daha da önemlisi uluslararası sistemin şekillendirilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu minvalde özellikle BMGK'deki daimi üyeliği Çin'in uluslararası imajı için birincil öneme sahiptir. Çin yeni yüzyıl ile birlikte uluslararası çatışmaların çözümünde giderek daha önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır. Çin her ne kadar farklı coğrafyalardaki olayların dışında kalmak istese de,⁴²⁸ yeniden büyük güç konumuna erişmek için aktif politika izlemek zorunda olduğunun bilincindedir.

⁴²⁵ Farkas, s. 124.

⁴²⁶ Schmidt ve Heilmann, s. 53. FOCAC (Forum on China-Africa Cooperation) adı altında ise düzenli olarak Afrika ülkeleri ile zirveler gerçekleştirilmektedir. Forum hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Gieg, s. 68-70.

⁴²⁷ Schmidt ve Heilmann, s. 34.

⁴²⁸ Gelber, s.388.

Bu nedenle Çin 1990 sonrasında dünya meselelerinde görünürlüğünü artırmak için BM Barış Gücü Operasyonları'na artan oranda katkı sağlamaktadır. Öyle ki dünyanın en istikrarsız bölgelerinin başında gelen Afrika'daki Barış Gücü Operasyonları'na olan Çin desteği ile Güvenlik Konseyi üyelerinden sadece Fransa rekabet edebilecek durumdadır. Kuşkusuz bu durum barışçıl uluslararası ortamın önemli rol oynadığı ve Çin'i sorumluluk sahibi bir güç olarak gösteren 'Barışçıl Yükseliş' stratejisinin pratiğe yansıyan en net halidir.⁴²⁹ Çin'in uluslararası istikrarın korunmasındaki rolü sadece güvenlikle sınırlı kalmamış ve ekonomi, insani ve çevresel boyutları da kapsar hale gelmiştir. Uluslararası öneme haiz herhangi bir sorunun çözümü Çin hükümetinin onayı ya da işbirliğini gerekli hale getirmiştir. Ayrıca Çin'in dünyanın üçüncü büyük nükleer gücü olarak yükselmesi ve başlıca silah ihracatçıları arasında yer alması, uluslararası ve bölgesel alanda silahların sınırlandırılması için de Çin'in işbirliğini gerekli kılmıştır.⁴³⁰

Çin hükümetinin olumlu bir imaj yaratma ve Çin değerlerini dünyaya yayma adına gerçekleştirdiği tüm çabalara rağmen, bu hedefin gerçekleştirilmesini zorlaştıran birkaç etken bulunmaktadır. Çin siyasi yapısı nedeniyle Batılı ülkeler tarafından eleştirilmektedir. Komünist Parti tarafından uygulanan diktatörlük rejiminde insan hakları ve demokrasi gibi Batılı değerlerden söz edilmesi imkânsızdır. Yine Tibet ve Uygurlar gibi azınlıklarla yaşanan çatışmalar insan haklarının zedelenmesi olarak değerlendirilmektedir.⁴³¹ Yine Çin'in büyümeye öncelik vererek çevre ve iklim değişikliğine karşı olan duyarsızlığı imajını olumsuz etkileyen hususlar arasındadır.

Diğer yandan Çin'in popüler kültürünün sadece bölgesinde etkili olduğu söylenebilir. Çin, Japonya, Singapur, Tayvan ve Kore yarımadasını kapsayan bölgede ortak bir popüler kültür oluştuğu söylenebilir.⁴³² Fakat Çin'in silahlanmaya giderek daha fazla kaynak ayırması 'Barışçıl Yükseliş' söylemlerine şüpheyile yaklaşılmasına neden olmaktadır. Çin'in artan silahlanması, yumuşak gücünün en fazla etki oluşturabileceği

⁴²⁹ Gieg, s. 75, 76.

⁴³⁰ Schmidt ve Heilmann, s. 15.

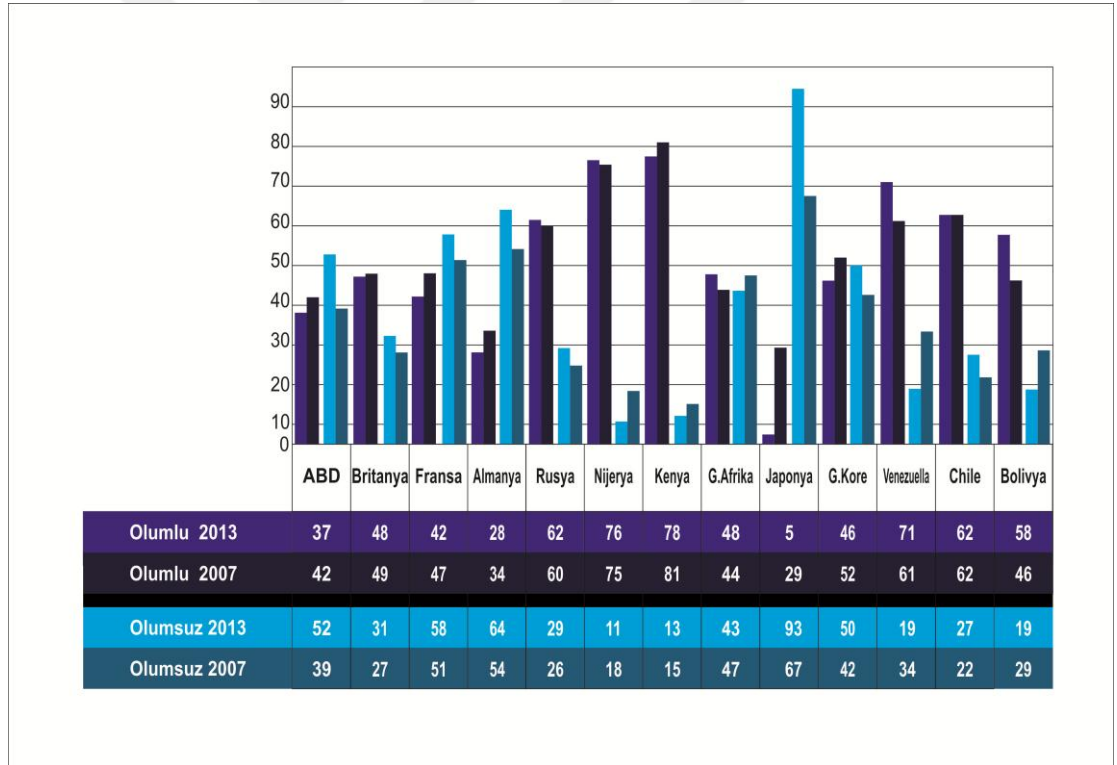
⁴³¹ Stifler, s. 78.

⁴³² Stifler, s. 82.

Güneydoğu Asya Bölgesi'nde endişe yaratmaktadır. Aynı şekilde Çin'in ülkelerin içişlerine müdahale etmemek adına önemli uluslararası olayların dışında kalması ve Suriye örneğinde olduğu gibi BMGK kararlarını veto etmesi barışçıl söylemlerle ters düşmektedir. Tüm bu nedenler Çin'in yumuşak gücünün etkisini kırmaktadır.

Tahmin edilebileceği gibi yumuşak güç stratejisinin başarısını çok net bir şekilde ölçmek imkânsızdır. Ancak uygulanan politikanın başarısı örneğin yabancı yatırımlardaki artışlarda nispeten gözlemlenebilir. Diğer taraftan 2008 yılında düzenlenen Olimpiyatlar ve 2010 yılında düzenlenen EXPO gibi organizasyonlar, hem uygulanan yumuşak gücün sonucu hem de potansiyel bir yumuşak güç kaynağı oluşturmaktadır. Kuşkusuz bu gibi evrensel organizasyonların ev sahipliğini yapmak Çin'in prestijini daha da artırmaktadır.

Tablo 2. 2007 ve 2013 Yılları Arasında Çin İmajında Meydana Gelen Değişim.⁴³³

Çeşitli ülkelerin 2007-2013 yılları arasında Çin hakkındaki görüşlerini paylaşmak Çin'in yumuşak gücünün etkisini değerlendirmek açısından ufak da olsa bir fikir

⁴³³ Çin'in küresel imajı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: PEW Research Center, (Erişim), <http://www.pewresearch.org/>, 10 Eylül 2014.

verecektir. Görüldüğü gibi Çin'in imajı, komşu ülkeler başta olmak üzere ABD ve Avrupa ülkelerinde olumsuz bir gidiş sergilemektedir. Buna karşın dış yardımların yoğun olduğu Afrika ve Latin Amerika ülkeleri Çin'e karşı olumlu bir görüşe sahiptirler.

D. Milliyetçiliğin Çin Dış Politikasının Oluşumuna Etkisi

Çin İmparatorluğu'nun kuruluşundan bu yana Çinlilerde –ırkçılığa varan- bir millet bilinci vardır. Bu durum Çinlilerin kendilerini diğer milletlerden farklı ve daha üstün, yaşadıkları toprakları da merkez kabul etmelerinden anlaşılmaktadır. Ancak bu tarihlerde milliyetçilik kavramı pasif bir şekilde algılanmıştır. Bu anlamda milliyetçiliğin Çin'de yeşermesinin ve tepkisel bir şekle bürünmesinin Afyon Savaşlarının şokuyla birlikte geliştiği söylenebilir. Zira bu tarihten sonra Çinliler üstün olduğuna inandıkları değerleri koruma ihtiyacı hissetmiştir. Birinci Afyon Savaşı sonrasında meydana gelen ve yabancı Qing Hanedanı'nı hedef alan Taiping İsyanı, ülke içindeki yabancılara ve misyonerlik hareketlerine karşı olan Boxer Ayaklanması ve Japon İstilasası'na karşı gösterilen tepkiler Çin milliyetçiliğinin dışa vurulmuş halidir. Yine her bir olay sonrasında milliyetçilik anlayışı daha da pekişmiştir.

Halktan yükselen milliyetçi tepkiler Cumhuriyet'in kurulmasıyla devlet desteği kazanmıştır. Cumhuriyet'in kurucusu Sun Yat-Sen bilinçli olarak Çin milliyetçiliğini geliştirmeyi ve güçlendirmeyi hedeflemiştir. Zira milliyetçiliğin getireceği birlik/bütünlük sayesinde emperyalizme karşı savaş kolaylaşacaktı. Ancak Yat-Sen'in oluşturmaya çalıştığı milliyetçilik körü körüne yabancı karşıtlığına dayanmıyordu. Amaç, ne olursa olsun yabancılara ülkeden kovmak değildi. Zira Çin'in modernleşmesi için yabancılara ihtiyaç duyulmaktaydı. Sun Yat-Sen ve liderliğini yaptığı Kuomintang'ın (Çin Milliyetçi Partisi) asıl niyeti ülkenin güvenliği ve egemenliğini tesis etmektir.⁴³⁴

⁴³⁴ Fehlbier, s. 22, 23. Bu doğrultuda mücadele veren Parti çabalarında çok fazla başarı sağlayamamıştır. Gerek emperyalist baskının sürmesi, gerekse savaş lordları ve komünistlerle olan sorunlar ve daha sonra Japon işgali nedeniyle ülkede arzulan bütünlük bir türlü sağlanamamıştır. Fehlbier, s. 22, 23.

Daha yakın zamanda ise 1989 Tianenmen Olayları'nın Çin milliyetçiliğinin yükselişe geçmesiyle doğrudan bağlantısı olduğu söylenebilir. Zira olayların patlak vermesiyle yönetim, ülkedeki birliği sürdürmek adına oldukça zayıflayan sınıf mücadelesi anlayışı yerine ulusal duygulara seslenme gereksinimi duymuştur. Bu anlamda Aşağılanma Yüzyılı ve Çin'e dayatılan eşitsiz anlaşmalar bu tarihten sonra yöneticiler tarafından kullanılmıştır. Amerika'nın Çin'i izole etmek istediği iddiası, milli duyguları yükseltmek için kullanılan bir diğer söylemdir.⁴³⁵ Çinlilere Afyon Savaşları sonrası Batı'nın nüfuzu tekrar tekrar hatırlatılmakta ve Avrupa ve ABD'nin insan haklarını sebep göstererek Çin'in içişlerine müdahale etme çabaları arasında benzerlik kurulmaktadır.

Bu kapsamda 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında Çin topraklarını işgal eden ve Çin halkının korkunç acılar çekmesine sebep olan Japonya da sık sık hedef gösterilmektedir. Çin medyası ise dikkatleri Japonya'nın askeri gücüne çekmektedir.⁴³⁶ Fakat günümüzde milliyetçiliği canlı tutan en önemli konulardan biri kuşkusuz Aşağılanma Yüzyılından miras Tayvan'ın statü sorunudur. Açıkçası Çin milliyetçiliğinde imparatorluk tarihinden kaynaklanan gurur ve Afyon Savaşları sonrasında uğranılan aşağılanma önemli bir yer tutmaktadır. Bu duyguların etkisinde Çin'in günümüzdeki yükselişinin Aşağılanma Yüzyılına sona erdireceği inancı vardır.⁴³⁷

1989 sonrasında milliyetçiliğin yoğun bir şekilde empoze edilmesi sonucu güçlü bir milliyetçi nesil yetişmiştir.⁴³⁸ Bu durum neticesinde günümüzde halkın milliyetçiliği devletin milliyetçilik teşviklerini aşmıştır. Bu nedenle Çin'deki milliyetçi söylemler, kamuoyunun dikkatini farklı bir yöne çekmekten daha fazla bir işleve sahiptir. Zira milliyetçi dürtülerin tabana güçlü bir şekilde yayılması, hükümet yetkililerini halkın

⁴³⁵ Sonja Gillert, Richard Herziger, Chinas neuer Nationalismus ist sehr beunruhigend, **Die Welt**, 9 Kasım 2014, (Erişim), <https://www.welt.de/politik/ausland/article134114935/Chinas-neuer-Nationalismus-ist-sehr-beunruhigend.html>, 10 Ekim 2016.

⁴³⁶ Brzezinski, **Tercih....**, s. 144.

⁴³⁷ Ergenç, s. 645.

⁴³⁸ Gillert ve Herziger, "Chinas neuer Nationalismus..."

duygularına uyum sağlamak zorunda bırakmıştır.⁴³⁹ Bu sayede meşruiyeti azalan Komünist Parti liderleri milliyetçi bir muhalefetin doğmasına engel olmaya çalışmaktadırlar.⁴⁴⁰

Milliyetçi akımın güçlenmesi Çin'in ekonomik büyümesine ciddi bir katkı yapmıştır. Çin toprakları dışında yaşayan ciddi bir milliyetçi kesim mevcuttur. Denizaşırı Çinliler gerek sayıları gerekse anavatana bağlılıkları bakımından dünyanın en büyük diasporalarından birini oluşturmaktadır. Çin'in büyümesinde - her ne kadar bu katkı Batılılar tarafından küçümsense de - Denizaşırı Çinlilerin önemli bir yeri vardır.⁴⁴¹ Çin'in ekonomik kalkınmasında önemli bir yer tutan yabancı yatırımcıların %80'i Tayvan hariç yurtdışında yaşayan 35 milyonu aşkın Çinli tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴⁴² Tahmin edileceği üzere Çin hükümeti bu yatırımları olabildiğince desteklemektedir. Ticaret bakanlığı yurtdışı yatırımları konusunda Çinli yatırımcılara rehberlik yapmaktadır. Ayrıca Çinli işletmelerin denizaşırı faaliyetleri için yöneticiler yetiştirmesini destekleme kararı alınmıştır.⁴⁴³ Nitekim Çin'in Hindistan'dan daha hızlı bir gelişme göstermesi, ülkelerin denizaşırı toplumlarına karşı olan tutumlarının bir sonucu olarak gösterilebilir.⁴⁴⁴

Denizaşırı Çinlilerin anavatana katkıları sadece ticari yatırımlarla sınırlı değildir. Denizaşırı Çinlilerin bağışları vatanlarına bağlılığı simgelemesi açısından önemlidir. Denizaşırı Çinliler okul, hastane, köprü ve diğer altyapı hizmetlerinin finansmanında

⁴³⁹ Overholt, s. 34.

⁴⁴⁰ Gillert ve Herziger.

⁴⁴¹ Wolfgang Hirn, "Überseechinesen: Die fünfte Kolonie Chinas", 3 Nisan 2012, (Erişim), <http://www.manager-magazin.de/magazin/artikel/a-825249.html>, 3 Şubat 2014.

⁴⁴² Holcombe, s. 376. Denizaşırı Çinliler anavatana milyarlarca dolar yatırım yapmışlardır ve yatırımları giderek artmaktadır. Buna göre Ocak ile Kasım ayı arasında yapılan yatırım harcamaları, 2012'nin yıllık harcamalarını geçti. Çin'in yurtdışı yatırımlarının miktarı yılın ilk 11 ayında yüzde 28.3 artmış ve 80.2 milyar dolara yükselmiştir. Oysa geçen yılın tamamı için yapılan yurt dışı yatırımları 77.2 milyar dolar olarak gerçekleşmişti.Hirn.

⁴⁴³ "Denizaşırı yatırımlarda büyük sıçrama", **TRT-Türk**, 19 Aralık 2013, (Erişim), <http://www.trturkhaber.com/haber/denizasiri-yatirimlarda-buyuk-sicrama-13393.html>, 3 Şubat 2014.

⁴⁴⁴ Schoettli, "Chinas wieder..", s. 24.

oldukça cömert bir tutum sergilemektedirler.⁴⁴⁵ Bunlara ek olarak Çin’de beyin göçü nispeten daha az yaşanmaktadır. Hatta tersine bir beyin göçü furyası başlamıştır. Denizaşırı Çinliler sayesinde anavatana yoğun bir bilgi (Know-how) akışı gerçekleşmektedir. Denizaşırı Çinliler’in anavatanları ile ilişkileri yoğunlaştıkça Çin’i daha da güçlendirecekleri açıktır.⁴⁴⁶ Zira ülkeye akan beyin gücü ekonomik kalkınma için muazzam bir itici güç oluşturmaktadır. Kısaca Çin milliyetçiliği öyle bir hal almıştır ki, halkını korumak devletin görevi olmaktan çıkmış, halk devleti koruma görevini üstlenmiştir.

Fakat Çin halkında milli duygularının bu denli yükselmesi zaman zaman liderleri zor durumda bırakabilmektedir. Zira halk bu duygu yoğunluğu içerisinde, sorunlu bölgeler üzerindeki - özellikle de Tayvan - herhangi bir egemenlik kaybına tahammülü yoktur. Bu koşullarda örneğin Tayvan’ın bağımsızlığını tanıyan bir hükümetin varlığını sürdürebilmesi mümkün değildir.

Çin’in, büyümesini sürdürebilmek için ülke içi istikrara ihtiyacı vardır. Fakat aşırı milliyetçi bir neslin yetişmesi ülke içerisindeki istikrara zarar verecektir. Zira komünist hükümet Han milliyetçiliğini⁴⁴⁷ desteklemektedir. Ancak Çin’de Han soyundan gelmeyen onlarca millet varlığını sürdürmektedir. Hükümetin bu politikası onların asimile olması anlamına gelmektedir. Bu durum kültürel değerlerinde hassas olan Sincan ve Tibet gibi bölgelerde huzursuzluğun artmasına sebep olacaktır.

Diğer taraftan milliyetçilik her ne kadar ülke içerisinde siyasi destek sağlamak için elverişli olsa da, Çin’in uluslararası alanda ama özellikle bölgesinde tehdit olarak algılanmasına neden olmaktadır.⁴⁴⁸ Bu husus Çin’in ekonomik büyümesini sürdürmek için gereksinim duyduğu bölgesel istikrara zarar vermektedir. Zira milliyetçilik, Çin’in Asya-Pasifik bölgesinde istikrar sağlamak ve ekonomik büyümeyi desteklemek

⁴⁴⁵ Fehlbier, s. 109.

⁴⁴⁶ Hirn, “Überseechinesen: Die fünfte...”

⁴⁴⁷ Çin tarihinde birçok hanedanın yabancı kökenli olması ve Han İmparatorluğu’nun (MÖ 206-MS 221) Çin tarihinde parlak bir dönemi ifade etmesi nedeniyle Çinliler kendilerinin Han soyundan geldiklerine inanmaktadırlar.

⁴⁴⁸ Brzezinski, **Tercih**, s. 194.

amacıyla oluşturmak istediği işbirliği tasarılarına temkinli yaklaşılmasına neden olmaktadır.⁴⁴⁹

III. ÇİN'İN EKONOMİK YÜKSELİŞ STRATEJİSİ

Çin henüz Batı emperyalizmine maruz kalmadan önce, 1830'larda, küresel ekonominin üçte birini yönetmekteydi ve bu haliyle dünyanın en büyük ekonomik gücü konumundaydı.⁴⁵⁰ İmparatorluk dönemindeki refah ve zenginliğe yeniden ulaşmak, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasından itibaren başlıca hedeflerinden biri olmuştur.⁴⁵¹ Ne var ki Mao'nun başkanlığı süresince, ülkenin maddi ve manevi potansiyelinin göz ardı edilerek yapılan ve gerçekçilikten uzak olan büyüme planları ekonomik ve sosyal anlamda tam bir felaketle sonuçlanmıştır. Bu tecrübeden hareketle, Çin'in kapalı bir ekonomi olarak büyümek şöyle dursun, uzun vadede mevcudiyetini dahi sürdürmesinin olanaksız olacağı ortaya çıkmıştır.

Bu nedenle Deng Xiaoping ile başlayan yeni dönemde Çin, ekonomi politikalarında önemli bir farklılığa giderek, dış dünyayla bütünleşmeyi öngören bir ekonomik strateji benimsemiştir. Açıkçası büyüme planları yapan Çin, Deng'in yönetime gelmesi ile birlikte yüzyıl öncesinde aşıldığı Batılıların, uzun yıllar karşı çıktığı kapitalist ekonomik sistemini kabul etmiştir. Bu bağlamda imparatorluk döneminde yabancı ülkelerle ticareti bir lütuf sayan ve ticari ilişkileri ancak kendibelirlediği kurallar çerçevesinde gerçekleştiren Çin, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren mümkün olduğunca geniş pazarlara ulaşmayı siyasetin bir gereği olarak değerlendirmiş ve uluslararası ekonomik sistemin öngördüğü kurallara uymayı taahhüt etmiştir. Yine henüz birkaç yüzyıl öncesine kadar topraklarında yabancılara şüpheyle yaklaşılan Çin'de, Deng Dönemi ile birlikte yabancı yatırımcılar memnuniyetle karşılanmaya başlanmıştır.

⁴⁴⁹ Esasen bugün sadece Çin'de değil, Doğu Asya başta olmak üzere Asya-Pasifik'te bir milliyetçi dalga yükselişte geçmiştir. Bu durum devletler arasında tarihsel düşmanlıkların ve sınır anlaşmazlıkların had safhada olmasıyla yakından ilgilidir.

⁴⁵⁰ Schaefer, "Chinas neue Seidenstrasse..."

⁴⁵¹ Fehlbier, s. 30, 31.

A. Ekonomik Büyüme ve Bunun Çin Dış Politikasındaki Yansımaları

Küresel siyaset platformunun temel aktörü olan devletin siyasal hedeflere yönelik davranışlarını belirleyen en etkin unsurlardan biri refah olgusudur. Refah ise bir devletin ulusal üretim yeteneğine, üretim yeteneği de ulusal ve uluslararası ekonomik büyüklüğüne bağlıdır.⁴⁵² Bu açıdan Çin örneğinde ele alacağımız gibi küresel siyaseti doğrudan veya dolaylı yollardan şekillendirmek isteyen bir devletin başta ekonomik kapasitesi yeterli olmalıdır. Bu nedenle hem ekonomi yoluyla bölgesel ve küresel siyaseti şekillendirmek hem de arzu edilen ekonomik güce ulaşmak Çin dış politikasında iki temel hedefi niteliğindedir. Bu sebeple ekonomik kalkınma Çin dış politikasında öncelikli bir konu olarak kalmaya devam edecektir.⁴⁵³ Ayrıca ekonomik büyüme hedefi yine Çin'in büyük güç olma mirasıyla uyumludur.

1978 yılında başlatılan ve yaklaşık 40 yıldır süren ekonomi reformu Çin ekonomisini ve toplumunu dönüştürmede hayati bir rol oynamıştır. Mao öldüğünde, Çin dünyanın en fakir ülkelerinden biri iken, 2010 yılına gelindiğinde dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olmuştur. Bu durumun bir yansıması olarak Çin'in küresel ekonomideki payı dört kattan fazla artarak %9'a çıkmıştır.⁴⁵⁴ Dahası Çin 2010 yılına gelindiğinde küresel ekonominin önde gelen imalat gücü konumuna gelmiştir.⁴⁵⁵

Açılımin henüz birkaç yıl sonrasına denk gelen 1980'de Çin'in toplam ticareti 38,1 milyar dolar -18.1 milyar dolar ihracat, 20 milyar dolar ithalat olmak üzere- gibi cüzi bir rakamdan oluşmaktaydı ve Çin dış ticaret açığı vermekteydi.⁴⁵⁶ Ancak Çin özellikle 2001 yılında DTÖ'ye üye olmasıyla birlikte küresel piyasadaki payını hızlı bir şekilde artırmıştır.⁴⁵⁷ 2015 yılına gelindiğinde Çin toplam dış ticareti -2276.57 milyar dolar

⁴⁵² Kemal Aytekin Akseli, **Uluslararası Siyasal Şiddetin Dinamikleri ve Zemin Kayması 2100'e Doğru; Doğunun Savaşına Karşı Batı'nın Terörü mü?**, Pera Kitap, İstanbul, 2015, s. 55.

⁴⁵³ Harris, s. 134.

⁴⁵⁴ Coase ve Wang, s. 366.

⁴⁵⁵ Coase ve Wang, s. 356.

⁴⁵⁶ Schmidt ve Heilmann, s. 64.

⁴⁵⁷ Akbulut ve Uğurlu, s. 93.

ihracat ve 1682.07 milyar dolar ithalat olmak üzere- 3958.64 milyar dolar düzeyine ulaşarak on katın üzerinde artış göstermiştir.⁴⁵⁸ Nitekim, 1978 yılında dünya ticaret sıralamasında otuzuncu sırada bulunan Çin, 2009'da dünyanın en fazla dış ticaret yapan ülkesi konumuna yükselmiştir.⁴⁵⁹ Çin 2000'de dünyanın yedinci büyük ihracatçısı ve sekizinci büyük ithalatçısı konumundaydı.2011'den bu yana ise dünyanın en büyük ihracatçısı ve ikinci büyük ithalatçı ülkesidir. Bu çerçevede Çin'in dünya ticaretindeki payı 2011 yılına gelindiğinde 2001'e kıyasla üç kat artarak %10.4 seviyesinde yükselmiştir.⁴⁶⁰ Nihayet verilen ticaret fazlasının bir sonucu olarak 2006 ilkbaharında dünyanın en fazla döviz rezervine sahip ülkesi olan Çin'in,⁴⁶¹ 2015 yılı itibariyle döviz rezervi 3.33 trilyon dolar olarak belirlenmiştir.⁴⁶² Yine yurtdışındaki Çin menşeli şirketlerin kazançları ülkeye aktarılmasının⁴⁶³ ekonomik büyümede ciddi bir katkısı olduğu düşünülebilir.

Açılım politikasının temel özelliklerinden biri olan doğrudan yabancı yatırımcıların Çin'in ekonomik büyümesinde önemli bir yeri vardır. Yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesi, sermaye ve bilgi (Know-how) akışını sağlamıştır. Özellikle 1990 sonrasında değişen konjonktür Çin'i yabancı yatırımcılar için daha güvenilir bir ülke haline getirmiştir. Bu gelişme ile birlikte Çin ekonomisi 1990'lı yıllardan bu yana muazzam bir büyüme kaydederek, gelişmekte olan ülkeler arasında en fazla yabancı yatırımcı çeken ülke olmuştur. Çin'e Dünya Ticaret Örgütü üyeliğinin kazandırdığı ivme ile sadece 2001-2011 yılları arasında, 700 milyar Doları aşkın doğrudan yabancı yatırım

⁴⁵⁸ "Handelsministerium der Volksrepublik China", 2 Mart 2016, (Erişim), <http://german.mofcom.gov.cn/article/statistiken/impexp/201603/20160301266472.shtml>, 18 Nisan 2016.

⁴⁵⁹ Harris, s. 282.

⁴⁶⁰ Zhang Danhong, „China – Zehn Jahre in der WTO“, **Deutsche Welle**, 11 Aralık 2011, (Erişim), <http://www.dw.de/china-zehn-jahre-in-der-wto/a-15578945-1>, 3 Şubat 2014.

⁴⁶¹ Schoettli, **China die neue Weltmacht**, s. 10.

⁴⁶² Çin'de Bu Ay, **TÜSİAD**, Ocak 2016, Sayı 69, s. 6.

⁴⁶³ Schoettli, **China die neue Weltmacht**, s. 122.

yapılmıştır. Ayrıca yabancı şirketler eliyle 1400'ün üzerinde araştırma merkezleri kurulmuştur.⁴⁶⁴

Dış ticarete olduğu gibi doğrudan yabancı yatırımlar açısından da Çin açılımdan bu yana ciddi bir büyüme kat etmiştir. Çin senelerdir ABD'den sonra en fazla yabancı doğrudan yatırımcı çeken ikinci ülke olma özelliğini korumaktadır. Bununla birlikte Çin'in yurtdışında gerçekleştirdiği doğrudan yabancı yatırımlar daha belirgin bir gelişme göstermiştir.⁴⁶⁵ Çin'in reel sektörde toplam yabancı sermaye değeri 2015 yılında bir önceki seneye göre %6.4 artış göstererek 126.27 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Yine aynı yıl Çin'in reel sektörde gerçekleştirdiği toplam yurtdışı yatırımları 863.04 milyar dolar düzeyinde olmuştur.⁴⁶⁶ Bu arada yabancı şirketlerin Çin toplam ihracatının yaklaşık üçte biri gibi ciddi bir paya sahip olduğu ve belli başlı sektörlerde hâkim ihracatçı statüsünde bulunduğu hususu vurgulanmalıdır. Bu bilgi ışığında doğrudan yabancı yatırımcıların Çin ekonomisinin bu denli kısa zamanda gelişmesini sağlayan ne denli önemli bir aktör olduğu daha net anlaşılacaktır. Nitekim doğrudan yabancı yatırıma aşırı bağımlılık ekonomiyi tutsak eden bir unsur olmasına⁴⁶⁷ rağmen Çin açısından durum biraz farklılık göstermektedir. Çin'deki yatırımların yarısından fazlasının Çinlilerce gerçekleştirilmesi yatırımların çekilmesi riskini azaltmakta ve Çin siyasetinin hareket alanını nispeten genişletmektedir.

Sonuç olarak, 1978 yılında uygulamaya konulan reform stratejisinin günümüze dek kararlı bir şekilde uygulanmasının bir sonucu olarak Çin, 2010 yılında dünyanın ikinci, 2014'te ise satın alma gücü paritesine göre en büyük ekonomisi konuma yükselmiştir.⁴⁶⁸ Göz kamaştırıcı ekonomik büyüme performansının Çin'in uluslararası

⁴⁶⁴ Danhong, "China – Zehn Jahre...".

⁴⁶⁵ Schmidt ve Heilmann, s. 76.

⁴⁶⁶ "Handelsministerium der Volksrepublik China", 2 Mart 2016, 2014 yılı itibariyle Çin net sermaye ihraç eden bir ülke konumuna gelmiştir. Yurtdışı doğrudan yatırımın küresel pazarda daha rekabetçi olma konusunda etkin bir strateji olduğu hususunun Çinli firmalar nezdindeki farkındalığı arttıkça, söz konusu yatırım trendinin önümüzdeki dönemde de devam edeceği öngörülmektedir.

⁴⁶⁷ David Harvey, **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, çev. Aylin Onacak, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 146.

⁴⁶⁸ "Länderinfo: China", (Erişim), http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/China/Wirtschaft_node.html, 7 Haziran 2016

güç ve etkisini artıracığı muhakkaktır. Gerçekleştirilen büyüme, küresel liderliğe yükselme ihtimalini gündeme getirmiştir.

Ancak Çin'in hala uluslararası ekonomiye ve aynı oranda uluslararası enerji ve hammadde kaynaklarına bağımlılığı açısından güçsüz bir konumda olması yeteneklerini sınırlayan bir unsurdur.⁴⁶⁹ İlk kez 1993 yılında petrol ithal etmeye başlayan Çin, 2003'te ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci petrol ithalatçısı olmuştur.⁴⁷⁰ Anlaşılacağı üzere hammadde ve enerjiye olan aşırı bağımlılık, Pekin'in ulusal güvenlik politikasında artan bir öneme sahiptir.⁴⁷¹ Nihayet ekonominin hammadde kaynaklarına olan aşırı bağımlılığı Çin'in 'dünyaya açılma' politikasında önemli bir özendirici olmuştur.⁴⁷²

Kuşkusuz Çin'in ekonomik hedefi ikinci sıradan dünyanın en büyük ekonomik gücü olarak birinci sıraya yerleşmektir. Ancak son yıllarda ekonomik büyümede meydana gelen düşüş, Çin'in ucuz işgücüne dayandığı dünyanın üretim fabrikası olma özelliğinin uzun vadede sürdürülemeyeceğini ortaya koymuştur. Çin ekonomisinde iki haneli büyüme rakamlarının son bulması ve %7'lerde kaydedilen ekonomik büyüme - bu son 15 yılın en düşük büyüme oranıdır- Çin ekonomisinde daha gerçekçi 'yeni normallik' çağını başlatmıştır. Yeni normallik nicelik yerine niteliğe odaklanmaktadır ve üretimi artırmaktan ziyade iyileştirmeyi hedeflemektedir. Bu sebeple 'yeni normallikte' anahtar kavramlar aşırı büyüme değil orta ya da hızlı büyümedir.⁴⁷³

⁴⁶⁹ Harris, s. 133.

⁴⁷⁰ Harvey, s. 148.

⁴⁷¹ Jürgen Kahl, "VR China – Grossmacht mit Handicaps: Pekings Aussenpolitik zwischen Gestaltungsanspruch und Risikobegrenzung", Dezember 2004, **Friedrich Ebert Stiftung (FES) - Analyse China**, (Erişim Tarihi: 18 Mart 2016), s. 6.

⁴⁷² Harris, s. 143. *Çin'in Dünya'ya açılmasındaki diğer sebepler arasında teknolojik, finansal ve yönetsel rekabetçi tecrübe kazanma, uluslararası rekabetçi şirketler kurma, özellikle Çin markaları oluşturma, Çin ihracat pazarlarını genişletme ve ticari kar arayışı yer almaktadır.* Ayrıntı için bkz.: Harris, s. 144. Dahası Çin hükümeti enerji tüketimini kontrol altına almak ve enerji arzını çeşitlendirmek konusuna önem vermektedir ve bu konuda gerekli çalışmaları yürütmektedir. "China stellt Energiesicherheit in den Fokus", 14 Haziran 2014, (Erişim), http://german.china.org.cn/business/txt/2014-06/14/content_32664890.htm, 10 Şubat 2016.

⁴⁷³ "China vor den USA neue Nummer eins", **Handelsblatt**, 29 Aralık 2014, (Erişim), <http://www.handelsblatt.com/politik/konjunktur/nachrichten/weltwirtschaft-china-vor-den-usa-neue-nummer-eins/11166666.html>, 18 Mart 2016.

Çin'in ikinci büyük ekonomik gücü olarak belirmesinin dış politikada önemli yansımaları olmuştur. Zira kaydedilen ekonomik büyüme, Çin'in yükselen genel gücünün ve uluslararası statüsünün temeli olmuştur. Bu durum Çin'in nüfuzunu kullanması için ciddi bir avantaj sağlamaktadır. Çin ekonomik gücünü de arkasına alarak bölgesel ve küresel uluslararası düzeni şekillendirmede giderek artan bir ağırlığa sahip olmaktadır.⁴⁷⁴ Çin'in ekonomik politikalarına yansıyan hâkim pragmatist düşüncenin etkisiyle, ekonomik güç uluslararası siyaseti etkilemekte kullanılmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti de öncülü devletler gibi ekonomiyi stratejik bir araç olarak kullanmaktadır.

Çin siyasetinde ekonomik güce ulaşmak refah seviyesini artırması nedeniyle başlı başına bir hedeftir. Bunun yanı sıra elde edilen ekonomik güç diğer hedeflere ulaşılmasında da kayda değer bir araçtır niteliğindedir. Ekonomik güç başta Çin'in askeri modernleşmesinin temelini oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile ekonomik büyüme Çin'in diğer bir güç parametresinde büyüme kaydetmesini beraberinde getirmektedir. Ancak bu başlık altında daha çok Çin'in ulaştığı ekonomik gücün bölge ve uluslararası siyaseti şekillendirmedeki dolaylı etkileri üzerinde durulacaktır.

Çin'in hatırı sayılır bir ekonomik güç olarak belirmesi ve yine küresel sisteme yoğun bir şekilde entegre olması, sistemin geri kalan ülkeleriyle arasında farklı derecelerde de olsa bağımlılık ilişkisi yaratmıştır. Çin, sistemin diğer büyük ve orta kapasiteli güçleriyle arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi bulunmaktadır. Bilindiği üzere karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisindeki ülkelerin kalkınmışlık seviyeleri birbirine yakındır. Bu nedenle herhangi bir taraf üstünlük sağlamamaktadır. Yine yoğun ilişkilerin bir sonucu olarak bir tarafın zararı diğer aktöre de zarar getirmektedir. Bu durum dünyanın bir tarafında görülen ekonomik krizin diğer alanlara hızla yayılması ile net olarak gözlemlenebilmektedir. Bu husus Çin ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde olduğu ülkeler için de geçerlidir.

Ancak Çin'in ekonomik kapasitesini anlattığımız bölümde de vurgulanmaya çalışıldığı üzere, Çin dünya ticaret ve yatırımında ciddiye alınması gereken bir güçtür ve bu açıdan oldukça avantajlı bir konumdadır. Çin'in yabancı yatırımcılar için

⁴⁷⁴ Harris, s. 38, 41.

avantajlı bir ülke olması ve ticarete üstün durumda olması bu konuya örnektir. Ayrıca biriken döviz rezervleriyle trilyonlarca dolarlık Amerikan hazine bonusu alınması⁴⁷⁵ Çin'in ABD karşısında elini güçlendiren bir husustur. Nitekim ticaret ve yatırım akışları üzerindeki büyük etkisi, Çin'e uluslararası gelişmeleri etkileme yönünde fevkalade bir dış politika aracı sunmaktadır.⁴⁷⁶ Tahmin edileceği gibi bu durum daha çok Çin'in karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde bulunduğu ülkeler için geçerlidir.

Sistemin daha etkisiz aktörleri olan az gelişmiş ülkeler kalkınmış ülkelere bağımlıdırlar. Kalkınmış ülkelerin yapacakları yatırımlar yine bu ülkeler için önemli olmakla beraber verilen destekler bu bağımlılığı tek taraflı yapan esas unsurdur.⁴⁷⁷ Şüphesiz küresel sisteme geç fakat güçlü bir şekilde katılan Çin, az gelişmiş ülkeler için bilhassa önem taşımaktadır. Çin'in ekonomik kapasitesinin yanı sıra sömürgecilik geçmişinin olmaması onu tercih edilir bir partner haline getirmektedir. Bu durum Çin'e az gelişmiş ülkelerle kurduğu ilişkilerin seyrini ciddi şekilde etkileme imkânı tanımaktadır.

Daha önce dış yardımların ele alındığı bölümden hatırlanacağı üzere Çin az gelişmiş ülkelere gerçekleştirdiği yardımlarla kendi lehine ciddi bir bağımlılık ilişkisi kurmaktadır. Çin yardımlarına bağımlı olan devletler, Çin'in isteklerini belli etmesine gerek kalmadan Çin çıkarlarına hassasiyet gösterme eğilimindedirler.⁴⁷⁸ Nihayet Çin'in bağımlılık ilişkisinde sağladığı üstünlüğün izlerini güncel politika uygulamalarında görmek mümkündür. Bu anlamda ekonomi, 'Tek Çin Politikası' nın hayata geçirilmesinde bilhassa önem taşımaktadır. Çin çeşitli ülkelerin Tayvan, Tibet ve daha az oranla da olsa Sincan'a yönelik politikalarını ekonomik cazibesiyile etkilemeye çalışmaktadır. Çin, ekonomik gücü sayesinde Tayvan politikası konusunda Latin Amerika ve Afrika'nın az gelişmiş ülkeleri arasında kendine taraftar

⁴⁷⁵ Sadık Ünay, "Entegrasyondan Rekabete: Küresel Ekonomi Politik Sistemde Çin", **Dünya Düzeninde Çin ve Türkiye-Çin İlişkileri**, (Editör: Selçuk Çolakoglu), Ankara, 2012, s. 36.

⁴⁷⁶ Harris, s. 150.

⁴⁷⁷ Emre Aydilek, **Uluslararası İlişkilerde Bağımlılık Yaklaşımı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2011, s.31

⁴⁷⁸ Harris, s. 151.

toplamaktadır. Çin devleti ekonomik ödül/ceza yöntemi ile söz konusu ülkelerin Tayvan'ı tanıma siyasetini terk etmelerini sağlamaktadır.

Batılı ülkelerle ilişkilerinde ise Çin daha çok, ticaret ortağı ve potansiyel yatırımcı kimliğiyle öne çıkmaktadır. Çin, bu özelliğini ikili ilişkilerde yoğun olarak kullanmaktadır. Bu sayede Çin uluslararası insan hakları standartlarının altında davranış sergilemesine rağmen, vaat ettiği ekonomik çıkar sayesinde, Batılı devletlerce çok fazla eleştiriye uğramamaktadır. Yine aynı neden, söz konusu devletleri Çin'in ülkesel bütünlüğünü ilgilendiren konularda daha dikkatli davranmaya sevk etmektedir. Örneğin Çin'in, Tibet'in sürgündeki ruhani lideri Dalai Lama ile temasta bulunmasının içişlerine müdahale olduğu ve temasta bulunan devlet ile ilişkileri zedelediği yönündeki ifadeleri, söz konusu ülkeleri bu konuda geri adım atmak mecburiyetinde bırakmıştır.⁴⁷⁹ Ayrıca Çin ticari cazibesi ile Batılı ülkelerin Tayvan'a silah satışının önüne geçme yönünde bir baskı oluşturmaya çalışmaktadır. Örneğin 1992 yılında Fransa'nın Tayvan'a askeri uçak satışına misilleme olarak Çin Fransa'nın ticari faaliyetleri için önemli olan Guangzhou konsolosluğunun kapatılması kararı almıştır. Bunun gibi birçok örnek mevcuttur. Netice itibariyle Çin'in ülkesel çıkarlarının zedelenmesinin karşılıksız kalmayacağı endişesi, benzer birçok girişimin rafa kaldırılmasını sağlamıştır.⁴⁸⁰

Ancak Çin, ekonomik cazibesi sayesinde sadece ülkesel bütünlüğün korunması gibi siyasi hedefleri gözetmemektedir. Çin siyasi hedeflere oranla daha az önemli olan ekonomik yahut stratejik çıkarları söz konusu olduğunda da ekonomik gücünü

⁴⁷⁹ İngiltere Başbakanı David Cameron'un, Templeton Ödülünü kabul etmek üzere Londra'ya giden Dalai Lama ile gayri resmi de olsa görüşmesi, Çin hükümetinin tepkisini çekmiştir. Bunun üzerine dönemin İngiltere Maliye Bakanı George Osborne, Cameron'un Dalai Lama ile başka bir görüşme planlamadığını Pekin hükümetine bildirdiklerini ifade etmiştir. Yine Osborn İnsan hakları konusunda, "Elbette bizi kaygılandıran konuları ifade edebiliriz. Ancak, Çin'in çok eski bir medeniyet olduğu ve sorunlarını, uygun bulduğu bir şekilde çözebileceği gerçeğine saygı duymamız gerekir" cümlesini sözlerine eklemiştir. Jochen Buchsteiner, "Wie London China umwirbt: Dalai Lama war gestern", **Frankfurter Allgemeine**, 17 Ekim 2013, (Erişim), <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/wie-london-china-umwirbt-dalai-lama-war-gestern-12617673.html>, 3 Kasım 2015. Ayrıca 2013 ve 2014 yıllarında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Çin'in baskıları sonucu Dalai Lama'nın vize başvurusunu reddettiği medyada çıkan haberler arasındadır. Türkmen Terzi, "Dalai Lama Güney Afrika Ziyaretini İptal Etti", **Cihan Haber Ajansı**, 5 Eylül 2014, (Erişim), <https://www.cihan.com.tr/tr/tibetli-dini-lider-dalai-lama-guney-afrika-14-dunya-nobel-baris-odulu-sahipleri-zirvesi-vize-iptal-edilmek-1530825.htm>, 3 Kasım 2015.

⁴⁸⁰ Harris, s. 151.

kullanma yöntemini benimsemektedir. Henüz, 2012 yılında gerçekleştirilen Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) zirvesinde yaşananlar tezimizi destekler niteliktedir. Zirvede Çin yardımlarına bağımlı durumda olan ve o tarihte dönem başkanı olan Kamboçya, diğer ASEAN üyelerinin aksine Çin'in görüşlerini desteklemiş ve nihai bildiri üzerinde anlaşma sağlanamamasına neden olmuştur.⁴⁸¹

B. Çok Kulvarlı Ekonomi Politikası

Çin'in dış ticaret anlayışı, dış politikanın diğer alanlarında olduğu gibi pragmatist saiklerle yürütülmektedir. Söz konusu pragmatizmin bir sonucu olarak Çin çok kulvarlı bir ticaret politikası izlemektedir. Çin'in 2001 yılındaki DTÖ üyeliği bu yönde atılmış en önemli adımdır. Zira üyeliğin bir gereği olarak ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ile Çin, uluslararası ticari sisteme entegrasyon sürecinde önemli bir aşama kat etmiştir.⁴⁸² Kazanç maksimizasyonu güdüsüyle hareket eden Çin'in DTÖ üyeliğinin kazandırdığı ivme sonucu bugün dünyanın çeşitli bölgelerinde irili ufaklı ülkelerle gerçekleştirdiği ticaret önemli boyutlara ulaşmıştır. Çin'in ticaret ortakları arasında ABD ve AB gibi küresel piyasada önemli bir paya sahip olan ülkeler olduğu gibi - ki bu ülkeler aynı zamanda Çin'in en büyük ticaret ortağı konumundadır- GSYH olarak dünya sıralamasının sonlarında yer edinen 'Az Gelişmiş Ülkeler' grubu da bulunmaktadır.

Yine Çin ekonomiyi teşvik etmek amacıyla BRICS, ŞİÖ, APEC, BKBY gibi oluşumlar içerisinde yer almakta, mevcut kurumların olmadığı durumlarda ise Forumlar yoluyla ekonomik avantajlar sağlamaya çalışmaktadır. Diğer taraftan Çin ithalatının son yıllarda gelişmekte olan ülkelere lehine arttığı gözlenmektedir. 1980'lerde Çin ithalatının %70'e yakını gelişmiş ülkelere aktığı halde, günümüzde bu oran %50'yi dahi bulmamaktadır. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerin payı

⁴⁸¹ Harris, s. 151, 153.

⁴⁸² Üyelik sonucunda gümrük vergileri (ihracat tarifeleri) ortalama %15.3'ten %9.8'e indirildi, hizmet sektöründe yaklaşık yüz branş yabancı operatörlere açıldı ve içinde Fikri mülkiyet haklarının korunması da bulunan 3000'in üzerinde yasa ve kural yürürlükten kaldırıldı.⁴⁸² Başka bir ifadeyle Çin DTÖ'ye üye olmakla, açık kapı politikasını açıkça kabul etmiş ve uluslararası ticari sisteme entegre olma yolunda önemli bir adım atmıştır. Danhong, "China – Zehn Jahre...",

Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinden yapılan ithalat ile birlikte artmıştır. Daha açık bir ifade ile Çin ihracatını daha çok Batılı ülkelere yaparken, ithalatının ciddi bir kısmını Asya ve Uzakdoğu ülkelerinden gerçekleştirmektedir.⁴⁸³

Bu durum Çin'in dış ticaretinin önemli bir özelliğine dikkat çekmektedir. Çin, Güney Asya'daki komşuları olan Japonya, Güney Kore ve Tayvan'dan - bunlar Çin'in ticaret açığı verdiği ülkelerdir- ağır metal ve ara ürün ithalatında bulunmaktadır. Ara ürünler Çin'de işlendikten sonra mamul ürün olarak ABD ve Batı Avrupa'ya - Çin bu ülkelerle ticaret fazlası vermektedir- ihraç edilmektedir.⁴⁸⁴

Bu durum Çin'in dünyaya açıldığı 1978 yılına göre çok farklı bir görüntü çizmektedir. Çin küresel piyasalara ilk defa açıldığında, Çin fabrikaları tükenmez kalemler gibi basit malları dahi üretme kabiliyetine sahip değildi.⁴⁸⁵ Haliyle ihracat hammadde ve tekstil gibi düşük katma değerli ve düşük maliyetli emek yoğun ürünlerden oluşmaktaydı. Çin bu sayede önemli bir rekabet gücü elde etmiş ve dolayısıyla dış ticaret hacmi yüksek bir ivme kazanmıştır. Bugün Çin'in ihraç mallarında tekstil, mobilya ve ayakkabı gibi ürünler hala ilk sıralarda yer alırken,⁴⁸⁶ emek yoğun ürünler toplam üretim içerisinde giderek daha küçük bir orana sahip olmaktadır. Bu bakımdan 2000-2010 yılları arasında Çin ihracatı veri alındığında, ucuz emek yoğun ürünlerin Çin'in toplam ihracatında %37'den %10'a düşmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.⁴⁸⁷ Zira emek yoğun ürünlerin azalması ekonomik gelişmenin önemli bir göstergesidir.

Çin uzun yıllar düşük işgücü maliyetlerine dayandırdığı ticaret politikasını 2000'li yıllardan itibaren değiştirmiş ve yüksek katma değerli ve ileri teknolojiye dayalı

⁴⁸³ Akbulut ve Uğurlu, s. 92, 94

⁴⁸⁴ Schmidt ve Heilmann, s. 66.

⁴⁸⁵ Coase ve Wang, s. 273.

⁴⁸⁶ Schmidt ve Heilmann, s. 63, Akbulut ve Uğurlu, s. 78.

⁴⁸⁷ Christoph Weithas, "Chinas Aussenpolitik in westlicher und chinesischer Perzeption: Erklärungen des Aufstiegs Chinas in der Weltpolitik aus IB-theoretischer Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses China-USA", 2012, (Erişim), http://epub.ub.uni-muenchen.de/14850/1/Weithas_Final.pdf, s. 56.

üretime ağırlık vererek ihraç mallarında yön değişikliğine gitmiştir.⁴⁸⁸ Bu doğrultuda Çin'in 2014 yılında en fazla ihraç ettiği mal grubu, %24.3 ile elektrikli makine ve cihazlar olmuştur. Mekanik Cihazlar ve Aletler, Nükleer Reaktörler ise %17 ile ikinci sırada yer almıştır.⁴⁸⁹

Öte yandan Çin 1990'lı yılların sonu itibariyle Afrika, Latin Amerika ve Merkezi Asya gibi Batı tarafından ihmal edilen bölgelerle ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Çin'in bölge ülkeleriyle ilişki geliştirmesinde güvenlik kaygıları ve egemenlikle ilgili hassasiyetleri –özellikle Tayvan için verilen mücadele- önemli bir rol oynamaktadır. Bu maksatla Çin bölge ülkeleriyle ikili ve çok taraflı diplomatik ilişkilerini geliştirme yoluna gitmektedir. Ayrıca askeri değişim programlarını aktif bir şekilde desteklemektedir. Ancak Çin'in açılım stratejisinin altında yatan en önemli neden ticari kaygıdır.⁴⁹⁰ Çin bu bölgelere açılmakla ihraç malları için yeni pazarlara kavuşmuştur.

Fakat dışa açılım stratejisini Çin ekonomisinin büyümesinde hayati kılan ve bu anlamda ticari kaygının çok daha ötesine taşıyan unsur Çin'in gitgide artan enerji ihtiyacını karşılama kaygısıdır. Zira Çin ekonomisinin istikrarlı bir şekilde büyümesi enerji talebini karşılayabilmesine bağlıdır.⁴⁹¹ Çin enerji kaynaklarını mümkün olduğunca çeşitli bölgelerden karşılayarak tek bir bölgeye olan bağımlılığını azaltma amacındadır. Geçmişte yaşanan olumsuz olayların da etkisiyle Çin hükümeti, bağımsız bir dış politika sürdürmeye özen göstermektedir. Çin artan enerji ihtiyacını, Orta Doğu ve Merkezi Asya'nın yanı sıra Latin Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya'dan petrol ithal ederek karşılamaktadır. Enerji kaynaklarını çeşitlendirme yoluna giden Çin, hem dış politikada elini güçlendirmekte, hem de ekonomik büyümenin önünü kesebilecek bir vaziyetin oluşmasını önlemeye çalışmaktadır. Kısacası Çin kendine yeni jeopolitik

⁴⁸⁸ Akbulut ve Uğurlu, s. 93.

⁴⁸⁹ Akbulut ve Uğurlu, s. 93.

⁴⁹⁰ Schmidt ve Heilmann, s. 44.

⁴⁹¹ Çin'in 2013 yılında Doğalgaz ithalatı %4 artarak 280 milyon ton, demir cevheri ithalatı %10.2 artarak 820 milyon ton ve kömür ithalatı %13,4 artarak 330 ton düzeyine yükselmiştir. "China reklamiert den Weltmeistertitel für sich", **Die Welt**, 10 Ocak 2014, (Erişim), <http://www.welt.de/wirtschaft/article123730967/China-reklamiert-den-Weltmeistertitel-fuer-sich.html>, 15 Şubat 2014.

çıkar alanları belirlemiştir ve izlenen bölgesel politikalarda hammadde ve enerji ihtiyacı oldukça belirgindir. Zira büyümenin sürdürülebilmesi hammadde ithalatının güvence altına alınmasına bağlıdır.⁴⁹²

Churchill'in yüzyıl öncesinden İngiltere için tayin ettiği dış politika ilkesi "Devletlerin dostları ya da düşmanları yoktur, çıkarları vardır", Deng sonrası Çin dış politikasında esas alınmaktadır. Ancak bu ilke ekonomi söz konusu olunca daha net gözlemlenebilmektedir. Çin dış ticarete oldukça profesyonel bir tutum sergileyerek siyasi anlaşmazlıklarını ticari ilişkilerinden ayrı tutmaktadır.

Kuşkusuz bu konuda ilk akla gelen Çin'in küresel ve bölgesel rekabet içerisinde olduğu ABD ile olan ilişkileridir. Çin, ABD'yi küresel ve bölgesel anlamda dengeleme peşindedir. Bir sonraki hedef olarak ise ABD'yi süpergüç tahtından indirip, buraya kendisi oturmak gayretindedir. Diğer taraftan ABD, Doğu Asya'daki faaliyetleri ve özellikle Tayvan'a verdiği destek nedeniyle Çin'in düşmanlığını üzerine çekmektedir. Ayrıca ABD insan hakları ve demokrasi gibi konuları bahane ederek Çin'in içişlerine müdahalede bulunmaktadır. Ancak dış ticaret verilerine bakıldığında karşımıza çok farklı bir tablo çıkmaktadır. Nitekim bu durum iki ülke arasındaki ticari verilere bakıldığında kolayca anlaşılabilir. ABD ile ticaret gerilemek şöyle dursun, 2012 yılında bir önceki yıla göre %8.5 artmış ve 491 milyar Dolar olarak kaydedilmiştir.⁴⁹³ Bu rakamlar ABD'yi Çin'in AB'den sonra ikinci büyük ticari ortağı yapmaktadır. Basit bir hesapla anlaşılacağı üzere Çin, ekonomik büyümesini gerçekleştirebilmek için ABD'nin desteğine ihtiyaç duymaktadır.⁴⁹⁴ Zira ABD-Çin arasındaki ekonomik ağ bugün için bağımlılık düzeyindedir.⁴⁹⁵

Çin'in üçüncü büyük ticaret ortağı ise yine adalar ve Güney Çin Denizi sorunu, gibi önemli konularda ihtilafı olduğu ASEAN ülkeleridir. ASEAN ile ticaret hacmi 2012 yılında %10.2 artarak 400 milyar Dolar seviyesine yükselmiştir. Senkaku Adası ve

⁴⁹² Landerinfo, China...

⁴⁹³ "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomisi", (Erişim), <http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>, 3 Şubat 2014.

⁴⁹⁴ Fehlbier, s. 115.

⁴⁹⁵ Weithas, s. 57.

geçmişte Çin toprakları ve halkına yapılan saldırılar sonucu ciddi ihtilaflar yaşanan ve bu yüzden başlıca düşman ve tehdit olarak algılanan Japonya ile ticaret %3.9 azalsa da, yine de 329.45 milyar Dolar gibi ciddi bir rakamla ilk sıralarda yer bulmayı başarmıştır.⁴⁹⁶ Diğer yandan Çin'in, siyasi anlaşmazlıklarla ticari ilişkileri ayırt etmeyi başardığının en güzel örnek Tayvan'la olan ilişkisinde gözlemlenebilmektedir. Çin siyasi düzlemde Tayvan'ı tanımayı reddetmekte, hatta uluslararası alanda yalnızlaştırmaya çalışmaktadır. Buna karşın Tayvan Çin'in toplam ticaretinde yıllardır ilk ona girmeyi başarmaktadır.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ “Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomisi”.

⁴⁹⁷ Avrupa Komisyonu'nun 2014 verilerine göre Tayvan Çin'in en fazla ticaret yaptığı ülkeler sıralamasında ilk ona girememesine karşın %7.8 ile en fazla ithalat yaptığı beşinci ülke olmuş ve toplam ticarete altıncı sıraya yerleşmiştir. Bilgi için bkz.: “European Commission: China, Trade with the World”, 14 Nisan 2016, (Erişim), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113366.pdf, 25 Nisan 2016.

SONUÇ

Tarihsel tecrübe, dünyanın en eski medeniyetlerinden biri ve uzun bir imparatorluk geçmişine sahip olması nedeniyle Çin dış politikasına yön veren ciddi bir faktör konumundadır. Çin'in "Orta Krallık", Çinlilerin ise dünyanın üstün ırkı olarak algılandığı yaklaşık 2000 yıllık dönem, söz konusu tecrübenin önemli bir ayağını teşkil etmektedir. Diğer bir ayağını ise Çin onurunun ayaklar altına alındığı ve ülkenin maddi ve manevi zenginliklerinin gasp edildiği "aşağılanma yüzyılı" oluşturmaktadır. Çin tarihinde iki zıt durumu temsil eden bu deneyimler, Çin dış politika algısını şekillendirmiştir. Başka bir ifadeyle Çin, dış politikasında yeniden küresel bir güç (Orta Krallık) statüsüne ulaşmayı hedeflemektedir. Ancak "aşağılanma yüzyılı" deneyimi dış politikada uluslararası ilişkiler mantığına uygun olarak dışa dönük ama yine de temkinli bir yaklaşım içerisine girilmesini beraberinde getirmiştir. Bu deneyimlerin bıraktığı izler sonucunda Çin 1949'daki kuruluşundan bu yana Orta Krallık'ta sahip olduğu ekonomik zenginliğe, siyasi saygınlığa ve ülkesel sınırlara ulaşma amacındadır. Bu husus Çin'in tüm olup bitenlere rağmen üstünlük duygusundan hiçbir zaman vazgeçmediği ve dünya politikasındaki düşüşünü geçici olarak değerlendirdiği şeklinde okunabilir.

Halk Cumhuriyeti büyük Çin hedefinde ısrarcı olmakla birlikte bu hedefe ulaşma yöntemleri zamana ve koşullara göre farklılık göstermiştir. Buna göre Çin Mao liderliği altında geleneksel dış politikadan farklı olarak daha saldırgan ve gözü kara bir siyaset izlemiştir. Ayrıca Çin dış politikası şüpheli ve içe kapanık bir yapıda olmuştur. Mao yıllarında izlenen çatışmacı ve mesafeli dış politika Soğuk Savaş koşullarına uygundu. Fakat bu yıllarda Çin siyasetinin hala aşağılanma yüzyılının etkisi altında olduğu unutulmamalıdır. Bu dönemde Çin dış politikasını yönlendiren bir diğer etken bizzat Mao'nun Çin tarihini yorumlama şekli olmuştur. Zira Mao Çin imparatorluğun çökmesini hanedanların izlediği hoşgörü siyasetine bağlamaktaydı. Bu etkenler sonucunda Çin, dış politikasında oldukça radikal kararlar alınmıştır. Öte yandan Mao döneminde Çin sürekli bir güvenlik tehdidi içerisinde bulunmuştur. Çin, güvenlik tehdidinden kurtulmak için her daim müttefik arayışında olmak zorunda kalmıştır. Başka bir ifadeyle Mao imparatorluk geleneğine uyararak Doğu Bloku, Üçüncü Dünya ve Batı Bloku'ndan en az birine yakın durarak ulusal güvenliğini ve uluslararası alandaki konumunu korumaya çalışmıştır.

Deng Xiaoping liderliği Çin açısından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Zira bu dönem ne Maoist politika, ne de imparatorluk dış politika geleneği ile uyum göstermektedir. Deng her iki dönemden farklı olarak dünyayla bütünleşme kararı almıştır. Nitekim bu kararda Soğuk Savaş ortamının yumuşaması kadar Deng'in pragmatist kişiliği belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda Çin, bir zamanlar barbar olarak nitelendirdiği yabancılarda işbirliği yapma kararı almış ve uluslararası normlara bağlılığını ifade etmiştir. Deng'in reform programını uygulamaya koymasıyla Çin husumetlerini bir tarafa bırakarak büyüme hedefine odaklanmıştır. Kabul edileceğizere bu husus Çin ekonomik mucizesinin en önemli adımıını oluşturmuştur.

Buna karşın Çin dış politikasında büyük güç olma hedefi daima var olmakla birlikte bu hedefin sistematik bir hale bürünmesi ancak Xi Jinping'in ülke yönetimini üstlenmesiyle birlikte mümkün olmuştur. Zira Jinping 2013 yılında hükümeti devralana kadar Çin büyük ölçüde ekonomik kalkınmasına odaklanmıştır. Nitekim gerekli ekonomik altyapının sağlanması, Çin'in 2013 sonrasında bölgesel ve küresel hedeflere yönelmesini kolaylaştırmıştır. Bu anlamda Jinping yönetimiyle beraber ekonomik kalkınma önemini korumakla birlikte, bu dönem daha çok dış politikadaki proaktivist anlayışla dikkat çekmektedir. Jinping liderliği altında başlatılan Bir Kemer Bir Yol projesi ve Asya Altyapı Yatırım Bankası, hükümetin bu dönemde başlattığı en önemli projelerdendir ve Çin'in ekonomik büyüme politikasının bir parçasını oluşturmaktadır. Geleneksel İpek Yolu'nun canlandırılmış versiyonu olarak düşünülen BKBY ve BKBY dâhil birçok projenin finansmanının sağlanması için kurulan AIIB Çin'in bölgesel politikalarının vazgeçilmez unsurlarını oluşturmaktadır. Öte yandan sözü edilen projelerle amaçlanan siyaset, geleneksel Çin dış politikasından izler taşımaktadır. Çin bu kurumlar sayesinde bölge ülkelerini ABD etkisinden kurtarmayı ve bu alanlarda kendisi etkin olmayı amaçlamaktadır. Bu strateji Çin'in evre ülkeleri ekonomik araçlarla yönettiği geleneksel Çin dış politikasını andırmaktadır. Çin'in bu kurumlar aracılığıyla evre ülkelerle geliştirmeyi amaçladığı ilişki ağı ekonomik kalkınma kadar bölgesel güvenliğe de hizmet edecektir. Diğer yandan Bir Kemer Bir Yol ve Asya Altyapı Yatırım Bankası daha büyük bir ağın parçalarını oluşturmaktadır. Çin var olan oluşumlara ek olarak oluşturduğu yeni kurumlarla kısa vadede, ABD etkisindeki bölgesel ve uluslararası sistemde daha güçlü yer edinmeye çalışmaktadır. Uzun vadede ise Çin, ABD etkisindeki sisteme paralel olarak kurduğu yapıyla ABD'nin küresel gücünü dengelemeyi amaçlamaktadır. Özetle Jinping döneminde

Çin, Mao yönetiminin 1949 yılında belirlediği hedeflere ek olarak, ABD'nin küresel konumunu sarsmayı da dâhil etmiştir.

Çalışmada; “Çin dış politikasının başlıca uzun vadeli amaçları nelerdir?”, “bu hedefler nasıl belirlenmiştir?”, “Bu hedeflere ulaşma yolunda liderler geleneksel dış politikadan ne kadar yararlanmaktadır?” ve “hangi araçlara ve yöntemlere başvurulmaktadır?” sorularının cevabı aranmaya çalışılmıştır. Bu anlamda Çin'in uzun vadeli dış politika hedefleri Orta Krallık'ta sahip olduğu ekonomik zenginliğe, siyasi saygınlığa ve ülkesel sınırlara ulaşma amacı olarak belirlenmiştir. Bu hedeflerin sistemsel nedenler bir yana, tarihsel, geleneksel ve psikolojik etkilerle (Orta Krallık anlayışı ile gelen üstünlük anlayışı, Konfüçyüs ve diğer bilgelerin öğretileri, aşağılanma yüzyılı) şekillendiği iddia edilmiştir. Hedeflerin gerçekleştirilmesinde Çinli liderlerin zaman zaman geleneksel siyasetten yararlandıkları olmuştur. Fakat özellikle büyüme süreciyle birlikte Çin'in başvurduğu strateji ve yöntemlerin çağımızın uluslararası ilişkiler kurma geleneğiyle örtüştüğü tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle Çin devlet adamları başlıca uzun vadeli dış politika hedefleri olarak belirlenen; yeniden tarihsel toprak bütünlüğüne ulaşmak, uluslararası alanda saygın bir devlet olarak anılmak ve ekonomik güce erişmek için son derece pragmatik bir tutum benimseyebilmektedirler. Bu anlamda daha çok Komünist Cumhuriyet'in ilk yıllarında liderlerin söz konusu tarihsel, geleneksel ve psikolojik etkilerin yönlendirmesi altında kararlar aldıkları dikkat çekmektedir. Ancak oluşan anlayış değişikliği sonucunda Çin, giderek artan oranda işbirlikçi bir tutum benimsemiş ve bu doğrultuda uluslararası ve bölgesel örgütlerden sıkça yararlanma yoluna gitmiştir.

Anlaşılabacağı üzere “Orta Krallık” inancı çalışmanın anahtar kavramını oluşturmaktadır. Zira hem Çin'in “Orta Krallık” döneminde sahip olduğu güce ulaşma arzusu hem de o dönemdeki dünyayı algılama ve sonucunda gerçekleştirilen stratejiler bugün dahi dış politikanın oluşturulmasında önemini korumaktadır. Üstün medeniyet algısı devam etmekle beraber Çin, bunun şu anki gücüyle örtüşmediğinin bilincindedir. Bu noktada Çin, dış politikası liderlik pozisyonunu üzerine almaktansa, uluslararası işbirliği ve çok kutupluluk gibi daha eşitlikçi kavramlara yer vermektedir. Çin ilişki ağını mümkün olduğunca dünyanın hiçbir bölgesini dışarda bırakmayacak şekilde geliştirmektedir. Dış politikada büyük güçlerle dengeli ilişkiler önem taşımaktadır. Diğer yandan Çin az gelişmişliğiyle bilinen Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin

kalkınmasına destek olmakla beraber Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin hamisi olarak anılmaktan rahatsızdır. Çin bu ülkelerle ilişkilerinde de sık sık eşitlik kavramına yer vermektedir. Bunun en önemli nedeni Çin'i barışçıl bir ülke, iki taraf arasındaki ilişkiyi ise dostluk temelinde göstermektir. Bu noktada Çin'in sömürgeci bir geçmişe sahip olmaması, söylemlerine tutarlılık kazandırmaktadır.

Buna karşın Çin dış politikasında gelişmeleri kontrol altında tutma ve yönlendirme tutumu çok belirgindir. Çin oluşturduğu yapılarla diğer ülkelerle arasında bağımlılık ilişkisi yaratmaktadır. Oluşan bağımlılık ile Çin, etrafında bir güvenlik çemberi oluşturmaktadır. Bu durum sözü edildiği üzere geleneksel Çin dış politikasıyla örtüşmektedir. Diğer yandan uluslararası toplumun nispeten yeni bir üyesi olarak Çin, gelişmeleri takip etme ve kendini geliştirme çabasındadır. Zira Çin büyük bir güç olmanın ve bu statüyü koruyabilmenin kabiliyetlerini sürekli geliştirmekten ve uluslararası rekabetin dışında kalmamaktan geçtiğinin bilincindedir. Bu doğrultuda Çin, ekonomik ve askeri araçlardan oluşan sert gücünün yanı sıra yumuşak gücünü de artırma amacındadır. Bu maksatla Çin hükümeti dış yardımlar ve kültür diplomasisi gibi yöntemlere giderek daha fazla yatırım yapmaktadır. Fakat Çin'in bu sürede kötü insan hakları uygulamaları ve yükselen milliyetçilik gibi konularla tepki toplaması, yumuşak gücünü sınırlı tutmaktadır.⁴⁹⁸

Çin'in yumuşak gücünü artırma çabası geleneksel dış politikaya aykırılık teşkil etmektedir. Orta Krallık anlayışı, Çin imparatorluklarını Çin kültürünü koruma konusunda hassas davranmaya sevk etmiştir. Yeryüzündeki her ülkeden üstün olması gerekçesiyle Çin, kültür ihracı yapmakta bir fayda görmemiştir. Hatta barbarlara Çince öğretmek ya da Çin tarihi ve kültürü üzerine kitaplar satmak dahi kanunlara aykırı sayılmıştır. Bu anlamda Çin kültürü ile temas bir ayrıcalıktı ve ancak Çin üstünlüğünü kabul eden ülke temsilcileri bundan yararlanabilirdi. Günümüzde bu politika tersine dönmüştür. Çünkü büyük güç olmak öncelikle algısal bir durum haline gelmiştir. Bu sebeple Çin, kültür diplomasisi aracılığıyla Çin kültürünü dünyanın dört bir yanına yayma çabası içerisine girmiştir. Özetle Çin kültürüyle gurur duymaya devam

⁴⁹⁸ Nye, s. 62.

etmektedir. Fakat büyüme stratejisi Çin kültürünü esirgemekten ziyade mümkün olduğunca çok kişiye tanıtmayı gerektirmektedir.

Diğer yandan Konfüçyanizm, uyumlu bir dünya toplumu hedeflemesi açısından Çin'in dış politika hedefleriyle örtüşmektedir. Bu bakımdan her ne kadar tersi bir dış politika izlenmişse de Mao yılları, Çin dış politikasında barışçıl hedefi yerleştirmesi açısından önemlidir. 1954 yılında Zhou Enlai tarafından açıklanan “Barış İçinde Bir Arada Yaşama Yönelik Beş İlke” -Egemenlik haklarına ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı; birbirine saldırmama; birbirinin içişlerine karışmama; eşit ve karşılıklı menfaat; barış içinde bir arada yaşama- dönem koşulları itibarıyla Çin'in güvenliğini ve büyümesini sağlayabilmek için düşünülmüştü. Ancak Konfüçyanizm'in tekrar popülerlik kazanması Jinping liderliği ile mümkün olmuştur. Günümüzde Konfüçyanizm Çin'in barışçıl geçmişinin/kimliğinin vurgulanması açısından oldukça önemli hale gelmiştir. Bu anlamda Konfüçyanizm Çin'in yükselişinin uluslararası alanda ama özellikle de bölgesinde tehdit oluşturmadığını sembolize etmektedir. Zira komünist liderlere göre –Konfüçyanizmin etkili olduğu yıllarda- Çin, en güçlü olduğu dönemlerde dahi şiddete dayalı bir ilişki sürdürmemiştir.

Günümüzde Çin dünyanın ikinci büyük ekonomisine sahiptir ve bu anlamda ekonomik hedeflerine büyük ölçüde ulaşmış durumdadır. Buna karşın Çin uluslararası alanda saygın bir statüye erişmek ve kaybettiği toprakları ülkesine yeniden katmak hususunda henüz amacına ulaşmış değildir. Ancak Çin hükümeti bu hedeflerine de sahip olduğu en güçlü silahla, ekonomik gücüyle ulaşma amacındadır. Bu anlamda ekonomik güce ulaşmak başlı başına bir hedef olduğu kadar, diğer hedeflere ulaşılmasında da önemli bir role sahiptir. Çin ekonomik gücünü bir baskı aracı olarak kullanmakta ve böylece diğer ülkelerin muhtemel kararlarını, Çin çıkarları lehine almalarını sağlamaktadır. Çin ekonomik gücü ile adeta diğer ülkelerin saygısını satın almakta ve teritoryal çıkarları doğrultusunda destek kazanmaktadır. Bu sayede Çin örneğin Tibet konusunun Çin'in içişleri olduğunu uluslararası alanda büyük ölçüde kabul ettirmiş durumdadır. Yine Çin'in insan hakları uygulamaları giderek daha az ilgi uyandırmaktadır. Fakat Çin'in ekonomik cazibesinden en fazla yararlandığı nokta “Tek Çin” politikasına diplomatik destek sağlamaktır. Çin siyasi ve ekonomik gücünün etkisiyle Tayvan'ı uluslararası toplumun dışında bırakma gayreti gütmektedir. Çin Tayvan'ın uluslararası kuruluşlardaki üyeliğini olabildiğince

engellemeye çalışmaktadır. Ayrıca mali yardımlarla Tayvan'ı tanıyan ülkeleri bu politikalarından caydırma yoluna gitmektedir.

Çin, dış politikasında oldukça pragmatik ve çok seçenekli bir tutum benimsemektedir. Dış politika öncelikle bölgesel sonrasında ise hegemonik bir güç olma stratejisi üzerine kuruludur. Bununla birlikte henüz gerekli kabiliyetlere sahip olmaması Çin'i uluslararası ilişkilerde eşitlikçi bir söylem benimsemek zorunda bırakmaktadır. Bu doğrultuda Çin uluslararası ve bölgesel işbirliğini esas alan bir yaklaşım içerisindedir. Fakat işbirliği ancak Çin menfaatlerine hizmet ettiği müddetçe destek görmektedir. Çin uluslararası ilkeleri kabul etmiş görünmekle beraber, çıkarları gerektirdiğinde bu ilkelere aykırı davranabilmektedir. Bunun en bariz örneği Çin'in tarihsel miras iddiasıyla Güney Çin Denizi'ndeki egemenliği tartışmalı adalar üzerinde hak iddiasında bulunmasıdır. Bu açıdan Çin her ne kadar barışçıl bir dış politika stratejisi benimsemiş olsa da, egemenlik söz konusu olduğunda son çare olan savaşa başvurabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak karşılıklı bağımlılık olgusunun önem kazanması sonucu Çin, dış politikadaki her bir hedefine öncelikle ekonomik gücüyle ulaşma yöntemini benimsemiştir. Bu anlamda diplomasi daha çok, ekonomik araçları devreye sokmak için kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Akseli, Kemal Aytekin, **Uluslararası Siyasal Şiddetin Dinamikleri ve Zemin Kayması 2100'e Doğru; Doğunun Savaşına Karşı Batı'nın Terörü mü?**, Pera Kitap, İstanbul, 2015.

Akşin, Sina, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Aydilek, Emre, **Uluslararası İlişkilerde Bağımlılık Yaklaşımı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 2011.

Barr, Michael, **Kim Korkar Çin'den? Dünyanın Büyüyen Çin Korkusu**, çev. Poyzan Nur Şahiner, Tekin Yayın, İstanbul, 2013.

Bauer, Edgar, **Die Unberechenbare Weltmacht: China Nach Deng Xiaoping**, Ullstein Buchverlage GmbH, Berlin, 1997.

Brzezinski, Zbigniew, **Tercih: Küresel Hâkimiyet mi, Küresel Liderlik mi?**, çev. Cem Küçük, İnkılap Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2005.

Coase Roland ve Wang Ning, **Çin Nasıl Kapitalist Oldu?**, çev. İlkay Yılmaz, Big Bang Yayınları, Ankara, 2015.

Dillon, Michael, **Modernleşen Çin'in Tarihi**, çev. Eylem Ümit Atılğan, Aydın Atılğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Erling, Johnny, **China – Der Sprung ins Ungewisse**, HerderVerlag, Freiburg 2002.

Farkas, Barbara, **China's strategische Partnerschaft mit dem Sudan**, Peter Lang Verlag, Frankfurt, 2010.

Fehlbier, Tobias, **Die Aussenpolitik der VR China im asiatisch-pazifischen Raum: zwischen Konfrontation, Kooperation und İntegration**, LIT Verlag, Münster, 2004.

- Gelber, G. Harry, **MÖ. 1100'den Günümüze Çin ve Dünya: Ejder ve Yabancı Deccaller**, çev. H. Hülya Kocaoluk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Gieg, Philipp, **Great Game um Afrika? Europa, Chinaund USA auf dem SchwarzenKontinent**, Nomos Yayınları, Baden-Baden, 2010.
- Harris Stuart, **Çin Dış Politikası**, çev. Aslan Yavuz Şir, Matbuat Yayın Grubu, İstanbul, 2014.
- Harvey, David, **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, çev. Aylin Onacak, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015.
- Heywood, Andrew, **Küresel Siyaset**, çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara, 2013.
- Holcombe, Charles, **Doğu Asya Tarihi Çin, Japonya, Kore Medeniyetinin Köklerinden 21. Yüzyıla Kadar**, çev. Muhammed Murtaza Özeren, Dergah Yayınları, İstanbul, 2016.
- Jacques, Martin, **Çin Hükmettiğinde Dünyayı Neler Bekliyor**, çev. Sami Oğuz, Akılçelen Kitaplar, İstanbul, 2016.
- Keay, John, **Çin Tarihi: Dünyanın En Az Anlaşılan Ulusunun İlginç Tarihi**, çev. Neşe Kars Tayanç, Dinç Tayanç, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2008.
- Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.
- Kindermann, Gottfried-Fried, **Der Aufstieg Ostasiens in der Weltpolitik 1840-2000: Vom Opiumkrieg bis heute**, Stuttgart/München, 2001,
- Kissinger, Henry, **China: Zwischen Tradition und Herausforderung**, çev. Helmut Dierlamm, Oliver Grasmück, Norbert Juraschitz, Helmut Ettinger, Michael Müller, Pantheon Verlag, München, 2012.
- Kissinger, Henry, **Dünya Düzeni**, çev. Sinem Sultan Gül, Boyner Yayınları, İstanbul,2016.

- Möller, Kay, **Die Außenpolitik der Volksrepublik China 1949 - 2004: Eine Einführung**, VS Verlag für Sozialwissenschaften/GWV Fachverlage GMBH, Wiesbaden, 2005.
- Nye, Joseph, **Amerikan Yüzyılı Bitti Mi?**, çev. Burç Beşgöl, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Overhold, William H., **Asya Amerika ve Jeopolitiğın Dönüşümü**, çev. Fatih Tokatlı, Efil Yayınevi, Ankara, 2011.
- Schmidt Dirk, Heilmann Sebastian, **Aussenpolitik und Aussenwirtschaft der Volksrepublik China**, Springer Verlag, Trier, 2012.
- Schmidt-Glitzner Helwig, **Das Neue China: Von den Opiumkriegen bis heute**, C.H. Beck Verlag, München, 2004.
- Schoettli, Urs, **China die neue Weltmacht**, Verlag Schöningh, Zürich, 2007.
- Schüler, Willhelm, **Abriss der neueren Geschichte Chinas**, Unikum Verlag, Bremen, 2012.
- Roskin, G. Michael, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, çev. Bahattin Seçilmişoğlu, Adres Yayınları, Ankara, 2009.
- Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih: 1789-2001**, Der Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2006.
- Viotti Paul R. –Kauppi Mark V., **Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti**, çev. Ayşe Özbay Erozan, Nobel Yayınları, Ankara, 2014.
- Weithas, Christoph, **Chinas Aussenpolitik in westlicher und chinesischer Perzeption: Erklärungen des Aufstiegs Chinas in der Weltpolitik aus IB-theoretischer Sicht unter besonderer Berücksichtigung des Verhältnisses China-USA**, http://epub.ub.uni-muenchen.de/14850/1/Weithas_Final.pdf, 2012.

Makaleler

Akbulut Gizem, Uğurlu Hümeysra, “Yükselen Güç: Çin Ekonomisi- Dış Ticaretine Genel Bir Bakış-”**Çin Ekonomisi Bir Dünya Sosyalist Piyasa Tahlili**, (Editör: Bülent Doğru), Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2016, s. 73-94.

Akçadağ, Emine, “Çin ile Amerika Arasında Var Olmaya Çalışan Bir Ada: Tayvan”, **BİLGESAM**, 25 Mart 2010, (Erişim), http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1643:cin-ile-amerika-arasinda-var-olmaya-calan-bir-ada-tayvan&catid=173:analizler-uzakdogu, 15 Haziran 2013.

Çolakoğlu Selçuk, “Ejderin Uzun Yürüyüşü: Çin’in Dönüşüm Hikâyesi”, **USAK Analiz**, No. 5, Temmuz 2011, (Erişim), [http://www.usakanalist.com//images_upload/files/sayi5/files/Analist%205%20say%C4%B1_001\(6\).pdf](http://www.usakanalist.com//images_upload/files/sayi5/files/Analist%205%20say%C4%B1_001(6).pdf), 10 Ocak 2014.

Çolakoğlu Selçuk, “Şanghai İşbirliği Örgütü’nün Geleceği ve Çin”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, (Bahar 2004), (Erişim), <http://www.uidergisi.com/wp-content/uploads/2010/09/Sanghai-Isbirligi-Orgutunun-Gelecegi-ve-Cin.pdf>, 10 Ocak 2014, s.173-197.

Ergenç, Ceren, “Çin’in Yükselişi”, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, (Editörler: Şaban Kardaş, Ali Balcı, 2. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 643-653.

Erkin, Ekrem, “Çin’in Orta Asya Politikaları”, Temmuz 2011, (Erişim), http://yayinlar.yesevi.edu.tr/static/kitaplar/cin_ortaasya_raporu.pdf, 10 Ocak 2014.

“Exportbericht China”, Industrie –und Handelskammern in Bayern, Ekim 2014, (Erişim), <http://www.auwi-bayern.de/awp/inhalte/Laender/Anhaenge/Exportbericht-China.pdf>, 25 Nisan 2016.

“Finanzierung für Asiens Infrastruktur”, **Asien-Pazifik Ausschuss der Deutschen Wirtschaft (APA)**, Haziran 2015,(Erişim), http://www.asien-pazifik-ausschuss.de/downloads/CC_06_2015_APA.pdf, 20 Ekim 2015.

Finkensiep Sarah ve Abb Pascal, “Taiwan und die Transpazifische Partnerschaft: Wirtschaftliche Integration oder politische Aufwertung?” **GIGA Focus Asien**, 1/2014, (Erişim), https://giga.hamburg/de/system/files/publications/gf_asien_1401.pdf, 14 Kasım 2015.

Godehardt, Nadine, “Chinas »neue« Seidenstraßeninitiative Regionale Nachbarschaft als Kern der chinesischen Außenpolitik unter Xi Jinping”, **Stiftung Wissenschaft und Politik Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit** (SWP), (Erişim), http://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/39653/ssoar-2014-godehardt-Chinas_neue_Seidenstraeninitiative_regionale_Nachbarschaft.pdf?sequence=1, 15 Ağustos 2015.

Gottwald Jörn-Carsten ve Kirchberger Sarah, “Pragmatischer Realismus: Chinesische Aussenpolitik zwischen Hegemonialstreben und wirtschaftlichen Zwängen”, **Blatter für Deutsche und Internationale Politik**, (Erişim), http://www.aai.uni-hamburg.de/china/Personal/Kirchberger/PragmatischerRealismus_Blaetter_2001.pdf, 3 Şubat 2014.

Guang, Yang, “Çin’in Barışçıl Büyüme Doktrini ve Ortadoğu ile Afrika Ülkeleriyle İlişkiler”, **Dünya Düzeninde Çin ve Türkiye-Çin İlişkileri**, (Editör: Selçuk Çolakoğlu), Ankara, 2012, s. 93-99.

Heilmann, Sebastian, “Schubumkehr in China: Schließung nach innen, Expansion nach außen”, **Mercator Institute for China Studies (mercics)**, 3 Mart 2015.

Heilmann Sebastian, Rudolf Moritz, Huotari Mikko ve Buckow Johannes, “China’s Shadow Foreign Policy: Parallel Structures Challenge the Established International Order”, **Mercator Institute for China Studies, (mercics)**, Nr. 18, 28 Ekim 2014.

Hilpert Hanns Günther ve Wacker Gudrun, “Geoökonomie trifft Geopolitik: Chinas neue außenwirtschaftliche und außenpolitische Initiativen”, **Stiftung Wissenschaft und Politik: Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit**, Mayıs 2015.

Kahl, Jürgen, “VR China – Grossmacht mit Handicaps: Pekings Aussenpolitik zwischen Gestaltungsanspruch und Risikobegrenzung”, Dezember 2004, **Friedrich Ebert Stiftung (FES) -Analyse China**.

Krumbein, Frédéric, “Hongkongs Proteste und Taiwans Zukunft”, Şubat 2015, **Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP-Aktuell)**.

Mingde, Shi, “Die Asian Infrastructure Investment Bank –Ziele und Chancen”, **Zeitschrift für Aussen- und Sicherheitspolitik (ZFAS)**, 27 Haziran 2015, (Erişim), 20 Ekim 2015.

Mutlu, Gülay, “Yeni İpek Yolu” Orta Asya için Ne Anlama Geliyor? **Ekoavryasya Dergisi**, Yıl 7, Sayı 26, 2014/2, (Erişim), <http://ekoavryasya.net/dergi/dergi-26/sayi26.pdf>, 10 Nisan 2015.

Öztürk, Serdar, “Küresel Ekonomik Krizin Çin Ekonomisine Etkileri: Çin’in Büyüme Stratejisinin Sürdürülebilirliği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2011/2, Sayı: 14, (Erişim), <http://sbedergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/343/files/serdar-ozturk-27022013.pdf>, 13 Mart 2014.

Prys Miriam ve Franz Benedikt, “Der 6. BRICS-Gipfel: Rückschritt oder Institutionalisierung?”, **GİGA Focus**, Nr. 5/ 2014.

Sangmeister, Hartmut, “China, Lateinamerika und die Karibik – eine etwas andere Art von Entwicklungshilfe”, **GİGA Focus**, Nr. 7 2011, (Erişim), http://www.giga-hamburg.de/de/system/files/publications/gf_lateinamerika_1107.pdf, 20 Şubat 2014.

Schoettli, Urs, “Chinas Wiederaufstieg durch Deng Xiaopings Reformen”, Ağustos 2008, **Internationales Institut Liberale Politik**, Wien.

Schoettli, Urs, “Was hat sich seit 1976 ereignet? Analyse der volkswirtschaftlichen, sozialen und politischen Implikationen der von Deng Xiaoping angestossenen Reformen”, Ağustos 2008, **Internationales Institut Liberale Politik**, Wien.

Schuber, Günter, “Die Taiwanfrage und die nationale Identität Chinas”, Mart 1998, (Erişim), <http://library.fes.de/pdf-files/ipg/ipg-1998-3/artschubert.pdf>, 14 Kasım 2015.

Sengupta, Jayshree, “BRICS und die neue Weltordnung”, **Neue Solidarität**, Nr. 45, 5 Kasım 2014.

Taşığıl, Ahmet, “İpek Yolunun Tarihi Temelleri”, **Dünden Bugüne İpek Yolu: Beklentiler ve Gerçekler**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2008, s. 171-178.

Ünay, Sadık, “Entegrasyondan Rekabete: Küresel Ekonomi Politik Sistemde Çin”, **Dünya Düzeninde Çin ve Türkiye-Çin İlişkileri**, (Editör: Selçuk Çolakoğlu), Ankara 2012, s. 13-39.

Yurdusev, A. Nuri, “Uluslararası İlişkiler” Öncesi, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2009, s. 15-55.

İnternet Kaynakları

Asian Infrastructure Investment Bank, (Erişim), <http://www.aiib.org/html/aboutus/AIIB/>, 18 Ekim 2015.

“Asian Infrastructure Investment Bank: Articles of Agreement”, (Erişim), <http://www.aiib.org/uploadfile/2015/0814/20150814022158430.pdf>, 12 Kasım 2016.

“Asya’da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı Toplanıyor”, **AB Haber Brüksel**, 20 Mayıs 2014, (Erişim), <http://www.abhaber.com/asyada-isbirligi-ve-guven-artirici-onlemler-konferansi-toplaniyorasyada-guvenligin-temeli-ekonomi/>, 1 Kasım 2015.

Ayar, Sümeyye, “BRICS Kalkınma Bankası Ne Anlama Geliyor?”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)**, 27 Ağustos 2014, (Erişim), <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/brics-kalkinma-bankasi-ne-anlama-geliyor/4052>, 23 Kasım 2015.

Azhar Serikkaliyeva, “Güney Çin Denizindeki Sınır Anlaşmazlıklarına Çin’in Bakış Açısı”, **Euroasian Research**, 12 Ekim 2016, (Erişim), <http://eurasian-research.org/tr/research/publication/e-bulletin/g%C3%BCney-%C3%A7-denizindeki-s%C4%B1n%C4%B1r-anla%C5%9Fmazi%C4%B1klar%C4%B1na-%C3%A7in%E2%80%99-bak%C4%B1%C5%9F-a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1>, 13 Kasım 2016.

Belz, Nina, “Chinas und Russlands gemeinsames Ziel: Der Duft der Weltmacht”, **NZZ**, 19 Şubat 2016, (Erişim), <http://www.nzz.ch/meinung/kommentare/der-duft-der-weltmacht-1.18698264>, 15 Mayıs 2016.

Buchsteiner, Jochen, “Wie London China umwirbt: Dalai Lama war gestern”, **Frankfurter Allgemeine**, 17 Ekim 2013, (Erişim), <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/wie-london-china-umwirbt-dalai-lama-war-gestern-12617673.html>, 3 Kasım 2015.

“China reklamiert den Weltmeistertitel für sich”, **Die Welt**, 10 Ocak 2014, (Erişim), <http://www.welt.de/wirtschaft/article123730967/China-reklamiert-den-Weltmeistertitel-fuer-sich.html>, 15 Şubat 2014.

“China says to hold 30.34 pct stake in AIIB development bank” **Reuters**, 28 Haziran 2015, (Erişim), <http://www.reuters.com/article/asia-aiib-china-stake-idUSB9N0YS02G20150629>, 18 Ekim 2015.

“China stellt Energiesicherheit in den Fokus”, 14 Haziran 2014, (Erişim), http://german.china.org.cn/business/txt/2014-06/14/content_32664890.htm, 10 Şubat 2016.

- “China/Taiwan: Der Konflikt - Warum droht die Volksrepublik China der als Taiwan bekannten Republik China?”, **Spiegel Online**, 15 Temmuz 1999, (Erişim), <http://www.spiegel.de/politik/ausland/china-taiwan-der-konflikt-a-31572.html>, 10 Nisan 2015.
- “China überrascht die Welt” **Focus**, 21 Haziran 2010, (Erişim), http://www.focus.de/finanzen/boerse/devisen/tid-18731/devisen-was-sind-die-nachteile-einer-unterbewerteten-waehrung_aid_521959.html, 10 Şubat 2014.
- “China vor den USA neue Nummer eins”, **Handelsblatt**, 29 Aralık 2014, (Erişim), <http://www.handelsblatt.com/politik/konjunktur/nachrichten/weltwirtschaft-china-vor-den-usa-neue-nummer-eins/11166666.html>, 18 Mart 2016.
- “Chinas Präsident will eine neue regionale Ordnung”, **Frankfurter Allgemeine**, 28 Mart 2015, (Erişim), <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/asien/asien-chinas-praesident-will-eine-neue-regionale-ordnung-13510698.html>, 18 Ekim 2015.
- “Chinesische Entwicklungsfinanzierung in Afrika ist fast so hoch wie die der USA”, 15 Mayıs 2013, (Erişim), http://www.uni-heidelberg.de/presse/news2013/pm20130515_afrika.html, 15 Şubat 2013.
- “Çin, Güney Çin Denizi davasını kaybetti”, **Milliyet**, 12 Temmuz 2016, Erişim, <http://www.milliyet.com.tr/cin-guney-cin-denizi-davasini-dunya-2276616/>, 13 Kasım 2016.
- “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Ekonomisi”, (Erişim), <http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>, 3 Şubat 2014.
- “Çin İpek Yolu Ekonomik Kemer Projesi Bilgi Notu – 2”, **TÜSİAD**, 23 Nisan 2015, (Erişim), <http://www.taysad.org.tr/uploads/dosyalar/05-06-2015-10-02-II-Cin-Ipek-Yolu-Ekonomik-Kemer-Projesi-Bilgi-Notu.pdf>, 10 Kasım 2015.
- “Çin’de Tek Çocuk Politikası Gevşetildi”, **BBC**, 28 Aralık 2013, (Erişim), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/12/131228_cin_tek_cocuk.shtml, 15 Ocak 2014.

- Dandan, Wang, "Das westliche Meinungsmonopol knacken", 2012, (Erişim), <https://cms.ifa.de/pub/kulturaustausch/archiv/ausgaben-2012/am-mittelmeer/soft-power-und-journalismus/das-westliche-meinungsmonopol-knacken>, 15 şubat 2013.
- Danhong, Zhang, „China – Zehn Jahre in der WTO”, **Deutsche Welle**, 11 Aralık 2011, (Erişim), <http://www.dw.de/china-zehn-jahre-in-der-wto/a-15578945-1>, 3 şubat 2014.
- “Denizaşırı yatırımlarda büyük sıçrama”, **TRT-Türk**, 19 Aralık 2013, Erişim, <http://www.trtturkhaberdar.com/haber/denizasiri-yatirimlarda-buyuk-sicrama-13393.html>, 3 şubat 2014.
- Diekhans Antje, „Das 150-Millionen-Euro-Geschenk aus China”, **Tagesschau**, 30 Ocak 2012, (Erişim), <https://www.tagesschau.de/ausland/afrikanischeunion102.html>, 20 şubat 2014.
- “Eine halbe Million Chinesenstudieren im Ausland”, 17 Aralık 2013, (Erişim), http://german.china.org.cn/china/2013-12/17/content_30922360.htm, 25 şubat 2014.
- Elbasan, Pınar, “BRICS: Çok Kutuplu Bir Dünyaya Doğru”, **BİLGESAM**, 11 Ağustos 2011, (Erişim), <http://www.bilgesam.org/incele/86/-brics--cok-kutuplu-bir-dunyaya-dogru/#.Vn1qJrc5kdU>, 16 Ekim 2015.
- Erling, Johnny, ”Chinas Präsident verordnet seinem Volk einen Traum”, **Die Welt**, 6 Haziran 2013, (Erişim), <http://www.welt.de/politik/ausland/article116866505/Chinas-Praesident-verordnet-seinem-Volk-einen-Traum.html>, 3 Mayıs 2015.
- “Erstmals seit 65 Jahren: China und Taiwan reden auf Regierungsebene”, **Spiegel Online**, 11 şubat 2014, (Erişim), <http://www.spiegel.de/politik/ausland/china-und-taiwan-fuehren-ranghoechste-gespraechse-seit-1949-a-952678.html>, 13 Haziran 2015.

“European Commission: China, Trade with the World”, 14 Nisan 2016, (Erişim), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113366.pdf, 25 Nisan 2016.

“Gegen den Dollar: China will das Weltfinanz-System neu ordnen”, **Deutsche Wirtschaftsnachrichten**, 23 Eylül 2015, (Erişim), <https://deutsche-wirtschaftsnachrichten.de/2015/09/23/gegen-den-dollar-china-will-das-weltfinanz-system-neu-ordnen/>, 15 Ekim 2015.

Gillert Sonja ve Herziger Richard, “Chinas neuer Nationalismus ist sehr beunruhigend”, **Die Welt**, 9 Kasım 2014, (Erişim), <https://www.welt.de/politik/ausland/article134114935/Chinas-neuer-Nationalismus-ist-sehr-beunruhigend.html>, 10 Ekim 2016.

“Grundlinien der chinesischen Außenpolitik”, Aralık 2013, (Erişim), http://www.auswaertigesamt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/China/Aussenpolitik_node.html, 3 Şubat 2014.

Haefliger, Markus M., “Konfuzius-Institute: Chinas “Soft Power” in Afrika”, **NZZ**, 4 Ocak 2013, (Erişim), <http://www.nzz.ch/aktuell/international/uebersicht/peking-bringt-den-afrikanern-chinesische-kultur-bei-1.17919726>, 15 Şubat 2013.

“Handelsministerium der Volksrepublik China”, 2 Mart 2016, (Erişim), <http://german.mofcom.gov.cn/article/statistiken/impexp/201603/20160301266472.shtml>, 18 Nisan 2016.

Hanefeld, Jürgen, “China-kritische Opposition gewinnt WahlDemokratie im Herzen, China im Blick“, **Tagesschau**, 16 Ocak 2016, (Erişim), <https://www.tagesschau.de/ausland/taiwan-wahlen-105.html>, 14 Aralık 2015.

Heberer, Thomas, Chinas Außenpolitik Der chinesische Traum: Aufstieg zur Supermacht?, **Tagesspiegel**, 16 Mart 2015, (Erişim), <http://www.tagesspiegel.de/themen/china-2014/chinas-aussenpolitik-der-chinesische-traum-aufstieg-zur-supermacht/11503226.html>, 20 Ekim 2015.

- Heep, Sandra, “Chinas entwicklungspolitische Offensive: Die Asiatische Infrastruktur-Investitionsbank wird die internationale Finanzarchitektur verändern”, **Mercator Institute for China Studies (MERICS)**, (Erişim), <http://www.merics.org/presse/china-flashpressemittelungen/aiib-chinas-entwicklungspolitische-offensive.html>, 20 Ekim 2015.
- Heilmann, Sebastian, “Reformen unter Deng Xiaoping”, **Die Zeit**, Ocak 2012, (Erişim), www.zeit.de/zeit-geschichte/2012/01/Reformen-unter-Deng-Xiaoping, 26 Eylul 2014.
- Herwartz, Christoph, “China will auf einmal mitreden”, **NTV**, 29 Mart 2014, (Erişim), <http://www.n-tv.de/politik/China-will-auf-einmal-mitreden-article12559316.html>, 10 Ekim 2015.
- Hirn, Wolfgang, “Überseechinesen: Die fünfte Kolonie Chinas”, 3 Nisan 2012, (Erişim), <http://www.manager-magazin.de/magazin/artikel/a-825249.html>, 3 şubat 2014.
- “Internationaler Währungsfonds: USA geben Widerstand gegen IWF-Reform auf”, **WirtschaftsWoche**, 19 Aralık 2015, (Erişim), <http://www.wiwo.de/politik/ausland/internationaler-waehrungsfonds-usa-geben-widerstand-gegen-iwf-reform-auf/12745774.html>, 23 Aralık 2015.
- Iljaschenko Andrej ve Paniew Juri, “G-20 Gipfel: BRICS Staaten setzen eigene Themen”, 18 Kasım 2014, (Erişim), <http://de.rbth.com/politik/2014/s-staaten-setzen-eigene-themen-31903>, 15 Ekim 2015.
- Karahan, Hatice, “ABD’nin Büyük Çin Stratejisi”, **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı (SETAV)**, 8 Mayıs 2015, (Erişim), <http://setav.org/tr/abdnin-buyuk-cin-stratejisi/yorum/18758>, 15 Ekim 2015.
- Kirchner, Ruth, “Chinas neue Seidenstrasse: Alte Route neue Wege”, **Deutschlandfunk**, (Erişim), http://www.deutschlandfunk.de/chinas-neue-seidenstrasse-alte-route-neue-wege.724.de.html?dram:article_id=320523, 15 Ekim 2015.

Kolonko, Petra, "Chinas Aussenpolitik. Gewandter Hardliner", **Frankfurter Allgemeine**, 25 Mart 2014, (Erişim), <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/asien/chinas-aussenpolitik-gewandter-hardliner-12863676.html>, 3 Mayıs 2015.

Kolonko, Petra, "Südchinesisches Meer: Inseln der Macht", **Frankfurter Allgemeine**, 10 Nisan 2015, (Erişim), <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/asien/china-schafft-inseln-im-suedchinesischen-meer-13529913-p2.html>, 12 Ekim 2016.

"Konflikt zwischen Taiwan und China: Erstes Präsidenten treffen seit 66 Jahren", **WirtschaftsWoche**, 4 Kasım 2015, (Erişim), <http://www.wiwo.de/politik/ausland/konflikt-zwischen-taiwan-und-china-erstes-praesidententreffen-seit-66-jahren/12539170.html>, 14 Aralık 2015.

"Konfuzius Institute", (Erişim), http://english.hanban.org/node_10971.htm, 25 Mart 2014.

Köckritz, Angela, "China: Aufbruch auf der Seidenstraße", **Die Zeit**, 23 Ocak 2014, (Erişim), <http://www.zeit.de/2014/05/sonderwirtschaftszone-seidenstrasse-china>, 15 Ekim 2015.

"Länderinfo: China" (Erişim), http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/China/Wirtschaft_node.html, 7 Haziran 2016.

Landwehr Andreas ve Chiu Joanna, "China will neue „regionale Ordnung aufbauen", **NWZ-Online**, 28 Mart 2015, (Erişim), http://www.nwzonline.de/wirtschaft/china-will-neue-regionale-ordnung-aufbauen_a_25,0,1801383251.html, 15 Ekim 2015.

Lee, Felix, "Chinas neue Entwicklungsbank spaltet den Westen", **Die Zeit**, 17 Mart, 2015, (Erişim), <http://blog.zeit.de/china/2015/03/17/chinas-neue-entwicklungsbank-spaltet-den-westen/>, 18 Ekim 2015.

Leonard, Mark, "Schluss mit Lametta: Chinakehrt dem Westen den Rücken zu", **Die Zeit**, 30 Nisan 2015, (Erişim), <http://www.zeit.de/2015/16/china-westen-abwehr-lebensstil>, 10 Ekim 2015.

Özdaşlı, Esmay, "Çin Gölge Politikası: Uluslararası Sistemde Paralel Yapılar ve Yeni İpek Yolu Ekonomik Kuşağı", **21. YY Türkiye Enstitüsü**, 18 Kasım 2014, (Erişim), <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/cin-halk-cumhuriyeti/2014/11/18/7863/cinin-golge-politikasi-uluslararasi-sistemde-paralel-yapilar-ve-yeni-ipek-yolu-ekonomik-kusagi>, 1 Kasım 2015.

Paul, Michael, "Der Schiedsspruch im Fall „Philippines v. China“: Zwiespältige Konsequenzen", **Mitteilungen des Japanisch-Deutschen Zentrums Berlin (JDZB)**, Eylül 2016, (Erişim), <https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/medienbeitraege/echo116d-paul.pdf>, 13 Kasım 2016.

PEW Research Center, (Erişim), <http://www.pewresearch.org/>, 10 Eylül 2014.

"Russland-Treffen: Brics-Staaten rechnen mit dem Westen ab", **Spiegel Online**, 9 Temmuz 2015, (Erişim), <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/brics-staaten-massive-kritik-am-westen-bei-russland-treffen-a-1042918.html>, 1 Kasım 2015.

Remme, Klaus, "China: Chancen und Risiken der neuen Seidenstraße", 4 Temmuz 2015, (Erişim), http://www.deutschlandfunk.de/china-chancen-und-risiken-der-neuen-seidenstrasse.799.de.html?dram:article_id=324511, 20 Ekim 2015.

Schaefer, Michael, "China im Aufbruch: Der chinesische Traum", **Der Tagesspiegel**, 24 Mart 2014, (Erişim), <http://www.tagesspiegel.de/weltspiegel/china-im-aufbruch-der-chinesische-traum/9653046.html>, 3 Mayıs 2015.

"Shanghai Bildirisi", Çin-ABD ilişkileri için büyük önem taşıyor", 28 Şubat 2012, (Erişim), <http://turkish.cri.cn/781/2012/02/28/1s138566.htm>, 15 Mart 2015.

Sommer, Theo, "60 Jahre Volksrepublik China: "Lang lebe das Volk!""", **Die Zeit**, 1 Ekim 2009, (Erişim), <http://www.zeit.de/2009/41/Mao>, 6 Haziran 2013.

Steinmetz, Vanessa “China vs. Philippinen: Insel oder Felsen? Worum es beim Streit im Südchinesischen Meer geht”, **Spiegel Online**, 12 Temmuz 2016, (Erişim), <http://www.spiegel.de/politik/ausland/suedchinesisches-meer-was-bedeutet-das-urteil-aus-den-haag-a-1102595.html>, 13 Kasım 2016.

Stifter, Edith, **Soft Power der chinesischen Aussenpolitik**, (Erişim), http://othes.univie.ac.at/14359/1/2011-05-05_0204011.pdf, (Yüksek Lisans tezi), Viyana, 2011, 25 Mart 2014.

Strittmatter, Kai, “Xi hat die Zurückhaltung seiner Vorgänger aufgegeben“, **Süddeutsche Zeitung**, 22 Eylül 2015, (Erişim), <http://www.sueddeutsche.de/politik/usa-reise-der-chinesische-traum-1.2659139-2>, 10 Ekim 2015.

Sommer, Theo, “Geopolitik: Russland und China entwefen eine neue Weltordnung”, **Die Zeit**, 14 Temmuz 2015, (Erişim), <http://www.zeit.de/politik/ausland/2015-07/brics-sco-ufa-gipfel-geopolitik>, 15 Ekim 2015.

Terzi, Türkmen, “Dalai Lama Gney Afrika Ziyaretini İptal Etti”, **Cihan Haber Ajansı**, 5 Eylül 2014, (Erişim), <https://www.cihan.com.tr/tr/tibetli-dini-lider-dalai-lama-guney-afrika-14-dunya-nobel-baris-odulu-sahipleri-zirvesi-vize-iptal-edilmek-1530825.htm>, 3 Kasım 2015.

Thumann, Michael, “Chinas Traum einer neuen Seidenstrasse”, **Die Zeit**, 10 Temmuz 2015, (Erişim), <http://www.zeit.de/politik/ausland/2015-07/china-russland-ufa-brics-sco-globalisierung-seidenstrasse>, 15 Ağustos 2015.

“Trans Pasifik Ortaklığında Anlaşma Sağlandı”, **NTV**, 5 Ekim 2015, (Erişim), http://www.ntv.com.tr/ekonomi/trans-pasifik-ortakliginda-anlasma-saglandi,ugwBC01D4U27E_8FXMVcGg, 10 Nisan 2016.

“Voting Record on Draft Resolution A/68/L.39 Territorial Integrity of Ukraine”, 27 Mart 2014, (Erişim), <https://papersmart.unmeetings.org/media2/2498292/voting-record.pdf>, 1 Kasım 2015.

Yılmaz, Salih, “Erdoğan’ın Çin Ziyareti ve Stratejik İşbirliği Vizyonu”, **Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE)**, 31 Temmuz 2015, (Erişim), <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/erdoganin-cin-ziyareti-ve-stratejik-isbirligi-vizyonu/4358>, 15 Ekim 2015.

Zoll, Patrick, “Politik in Asien: Taiwans Kampf um Mitsprache in der Welt”, **NZZ**, 2 Eylül 2012, (Erişim), <http://www.nzz.ch/taiwans-kampf-um-mitsprache-in-der-welt-1.17557274>, 14 Kasım 2015.

